Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Ald. 2/4

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
ALDINI
II
4
24
RACCOLTA NENCINI

Ex Libris Ioannis Nencini
1874

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

DI

T

THEO

D· A

Artium,

Opus Scienti

Cum du

VENE

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

DECLARATIO

DIFFICILIVM TERMINORVM THEOLOGIAE. PHILOSOPHIAE ATQ. LOGICAE

D. ARMANDI BELLOVISII

Artium, & Sacræ Theologiæ Doctoris Præclarissimi.

Opus Scientiarum studiosis utilissimum, & nunc demum ab innumeris erroribus expurgatum.

Cum duplici Indice: altero Capitum, altero rerum memorabilium.

Collegij   Solebani

VENETIIS, ∞.D.XXCVI.

Apud Aldum.

Senen.

P.M. DEANGELIS

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ORNATISS.MO
AC PRAECELLENTI VIRO
TIBERIO ARMANO.
Nicolaus Manaſsi S. P. D.

ET noua, ſecundum ueterem prouerbium, omnia placent, & uetera, ſecundum nouum placitum ſępe reſurgunt, placitura non ſolum, uerum etiam interdum ſummopere profutura. Illis curioſi plerunque excitantur, hæc a prudentibus ut plurimum approbata, iterum in lucem prodire, & quodammodo renaſci coguntur. Id mihi ſæpius (Tiberi ornatisſime) cogitanti, & ſtudioſis plurimum placere, nonnihil etiam, ſi posſim, prodeſſe ſummopere cupienti: ea demum opinio ſemper fuit, ut curæ librorum imprimendo-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

rum uacaturus, non ſolum aliquid ſemper noui palam prodire ſtuderem; ſed etiam ſi qua uetera poſſent è tenebris, & puluere in delitias, & lucem efferri, eis obſequium omne meum, meam etiam omnem operam, ac diligentiam abhiberem. Hoc meum antiquiſſimum, animoq; infixum inſtitutum ſeruaui ſemper: nunc autem factum eſt ut in eo ſeruando humanitas tua, quam omnes norunt, ego etiam expertus non ſemel fui, plurimum mihi faueret, & large benigniterque conferret. Nam compendium iſtud omnium earum rerum, quas Logici, Philoſophi, atque Theologi terminos uocant, quæ quidem legentibus non ſolum, uerum etiam diſputantibus omnino neceſſariæ ſunt, ſi nunc diſciplinis uacantes eorum ſummo cum emolumento in lucem iterum aſpiciunt ire: non tam id inſtituto meo, quam benignitati, ac liberalitati tuæ acceptum referre debent. Nec illi ſolum, uerũ ego quoque non parum ob id me tibi debere ſentio. Quamobrem ne ea, quam tibi pro ea re gratiam habeo, ſit ocioſa, ſolamque animi gratitudinem præ ſe ferat: libellum hunc ſanè accuratius quam an-

tea,

tea, & uenuſtius excuſſum, & a mendis
quantum fieri potuit expurgatum, tuo prę
claro nomini dicatum uolui. Sic enim ęs
hoc meum alienum aliqua ex parte me ſo
luturum intelligebam, quando nullum a-
liud uetuſtiſsimæ obſeruantiæ in te meæ
ſignum tibi præſtare poſſum: & erudi-
torum agmen ab hac tua in me libera-
litate percepturum, quanta morum facili
tate, quanta comitate non ſolum ſis ab om
ni inuidia alienus qui ea, quibus cæteri ca
rent, æquisſimo animo in publicum pro-
feras: uerum etiam quam omnibus benè
cupias, qui & patronus diſertiſsimus uigi
lias, & operam fortunis tuendis conferas:
& uir optimus, quæ tua ſunt, intellectus, a-
nimique dotibus augendis elargiare.
Sunt enim in hoc opuſculo ea omnia,
quę quaſi quodam lumine humanum in-
tellectum dirigere queant. Nam triparti
tum uolumen habet in prima ſui parte ſex
tum preuia, tum breuia præludia, & quaſi
προλεγόμενα, quibus lector tamquam funda-
mentis utatur ad reliqua intelligenda. In
ſecunda uerò ea omnia dicta, dictiones, &
cõmunia uocabula continentur, quæ phiſi
cis, uel theologis, in eorum ſenſibus expli
candis

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

cādis, præ manibus esse solent. Tertia autē pars in eo consumitur, ut determinet quæ quoque modo nomina Deo diuinisque conueniant: vt eius qui in altissimis habitat fulgorem aliqua ex parte contemplari possimus. Tu nunc opus accipe utilissimum, tibique omnino debitum, & Nicolaum tuum tui studiosissimum dilige, sicuti facis. Vale Venetiis Prid. Cal. Nouemb. M. D. LXXXVI.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

INDEX CAPITVM TOTIVS OPERIS.

Tractatus Primi, qui eſt de præambulis qui continet ſex Capita.

QVid ſit complexum & incomplexum. & quomodo ſe habent ad operationem intellectus. Cap. j.

Quod omnium complexorum & incõplexorum conceptiones reducũtur & reſoluuntur in conceptionem entis qđ eſt primũ intelligibile. Ca. ij.

Quomodo diuidatur ens in ens reale, & ens rationis, in ſubſtantiam & accidens, in ens ſecundum ſe, in ens ſecundũ accidens & quid ſit unum quodque iſtorum. Cap. iij.

Quomodo omnes conceptiones omnium entium quæ reſoluuntur in conceptionem entis, addunt aliquid ſupra ens non tamen ab ente diuerſum, ſed ſolum ſpecialem modum eſſendi. Cap. iiij.

Quod nomina tam primæ impoſitionis, quàm ſecundæ aliqua conueniunt pluribus generibus entium. Aliqua uni generi ſolum. aliqua uni ſpeciei unius gñis ſolũ. Cap. v.

Quod omne nomen ſecundum grãmaticos eſt primæ impoſitionis uel ſecundæ. Secundum logicos eſt primę intentionis uel ſecundæ. Cap. vj.

TITVLI SEV RVBRICAE TRACTATVS SECVNDI.

De declaratione difficilium dictorum in Logica, Philoſophia, & Theologia, & continet Cap. cccij.

DE ſufficientia ſex tranſcendentium numerus, & differentia, & qualiter ſe habeant ad inuicem, quę ſunt, ens res,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

res unum, aliquod, uerum & bonum. Cap. j.
De primo transcendente quod est ens, & specialiter quomodo diuidatur in actum & potentiam. Cap. ij.
Quomodo diuisio entis in actum & potẽtiam intelligatur tripliciter & quomodo conueniat enti. Cap. iij.
Quomodo diuisio entis in actum & potentiam est diuisio realis,& quomodo rationis,& quomodo in diuersas res & quomodo non,& quomodo dicatur possibile. Ca. iiij.
Quomodo possibile dicitur secundum potentiam actiuam & passiuam,& non repugnantiam terminorum.
Quomodo diuisio entis in actum & potentiam est realis in res diuersas. Cap. v.
De multiplici acceptione horum nominum actus & potentia,& eorum significatione. Cap. vj.
Vnde habuit originem hoc nomen actus, & ad quæ est secundario extensum.
Quomodo habet intelligi illa communis diuisio qua dicitur: ꝙ est quidã actus primus, quidam secundus. Ca. vij.
De hoc nomine potentia unde traxit originem, & ad quæ secundario est extensa,& qũo est triplex potẽtia. C. viij.
Declaratio eorum quæ tangunt actiuam potentiã, uel passiuam. Cap. ix.
Quomodo intelligi debet quòd in deo est duplex potẽtia. ordinata & absoluta,& quæ sit istarum quælibet.
Quomodo intelligitur quòd aliæ sunt potentiæ naturales, aliæ rationales, & harum aliæ rationales per essentiam, aliæ per participationem. Cap. x.
Quomodo intelligitur quòd potentiæ naturales sunt determinatæ ad unum,& potentiæ rationales ualent ad opposita. Cap. xj.
Quot modis dicatur potentia passiua,& quid est potẽtia naturalis,& obedientialis. Cap. xij.
Quid est educi uel induci respectu potentiæ passiuæ,& quæ formę educãtur de potẽtia naturali & quæ de potẽtia de obedientiali,& quibus cõuenit induci uel educi. C. viij.
De secundo transcendente quod est res quibus & quomodo conuenit diuersis. Cap. xiiij.
De uno, quod est principium numeri, quomodo cum ente conuertitur,

conuertitur,& quomodo differt. Cap. xv.
Quare indiuiſio in genere quantitatis facit ſpeciale unum & cum nomine ſpeciali,& non in alijs generib. Ca xvj.
Quomodo in omni ente cõtingit eſſe unum quod eſt principium numeri,& quomodo non. Cap. xvij.
Quid addit unum quod eſt principium numeri ſuper continuum in quo fundatur, & quid unum quod cum ente conuertitur,& quid continuum ſuper illud unũ,& quid unum quod cum ente conuertitur ſuper ens. Cap.xviij.
Quot modis dicuntur aliqua eſſe unum,& quot modis dicitur unum. Cap.xix.
Quibus gradatim conuenit maxime eſſe unum . & inter omnia entia deus eſt maxime unus. Cap. xx.
Quomodo conuenit alicui rei eſſe unum,& multa. Ca.xxj.
Quomodo ens diuiditur per unum & multa. Cap. xxij.
De quarto tranſcendente quod eſt aliquid,qũo eſt tranſcẽdens,& non aliquis & quomodo differunt . Cap.xiij.
De quinto tranſcendente , quod eſt uerum & primo quod eſt quadruplex ueritas , qua aliqua dicuntur uera ſolum ueritas quæ eſt deus,ueritas rerum naturalium , ueritas intellectus ueritas propoſitionis. Cap.xxiiij.
Qũo ſe hñt prædictæ quatuor ueritates ad inuicẽ. Ca.xxv.
Quomodo ſe habet ueritas uel uerum trãſcendens ad quatuor prædicta. Cap.xxvj.
De ſexto tranſcendẽte quod eſt bonum. Et primo quòd eſt quadruplex bonitas. Cap.xxvij.
Quomodo bonum trãſcendens ſe habet ad quodlibet particulare bonum. Cap. xxviij.
De noĩb.x.p̃dicamentorũ & eorũ q̃ ptinẽt ad ipſa.C.xxix.
Numerus & diſtinctio ac notitia p̃dicamentorum. C.xxx.
Differentia inter ſex tranſcendentia & decem prædicamẽta & bimembris reductio eorum. Cap.xxxj.
De ſignificatione & differẽtia iſtorum nominum quatuor. ſubſtantia natura eſſentia quidditas. Cap.xxxij.
Quot modis dicitur hoc nomen ſubſtantia . Cap.xxxiij.
Quot modis dicitur hoc nomen natura. Cap.xxxiiij.
Quot modis dicitur hoc nomen eſſentia,& quid ſignificat & quomodo comparatur ad alia . Cap.xxxv.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quot modis dicitur, & quid significat hoc nomen quidditas. Cap.xxxvj.
Quomodo sunt idem realiter, & differunt ratione substantia natura essentia quidditas. Cap. xxxvij.
De nominibus pertinentibus ad genus substantiæ, & quòd substantia dicitur de materia forma & toto composito. Cap.xxxviij.
Quot modis dicitur materia. Cap.xxxix.
Quot modis dicitur forma. Cap.xl.
Quod compositum diuiditur in substantiam primam & secundam, & quid est prima & quid secunda. Cap.xlj.
De quatuor latinis nominibus. s. essentia substantia subsistentia res naturæ. Et græcis correspondentibus, scilicet, vsya, vsyosis, ypostasis, physis unde imponuntur quomodo distinguuntur, quid significent, quomodo se habent ad inuicem. Cap.xlij.
Vnde imponatur & unde distinguatur essentia substantia. subsistentia res naturæ.
De essentia, de vsya. Cap.xliij.
De subsistentia & vsyosi. Cap.xliiij.
De substantia, & ypostasi. Cap.xlv.
De hoc nomine res naturæ. Cap.xlvj.
In quo conueniunt, & in quo differunt quattuor prædicta nomina. Cap.xlvij.
Quid significent quib. conueniant, proprie uel similitudinarie, quomodo differunt ad inuicem, hæc nomina creatio, generatio, gigni, concipi, nasci, natiuitas in utero ex utero, filiatio, paternitas.
De tribus gradibus entium, & quid sit creatio. Cap.xlviij.
Quid sit gñatio, & corruptio, & quib. conueniant. Ca.xlix.
Quid est generatio, & quæ cõcurrunt ad eam; & quòd deo & creaturis conuenit: sed diuersimode, & quòd in diuinis sola processio filij dicitur generatio. Cap.l.
De nominibus pertinentibus ad uitam & uiuentia.
Vnde habuit originẽ nomen uitę, quib. cõueniat &c. Ca.lj.
Quõ uita diuiditur in uegetatiuam: sensitiuam motiuam secundum locum & intellectiuam. Ca.lij.
Quomodo uita diuiditur in actiuam, & contemplatiuam, & quo-

& quomodo utrumque conuenit uitæ. Cap.liij.
Quomodo differt uita contemplatiua theologorũ & philosophorum. Cap.liiij.
Quid est gigni: nasci oriri & quibus conueniant.
Triplex ꝓprietas uiuentiũ respectu suę ꝓductionis. Ca.lv.
Quid sit gigni, nasci, oriri, quomodo differunt, & quibus proprie conueniunt.
Quibus prædicta conueniant similitudinarie.
Quid est cõceptio: natiuitas in utero, & q̃b. cõueniat ꝓprie.
Quomodo generatis ex putrefactione conueniat gigni, nasci, oriri.
Quid importatur nomine paternitatis & filiationis, & quibus conueniant.
Quomodo aliter fieri conuenit formæ naturæ: parti & accidenti & per consequens generari, gigni, nasci, concipi, oriri & aliter superposito habenti formam materiam partes & accidentia.
Quod aliter conuenit concipi gigni, nasci, oriri, uerbo diuino & humano.
De pertinẽtibus ad tertium gradum entium, quomodo debet denominari productio angeli & animæ rationalis, & eorum quę animæ infunduntur a deo. Cap.lvj.
De hoc nomine persona quid significet, & unde habuerit originem & quibus conueniat. Cap.xlvij.
De noĩbus quę conueniunt reb. de gñe quãtitatis. Ca.lviij.
Sufficientia, significatio & differentia specierũ quãtitatis.
Quot modis dicitur corpus.
Quot modis dicitur numerus.
De vnitate numeri.
De discretione.
De numero.
Quot modis dicitur oratio.
De nominibus conuenientibus mensuris. Cap.lix.
Quid est tempus continuum, & nunc temporis continui. Cap. lx.
Quid est tempus discretum, & nunc temporis discreti. Cap. lxj.
Quid est ęuum, & nunc eui. Cap.lxij.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quid sit æternitas & nunc æternitatis. Cap.lxiij.
De infinito quod potest dici quinque modis. Cap.lxiiij.
Quòd aliquid est infinitum priuatiuè aliquid negatiuè, & differentia ipsorum. Cap.lxv.
De nominibus pertinentibus ad res de genere qualitatis: & primo quid importetur nomine qualitatis. Cap.lxvj.
Sufficientia & differentia & significantia quatuor specierũ qualitatis. Cap.lxvij.
De prima specie qualitatis & quomodo se habent ad inuicem habitus & dispositio quæ ponuntur in ea. C.lxviij.
De habitu & dispositione.
Quæ sint differentiæ essentiales habitus & dispositionis, ut sunt diuersæ species qualitatis. Cap.lxviij.
De hoc nomine habitus quot modis dicatur: quõ est prędicamentum: quomodo post prædicamentum & quomodo species qualitatis. Cap.lxix.
Qualiter habitus sint in corpore & aĩa, & ad quid. Cap.lxx.
Quot modis dicitur dispositio. Cap. lxxj.
De nominibus pertinentibus ad uirtutes & uitia & ea tangentibus. Cap.lxxij.
Quid significet hoc nomen uirtus & unde sumptum est.
Duplex distinctio uirtutũ primo in acq̃sitas & infusas, secũdo in theologicas & intellectuales, & morales. C.lxxiij.
De singulis virtutibus in speciali & primo de theologicis in genere, & quot sunt, & eorum sufficientia. Ca.lxxiiij.
De singulis uirtutibus theologicis: & primo de fide quot modis dicitur fides. Ca.lxxv.
De pertinentibus ad fidem.
Quid est simbolum, & unde dicitur & quot sunt symbola. Cap. lxxvj.
Quid est articulus fidei. Cap.lxxvij.
De distinctione articulorum quomodo ab inuicem distinguuntur.
Quomodo distinguuntur articuli fidei ex parte credibilium. Cap.lxxviij.
Distinctio articulorum fidei secundum numerum apostolorum, & eos ordinantium. Cap. lxxix.
De specie quid est & quot modis dicitur. Cap.lxxx.

De cha-

Capitum.

De charitate & habitu charitatis. Cap.lxxxj.

Quot modis dicitur charitas.

Quòd ea quæ sunt nomina pertinentia ad partem sensitiuã inferiorem extendunt se ad partem intellectiuam superiorem,& non econuerso. Cap.lxxxij.

Quomodo se habet charitas ad amorem & dilectionẽ &c. & omnia ad inuicem. Cap.lxxxiij.

Quòd est triplex amor.s. concupiscentiæ & beniuolentiæ & complacentiæ: & quis eorum pertinet ad charitatem. Cap.lxxxiiij.

Quot sunt uirtutes, & quæ intellectuales. Cap.lxxxv.

Quõ prudẽtiæ adiunguntur,aliæ tres uirtutes. Ca.lxxxvj.

Quomodo ars & prudentia sunt uirtutes intellectuales & morales. Cap.lxxxvij.

Quomodo uirtutibus intellectualibus conuenit nomen uirtutis. Cap.lxxxviij.

De virtutibus moralibus quomodo a more morales dicuntur,& quot modis dicitur mos. Cap.lxxxix.

De uirtutibus moralibus. Cap.xc.

Quomodo passiones & operationes dupliciter comparantur ad uirtutes sicut materia,uel obiectum.& sicut effectus ad causam.

Distinctio & sufficientia uirtutum & uitiorum. Ca.xcj.

Sex conclusiones ex præmissis,& primo quot sunt, & quæ uirtutes morales appellentur. Cap.xcij.

Quare prudentia non computatur inter uirtutes morales cum sit cardinalis. Cap.xciij.

In quibus partibus uel potentijs animæ sunt uirtutes morales sicut in subiecto. Ca.xciiij.

Quòd iustitia quæ est circa operationes differt ab omnib. alijs quæ sunt circa passiones. Cap.xcv.

Quòd hæc distinctio uirtutum non est in indiuiduas species sed est diuisio in genera. Ca.xcvj.

Quomodo se habet ad rationem uirtutis uerecundia nemesis epyKya, heroyca, continentia & amicitia: & quõ nomen uirtutis conuenit eis large & stricte. Cap.xcvij.

Quòd uerecundia est de numero laudabilium, non tamen est uirtus sed passio. Ca.xcviij.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quòd nemesis est de numero laudabilium : & est passio & non uirtus. Cap.xcix.
Quòd epyKeia sit uirtus iustitiam respiciens, quia est iustitia legalis directiua ad intentionem legislatoris respiciẽs non ad uerba in casu quem legislator prǫuidere nõ potuit. Cap.c.
Quid est uirtus heroyca, & quomodo conuenit homini & cui opponitur. Cap.cj.
De continentia quot modis dicitur: & quomodo est uirtus & quomodo non. Cap.cij.
Quomodo differunt temperantia & continentia. Cap.ciij.
Quæ sit materia uel obiectum continentię. Cap.ciiij.
Quid est incontinentia & incontinens & quomodo se habent ad temperantiam. Cap.cv.
Quomodo amicitia est uirtus & quomodo non. Cap.cvj.
An uirtutes cardinales sint morales, uel intellectuales: Cap.cvij.
Quot sint uirtutes cardinales. Cap.cviij.
Vnde & quare dicantur cardinales. Cap.cix.
Ratio ex qua ille quatuor uirtutes .s. iustitia, prudentia, fortitudo, temperantia dicuntur cardinales. Cap.cx.
De circunstantijs actuum humanorum. Cap.cxj.
Quot sunt circunstantiæ, & quæ actuum humanorum, & quantum ad circunstantias particulares. Cap.cxij.
Ad quot genera omnes circunstantiæ reducantur. Cap. cxiij.
Quomodo se habent circunstantiæ ad rationem actus: ut in eo ponant rationem uitij uel uirtutis. Cap.cxiiij.
Quæ prædictarum circunstantiæ sint confitendæ. Cap. cxv.
Quomodo uirtutes omnes, tam intellectuales, quàm morales consistunt in medio, & quomodo non. Cap.cxvj.
Quomodo differant dona & uirtutes. Cap cxvij.
Sufficientia & distinctio septem donorum spiritussancti. Cap. cxviij.
Quæ dicantur petitiones & quot sint: Cap.cxix.
Quid importetur nomine doni, & quot sunt dona: Cap. cxx.

Quid importetur nomine beatitudinum & quot ſint. Cap. cxxj.
Quid importetur nomine fructus. Cap.cxxij.
Quomodo mutuo ſibi correſpondent petitiones dona beatitudines & fructus. Cap cxxiij.
De dono timoris. Quomodo diuiditur timor in caſtum, ſeu filialem, initialem, humanum, ſeu mundanum, & ſeruilem,& quid importetur nomine uniuſcuiuſque. Cap. cxxiiij.
Quis prædictorum timorum ſit bonus, & quis malus. Cap. cxxv.
Quis prædictorum timorum eſt a ſpirituſancto & qualiter. Cap. cxxvj.
De præceptis. Cap.cxxvij.
Numerus & ſufficientia,ac diſtinctio decem pręceptorum decalogi. Cap.cxxviij.
Quæ ſunt præcepta primæ tabulæ, & quæ ſecundæ tabulę. Cap. cxxix.
De pertinentibus ad ſecundam ſpeciem qualitatis. Cap.cxxx.
De potentijs animæ, & primo quòd oportet ponere plures potentias animæ in homine. Cap. cxxxj.
Quomodo & qualiter omnes potentiæ animæ pertinent ad animam uegetatiuam ſenſitiuam, & intellectiuam. Cap.cxxxij.
Quomodo omnes potentiæ reducantur, ad quatuor genera potentiarum,quia uel ſunt uegetatiue, uel apprehenſiuę,uel motiuę,uel motus executiuę. Cap.cxxxiii.
Diſtinctio omnium potentiarum animæ in ſpeciali,& primo ad uegetatiuam pertinentium. Cap. cxxxiiij.
Diſtinctio potentiarum apprehenſiuarum partis ſenſitiuæ exterioris. Cap cxxxv.
Quomodo diſtinguuntur potentiæ ſenſitiuæ. Cap.cxxxvj.
De diſtinctione potentiarum appetitiuarum uel motiuarum. Cap. cxxxvij.
De potentia motiua & motus executiua. Cap.cxxxviij.
Habet tres concluſiones ex præcedentibus,& immo quòd omnes potentiæ animę ſunt uigintiſex. Cap.cxxxix.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De uoluntate quomodo uarie in diuinis & humanis frequenter accipitur. Cap.cxl.
De uoluntate signi & beneplaciti, & primo quomodo de deo dicunt aliqua proprie aliqua metaphorice. Ca.cxli.
De distinctione uoluntatis signi & beneplaciti in deo. Cap. cxlij.
Quot sunt signa: & quot modis dicitur uolũtas signi: quia quinque modis. Cap.cxliij.
De differentia inter bonum & malum: quia aliquod bonũ est quod licite potest dimitti, ut nõ fiat, sed nullum malum potest committi ut fiat. Ca.cxliiii.
Quod uoluntas tam in deo, quàm in alijs significat aliquando potentiam, aliquando obiectum, aliquando actum. Cap. cxlv.
De nominibus rerum pertinentium ad tertiam speciẽ qualitatis, & primo quibus conueniat, & de quibus dicatur passio & passibilis qualitas. Ca.cxlvj.
Quomodo differunt hæc duo passio, & passibilis qualitas. Cap. cxlvij.
Quot modis dicitur passio: & quid sit passio naturalis & animalis, & quotiens unaquęque dicatur. Cap.cxlviij.
Quomodo qualitates elementares sint diuersimode in diuersis speciebus qualitatis. Cap. cxlix.
De passionibus animæ, & primo unde sumitur distinctio earum, & quid tale agens facit passio. Cap.cl.
De distinctione passionum quæ sunt in concupiscibili. Cap. clj.
De distinctione passionum animæ, quæ sunt in irascibili. Cap. clij.
De numero omnium passionum animæ & sunt.xj. Ca.cliij.
Quomodo diuersificantur nomina passionum secundũ differentias accidentales ex quibus diuersa nomina passionibus conueniunt. Cap cliiij.
De nominibus ipsarum potentiarum. Cap.clv.
Quid sit tristitia, & quid importetur noĩe tristitię. Ca.clvj.
Quid importetur nomine doloris, quid significet quibus, & qualiter conueniat. Cap.clvij.
Quomodo sa habet ad inuicẽ dolor, & tristitia. Cap.clviij.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quomodo se habent ad inuicem delectatio, & gaudium, & quomodo differunt. Cap.clix.
Quot modis dicitur ira, & quibus modis deo, & hominibus & beatis conueniat. Cap.clx.
Quid sit timor, & quot modis dicatur, & quibus conueniat. Cap.clxj.
Quot sunt nomina passionum quæ sunt in appetitu sensitiuo. Cap.clxij.
Quomodo in passionibus est uel non est bonitas uel malitia. Cap clxiij.
Quot sunt passiones principales, & quæ & quot non dicuntur cardinales quamuis dicuntur principales Ca.clxiiij.
De nominibus pertinentibus ad quartam speciem qualitatis, & primo quid importetur nomine formę, & figurę. Cap.clxv.
Quomodo differunt forma, & figura. Cap.clxvj.
Quod modis dicitur tam forma quam figura. Cap.clxvij.
Quomodo forma & figura pertinent ad diuersas species qualitatis. Cap.clxviij.
De relatione, & relatiuo. Cap.clxix.
Quomodo differunt relatiuum, & relatio. Cap.clxx.
Quomodo differunt relatiuum, respectiuũ, & ad aliquid. Cap. clxxi.
Quid sit relatiuum diffinitiue, & quomodo intelligitur diffinitio Arist. de eis. Cap.clxxij.
Qũo relatiua distinguũtur secundum dici & esse. C.clxxiij.
Quomodo relatiua distinguuntur in relatiua suppositionis suprapositionis, & equiparantiæ. Cap.clxxiiij.
Quot sunt modi relationis in diuinis. Cap.clxxv.
De relatione. Cap.clxxvj.
Quid sit relatio realis, & relatio rationis. Cap.clxxvij.
Quot sunt fundamenta in genere relationis realis, & quot modi relationum secundum ea. Cap clxxviij.
Quod diuersã conueniunt relation' secundum quod comparatur ad suum fundamentum, ad suum genus, ad suũ oppositum, & ad suum principium. Cap.clxxix.
Quot requiruntur ad relationem realem, & quæ. cap. clxxx.

Quot

Quot, & quæ requirantur ut relatio sit realis ex parte utriusq; termini. cap.clxxj.
Quod non est una relatio duorum extremorum, immo sūt duæ aliquando solo numero, aliquando specie, aliquando genere differentes. cap.clxxij.
Quod relatio potest esse inter duo extrema non realis. cap.clxxxiij.
Quod omnis relatio realis fundatur uel supra substantia, uel quantitate, uel qualitate, uel super pertinentibus ad actionem, uel passionem, uel habentibus rationem mensurę, & mensurabilis. cap.clxxxiiij.
Quomodo differt relatio a suo fundamento. cap.clxxxv.
Quot modis contingat esse relationem rationis. cap. clxxxvj.
De pertinentibus ad prædicamentum actionis. cap. clxxxvij.
Quomodo actio, & passio sunt unus motus realiter. cap. clxxxviij.
Quomodo se habent actio, & passio ad agens, & patiens. cap.clxxxix.
Qualiter se habeut actio, & passio ad formam per motum acquisitam. cap.cxc.
Quomodo actio, & passio faciunt diuersa prædicamenta quamuis realiter sint idem. cap.cxcj.
De actione immanente, & transeunte. cap.cxcij.
Quomodo conueniunt, & differant facere agere, & operari, & quibus conueniant. cap.cxciij.
In quo conueniunt, & in quo differunt operatio manens, & transiens. cap.cxciiij.
De prædicamento passionis quid est. cap.cxcv.
De prædicamento quando, quid sit diffinitiue. cap. cxcvj.
De prædicamento ubi. cap.cxcvij.
In quibus est ubi, & quot modis dicatur aliquid esse in loco. cap.cxcviiij.
Quomodo se habet locus ad ubi, quia sunt diuersa realiter. cap.cxcix.
De prędicamento quod est positio. cap.cc.

Quid

Capitum.

Quid sit positio ut est prædicamentum. cap.ccj.
Quomodo positio prædicamentum differt a positione pertinente ad genus quantitatis. cap.ccij.
De prædicamento habitus. cap.cciij.
In quibus habitus inuenitur,& in quibus non. cap. cciiij.
De his quæ prædicamenta consequuntur. cap.ccv.
De nominibus alietatem importantibus,& sunt quattuor. scilicet diuersum, differens simile, & oppositio.cap. ccvj.
Quid sit differens, & quot modis dicatur, & quomodo se habeat ad diuersum. cap.ccvij.
De differentia rei,& rationis. cap.ccviij.
Quomodo ratio est in intellectu,& quantitate cap.ccix.
Quomodo aliqua differunt re uel ratione, & de pertinenbus ad ista. cap.ccx.
Quid est differre realiter,& quod aliqua differunt realiter aliquo quattuor modorum. cap.ccxj.
Quomodo dicuntur aliqua differre secundum rationem. cap.ccxij.
De hoc nomine simile,& quot modis dicatur. cap.ccxiij.
De oppositione. cap. ccxiiij.
Quot sint species oppositionis,& earum sufficientia. cap. ccxv.
Quomodo se habeãt ad inuicem quatuor oppositiones,& quæ plus habeat de natura oppositionis. ca.ccxvj.
Quid est contradictio,& quot requiruntur ad ueram contradictionem. cap ccxvij.
De oppositione priuatiua. cap.ccxviij.
Quid est oppositio priuatiua. cap.ccxix.
Quot modis dicitur priuatio. cap.ccxx.
Quot requiruntur ad priuationem proprie dictam. cap. ccxxj.
Quomodo est maior oppositio contradictoria quam priuatiua. cap.ccxxij.
De oppositione contrarietatis. cap.ccxxiij.
Quot requiruntur ad ueram contrarietatem. cap. cap.ccxxiiij.
Quot modis dicuntur aliqua contraria large. cap. ccxxv.

Quot

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quod uniuersale sumitur tripliciter. cap.cclxxv.
Quomodo uniuersale est prius, & posterius suis inferioribus. cap.cclxxvj.
Quod uniuersalia respectu inferiorũ se habent aliquando in ratione totius aliquãdo in ratione patris. ca.cclxxvij.
De hoc nomine abstractum unde, & quot modis dicitur, & quis est modus significandi. cap.cclxxviij.
Quid importatur nomine concreti, & quòd triplex est modus concretorum. cap.cclxxix.
Quid sit prædicatum. cap.cclxxx.
Quid est uniuocum, ęquiuocum, analogum, & denominatiuum. cap.cclxxxj.
De nominibus sũ secundarũ intention cõuenientibus incõplexis quæ sunt communes omnibus prædicamentis, & primo quomodo taliũ est triplex gradus. cap.cclxxxij.
Quid importetur nomine generis, & nomine generis generalissimi, & nomine generis subalterni. ca.cclxxxiij.
Quid sit species, & quot modis dicatur, & quid species subalterna, & specialissima. cap.cclxxxiiij.
Quot modis accipitur differentia, & quid sit. cap.cclxxxv.
De nominibus conuenientibus omnibus prædicamentis ut considerantur in particulari. cap.cclxxxvj.
De nomine proprii, & accidentis quæ conueniunt nominibus omnium prædicamentorum tam in uniuersali quã in particulari consideratis. cap.cclxxxvij.
De nominibus secundarum intentionum conuenientibus generi substantiæ solum, & primo quid significent quo modo se habent ad inuicem hæc duo scilicet suppositũ & natura. cap.cclxxxviij.
Quid portetur noĩe suppositi, & quot modis dr̃. c.cclxxxix.
Quid importetur nomine hoc aliquid, & quibus conueniat. cap.ccxc.
Breuis recollectio omnium nominum pertinentium ad indiuidua omnium generum quid importent, unde sumãtur, & quomodo differant, & sunt ista particulare, indiuiduum, singulare, res naturæ, suppositum, hoc aliquid hypostasis. cap.ccxcj.
De nominibus secundarum intentionum pertinentium

ad

ad genus qualitatis,& ſpecialiter de attributo. C.ccxcij.
De nominibus ſecundarum intentionum quæ conueniũt generi relationis. cap.ccxciij.
Quid ſit notio, unde dicitur,& qũo ſe habeat ad relationẽ, & proprietatẽ,& quomodo conueniũt,& qũo differunt.
Quæ & quot prædictarum proprietatum ſunt perſonales, & quæ & quot ſunt perſonæ. cap.ccxciiij.
Continet primo quod tria requiruntur ad hoc quod aliquid ſit notio,& quæ ſunt iſta tria. cap.ccxcv.
Secundo ſufficientiam,& numerum quinque notionum,& quia non poſſunt eſſe plures uel pauciores.
Quid importet hoc nomen notionale, & quibus conueniat. cap.ccxcvj.
Quid eſt oratio,& quæ ſunt ſpecies eius. cap.ccxcvij.
Quid eſt diffinitio,& deſcriptio. cap.ccxcviij.
Quid eſt argumentum quot modis dicitur,& quæ ſunt ſpecies eius: quid eſt ſylogiſmus,& quot ſunt ſpecies eius quid enthymema, quid inductio, quid exẽplũ. c.ccxcix.
Quomodo per dicit habitudinem cauſæ, & cuius, & quod ſunt quatuor modi dicendi per ſe. cap.ccc.
Quid eſt dici de omni,& de nullo. cap.cccj.
De natura reduplicationis. cap.cccij.

CAPITA, ET RVBRICAE. TERTII TRACTATVS.

Et continet capita. XX.

QVę,& quomodo nomina diuinis conueniant. cap.j.
Quomodo deum cognoſcimus. cap.ij
Quomodo debent accipi cognitio quid rei, & quid nominis,& horum diſtinctio. cap.iij.
Quid cognoſcamus de deo quantum ad quid nominis, & de nominibus pertinentibus ad diuina. cap.iiij.
Quod deus poteſt de pluribus nominibus nominari. cap.v.
Qualiter aliquod nomen conuenit alicui proprie uel methaphorice. cap.vj.
Quæ nomina cõueniant ꝓprie uel methaphorice. cap.vij.
Quod nomina deo,& creaturis conuenientia analogice de eis dicuntur. cap.viij.

Quæ

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quæ nomina deo & creaturis conuenientia dicuntur de deo uel creatura. cap.ix.
Quot sunt modi in genere nominum diuinorum. cap.x.
Quomodo nomina essentialia substãtiua in abstracto prædicantur in diuinis. cap.xj.
Quomodo nomina essentialia substantiua in cõcreto prædicantur in diuinis. cap.xij.
Quomodo nomina essentialia substantiua media inter abstracta & concreta prędicantur in diuinis. cap.xiij.
De nominibus adiectiuis essentialibus: & quomodo nomina essentialia partitiua prædicantur in diuinis. ca.xiiij.
Quomodo nomina adiectiua numeralia prædicantur in diuinis. cap.xv.
Quomodo nomina adiectiua quæ non sunt partitiua: nec numeralia predicentur in diuinis. cap.xvj.
Quot sunt modi nominum personalium, & quomodo prædicantur in diuinis. cap.xvij.
Quot sunt modi notionalium: & quomodo prædicantur in diuinis. cap.xviij.
Qua ratione & qualiter, & quæ nomina transsumptiue dicantur de deo. cap.xix.
De nominibus deo conuenientibus in assumpta humanitate. cap.xx.

Finis Titulorum.

INDEX RERUM MEMORABILIUM,

Quæ in toto opere continentur.

A

ABominatio, odiũ intẽſum, reſpectu odij. 197

Abſolutum, & relatiuum contra diuiduntur. 209

Abſtractio duplex. 320

Abſtractis, quomodo conueniat dici de multis. 321

Abſtractũ, quid dicatur. 323

Abſtracti & cõcreti diuerſus ſignificandi modus. 324

Abſtractum inuenitur in genere ſubſtantiæ, & accidẽtium. 337

Accidens, quomodo habeat eſſe in alio. 43. quod accidens in ſubſtantia faciat relationem. 44. quod habitum, qđ actionem. ibid. quod quando, quod ubi, quod poſitio. 45

Accidẽs dicitur, quod eſt extra naturam rei. 50

Accidia, reſpectu triſtitiæ intenſæ. 157

Accidentia realia, & intẽtionalia, quæ. 207

Accidens, quid dicatur. 334

Accidentis & proprij differentia. 335

Actio, a quo accidẽte in ſubſtantia. 44

Actio, quomodo ſit ens. 46

Actionis diffinitio, quę. 225

Actio qũo ſe habeat ad agẽs 226. quomodo ſe habeat ad formam per motũ acquiſitam. 227. actio & paſſio, diuerſa prædicamenta, & idem prædicamentum. 228. actionis quid ſit proprium. 231

Actus, unde ſibi nomen ſumpſerit. 14

Actus primus, & ſecundus, quomodo intelligantur. 15

Actus ſecũdus indiuiſibilis, qui. 85

Actus intelligendi ſuccedẽs

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

priori. ibid.
Actus tertius indiuisibilis, eiusq; imperfectiones. 86
Actus indiuisibilis mensura. 88
Actus & potẽtia, ut accipiantur. 8.9
Actus unus, quõ possit esse diuersorum. 225
Actus notionales, qui dicantur. 347
Adiacentia triplex, secundũ Albertum. 243
Adiectiuũ determinans substãtiuum, quid importet. 307
Adiuuans in causa efficiẽte, quid. 282
Aequalitas, quibus modis, & inter quæ constituatur. 117. æqualitas quantitatis, non requiritur in iustitia distributiua.
Aeui duratio, quo actu mensuretur. 85
Aeuum, & nunc æui, ut sint unum & idem. 87
Aeuiternitatis esse, re differt ab eo, cuius est actus. ibi.
Aeuum, actus indiuisibilis mensura. 88
Aequiuocum, quid sit. 327
Aequiuocum, secundũ quid diuidatur. 328
Aeternitas, & nunc æternitatis, in quo differant. 87. æternitas, mensura actus puri. 88
Aeternũ, à quo insurgit p̃dicamentum quando. 138
Aeternitatis nunc, cuius entis sit mensura. 87
Agrestitas, uitium ex defectu eutrapeliæ. 123
Aliquid, dicit ens diuisum ab alio. 34
Aliud, importat alietatẽ in substantia. 35
Alimento uti, est pars uitæ. 66
Aliquid, uel quid, quid importent. 217
Aliquid reale, facit esse relationem realem. 219
Aliquid in suo efficiẽte, modus essendi in. 295. aliquid in suo fine. modus essendi in. ibid. aliquid in uase, modus essẽdi in. ibi.
Alteratio, species motus, reperitur in qualitate. 296
Alteratio uera, est iuter magis, & minus. 305
Amantium proprietates quatuor. 110
Amatio, quid addat super amorem. 111
Amicitia, quid addat super amorem. 111
Amicitia uirtus, circa quæ. 122
Amicitia, quomodo uirtus, & quomodo non uirtus. 131. amicitia, quomodo uirtus moralis. 132
Amor in intellectuali natura,

tura,

tura, qui. 110
Amor beneuolentiæ, & con cupiſcentiæ. 112
Amor honoris, uitium per ſuperabundantiam philo timiæ. 121
Analoga, quæ dicantur. 31
Analogum, quid ſit. 327
Analogicorum, non una ratio, ſicut uniuocorũ. 328
Angelus, indiuiſibiliter intelligit. 85
Angelus, in ſublimiori gradu ad conſequendam beatitudinem. 164
Anima, nata cõuenire cum omni ente. 8
Anima rationalis, cur dicatur induci, & non educi. 24
Animæ operationes triplices. 67
Anima & angelus producuntur eodem modo. 78
Animæ tres, ſecundum tres gradus perfectionis. 164. animæ tres in homine. 165
Anima, quomodo poſſit dici hoc aliquid. 339
Animalium uita, quæ dicatur. 65
Animalis perfecti apprehenſio, qualis. 169
Animali perfecto neceſſaria, quæ. 170
Animalia cætera perfecta, in quo non differãt ab homĩne. 171
Appetitus ſenſitiuus, cur non propriè uoluntas. 109
Appetitus, quid ſit. 176
Appetitus ſenſitiuus, & animalis, qui. 176
Appetitus intellectiuus, cur dicatur uoluntas. 177
Appetitus intellectiuus, nõ diſtinguitur in plures potentias. 178
Apprehenſiua, ad quid indigeat alijs uirtutibus. 166
Apprehenſiuæ interioris diuiſio. 169
Apprehenſiuæ potentia, in quo terminetur. 176
Argumentum, quid ſit. 349
Ars, importat rectitudinem circa agibilia. 113
Ars, quomodo ſit intellectualis. 114
Artes mechanicæ, cur factiuæ dicantur. 230
Articulus fidei, quid ſit. 103
Articulus, ad quem arctat fides ſola, & non ſola. 104. articuli qui ad quam ueritatẽ applicati. ibi. & 105. articuli ſecundum numerum apoſtolorum diſtincti. ibid. & 106.
Artificialium rerũ materia,

 quę.

quæ. 51
Attributum, quomodo ſuma tur a tribuendo. 341
Attributa Dei larga extẽſio ne, quæ. 342. attributi pro prie dicti rõnes tres. ibid.
Audacia, dicit exceſſum con fidentiæ. 197
Augmentum reſpicit quantitatem dimenſiuam. 301
Augmentum, & diminutio ſpecies motus, ſunt in ge nere quantitatis. 296
Augeri, quid ſit 301
Auxilia Dei erga hominem ad cõſequendam beatitudinem. 183

B

BEatitudines, quid ſint, & quot. 145
Beatitudines ſingulæ, continent ſtatum uię, & ſtatum gratiæ. 146
Beſtialitas, uitium oppoſitũ uirtuti heroicæ. 128
Bonitas, quadruplex. 40. bonitas accidẽtalis triplex. 41. bonitas tranſcendens, ut ſe habeat ad bonitatẽ particularem. ibid.
Bonum, neceſſariũ, & ſupererogationis. 143
Bonum ad uitam actiuã neceſſarium, duplex. 148
Boni, & mali differentia, quę. 187
Bonitas, & malitia quomodo ſint & nõ ſint in paſſio nibus. 204
Brachia, cur Deo attributa. 372

C

CAuſalitas, modus cogno ſcendi Deum per crea turas. 355
Cauſarum gña quatuor. 281 cauſę efficiẽtis modi quatuor. ibi. cauſa materialis triplex. 282. cauſa materialis, q̃. 283. cauſæ forma lis ratio duplex. ibid. cau ſa finalis, dicitur cauſa cauſarum. 284. cauſæ quatuor ad ſuũ effectum, quomodo ſe habeãt ibid. & 285. cauſæ quatuor, quomodo ſe habeant in ratione cauſalitatis inter ſe. ibid. cauſa per ſe, & per accidens. 286. cauſæ, quo modo neceſſitatem ſubminiſtrent. ibid. cauſarũ gradus triplex. 290
Charitas neceſſaria ad merẽ dum Deum. 101
Charitas, quinq; modis acci pitur. 108
Charitas, quid addat ſuper amorem. 111
Chriſtus quomodo iræ particeps. 202. quomodo timoris. 203
Chriſtus Deꝰ cur dictus. 373
Circũſcriptio, modus eſſendi

di in loco. 239
Circunstantiæ nomen, unde tractum. 136. circunstantiæ quot. ibid.
Circunstantiarum genus triplex. 137
Circunstantiæ ponentes rationem peccati, quæ. 138
Circunstantię tertij generis, cur non ponant rationem peccati. 139
Cognitio uniuersalium, & particularium, quomodo prior & posterior. 275
Cognitio Dei, per creaturas tribus modis. 355
Cognitio Dei in hac uita, qualis. 357
Cognitio quid rei, & quid nominis, quomodo accipiantur. 357. & 358
Cognitio quid nominis de Deo, qualis. 359
Colligatio duorum, ut concurrat ad generationem uiuentis. 70
Communia omnium sensuum, quæ. 170
Communia omnibus transcēdentibus, in secundis intentionibus. 308
Communitas inter primam æquiuocationem, & simplicem uniuocationem. 328
Communis spiratio, quomodo proprietas, quomodo non. 344
Communis spiratio, est notio per modū amoris. 346
Comparationes plures intellectus agentis, & possibilis. 174. & 175
Complexum, & incomplexum quid sint. 1
Complexorum conceptiones, quomodo reducātur, & resoluantur. 2
Complexio in nominib. primæ, & secundæ intentionis. 308
Compositio formæ & materię per quę sit. 54
Conceptio intellectus respōdet complexis, & incomplexis. 2
Conceptio in utero, & natiuitas ex utero ut differant 75
Cōceptio, ut similitudo rei, ut non. 251
Conclusionis nomen, quid significet. 348
Cōcupiscibilis, ordinatur ad prosequendū bonū. 177
Concretum, & abstractum, nō differūt in diuinis. 36
Concreta, quomodo significent formam, quomodo subiectum. 312
Concretum, quid esse dicatur. 323
Concreti, & abstracti diuersus significandi modus. 324
Concretum quid, & quotuplex.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

plex. ibid.& 325
Concietum inuenitur in genere substantiæ, & accidẽtium. 337
Concupiscentia carnis, quo precepto prohibeatur. 159
Conditiones denominatiuorum quatuor. 329
Conditiones notionis quot, & quæ. 345
Conscientia quid: & eius officium: 180
Consilians, in causa efficiente, quid. 282
Consilium, signum uoluntatis respectu boni supererogationis. 187
Contemplatio theologorũ, & philosophorum, in quo differant. 68
Continentia, dupliciter sumpta. 129. in quo differat a temperantia. ibid.
Continẽtiæ obiectum, quod. 130
Contingens, quid sit, & quot modis dicatur. 290
Continuum, qua unitate sit unum. 30
Continuũ in quantitate, simpliciter sumptum. 78
Contradictoria, maxime opponuntur. 260
Cõtradictio, quid sit. & quot ad eam requirantur. ibid. & 261
Cõtradictoriæ oppositionis conditiones sex. 269
Contrariæ oppositionis conditiones. 270
Cõtrarietas differre facit dolorem à tristitia, & quomodo. 201
Contrarietas, quid sit. 264
Contrarietati ueræ, quot requirantur. 265
Contraria, largo modo sumpta. 260
Contrariorum modi secundum potentiam: 266
Contrariorum nobilioris, & ignobilioris ratio, q̃. 267
Conuenientia entis ad intellectum, quo transcendente exprimantur. 8
Corporis nomẽ, triplici modo accipitur. 79
Creatio, cur non dicatur generatio. 62
Creaturę omnes, ut inesse secundario. 15
Creatio, q̃ nam dicatur. 61
Creatura intellectualis, res uolita a Deo. 182
Creaturę, dicuntur esse ex nihilo. 294
Creaturę, q̃uo ostendant nobis quæ sunt in Deo. 342
Creaturę, trib. modis nos ducũt in cognitionẽ Dei. 355
Cur, una ex septem circunstantijs. 136

D

Decimarum præceptum, q̃uo intelligatur. 156

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Decimarum solutio, quãdo obliget cum peccato, & quando non. 157
Delectatio respicit sensum tactus. 201. in quo differat à gaudio. 202
Denominatiua, quę dicatur, 328
Denominatiuorum requisita quot, & quæ. 329
Dependentia, est quidã modus opponendi. 257
De, prępositio, quid significet. 291
Descriptionis nomen, quid importet. 349
Deus infinitus cur negatiue, non priuatiue. 90
Deus, qũo sit in loco. 240
Deus, qũo uult hoĩes saluos fieri, quomodo non. 182
Deus, dedit homini ea, quibus ordinatur ad beatitudinem. 184
Deus quid proprie, quid metaphorice dicatur. 185
Deus, forma rerum omniũ, quomodo dicatur 283
Deus nulla necessitate coactus. 289
Dei attributa, q̃ dicãtur. 341
Deus est Deitas, cur sit uera propositio. 324
Dei attributa larga extensione, quæ. 342
Deus, qũo cognoscatur. 355
Deus quomodo intelligatur omnia fecisse. 356. quomodo inuestigetur per uiam eminentiæ. 357
Dei cognitio quid nominis. 359
Dei nomina plura. 360
Deo non conuenit nomen proprie absolutum. 362
Deo quæ nomina proprie conueniant. 363
Deo & creaturis nomina analoga. 364
Dei nomina propria, qũo cõueniant creaturis. 365
Deo, quæ nomina transumptiue tribuãtur, & qua ratione. 372
Deo cõuenientia nomina in assũpta humanitate. 373
Dici de omni, & de nullo, quid. 353
Differens, dupliciter sumptum. 248
Differentia inter Deum, & formas substantiales. 15
Differẽtia duplex inter unũ transcendens, & unũ principium numeri. 26
Differentia inter creationẽ, & generationem. 62
Differentia duplex inter tẽpus, & nunc temporis. 87
Differentia inter habitum, qui est prędicamentum, & habitum postprædicamentum. 96
Differentia inter sex trãscendentia, & decem prædicamenta. 45

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Differentia inter contemplationem philosophicā, & theologalem. 68
Differentia inter generationem,& creationem. 70
Differentia conceptionis,& natiuitatis. 72
Differentia inter tempus, & nunc temporis. 84
Differentia inter nunc temporis continui, & tempus continuum. 88
Differentia inter iustitiā infusam,& acquisitam. 99
Differentia, inter iustitiam commutatiuam, & distributiuam. 117
Differentia inter naturalem potentiam,& impotentiā. 162
Differentia quadruplex inter iustitiā, & cæteras uirtutes. 124
Differentia inter uirtutes,& dona. 142
Differentia, inter præcepta affirmatiua, & negatiua. 160
Differertia inter hominem, & cætera animalia perfecta. 171
Dr̄ia accidētalis passionū, diuersificat noīa earum. 197
Differentia formæ,& figurę quæ. 206
Differentia rationis, nō semper facit differre prædicamenta. 229
Differentia inter facere, agere,& operari. 229. & 230
Diffinitio modus essendi in loco. 240
Differentia rei,& rōnis. 249
Dr̄ia realis, quid. 253. differentia rationis, quid. 254
Differentia elementi, & materiæ primæ. 288
Differentia inter primam,& secundam intentionem. 315. & 316
Differentia ęquiuoci, uniuoci,& analogi. 328
Differentia quid sit, & quot modis accipiatur. 332
Differētia diuisiua generis, & cōstitutiua speciei. ibi.
Differentia suppositi,& hoc aliquid. 339
Diffinitio temporis, quę bona. 84
Diffinitio qualitatis, ut prędicamentum. 91
Diffinitio relatiuorum ab Aristot. posita, ut intelligenda. 210
Diffinitio, quid significet. 349
Diuersitas rei, & rationis tripliciter consideratur. 252
Diuersum & idem opponuntur. 248
Diuisio entis, quę: 3
Diuisio entis parū propria. 9
Diuisio entis in actū,& potētiā, quot modis accipiat᷑. 9
Diuisio ētis tripartita. 11. 12

Diuisio

Diuiſio entis, rationalis, & non realis 13
Diuiſio entis per unum, & multa, qualis 34
Diuiſio uitæ, ſecundum operationem intellectus 68
Diſcretio duplex, & quæ ſit. 81
Diſpoſitio, ut eſt ſpecies qualitatis, dupliciter accepta. 93
Diſpoſitionis acceptio multiplex 97
Diſpoſitio, ſi addatur ei bene uel male, pertinet ad habitum 208
Diſtinctio potentiæ abſolutæ, & ordinatæ, quomodo intelligatur 19
Diſtinctio relatiuorum ſecũdum dici, & ſecundum eſſe 211
Doloris nomen, quid importet. 200. conſiſtit in ſolo tactu ibid. quomodo ſe habeat ad triſtitiam 201
Dona, quomodo differant realiter a uirtutibus 141
Dona, ponuntur in parte intellectiua, & appetitiua. 142
Dona quę, quas rationes perficiant 143
Dona ſpirituſſancti ab Iſaia poſita, & ubi ibid.
Dona quid ſint, & eorum numerus 145
Dormire, cur Deo attributũ. 372
Duo æqualia, referuntur ad inuicem 221
Duplex, genus unitatis, & numeri 81

E

Effectus, quomodo ſe habeat ad ſuas quatuor cauſas 285
Effectus cauſarum futuri, & contingentis, qui 290
Efficientis cauſę quatuor modi ſecundum Auicen. 281
Elementa, quomodo ſint materia 51
Elementi conditiones quatuor. 287. in quo differãt a materia prima 288
Eminentia, modus cognoſcendi Deum per creaturas 355
Ens, tripliciter diuiſum 3
Enti, non poteſt aliquid addi. 4
Entia rationis, quomodo diſtinguantur, & quomodo non 5
Entis diuiſio, ſecundum Ariſtotelem 8
Ens, ſimplex, & compoſitum 30
Entium creatorum triplex gradus 61
Entium inanimatorum productio, dicitur generatio. 62
Entium ſecundi gradus nomina. 64

Ens,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Ens, quod mensuratur nunc æternitatis 87
Entis diuisio, tripliciter facta 11.12
Entia inferiora homini, quã bonitatem consequantur. 164
Enthymema, quid sit 351
Enunciabile, quomodo dicatur possibile 11
Enunciato quid sit. 348
Erubescentia, pertinet ad turpitudinem pęnę 198
Essentia, quomodo inueniatur in genere substantiæ. 47. quot modis dicatur. 49
Essentiæ nomen, unde sumptum. 57
Esse in loco, dicitur aliquid, triplici modo 239
Esse ex nihilo, quot modis dicatur 293
Exemplum, quid sit 351
Exhibitio, modus essendi in loco 240
Exitus primus generãtis a generato, ut sit natiuitas 71
Ex præpositio, quid denotet. 291
Exterioris apprehensiuæ distinctio quinquepartita. 168
Extremorum duorum, non est relatio una 320
Exultatio, signum exterius gaudij intensi 197

F

Facere, agere, & operari in quo conueniant, & differant 229.
Facies, cur Deo attributa. 372
Factio, quid proprie sit 231
Famulatus, cur principi debitus 158
Fantasia, sensus interior 172
Fauces, cur Deo attributæ. 372
Fidelitas, in quo consistat. 158
Fidelitas, multipliciter accepta 102
Fidei, ut est uirtus theologica, diffinitio. ibid. fidei articulus quid 103. fidei articulorum distinctio. 104. fidei articuli secundũ numerum Apostolorũ 105. 106.
Fieri ex aliquo, quot modis dicatur 292
Figura tripliciter dicta 206
Filiatio, & paternitas in Deo 73
Filiatio, est notio per modũ naturæ 346
Filius, non dicitur esse ex nihilo in diuinis 294
Fines plures, eiusdem agentis 284
Forma substantialis cur dicatur actus 15
Forma, principium, essendi, & operandi 16

For-

Formæ, educuntur de potentia passiua 24
Forma, dat esse rei indiuisum 25
Formæ artificiales, ut dicantur induci, & ut educi. 25
Forma omnis, quomodo habeat materiam 25
Forma multipliciter sumpta 53
Forma subsistentis in generatione 74
Forma triplex 176
Forma, & figura, quarta species qualitatis 205. figura, & forma in quo differant. 206. forma & figura tripliciter dicitur 207. quomodo ambę pertineāt ad diuersas species qualitatis. 208
Forma significata per modū actus. 231. calor, & calere, quando idem. 231
Forma rei duplex 283
Forma, & materia sibi mutuo causæ sunt. 285
Forma in materia, modus essendi in 295
Formæ suscipientes magis, & minus, quæ sint. 304
Formæ suscipientes maius, & minus, secundum quid suscipiant 304
Formę in concreto, quomodo significentur 307
Formales partes excluduntur a ratione hoc aliquid. 338
Fons, Deus cur dictus 373
Fortitudo, cui uitio opponatur ex defectu, cui ex abūdantia 119
Fortitudo cur uirtus cardinalis dicta 134
Fortitudinis donum, cui petitioni respondeat 149
Fructus nomen, quid significet 146
Fructus, qui, & quot ibid. & 147
Fructus beatitudinibus respondentes 150
Fuga, sumitur ex malo apprehenso 195
Fundamentum alicuius quæstionis, dicitur positio. 241
Furor, dicit iram intensam. 197

G

GEnera rerum decem 42
Genera uiuentium quatuor 66
Generata per putrefactionē, ad quæ & quomodo referantur. 72
Generationis, & creationis differentia, quæ 62. generationis requisita quinque. ibid. concurrētia sex. 63
Generationis nomen inanimatis proprium: inanimatis solum 69
Generatio, unde cuique uiuēti

ti miniſtretur 70
Generatio diuina communicat naturam eandem numero 73
Generatio, & corruptio, ſpecies motus, reperiuntur in ſubſtantia 296
Genita res, quæ uocetur. 70
Genitum a generante dupliciter exit 71
Genus in ſpecie, modus eſſē di in 295
Genus, cur de ſpeciebus prædicetur uniuoce 327
Generis nomen, quid ſignificet 330
Genus diuerſimode conſideratur a grammatico, & a logico 330
Genus, quomodo ſumatur, cum diuiditur in generaliſſimū, & ſubalternū. 331
Gradus entitatis, diuerſi 5
Gradus conſequendi perfectam bonitatem 163
Gratia, non dicitur induci de potentia 29
Gratia in homine, concreatur, non fit 76
Guſtus dupliciter conſideratur 169
Guſtus, cur Deo attributus. 372
Guttur, cur Deo attributum. 372

H

Habitus, a quo accidente in ſubſtantia 44
Habitus, quomodo ſit ens. 46
Habitus, & diſpoſitio, differunt ut ſuperius, & inferius 95
Habitus multipliciter ſumptus 95
Habitus, quomodo prædicamentum, quomodo nō 96
Habitus, ut in corpore, & ut non 97
Habitus intellectuales, quomodo dicantur uirtutes. 115
Habitus uirtuoſus, nomine amicitiæ importatur. 132
Habitus, prout eſt prædicamentum, quid ſit 244. habitus, in quibus inueniatur, in quibus non 244. habitus, non eſt niſi corporis organizati 245
Heroica uirtus, quid ſit. 128
Hilaritas, ſignum gaudij intē ſi in facie 197
Hoc aliquid natura quæ 336
Hoc aliquid, quid ſit, quibuſque conueniat 338
Hoc aliquid ab una, & a duplici proprietate. ibid. in quo differat a ſuppoſito. 339
Hoc aliquid quomodo attribuatur particulari. 341
Humanum, triplici modo accipitur. 141

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

I

IActantia, uitium per super abundātiā ueritatis. 122
Idem, quando natum facere idem, quando non 304
Idem, quot modis dicatur. 246
Idem per se, quid sit. 247. idem, & diuersum, opponūtur. ibid.
Idem est tot modis, quot etiā est diuersum 248
Iesus, Deus, cur dictus 373
Ignominia, ex parte futuræ operationis in agente 198
Illiberalitas, uitium per defectum liberalitatis 120
Imaginatiuæ officium, quod 171
Impossibile, quodnam dicatur 11
Immutabilitas Dei per creaturas cognita 341
In, quot modis accipiatur. 295
Indiuisa, habent esse determinatum 26
Indiuisum, & unum, dicuntur totidem modis 31
Indiuisio duplex, sicut, & unitas 80
Inductio, quid sit 351
Infinitum, multipliciter sumptum 89
Infinitus perfectione solus Deus 90
Infinitum durationis, & magnitudinis. ibid. priuatiue & negatiue sumptum ibi.
Inhærere, & adiacere quomodo differant. 243
Inirascibilitas, uitium ex defectu iræ 120
Intellectio angeli, est indiuisibilis 85
Intellectiuæ potentiæ, quomodo se exerceant 179. quomodo non destruantur destructo composito. 180
Intellectus uiuens, quod 66
Intellectus uersatur circa principia 113
Intellectus, donum spiritussancti, cui petitioni respōdeat 148
Intellectus, donum spiritussancti, perficit rationem speculatiuam 142
Intellectus ꝓprietatis, prior intellectu notionis. 343
Intellectus agentis, & possibilis diuersa ratio ad apprehensionem 173
Intellectus, quomodo directe, quomodo indirecte intelligat 177
Intelligere, est pars uitæ. 66
Intemperantiæ uitium quod 119
Intemperati, & incontinentis differentia 131
Intentiones secundæ pertinent ad primum genus entis. 4
Intentio, quid importet. 309

In-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Intentionis nomen, conuenit intellectui, & uoluntati 310. Intentio ex parte intellectus dupliciter accepta. 311. Intentio dicitur, quod ducit in cognitionem rerum. ibid. quomodo accipiatur ex parte rei intellectæ. ibid. Intentio significans materialiter. 312. Intentionis nomen, quando cōueniat rei intellectæ. 313. intentionis primæ, & secūdę ordo qui 314. intentio prima, & secunda, quomodo se habeant ad inuicem 315. non distinguitur contra ens reale 316. intentio prima, quomodo differat a secunda. 317. intentionale, quid & unde ibi. intentionaliter in intellectu, quæ dicantur esse 318

Intentionis nomine, quomodo nominetur particulare 340

Intimidus, & intimiditas, quomodo dicantur. 119

Inuidia, unde apprehendatur 198

Irrisio, uel ironia, uitium per defectum ueritatis 122

Iocunditas intensi gaudij signum in membris 197

Irascibile, & concupiscibile, sunt rationalia per participationem 20

Ira Dei, quid dicatur 185

Ira, unde originē trahat. 195

Ira, tripliciter accepta 202. quomodo sit in Deo, in sāctis, & in nobis ibid.

Iracundia ex superabundantia iræ 120

Irascibilis ordinatur ad fugiendum malum 177

Iustitia infusa, & acquisita differunt specie 99

Iustitiæ commutatiuæ, & distributiuæ differentia 177

Iustitia, cur uirtus cardinalis dicta 134

L

Labia, cur Deo attributa. 372

Lętitia, dicitur quasi cordis dilatatio 197

Lex uetus, tantum temporali pœna mulctabat 161

Liberalitas, uersatur circa paruas diuitias 120

Liberum arbitrium quid, & eius officium 180

Litigiositas, uitium per defectum amicitiæ 122

Locus, species quantitatis, qui 79

Locus, ultima species corporis ambientis 141

Lux, & lucere, quomodo idem 231

M

Magnanimitas, uirtus circa magnos honores 120

Magnificentia, uirtus circa diuitias magnas 120
Magis,& minus,& maius, & minus differentia triplex. 303.magis, & minus quibus formis cõueniat 304. magis, & minus dicit magnitudinem perfectionis, maius, & minus magnitudinem molis 306
Magnitudo perfectionis,quibus formis cõueniat 306
Mansuetudo, quibus extremis medium ponat 120
Manus,operationem exteriorem significat 166
Manus, cur Deo attributæ. 372.
Materia triplici modo accepta 51
Medium,quando constituat uirtutẽ,& quãdo nõ. 139
Medium datur in omnibus oppositionibus 258
Medium, dat uirtutem syllogismo 350
Memoria sensitiua, in qua parte cerebri posita 171. memoria differt homo a cæteris animalibus perfectis 172
Mensuram esse conuenit quantitati 83
Mensuræ mensurantes durationem, quæ 84
Mensura motus,temporis.& nunc æui. 87
Misericordia respectu quorum ponatur 198
Modus essendi in anima, ut realis 5
Modus cõsequens omne ens quot modis accipiatur 7
Modus naturæ, qui 63
Modus habens rationem boni, qui 92
Modus, & determinatio subiecti, secundum quantitatem 93
Modi relationis indiuinis, quot 212
Modi relationis rationalis qui 223.& 224
Modi causarum, infra quatuor genera causarũ 286
Modi dicẽdi ex aliquo, quot & qui 292
Modi essendi ex nihilo 293
Modi essendi in,quot & qui. 295
Modi dicendi per se,quot,& qui 352
Modi nominum,quibus utimur in diuinis 365
Mos,duplicem habet significationem 115
Motus, cur non entibus non attributus 14
Motus,est nomen uiuenri aptum 65
Motus secundum locũ uiuẽs quod 66
Motus efficiens, uel exequens 178
Motus localis tria accidentia 179

Mo-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Motus, ſpecies ſex. 296. Motus requiſita quinque 297
Motus de minori ad maiorẽ quantitatem duplex 302
Moueri, eſt pars uitæ. 66
Multitudo non participans uno, non datur. 28
Mutatio ſecundum locum, ſpecies motus, reperitur in genere, ubi. 296

N

NAres, cur Deo attributæ. 372
Naſcentia, dupliciter producuntur. 72
Naſci, quod uiuens dicatur. 70
Natiuitatis, & conceptionis differentia. 72
Natura, ut inueniatur in genere ſubſtantiæ. 47. natura duplici mõ ſumitur. 48
Natura rei q̃d ſignificet. 50
Natura ſolum uiuens, q̃d. 66
Natura ſubſiſtentis in generatione. 74
Naturale, dupliciter ſumptum. 20
Naturalium rerum materia, quæ. 51
Naturalis potentia, uel impotentia, quid ſignificet. 162
Neceſſitas ponendi uirtutes infuſas, quę. 99
Neceſſitas, quomodo ſumatur a quatuor cauſis. 289. neceſſitas uiolentiæ, pertinet ad cãm efficientẽ. ibi.
Neceſſitas ex fine duplex. 289
Neceſſitas immutabilitatis, quæ. ibid.
Negatio conſequens omne ens, quomodo exprimatur. 7
Negatiua diſcretio quæ. 81
Negatiuum infinitum duplex. 90
Nemeſis, paſſio, & nõ uirtus. 126
Nocumentum, quod ore infertur, quo præcepto prohibitum. 159
Nomina pertinentia ad ſecundum genus entis, q̃. 4
Nomina primę impoſitionis propriè, & ſimilitudinariè dicuntur. 5
Nomẽ omne, uel primę uel ſecundæ eſt, impoſitionis. 6
Nomina exprimentia modum entis, quot ſint. 7
Nomen actus, unde ſumptũ 14
Nomen potentiæ, unde dictum. 17
Nomina, quę inueniuntur in genere ſubſtantiæ, primę impoſitionis. 47
Nomen, poteſt dici de uno proprie, de altero metaphorice. 71
Nomen perſonæ in hominibus, angelis, & Deo. 78

Nomen qualitatis, quid importet. 91
Nomina ab amore inclusa. 110
Nomina, à quibus includitur amor. 111
Nomina secundarum intentionum, conuenientia in complexis. 329
Nomẽ generis, quid significet. 330
Nomina secundæ intẽtionis conuenientia rebus, uel consequentia res. 333
Nomen idem, primæ & secundæ intentionis, quomodo. 334
Nomina secundæ intentionis circa genus substãtię. 336
Nomen, quomodo cõueniat alicui proprie, quomodo metaphorice. 361
Nomina conuenientia Deo, quomodo dicãtur de creaturis. 365
Nomina essentialia partitiua, quomodo prædicẽtur in diuinis. 368
Nomina adiectiua numeralia, quomodo prędicentur in diuinis. 369. quomodo item nõ partitiua, nec numeralia. ibid.
Nominum personalium modi, quot in diuinis. 370
Nomen, quod in diuinis dicitur de tribus personis, non de una? 371
Nominum notionalium differentia triplex. ibid.
Nomina conuenientia Deo in assumpta humanitate? 373
Notionis nomen, unde dictum. 343
Notio cõuenit cum proprietate, & relatione, & differt ab eis. ibid.
Notiones quot, & q̃ sint. 344 quę sint personę & personales. ibid. item quę nõ. 345
Notionis conditiones tres. ibid.
Notionale est denominatiuum, & quid denominet. 347
Notionales actus, nomina, & uerba. ibid.
Numerus, quid addat super unitatem. 30
Numerus, quot modis dicatur. 80
Numerus ex remotione unitatis. 82
Nunc temporis continui, ut differat à tempore. 84
Nunc temporis discreti, quod. 85
Nunc ęui, idẽ cum æuo. 87
Nunc æternitatis, ut nõ differens ab æternitate. 88

O

OBiectum continentiæ, quod. 130

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Obiectum diſtinguit uirtutes morales ab intellectualibus. 100
Odor per calorem remittitur. 168
Olfactus, cur Deo attributus 372
Operatio intellectus triplex 16
Operatio, quid proprie ſit. 231
Operatio manens, & tranſiens quid. 232
Operatio, quibus attribuatur. 233
Operatio manẽs, aliter principij paſſiui, aliter formalis. ibid.
Operatio principij, quomodo ſit tranſiens. 234
Operationis manẽtis, & tranſeuntis differentia triplex 135. & 136
Operatio, ſignum uoluntatis ex parte boni præſentis. 186
Opinio, habitus, & non uirtus. 112
Oppoſitio, & oppoſitum, in quo differant. 256
Oppoſitionis ſpecies quot, & quæ. 257
Oppoſitiones, quomodo ſe habeant ad inuicem. 258
Oppoſitionis ſupremus gradus, eſt in contradictione 259
Oppoſitio contradictoria quid. 260
Oppoſitio priuatiua, quid. 261
Oppoſitio contradictoria, quomodo maior, quã priuatiua. 263
Oppoſitionis radix in contrarijs, unde ſumatur. 267
Oppoſitio relatiua, quid ſit. 268
Oppoſitionis contradictoriæ conditiones ſex. 269
Oppoſitionis priuatiuæ conditiones. 270
Item contrariæ. ibid.
Item relatiuæ. 271
Orationis conſideratio, triplex. 82
Oratio ut contineatur ſub quantitate. 83. ut ſub qualitate. ibid.
Oratio quid, & ſpecies orationis quot. 348
Ordinatio partium, dicitur poſitio. 241
Ordo, facit differre dolorem a triſtitia. 201
Ordo primæ & ſecundæ intentionis, in quo cõſiſtat. 314
Ordo, unius rei ad aliam, quomodo ſe habeat. 216
Ordo, quibus nominibus importetur. 278
Ordo, ubi nobis manifeſtior 279

Ordo

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Ordo naturæ duplex. 322
Oriri, quod uiuens dicatur. 70
Os, Deo attributum, cur. 372

P

PArs in toto, modus essendi in. 295
Pars aliquota, quæ dicatur. 29
Partes essentiales in generatione, nō dicūtur fieri. 75
Particularium cognitio, quomodo prior, quomodo posterior. 175
Particulare nomē, unde sumptum. 340
Particularis, diuersi respectus. 333
Passibilitas, est in omni forma. 15
Passio, quomodo sit ens. 46
Passiones, sunt materia uirtutum. 117
Passio, & passibilis qualitas, in quo differant. 190
Passionum, & passibiliū qualitatum modi duo. 191
Passionis larga acceptio ad translata. 192
Passionum in irascibili positarum distinctio. 193
Passionum in concupiscibili positarum distinctio. 194
Passionum animæ numerus exactus. 196
Passionum accidentia diuersificant eorum nomina. 197
Passionum nomina in appetitu sensitiuo quot. 203
Passiones, quomodo non habeant bonitatem uel malitiam moralem. 204
Passiones principales, quæ. 204
Passiones principales, cur nō dicantur cardinales. 205
Passio, quomodo se habeat ad patiens. 226. quomodo se habeat ad formam per motū acquisitam. 227
Passio, & actio diuersa prædicamenta. & idem prædicamentum. 228
Passio, est illatio actionis. 237
Prius, quod esse dicatur. 272
Prius quantitate cōtinua triplex. ibid.
Prius secundum tempus, duplex. 273. secundum ordinem. ibid.
Prius cognitione, triplex. ibidem.
Prius in essēdo, triplex. 274
Prius & posterius secundum Augustinum. 175
Prius cognitione, quomodo magis uniuersale. 276
Prius & posterius habent oppositum simul. 277
Paternitas, notio per modū originis. 345

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Pectus cur Deo attributum. 372
Per, designat habitudinem causę, & situm 351
Perfectum, continet nobilitates imperfecti, & amplius 164
Permissio, signum uolũtatis ex parte mali 186
Personæ nomen, quibus apte conueniat. 76. dicitur solum de homine, & de Angelo 77
Personæ diffinitio secundũ Boetium ibid.
Persona tria habet de ratione sui, & quę 78
Personę nomen, quomodo particulari attributũ 341
Petitiones Christiano necessariæ, sunt septem 144
Petitionum correspondentia cum fructibus, donis, & beatitudinibus 147
Philotimia, uirtus circa paruos honores 121
Pietatis donum, cui petitioni respondeat 150
Pietas, donum spiritussancti perficit uirtutem appetitiuam 143
Placiditas, uitium per superabundantiã amicitiæ. 122
Pæna duplex 51
Positio, a quo accidente in substantia 45
Positio, q̃uo dicat ens. 46
Positiua discretio quæ 81
Positio, quot modis dicatur. 241
Positio, ut est prædicamentum, quid sit 242
Positio prædicamentũ, quomodo differat à positione pertinente ad genus quãtitatis 242
Possibile dicitur ab aliqua potentia 9
Possibile, & impossibile tripliciter 10
Potẽtia passiua, & actus eius, quomodo differant. 12
Potentia passiua, quæ 18
Potentia absoluta, & ordinata 19
Potentiarum rationalium distinctio 20
Potentiæ sensitiuæ, rationales per participationem, dupliciter sumptæ. 21
Potentię naturales, quomodo determinatæ ad unum 21
Potentia naturalis, ut ualeat ad oppositum 22
Potentia passiua, duplex 23
Potentię animæ, quomodo dicantur uirtutes 98
Potentiæ animæ distinguuntur in sensitiuas, & intellectiuas 109
Potentia actiua animæ, qua in parte corporis sit ordinata 169
Potentiarũ pluralitas in aĩa, ponitur necessariò. 163

Potentiæ animæ, singulæ singulis animabus aptatę 165
Potentiarum uegetatiuarum distinctio ibid.
Potentiæ generatiuę uires tres 167
Potentiarum apprehensiuarum distinctio 168
Potentiarum, quæ apprehensiuæ intellectiuæ dicũtur, distinctio 173
Potentię partis intellectiuæ, duæ tantum 175
Potentiarum appetitiuarum distinctio 176
Potentię motiuę distinctio. 178
Potentiarum animæ numerus, qui 179
Potentiarum intellectus, & sensus differentia triplex. 179
Potentia extranea, dicitur positio 241
Potentia, unde originem habuerit 17
Præceptum, signum uoluntatis ex parte boni futuri. 187
Præcipere actus principalis in essendo 114
Prędicabilia dicuntur mediæ substantiæ 55
Prædicabile, quid sit 326
Prædicamenta, in quibus differant a transcendentibus 45
Prædicatio formalis, & denominatiua 379
Prædicatum, quid significet. 325
Prępositiones ex & de, in quo conueniant, & differant 291
Præsumptio, est spes admodum intensa. 197
Primæ intentionis nomen, particulari attributũ 341
Principium numeri, duplex 28
Principium demonstrationis immediatum, dicitur positio 241
Principium, qua ratione magis commune, quam causæ 278
Principii ratio triplex 279
Principium naturale, artificiale, morale 280
Principii nomine, quomodo utatur Philosophus 281
Principium Deus cur dictus 373
Præceptorum diuisio 153
Pręcepta diuinæ legis quomodo distinguantur 154
Pręceptũ ceremoniale, quod ibid.
Præceptum iudiciale, quod. 155
Præcepta partim ceremonialia, partim moralia. ibid.
partim iudicialia, partim moralia 156
Præcepta, quæ cessauerint post Christum passũ. 158

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Præcepta, quæ primæ, & quę secundæ tabulæ. 159. & 160. quæ obligēt semper & quæ non. ibidem
Priuatio, quot dicatur modis. 262
Priuationi, quot requirantur 263
Priuatiua oppositio, quid. 261
Priuatiuæ oppositionis conditionęs. 270
Processio, est notio per modum amoris. 346
Prodigalitas, uitium per superabundantiam liberalitatis. 120
Productio hominis, cur conueniat noīe cum brutis. 76
Prohibitio, & cohibitio, in quo differant. 161
Prohibitio, signum uoluntatis ex parte mali. 187
Proportio duplex in nominibus. 328
Propositionis nomen, quid significet. 348
Propriū diuisum contra cōmune, & contra metaphoricum. 361
Proprij quadruplex acceptio. 335
Proprij, & accidentis differentia. ibid.
Prudentia uersatur circa agibilia. 113
Prudentia, quomodo sit uirtus intellectualis. 114
Pusillanimitas, uitium ex defectu magnanimitatis. 121
Prudentia, cur non ponatur inter morales uirtutes. 123
Prudentia, cur cardinalis dicta. 134

Q

QVæstionis factæ p quid congrua respōsio. 49
Quæstio, quid sit. 348
Qualitas, quomodo in genere substantiæ. 6
Qualitas, qūo sit ens. 46
Qualitas, ut contineat sub se orationem. 83
Qualitas, ut sit modus essendi. 91
Qualitatis diffinitio, ut prædicamentum. 91
Qualitatis species sigillatim quid considerent. 92
Qualitatis quarta species, quomodo accipiatur. 93
Qualitatis tertia species, quæ. 190
Qualitates elementares tripliciter considerantur. 192
Qualitatis quarta species, quæ. 205
Quando, a quo accidente in substantia. 45
Quādo, quomodo dicatur ens. 46

Quando

Quando, una ex ſeptem circunſtantijs. 136
Quando, prædicamentum, quid ſit. 238
Quantitas, ut contineat numerum differentium. 27
Quantitatis partes, quãdo dicantur fieri uel naſci. 74
Quantitas, quomodo ſignificet ens. 46
Quantitas omnis uel continua, uel diſcreta. 78
Quantitas menſurata ab extrinſeco dupliciter. 79
Quantitas diſcreta quæ. ibi.
Quantitas numeri, ſquę. 80
Quantitas, ut contineat ſub ſe orationem. 83
Quantitati, conuenit eſſe mẽſuram. 83
Quantitati, conuenit infinitum. 89
Quantitatis diſcretæ continuum. ibid.
Quantitatis æqualitas, non requiritur in iuſtitia diſtributiua. 118
Quantitatis continuæ prius, triplex. 172
Quantitas molis, & uirtutis 301
Quantitas, quãdo conſequatur terminum motus. 302
Quantitatiuæ partes excluduntur a ratione hoc aliquid. 338
Quantitatiuæ partes ſeparatæ a toto, poſſunt dici hoc aliquid. 339
Quibus auxilijs, una ex ſeptẽ circunſtantijs. 136
Quid, eſt una ex ſeptem circunſtantijs. 136
Quid nominis, & quid rei in quibus ſint. 357
Quidditas, quomodo inueniatur in genere ſubſtantię. 47
Quot modis dicatur, & quid ſignificet. 49
Quid & quomodo ſignificet. 50
Quidditas, per diffinitionẽ importatur. 283
Quis, eſt una ex ſeptem circunſtantijs. 137
Quomodo, una ex ſeptẽ circunſtantijs. 136
Quota pars, ſub nomine decimę contenta. 157

R

Rationis actus, circa agibilia, triplex. 113
Ratio peccati, à quib. circunſtantijs ponatur. 137
Rationis, & rei differentia quæ. 249
Ratio, quot modis dicatur. 249
Ratio ſumitur pro diffinitione, & pro conceptu intellectus. 2 50
Ratio, ut eſt in intellectu, & in re. 251

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Ratio pro potētia intellectiua sumpta. 252
rationum diuersitas, quomodo inuestigetur. 255
Rationale, per essentiam & per participationem. 20
Reductio in complexorum ad complexa. 2
Reduplicatio, quid sit. 353
Remotio, modus cognoscendi Deū per creaturas. 355
Remotio, est quidā modus opponendi. 257
Res, ut est transcendens, dupliciter sumitur. 25
Res, fit aliquid unum a forma. 26
Res, quomodo sit unum, & multa. 33
Res, duplici ordine ad intellectum. 36
Res, ut dicatur uera. 37
Res naturæ, est nomen a substando dictum. 59
Res ut quo, & ut quod significata. 60
Resolutio in conceptionem entis. 3
Reuerentia, in quo cōsistat. 158
Relatio, à quo accidente in substantia. 44
Relatio, quomodo sit ens. 46
Relationis triplex acceptio. 213
Relationum formalium genera duo. 16
Relationis rationalis distinctio, quæ. 214
Relatio realis, & rationis, quid sint. ibid.
Relationis realis, fundamenta quot, & quæ. 215
Relatio, ut intelligatur esse quid, uel aliquid, 217
Relatio comparata ad suum principiū, quomodo illud habeat, uel non. 218
Relationis requisita, ut sit realis. 219
Relatio realis ex parte utriusque termini. 220
Relatio duorum extremorum, non est una. 221
Relatio potest esse inter duo extrema non realis. ibid.
Relatio pōt esse realis quatuor modis. 222. quomodo differat a suo fundamento. 223
Relationes in diuinis, quæ dicuntur notiones. 343
Relatiuum & relatio, quomodo differant inter se. 209
Relatiuum, cur dicatur ad aliquid. ibid.
Relatiuorum natura duplex 210
Relationis diffinitio ab Aristotele posita, ut intelligenda. 210
Relatiua quibus casibus referri possint. 211
Relatiuorum distinctio, secundum dici & esse. ibid.

Rela-

Relatiua ſuppoſitionis, ſuprapoſitionis, & æquiparantiæ. 212
Relatiuum, in quo differat à relatione. 213
Relatiua minus participant oppoſitionis, quam cætera oppoſita. 268
Relatiuæ oppoſitionis cõditiones. 271
Relatiua, quomodo natura ſimul. 278
Roſa, dupliciter diuiſa in actum, & potentiam. 9

S

SAcramenta eccleſiæ, non ſunt articuli diſtincti, ſed ſub uno contenti 106
Saluator, Deus cur dictus. 373
Sancti, quomodo participes irę. 202. quomodo timoris. 203
Sapientia, uerſatur circa cauſas altiſſimas. 113
Sapiẽtiæ donum, cui petitioni correſpondeat. 147
Scientia, uerſatur circa concluſiones intellectus. 113
Scientia, donum ſpiritusſancti, perficit iudicium. 143
Scientiæ donũ, cui petitioni reſpondeat. 149
Scitum, cur non realitee referatur ad ſcientiam. 219
Secunda intentio una, fundatur ſuper alia. 307
Segnities ex parte timentis in agendo. 198
Semen, ut concurrat ad generationem uiuentis. 70
Senſitiua potentia duplex. 109
Senſitiuæ potentiæ, quomodo ſe exerceant. 179. quomodo deſtruantur deſtructo compoſitio. ibid.
Senſualitas, quæ. 176
Senſus interior, uel circa formas, uel circa intẽtiones. 170
Sentire, eſt pars uitæ. 66
Sexus differentia, concurrit ad generationem uiuentis. 70
Signum ut res ſignata, accipitur dupliciter. 186
Signa uolũtatis, quot, & quę. 187
Signa ex parte boni duo, ex parte mali unum, cur. 188
Simile, quot modis dicatur. 256
Similitudo, quorum ſit. 255
Sindereſis quid, & eius officium. 180
Simplicitas Dei per creaturas cognita. 341
Singulare, quomodo dicatur indiuiduum. 333
Sol, primum productiuum, & conſeruans in eſſe. 12
Solis nomine in generatione, quid intelligatur. 72

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Species in genere, modus esſendi in 295
Speciei acceptiones plures. 331
Species grammatici, & logici diuersæ 332
Spes, unde originem trahat. 195
Spei acceptiones quinque. 106
Spes, ut paſſio, & ut habitus. 170
Spes uirtus, quæ ſit. ibidem.
Spiritus ſanctus, non dicitur eſſe ex nihilo 294
Stupiditas, quæ nam dicatur. 126
Stupor, ex inauſſeata imaginatione timor. 199
Subiectum, quid eſſe dicatur 326
Subiectum uirtutis quadruplex 133
Subijcibile, quid dicatur eſſe 327
Subſiſtentia, quibus modis ſignificetur 58
Subſtantia, quid addat ſupra ens 43
Subſtantia, quomodo dicat ens 45
Subſtantia, duplici modo dicta 47
Subſtantia tripliciter dicta. 50
Subſtantia, quæ eſt compoſitum 54
Subſtantiæ primæ prima acceptio 55
Subſtantia a ſubſtando dicta 58
Subſtantiæ aliquę habēt modum accidentis 335
Subſtantiuum determinatū per adiectiuum, quid importet 307
Sufficientia, quatuor ſpecierum qualitatis 92
Suppoſitum ſubſiſtens in generatione. 74
Suppoſiti natura, quæ ſit. 336
Suppoſiti nomen, quādo tribuatur particulari 340
Suppoſiti acceptio duplex. 337
Suppoſitum, quomodo conueniat particularibus generibus ſubſtantiæ. ibid.
in quo differat ab hoc aliquid 339
Suſpicio, habitus, & non uirtus 112
Syllogiſmus, quid, & eius ſpecies quot 350
Symbolum, unde dictum. 102
Symbolum tripliciter acceptum ibid.
Symbolum tertium, quando additum cæteris 103

T

TAbulæ legis, fuerunt lapideę 159
Tactus, & guſtus diſtinctio. 168

Tem.

Tempus diſcretum, quod. 85
Tempus & nunc temporis dupliciter differens 87
Temperantia, circa quę uerſetur 114
Temperantia, in quo differat a continentia 129
Temperantia, cur uirtus cardinalis dicta 134
Temporis bona diffinitio, quæ 84
Terræ nomine in generatione quid intelligatur 72
Termini, & incõplexa, quæ dicantur 2
Terminus relationis ad quẽ, facit relationem realem. 219
Timidus, opponitur forti ſecundum defectum 119
Timoris donum, cui petitioni reſpondeat 150
Timoris diuiſio, quę. 151
Timor mundanus, nullo modo bonus. 152
Timor caſtus, & filialis, bonus, & perfectus 153
Timorum quis, & cur a ſpiritu ſancto 153
Timoris conſideratio triplex 203
Totalitatis modi ſex. 297 & 298
Totalitates omnes, quomodo ſe habeant ad inuicẽ. 299
Totalitates omnes, in quibus inueniantur 300
Totum in partibus, modus eſſendi in 295
Tranſcendentia, quem modum eſſendi exprimant. 4
Tranſcendentia quot ſint. 8
Tranſcendentia, in quibus differant a prædicamentis 45
Tranſcendens quid ſit, & unde dicatur 319
Trinitas in diuinis, dicitur de tribus perſonis, non de una, uel duabus 371
Triſtitia quid ſit, & quid ſignificetur ex ea 199
Turpitudo, ex parte turpis actus 198

V

VBi, à quo accidente in ſubſtantia 45
Vbi, quomodo dicat ens. 46
Vbi, una ex ſeptem circunſtantiis 136
Vbi prædicamentum, quid ſit. 239. in quibus inueniatur. 240. quomodo ſe habeat ad locum 241
Venter, cur Deo attributus. 372
Verbum mentale hominis, deficit a uerbo diuino. 75
Verbum Deus cur dictus. 373
Verecundia, eſt paſſio, non uir-

uirtus 126
Verecundia, pertinet ad turpitudinem culpæ 198
Veritas, quid sit 8
Veritas, quadruplex 36
Veritas secundũ Aug. quid. 38
Veritas intellectus, quæ dicatur 38
Veritas diuina, non dependet ab aliquo 39
Veritas orationis, à quo mensuratur 40. quid addat supra rem ueram 40
Veritas maior, ueriorem rationem generationis infert 64
Veritas, uirtus ponens medium rationis 122
Veritas fidei, cur articulus dicta fuerit 103
Veritas articuli fidei, duplex. 104
Veritas Deus cur dictus 373
Verum per comparationem, quid 37
Verum per similitudinem, quid 37
Virtutis nomen, quid significet 98
Virtutis nomen ultra protractum ad dispositionem. 99
Virtutes in acquisitas, & infusas diuisæ 99
Virtutes ex parte obiectorũ distinctæ 100
Virtus theologica quæ. ibid.
Virtutes theologicæ sigillatim explicatæ 102
Virtutis obiectum quæ spes sit 107
Virtutis effectus, charitas. 108
Virtutes intellectuales, quot 112
Virtutes intellectuales, sunt habitus 113
Virtuti præceptiuæ, quæ secundariæ adiungantur. 114
Virtutis nomen quomodo alicui conueniat 115
Virtus moralis, denominatur a more 116
Virtutum materia passiones. 117
Virtutum sufficientia, & distinctio 117
Virtus circa passiones regulandas, triplex 118
Virtutes nominibus carentes, per circumloquutionem explicamus 119
Virtutes, quę habent obiectum pertinens ad actus exteriores 121
Virtutes morales omnes duodecim: 123. in qua parte animæ sint, ut in subiecto 124
Virtus largo modo sumpta, quas recipiat 125
Virtus heroica, quid 128
Virtutis nomen ut apteturamicitiæ 131

Vir-

Virtutes cardinales, an ſint morales 132
Virtutes cardinales, quot. 133
Virtutes cardinales, cur ſic dictæ 134
Virtutes theologicæ, cur nō cardinales 135
uirtus ut conſiſtat in medio, & ut non 139
Virtutes morales, in appetitu ſenſitiuo 178
Virtutes infuſæ, non dicuntur educi de potentia 24
Virtutum, & donorum differentia, quæ 142
Vitutes, cur fructus dicantur 146
Viſus, nobiliſſimus omnium ſenſuum 169
Vitæ nomen, unde ſumptum 65. quibus metaphoricè tribuatur. ibid.
Vita quadrupliciter diuiſa. 66
Vita, ut in actiuam, & cōtemplatiuam diuidatur. 67
Vitę diuiſio, ſecundum operationes intellectus 68
Vitæ contemplatiuæ philoſophorum, & theologorū differentia ibid.
Vita æterna quæ 69
Viuentium triplex productio. 70
Vita, Deus cur dictus 373
Vnitas oppoſita multitudini quid cauſet 27
Vnitates imponendo, & remouendo, contrario modo ſe habent 80
Vnitatis duplex genus 80
Vnum, principium numeri, ut differat ab uno, quod eſt tranſcendens 25
Vni, conuenit ratio menſuræ 29
Vnum, ut ſe habeat ad continuum 29
Vnum, eſt ens indiuiſum 30
Vnum abſolute, & per accidens 31
Vnum, indiuiſibile actu, & potentia, quod 32
Vnum, quibus maxime conueniat ibid.
Vniuerſalium cognitio, quo modo prior, quomodo poſterior 175
Vniuerſale, triplici modo sū ptum 320
Vniuerſale ſecundum logicos quid 321
Vniuerſale, ſemper habet aptitudinem ad particulare ibid.
Vniuerſale dupliciter conſideratum 322
Vniuerſale, quomodo ſit prius, & quomodo poſterius ſuis particularibus. 322
Vniuerſalia, quomodo pars, quomodo totum 323
Vniuerſale dicit concretū, uniuerſalitas abſtractū. 323

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Index.

Vnum & multa, quomodo, conueniant 33
Vniuocum quid ſit. 327
Voluntas, quomodo rationalis per eſſentiam 20
Voluntes rationalis per participationem, quæ 21
Voluntas, ut naturalis dicatur, & ut deliberatiua 178
Voluntas antecedens, & cõſequens, quid ſignificet. 181
Voluntas diuina, etſi duplex, multiplicitatẽ tamẽ non admittit ibid.
Voluntas antecedens, & conſequens, quid ſit in Deo. 182. quomodo accipiatur ex parte uoluntatis eius 183
Voluntatis antecedentis, & conſequentis diuerſitas, quomodo ſit in diuina uoluntate 184
Voluntas ſigni, & beneplaciti, quid ſit in Deo. 185
Voluntas ſigni, tripliciter ſumpta 186
Voluntas in diuinis, & in humanis multipliciter accepta 188
Voluntas in humanis, large, & ſtricte ſumpta. 189
Voluntas pro actu, & pro obiectu ſumpta 310

F I N I S.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ARMANDI BELLOVISII
PROEMIVM
in declarationem difficilium terminorum.

De Præambulis, in quibus radicaliter continentur inferius dicenda.

TRACTATVS PRIMVS.

VT ERGO *circa dicenda ordinatius procedatur: ad primum principale huius tractatus accedendum est. Hoc autem est præmittere quasdam suppositiones, siue quædam præuia præambula: quæ sunt sex: in quibus radicaliter continentur omnia, quæ inferius sunt dicenda: & habentur consequenter per ordinem ut patebit.*

Quid sit complexum & incomplexum: & quomodo se habeant ad operationem intellectus. Cap. I.

PRimum præambulum est de complexo & incomplexo quid sit; & quomodo se habeat ad operationem intellectus: & quid istis nominibus importetur. Vbi sciendum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

est quòd secundum Arist. in lib. prædicamentorum. Eorum quæ dicuntur: quædam dicuntur sine complexione: ut cum aliqua pars orationis sola dicitur, uel duæ sine uerbo complectente: ut cum dico Sor. solum, vel currit solum, vel cum dico sic: Petrus Bernardus, & sic de aliis, quæ singulariter & præcisè accepta, sunt partes orationis, & non oratio. Quædam dicuntur cum complexione, vt cum fit oratio ex nomine, & uerbo ut Sortes currit, uel similis. Quæ dicuntur sine complexione uocantur termini, & incomplexa. Quæ autem cum complexione dicuntur, uocantur orationes propositiones, enunciationes, & complexa. Et tam complexis, quàm incomplexis respondet conceptio intellectus, quia incomplexis respondet conceptio intellectus, quæ est secundum primam operationem intellectus, scilicet simplicium intelligentia. Complexis uerò respondet conceptio intellectus secundum secundam operationem, quæ est simplicium apprehensorum compositio uel diuisio, vt fiat compositio per affirmationem in propositione, diuisio autem per negationem, & hæc patent 3. de anima.

Omnium complexorum & incomplexorum conceptiones reduci & resolui in conceptionem entis, quod est primum intelligibile. Cap. II.

SEcundum præambulum est, quod sicut in conceptionibus intellectus complexis, scilicet propositionibus & enunciationibus, oportet fieri reductionem in aliqua complexa quæ sunt principia per se intellectui nota, in quæ omnia alia resoluuntur, vt primo posteriorum dicitur, aliàs periret scientia, & esset processus in infinitum. Ita in conceptionibus incomplexis terminorum, inuestigando quid unumquodque est, oportet fieri reductionem ad aliquid incomplexum. quod primo intellectus concipit, & ad quod omnes conceptiones aliorum simpliciter dictorum terminorum finaliter resoluuntur. Primum autem principium demonstrabilium & enunciabilium, ad quod omnia alia resoluuntur, fundatur super esse, & est, de quolibet esse, vel non esse,

Ergo

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Ergo modo consimili terminus incõplexus, ad cuius conceptionem omnes conceptiones incomplexorum resoluuntur, est ens, quod ab actu essendi sumitur. Cum autem conceptus complexorum resoluatur in cõceptum incomplexorum, necesse est omnes conceptiones tam complexorum quàm incomplexorum resolui finaliter in cõceptionem entis, & ita dicit Auicenna in principio suę Metaphi.

Quomodo diuidatur ens, in ens reale, & ens rationis, in substantiam & accidens, in ens secundum se, in ens secundum accidens, & quod sit unumquodque istorum. Cap. III.

TErtium præambulum est quòd ens, ad quod omnes conceptiones animæ resoluuntur diuiditur tripliciter. Nam omne ens uel est rationis tãtum, quòd est solum in anima, & ab anima, quod de se nihil est, circumscripto omni actu intellectus, & hoc ens nihil dicit positiue & subiectiue in anima, sed obiectiue solum, ut nunc suppono. Vel est ens reale, & hoc est quod non est ab anima sed potest esse in anima, & extra animam, nec dependet ab operatione intellectus præcise, quia est ens reale, quod habet esse in rerum natura, circumscripto omni actu intellectus. Et istud ens diuiditur in ens, quod est ens habens esse per se, & hoc est substantia, & in ens, quod habet esse non per se subsistens, sed in alio, & hoc est accidens, quod diuiditur in nouem prædicamenta accidentium. Alio modo diuiditur ens in ens quod dicitur per se, ut homo est animal, & in ens quod dicitur secundùm accidens, ut homo est albus. Nec est eadem ista diuisio cum prima, quia prima diuisio entis in substantiam & accidens attenditur secundùm quod aliquod ens in sua natura est substantia uel accidens. Hæc autem secunda diuisio entis in se & secundum quod accidens est, attenditur secundum quod aliquid prædicatur per se, uel per accidens de aliquo. vnde ista diuisione hoc totum, homo est animal, est ens per se. & hic totum, homo est albus est ens secundum accidens. Istæ autem tres diuisiones entis ponuntur. 1. Metaph. a philo. cap.

de ente. Ad primum ergo genus, uel modum entis pertinent omnes secundæ intentiones, ut genus, species, & nomina, quæ designantur nominibus secundæ impositionis apud grammaticos, & secundæ intentionis apud logicos, & de talibus propria est logica. Ad secundum autem modum entis pertinent omnes res, quæ significantur nominibus primæ impositionis, & in logica uocantur primæ intentionis, & de omnibus talibus entibus sunt omnes sciẽtiæ reales, ut de motu phisica &c. Quantum autem ad tertiam diuisionem de entibus per se dictis sunt scientiæ reales. Entia autem per accidens illo modo non pertinent ad scientiam nec artem, ut patet 6. Metaph.

Qua ratione omnes conceptiones omnium entium, quæ resoluuntur in conceptionem entis: addunt aliquid supra ens, non tamen ab ente diuersum, sed solum specialem modum essendi. Cap. IIII.

QVartum præambulum quòd quia omnes conceptiones simplicium & incomplexorum resoluuntur in ens secundùm Auicen. in principio suæ Metaphy. oportet omnes alias conceptiones intellectus accipi ex additione ad ens. Enti autem nõ potest aliquid addi, quasi existens extraneum a natura eius per modum, quo differentia additur generi, uel accidens subiecto, quia quælibet res essentialiter est ens, unde philosophus 3. Metaphy. probat quòd ens non potest esse genus, sed pro tanto dicuntur aliqua addi supra ens, inquantum exprimunt aliquem modum ipsius entis in essendo, qui non exprimitur explicite nomine entis absolute considerati. hoc autem contingit dupliciter. Vno modo ut modus expressus sit modus consequens generaliter omne ens, & significetur nominibus primæ impositionis, & conueniat omnibus generibus entium, & singulorum generibus ac singulis generum, & talis modus essendi exprimitur quinque nominibus trãscendentium scilicet uno, bono, re, aliquid, uero, quæ de omnibus decem generibus dicuntur, & de singulis generum, & de generibus singulorũ, sicut & ens. Alio modo ut modus

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

dus expreſſus ſit aliquis modus ſpecialis entis. Sunt enim diuerſi gradus entitatis ſecundum quos accipiuntur diuerſi modi eſſendi. Et hic modus diſtinguitur, quia eſt quidã modus eſſendi ſolum in anima, & ſecundum animam, & hunc modum eſſendi habent entia rationis, & hic modus eſſendi non diſtinguitur, & talia entia importantur nominibus ſecundæ impoſitionis, vt nomine generis & ſpeciei. Et eſt quidam modus eſſendi realis in rerũ natura circumſcripto actu animæ, quem modum eſſendi habẽt entia realia omnia, qui diſtinguitur in decem gradus entitatis in re extra, & iuxta hos modos accipiuntur diuerſa rerum genera ſcilicet decem prædicamenta, quæ ſunt ſubſtantia, quantitas &c. & hęc ſignantur nominibus primæ impoſitionis & intentionis, & de iſtis dicetur inferius.

Tam primæ, quam ſecundæ impoſitionis nomina aliqua conuenire pluribus generibus entium, aliqua uni generi ſolum, aliqua uni ſpeciei unius generis ſolum. Cap. V.

Quintum præambulum eſt quòd quàmuis entia rationis non diſtinguantur ſecundum diuerſum modum eſſendi, diſtinguuntur tamẽ ſecundum magis cõmune & minus commune, quia quædam intentiones ſunt communes omnibus generibus decem, ut ſunt genus, ſpecies &c quæ omni generi conueniunt, quia in omni genere inueniuntur. Quædam autem, quæ ſolum uni generi, uel uni ſpeciei in uno genere, ut ſuppoſitum in genere ſubſtãtiæ ſolum inuenitur, perſona autem in genere ſubſtantiæ attribuitur ſolum ſpeciei ſubſtantiæ rationalis. Si tamen, ut quidam uolunt, perſona ſit nomen ſecundæ impoſitionis. Quantum etiam ad nomina primæ impoſitionis, quibus ſecatur res extra animã, ita eſt quòd quædam propriè dicuntur in uno genere, ſed ſimilitudinariè inueniuntur dici in alio, ut nomen ſubſtantię dicitur propriè in genere ſubſtãtiæ, ſed per ſimilitudinẽ dicitur in genere qualitatis. Ita & color qualitas eſt de ſubſtãtia albedinis, ſicut animal de ſubſtantia hominis. Et qualitas propriè eſt in qualita-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tis genere. quodammodo autem inuenitur in genere substantiæ, & quolibet alio, inquantum omnis differētia prædicatur in quale substantiale. Quædam autem conueniunt generi substantiæ sic quòd nullo modo nec proprie nec similitudinarie inuenitur in generibus accidētium, ut hoc nomen persona, & sic de aliis &c.

Omne nomen secundum grammaticos esse primæ impositionis uel secundæ. Secundum logicos uerò primæ intentionis uel secundæ. Cap. VI.

SExtum præambulum est quòd secundùm grammaticos omne nomen est primæ impositionis vel secundę, & secundum logicos primæ intentionis uel secundæ, & hoc realiter idem est, licet uoces sint diuersæ. Quid autem sit intentio, & quid prima, & quid secunda, & per cōsequens quid nomine primæ intentionis & secundæ importetur, declarabitur inferius ubi de intentione agetur, & hæc sufficiant de præambulis.

TRACTATVS SECVNDVS.

De declaratione difficilium dictorum & dictionum in Theologia.

PROLOGVS.

PRæmissis sex suppositionibus primis ad dicenda: quod erat primum in hoc opere faciendum. Nunc accedendum est ad secundum principale uidelicet ad declarationem uocabulorum & nominum, quæ communius in usu loquentium difficultatem faciunt in theologica facultate. Et primo de nominibus primæ intentionis siue impositionis. Secundo de nominibus secundæ impositionis siue intentionis. Quantum autem ad nomina primæ intentionis. Primo dicendum est de illis nominibus, quæ exprimunt modum entis generaliter consequentem omne ens, & addunt hunc modum siue exprimunt

munt ad ens. Secundo de nominibus, quibus exprimuntur ſpeciales modi eſſendi. Quantum ad primum duo ſunt facienda: quia primo ponenda eſt differentia, ſignificatio & ſufficientia eorum nominum, quæ exprimunt generaliter modum eſſendi conſequentem omne ens, quæ dicuntur tranſcendentia in generali. Secundo deſcendendum erit ad quodlibet eorum in ſpeciali, ut dicatur aliquid de quolibet.

De ſufficientia ſex tranſcendentium, numerus & differentia, & qualiter ſe habeant ad inuicem quæ ſunt, ens, res, unum, aliquid, uerum & bonum. Cap. I.

QVantum ad primum ſciendum eſt nomina, quæ exprimunt modum entis cõſequentem generaliter omne ens, & addunt hunc modum exprimẽdo ipſum uarie ſuper ens, eſſe quinque tranſcendẽtia, & ens ad quod addunt hunc modum ſextum eſſe tranſcendens. Horum autem ſufficientiam, ſignificationem ſimiliter, & differentiã ab inuicem ponit ſanctus Tho. in quæſtionibus de ueritate.q.1.ar.1.& communiter ſumitur hoc modo. Modus enim expreſſus conſequens omne ens generaliter, dupliciter poteſt accipi. Vno modo ſecundùm quòd conſequitur unumquodque in ſe. Alio modo ſecundum quòd conſequitur unumquodque in ordine ad aliud. Si primo modo: hoc eſt dupliciter, quia talis expreſſio, uel fit affirmatiue uel negatiue. Nihil autẽ inuenitur affirmatiue dictum abſolute, quod poſſit accipi in omni ente, niſi eſſentia eius, ſecundùm quam eſſe dicitur. & ſic ab hoc modo affirmatiue expreſſo imponitur hoc nomen res, quod in hoc differt ab ente ſecundùm Auicen. primo ſuæ Metaphy. quòd ens ſumitur ab actu eſſendi, ſed nomen rei exprimit quidditatem, ſiue eſſentiam entis. Negatio autem cõſequens omne ens abſolute eſt indiuiſio, & hanc exprimit hoc nomen unum, nihil enim aliud eſt unum quàm ens indiuiſum. Si autem modus entis exprimatur ſecundo modo, ſcilicet ſecundum ordinem unius ad alterũ, hoc eſt dupliciter. Vno modo ſecundum differentiam, & tunc ad hoc imponitur hoc nomen aliquid, quaſi aliud quid. Vnde ſicut ens dici-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tur unum, inquãtum est in se indiuisum, ita dicitur aliquid inquantum est ab aliis diuisum. Alio modo secundùm conuenientiam unius entis ad alterum, & hoc non potest esse nisi accipiatur aliquid quod natum est conuenire cum omni ente: hoc autem est anima, quæ est quodammodo, ut dicitur 3. de anima, omnia. In anima autem est uis cognoscens & appetens. Conuenientia ergo entis ad intellectum exprimit hoc nomen uerum, & secundum hoc Isaac diffinit ueritatem dicens. Veritas est adequatio rei, & intellectus. Cõuenientiam autem entis ad appetitum exprimit hoc nomen bonum, unde in principio Ethicorum dicitur, quòd bonum est, quod omnia appetunt. Concludendo ergo recolligitur, quòd sex sunt transcendentia scilicet ens ad cuius conceptum omnium resoluuntur cõceptus, quod differt ab omnibus aliis, quia ab actu sumitur essendi. Res ab essentia. Vnum a sui indiuisione. Aliquid ab aliorum diuisione. Verum a conuenientia ad intellectum. Bonum a conuenientia ad appetitum, & sic habemus primum propositum quod declarandum proposueramus.

De primo transcendente quod est ens: & specialiter quomodo diuidatur in actum, & potentiam. Cap. II.

SEcundo descendendum est ad dicẽdum aliquid de quolibet istorum sex transcendentium in speciali, & primo de ente, quod est primum, in cuius conceptum omnes alii resoluuntur. Circa quod sciendum est quòd præter diuisiones entis positas superius, & modos quibus diuiditur, qui positi sunt in tertio, præambulo, uel tertia suppositione principali præuia ad dicenda. Adhuc Arist. 5. metaph. ponit unam diuisionem entis, quæ est quòd ens diuiditur in actum, & potentiam: quæ distinctio, & acceptio entis est ratione sui. Et quia non est communiter a doctoribus explicata in se, & in suis membris, difficultatem affert. Et ideo hic uidendum est quomodo hæc diuisio, & membra diuisionis intelligenda sint. Circa quod ponendus est primo intellectus diuisionis. Secundo declaranda est diuisio secun-

dum

dum duplicem intellectum datum. Tertio dicendum erit aliquid de multiplicitate actus, & potentiæ.

Quomodo diuiſio entis in actum, & potentiam intelligatur tripliciter, & quomodo conueniat enti. Cap. III.

QVantum ad primum ſciendum eſt quòd diuiſio entis in actum, & potentiam tripliciter poteſt intelligi. Primo ut ſit diuiſio unius communis in diuerſa entia; ut ens diceretur diuidi in roſam, quæ eſt actu, & in roſā, quæ non eſt actu, ſed in potentia in principiis roſarum. Et ſic diuiſio entis in actū, & potentiam eſt diuiſio in duo entia. quorum unum eſt in actu, & aliud in potentia: & hoc non uidetur proprie ſonare diuiſio: Secundo ut ſit diuiſio eiuſdem entis in actum, & potentiam, & hoc dupliciter. Primo ut dicatur ens diuidi in actum actualem: quia habet aliquando actualem exiſtentiam: ut roſa in uere. Et in potentiam, quando habet eſſe in potentia in ſuis principiis: ut roſa in hyeme. Secundo modo ut dicatur actus unius, & eiuſdem rei ſua exiſtentia actualis: & ſic denominatur ab eo, quod eſt in eo realiter actualiter: potentia autem dicatur ipſa poſſibilitas ad actualitatem, quam habet, quæ reſpicit agens, & ſuum principium: & hoc pro tempore præſenti, ſi agens cauſa ſit in fieri, & conſeruans in eſſe: ut ſol reſpectu lucis in aere. Vel pro præterito, ſi cauſa præceſſerit, & non eſt cauſa conſeruans in eſſe: ut domificator reſpectu domus, & ſic dicitur dupliciter talis potentia per denominationem ab extrinſeco: quia a potentia paſſiua uel actiua rei. Et quantum ad iſtos duos modos diuiſionis poteſt poni exemplum conueniens ut roſa: quia poſſet diuidi roſa in actum, & potentiam dupliciter. Primo poteſt diuidi roſa in actum, & potentiam ſic quòd ipſa quandoque exiſtit actualiter in rerum natura, ut cum eſt auctualiter in uere, & ſic dicitur in actu. Quandoque autem ſolum in potentia, quia ſcilicet non eſt in rerum natura: ut in hyeme ſed eſt uirtute in ſuis principiis, uel ſuis cauſis: & hæc diuiſio roſæ reſpondet primæ diuiſioni entis, & talis diuiſio roſæ uel entis in actum, & potentiam non eſt diuiſio unius, &

eiuſdem

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

eiusdem rei in actu existentis : sed est diuisio eiusdem rei existentis aliquando in actu,& aliquando in potentia. Alio modo potest diuidi ut accipiatur actus ipsamet actualis existentia: potentia autem accipiatur ipsamet possibilitas uel potestas, qua ipsa actu existens est possibilis ad essendum respectu sui conseruatiui,uel fuit possibilis ad essendũ respectu sui principii productiui : & sic est denominatio ab extrinseco,& ab eo quod in rosa non existit sed in principio suo actiuo uel passiuo:& sic actus,& potentia respiciũt rosam eandem numero actualiter existentem: & hæc diuisio respondet secundæ diuisioni entis positæ : & hæc diuisio est eiusdem rei actualiter existentis.

Diuisionem entis in actum, & potentiam esse diuisionem realem: & quomodo rationis : & quomodo in diuersas res: & quomodo non : & quomodo dicitur possibile

Cap. IIII.

HIs suppositis sciendum est quod primus modus diuisionis entis in actum,& potentiam:quando sunt plura entia,& unum est actu,alterum in potentia:nõ uidetur multum proprius,nec habet difficultatem : & ideo dimittatur ad præsens:sed diuisio entis eiusdem in actum,& potẽtiam difficultatem habet: quantum ad utrumq; modum.Et ideo de utroq; dicendum est: præsertim autem quando in utroque modo diuisio entis in actum, & potentiam est realis. Ad quod ostendendum primo oportet præmittere quomodo est triplex possibile sumptum a triplici potentia.

Possibile dicitur secundum potentiam actiuam, & passiuam, & non repugnantiam terminorum.

QVantum igitur ad hoc.Sciẽdum primo quod aliquid dicitur possibile ab aliqua potentia . & ideo sicut loquimur de aliquo possibili : ita loqui possumus de potentia. Vt ergo sit deductio clarior,utraq; coniungendo. Sciendum quod aliquid dicitur possibile uel impossibile tripliciter. Vno modo secundum potentiam actiuam: sicut

ſicut homini eſt poſſibile ambulare ſecundum potentiam greſſiuam, uolare autem impoſſibile. Habet enim homo in ſe naturaliter potentiam actiuam ad ambulandum: non autem ad uolandum. Secundo modo dicitur aliquid poſſibile uel impoſſibile ſecundum potentiam paſſiuã. ſicut corpori cælesti eſt poſſibile moueri circulariter. corrumpi aũt impoſſibile. Eſt enim in cœlo potentia paſſiua ad ubi ſiue ad locum, non autem ad corrumpi: quia non eſt compoſitum ex contrariis. Tertio modo dicitur aliquid poſſibile uel impoſſibile non ſecundum aliquam potentiam actiuã uel paſſiuam, habendo reſpectum ad ens ſecundum ſe & abſolute. Et hoc modo in logicis dicitur poſſibile aliquid enunciabile, cuius termini nullam habent repugnantiam. ut poſſibile eſt quòd Sortes currat. Impoſſibile uero dicitur illud, cuius termini habent repugnantiam: ut cum homo manens homo ſit aſinus. & iſtud poſſibile dicitur poſſibile per cohęrentiam terminorum, uel non repugnantiã terminorum: & eſt reſpectu cuiuſcunq; factibilis a quacunque potentia. Impoſſibile autem uocatur per repugnantiã uel non cohęrentiam terminorum: & eſt reſpectu contradictoriorum. Et ſic patet quòd triplex eſt potentia. ſcilicet actiua, quæ eſt agentis. & paſſiua quæ eſt patientis. & per cohęrentiam uel non repugnantiam terminorum. quæ melius dicitur poſſibilitas. & hoc eſt reſpectu utriuſq; potentiæ: tam actiuæ quàm paſſiuæ. Et ab hac triplici potentia ſumitur poſſibile triplex, poſſibile ſecundum potentiam actiuam. & poſſibile ſecundum potentiam paſſiuam, & poſſibile ſecundum cohærentiam, uel non terminorum repugnantiam

Diuiſio entis in actum, & potentiam eſt realis, & in res diuerſas. Cap. V.

HAc diuiſione præmiſſa ſecundo ſciendum eſt quòd diuiſio entis reſpectu unius, & eiuſdem entis in actum, & potentiã: quia ſcilicet ens dicitur in actu ab actuali exiſtentia. ens autem in potentia: quia ſolum eſt in potentia, & in cauſis ſuis: poteſt tripliciter accipi, ſecundum tripli-

cem

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

cem modũ potentiæ nominatæ. Si enim loquamur de actu respectu potentiæ actiuæ,& respectu sui principii productiui,sic dico: quòd diuisio entis in actum, & potentiam est realis:& duorum realium realiter differentium: quia actiue nullus actus nec aliqua res productiua est suiipsius, & sic rosa realiter differt a potentia sua actiua productiua. Si autem loquamur de potentia passiua, qua actus dicitur possibilis,sic dicendum est,quòd etiam potentia passiua, quæ est ad aliquem actum,& actus,ad quem est: dicuntur realiter differre: quia impossibile est idem secundum idem formaliter simul esse in potentia,& in actu:& iterum. quia nihil stat cum opposito suo formaliter simul: sed potentia ad actum stat formaliter simul cum opposito actus: sicut potentia ad albedinem stat cum nigredine actuali. & hoc modo actualis existentia rosæ in uere differt realiter ab existentia potentiæ passiuæ,quæ existit in humore terræ in hyeme. Si autem accipiatur potentia tertio modo scilicet pro non repugnantia,uel pro cohærẽtia terminorum, quòd idem est: sic talis possibilitas non dicit nisi exclusionem impossibilitatis, quæ circumscripta potentia actiua uel passiua non est aliqua res in rerum natura. Et sic accipiendo diuisionem entis in actum,& potentiam ab hac possibilitate dicta,nõ est diuisio duorum diuersorum realiter, nec est diuisio realis Verum est autem quòd quęlibet aliarum potentiarum scilicet actiua & passiua includit possibilitatem non repugnantiæ terminorum Et ideo cum realiter nihil sit aliud diuersum ab illis,ut est in illis,& ad illa reducitur, tunc iudicandum est de ea sicut de aliis duabus potentiis. scilicet actiua,& passiua. Si autem accipiatur diuisio entis tertio modo. scilicet quòd intelligatur diuidi ens in actum,& potentiam,sic quòd eadem res actu existẽs diuidatur in actum ratione suæ existentiæ per denominationem intrinsecam, & in potentiam ratione possibilitatis quàm habet ad essendum,respectu sui principii productiui & conseruatiui simul,quale productiuum est sol respectu lucis in aere. uel respectu principii productiui quamuis nõ conseruatiui,sicut est faber respectu cultelli. Primũ enim productiuum est causa in fieri,& conseruans in esse

sicut

ſicut ſol. Secundum autem productiuum ſolum in fieri cauſa eſt, ſicut faber. Sic dicendum eſt quòd talis diuiſio non eſt in diuerſas res, ſed eiuſdem rei a ſeipſa, prout conſideratur diuerſimodè. quia prout accipitur ſecundum illud quòd eſt quantum ad actualem exiſtentiam ſuam propriam, ſumitur actualitas eius. Quantum autem ad potentiam eius actiuam uel paſſiuam, quæ eſt uel cauſans actu & conſeruans, ſicut ſol lucem in aere. vel cauſans & non cōſeruans, ſicut faber cultellum, ſumitur per extrinſecā denominationem potētialitas, vel pro tempore quo cauſans erat & conſeruans, vel pro tempore quo cauſauit. Igitur hæc diuiſio eſt unius & eiuſdē entis realis, ſed diuiſio eſt rationis, & non realis, & nō eſt diuiſio in diuerſas res. Prima igitur diuiſio ſcilicet omnium trium conuenit omnibus entibus, quia quædam ſunt in actu, & alia in potentia. Secunda conuenit omnibus entibus poſito quòd mundus ſit creatus ex tempore. Sed ſi mundus fuiſſet ab æterno, & omnes res ab æterno fuiſſent, tam genera quàm ſpecies, quàm indiuidua: illa diuiſio locum non haberet, quia in illa diuiſione in eadem duratione potentia præcedit actū. Tertia autem diuiſio entis conuenit omni creaturæ, & omni enti creato, etiam ſi creaturæ fuiſſent ab ęterno quia & ſi non habuiſſent principium durationis: habuiſſent tamē principium cauſalitatis reſpectu cuius attēditur potentialitas tertio modo ſumpta. Ex quo patet quòd prima diuiſio omnium trium eſt realis & diuerſorum realiter. Secunda eſt realis & in diuerſas res tertio modo, quo potentia, a qua ſumitur potentialitas, ſiue actiua, ſiue paſſiua, eſt diuerſa ab eo. ſed hoc non eſt ponere in eodem ente diuerſas res, quarum una ſit actualis exiſtentia rei, a qua ſumatur actualitas eius, alia ſit potentialitas eius in ea exiſtens, quæ ſit alia potentia actiua uel paſſiua. Tertia autem diuiſio eſt non in diuerſas res, ſed eſt eiuſdem rei ueræ & realis. ipſa autem diuiſio eſt ſecundùm rationem, & non ſecundum rem.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De multiplici acceptione horum nominum actus & potentia, deq; eorum significatione. Cap. VI.

TErtio dicendum est de istorum nominum multiplicitate scilicet actus & potentiæ.& primo de actu.secundo de potentia. Quantum ad actum dicenda sunt duo. Primum est unde sumptum est nomen actus, & ad quæ postea est translatũ. Secundo quomodo intelligitur illa communis distinctio quòd est duplex actus, scilicet primus & secundus.

Vnde originem habuerit hoc nomen actus, & ad quæ secundario extensum sit.

QVantum ad primum unde sumptum est hoc nomen actus patet per Philosophum.9.Metaphy.Quia enim rebus nomina imponimus, quòd eas cognoscimus,& ideo uoces sunt signa cõceptuum, ut dicitur primo Perier. Cum inter omnes actus motus sit nobis notior& magis sensu perceptibilis: ideo motui fuit nomen actus impositum primo. vt motus actus diceretur. Quapropter 3.Physic.motus diffinitur per actũ,& dicitur quod sit actus entis in potentia.Quoniam autem non entia sensu percipi non possunt:ideo non entibus nullo modo attribuitur motus. licèt eis alia attribuantur. Dicimus enim non entia esse intelligibilia, & actu intelliguntur, vt rosa in hyeme,actu non existens.Sed non dicimus ea esse mobilia:uel actu mota,uel quòd actu moueantur. quapropter cum nomen actus impositum sit motui ad ipsum primo signandũ: quia est nobis magis cognoscibilis ratione suæ entitatis quàm sensu percipimus. Idcirco tractum est nomen actus ad signandum illud, quòd habet transcendentem omnem actualitatem,& entitatem creatã. Et sic dicitur deus actus non autem non qualiscunq; sed prius quia est causa omnis alterius actus. Exinde tractum est nomen actus ad omne illud,quòd dat esse actu alicui rei. Et quia forma omnis tam substantialis,quæ dat esse rei substantiale, & simpliciter,

ter: quàm accidentalis, quæ dat esse accidentale, & secundum quid, ut albedo dat aliquam actualitatem. Idcirco omnis forma substantialis dicitur actus: & omne accidens de genere ix prædicamentorum accidentium, cum sit forma accidentalis, dicitur actus. Hæc est autem differentia inter deum, qui dicitur actus primus, & alias formas substantiales, & accidentales, quæ etiam actus dicuntur: quia deus dicitur actus primus, & purus, non habens in se aliquam possibilitatem. Secus de illis, de quibus dictum est in priori capite, respectu quorum attenditur diuisio entis in actum, & potentiam. nec tamen nego in deo esse potentiam actiuam. scilicet solum possibilitatem passiuam: per cuius priuationem dicitur actus purus. In omni autem forma dante esse actu tam substãtiali quàm accidentali, est aliqua possibilitas, ut patet ex prædictis in capite præcedente. Quapropter nulla dicitur actus purus. Sed aliquæ possunt dici actus primus, respectu actuum sequentium: ut in capite immediate sequente patebit. Ex quo patet unde ortum habuit nomen actus, & ad quæ postea est tractum. & quomodo conuenit deo, qui est forma omnium exemplaris non existens in alio: & quomodo conuenit aliis formis, quæ sunt in subiecto, esse dantes uel substantiale uel accidentale.

Qui sit uerus sensus illius communis diuisionis, qua dicimus quidam actus est primus, quidam secundus.
Cap. VII.

SEcundo uidendum est quomodo intelligenda sit illa cõmunis diuisio, qua dicitur quod est actus primus, & secundus. Ad quod dicendum est, quòd tripliter potest intelligi actus primus, & secundus. Vno modo quia deo conuenit esse primum ens, & esse actum primum, ut immediate dictum est. Omnis autem res creata tali ordine est ens secundarium: & quia quibusdam rebus conuenit nomen actus, posset intelligi diuisio actus primi, & secundi, ut deus, qui est actus primus increatus, & purus, diceretur actus primus. actus autem creatus diceretur actus secundus. Alio

modo

modo posset intelligi actus primus, & actus secundus secundum successionem actuum, ut actus præcedens diceretur actus primus, & actus sequens secundus in eadem specie, uel in eodem genere, & sic non solum posset poni diuisio actus primi, & secundi, sed etiam tertii, uel alterius secundum conditionem actuum. Et illo modo Arist. 3. de anima. ponit triplicem operationem intellectus. Primam, quæ est intelligentia simplicium quidditatum: ut cum apprehendit quis naturam lapidis. Secundam, quæ est apprehensorum compositio, uel diuisio: ut cum dicitur quòd lapis est substantia, quantum ad compositionem: & hæc est affirmatio. uel quòd lapis non est homo, quantum ad diuisionem: & hæc est negatio. Tertiam, quæ est discursus a magis notis ad minus nota, quod fit in discursu Silogistico rationis. Et cum quælibet talium operationum sit quidam actus intellectus, posset dici quòd prima operatio esset primus actus intellectus, & secunda secundus, & tertia tertius. & sicut hic: ita, & in aliis. Istis tamen duobus modis non est communis acceptio istius distinctionis, quando dicimus quòd actus est duplex, scilicet primus, & secũdus, quam ponit Arist. in principio secundi de anima. Est ergo intellectus iste Phi. & communirer loquentium de actu primo, & secundo. quòd cum ut dictũ est, omnis forma tam substantialis, quàm accidentalis, sit quidam actus in omni re, iu qua est. Cum omnis actualis sit a forma: ipsa forma potest dici, & dicitur actus primus. & secundum hoc aliquid dicitur esse in actu primo. Sed quia unaquæq; res: sicut se habet ad esse, ita se habet ad operari. Idcirco sicut forma est principium essendi: ita est principium operandi. omnis enim operatio est a forma. Cum autem operatio sit quoddam accidens, ut prædictum est, ipsum autem accidens quidem actus est. ipsa operatio dicitur primus actus inquantum est forma accidentalis. & dicitur actus secundus inquantum procedit, & est a forma, quæ est principium actionis, & quæ dicitur actus primus. Sicut ergo operatio dicitur actus secũdus, quæ a forma egreditur: ita per operationem actualiter existentem in operante uel ab operante: dicitur aliquid in actu secundo. Sicut patet quòd

scientia

ſcientia eſt quædam forma accidentalis de prima ſpecie qualitatis:& hæc dicitur actus primus & eam habens dicitur in actu primo per eam. Sed conſiderare actu eſt operatio, quæ egreditur a ſcientia modo, quo actus elicitur mediante habitu ſcientiæ: & ideo dicitur actus ſecundus, & habens actualem conſiderationem de pertinentibus ad ſcientiam dicitur eſſe in actu ſecundo. Et ſic patet quid ſit actus primus, quia ipſa forma. & quid ſecundus. quia ipſa operatio.

De hoc nomine potentia unde traxit originem, & ad qua ſecundario eſt extenſum, & quomodo eſt triplex potentia. Cap. VIII.

SEcundo dicendum eſt de potentia, & primo vnde hoc nomen potentia traxit originem, & ad quæ poſtea eſt extenſa. Secundo de illis, quibus conuenit nomen potentiæ. Quantum ergo ad primum vnde nomen potentiæ traxit originem, & ad quæ extenditur poſtea: ſciendum eſt ſecundum Auicen. nomen potentiæ primo inuentum ad ſignificãdum poteſtatem hominum, prout dicimus aliquos magnos potentes eſſe. Ex hoc autem trãslatum eſt ex quadam proportione & ſimilitudine ad res naturales, quod ſic patet. Dicitur enim inter homines eſſe potens, qui facit, quod vult, vel poteſt facere quod vult de alijs ſine impedimento, & ſic ſecundum hoc translatum eſt nomen potẽtiæ ad omne principium actionis in naturalibus, vt potentia dicatur, tam in hominibus, vbi ab eorum poteſtate primo eius nomen impoſitum eſt, quam in rebus naturalibus quæ ſunt principium actionis, ad quas translatum eſt ſecũdum, quòd quælibet harum plus agere poteſt, & minus pati. Secundum enim quòd plus impediri poteſt, ſecundum hoc plus minuitur de potentia eius. Impeditur autem potentia alicuius agentis vel naturalis, vel voluntarij, inquãtum poteſt pati ab aliquo. Vnde de ratione potentiæ eſt quantum ad primam ſui impoſitionem eſſe principium actionis, & non poſſe pati. Vnde illud quod non poteſt pati, dato quod nihil poſſit agere, potens dicimus, ſicut fer-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

rum quod habet potentiam ut non secetur uel diuidatur: Sed ex alia consideratione. scilicet quòd oportet actionem agentis in aliquo recipi, quæ actio est agentis, consequenter nomen potentiæ extēsum est ad hoc, vt recipiens actionem agentis habeat nomen potentiæ, & potentiam habere dicatur, quæ potentia vocatur passiua. Sicut enim illa, q̃ in agente est actionis principium, potentia actiua uocatur. Ita illa, quæ est recipiendi principium: passiua vocatur. Ex quibus colligitur quod est duplex potentia. vna quæ dicitur actiua, alia quæ dicitur passiua. Et quia in omni potentia actiua, uel passiua attenditur, vt possibile non repugnet potentiæ: idcirco ponitur primo Metaphysice tertia potētia, quæ vocatur potentia cohærentiæ terminorum vel nō repugnantia terminorum. Et quia ista fundatur super duas primas & videtur magis logice accipi, quam realiter ab eis distincta. Idcirco illa dimissa, quia per alias duas importatur, solum de alijs duabus in speciali prosequendum est. Potentia enim cohærentiæ, vel non repugnantiæ terminorum dicitur respectu omnium, quæ cōtradictionem aliquam non includunt, quæ sunt possibilia. vel per potentiam actiuam, vel passiuam quamcunque. vt quod ex ligno fiat lanx, uel domus, est in ligno potentia, sed nō repugnātia terminorum, & per oppositum quicquid contradictionem includit est impossibile, oppositum isti potentiæ sicut quòd lignum, manens lignum, fiat lapis, nel vitulus. vnde nec hoc est impossibile per diuinam virtutem, licet sit possibile diuinæ virtuti ex ligno subito facere vitulum. ligni tamen natura non manente.

Declaratio eorum, quæ tangunt actiuam potentiam uel passiuam. *Cap. IX.*

SEcundo dicendum est de qualibet istarum potentiarū: scilicet actiua & passiua, & primo de actiua: secundo de passiua. Quantum autem ad actiuam potentiam dicenda sunt duo. Primo enim declaranda est ista distinctio de potentia, quæ ponitur in Deo, scilicet de potentia ordinata, & absoluta. Secundo declaranda est alia de potentijs in ho

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

mine, quòd quædam ſunt naturales, & quædam rationales.

Quomodo intelligi debeat quòd in Deo eſt duplex potentia, ordinata & abſoluta, & quæ ſit iſtarum quælibet.

QVantum ad primum quomodo intelligatur illa diſtinctio de potentia abſoluta, & ordinata in Deo. Sciendum quòd potentia Dei abſoluta dicitur poſſe ſuum, vel poteſtas ſua abſolute cōſiderata ſine reſpectu habito ad aliquod attributum diuinum, & hac potentia poteſt abſolute quicquid habet rationem factibilitatis, & illud, quod non poteſt facere, dicitur impoſſibile nō propter defectum diuinæ potentiæ, ſed propter defectum rei factibilis, quæ non eſt capax: ſicut magiſter in theologia, de potentia abſoluta poteſt docere theologiam: ſed quòd non poſſit docere aſinum: non eſt defectus potentiæ in magiſtro: ſed eſt defectus aſini, qui non eſt capax doctrinæ. Potentia autem ordinata dicitur potentia Dei ordinata ad aliquod attributum, uel iuſtitiam, vel ſapiētiam, vel clemētiam & huiuſmodi: & ſic Deus poteſt aliquid de potentia abſoluta, quod non poteſt de potentia ordinata. Vt verbi gratia: de potentia abſoluta Deus poſſet omnes qui ſunt in paradiſo in infernum ponere, & de inferno omnes qui ibi ſunt in paradiſum ducere: ſed conſiderato ordine ſuæ iuſtitiæ, qui apparet, hoc non poteſt. Item de potentia abſoluta poſſet peccatori contrito reuertenti veniam negare, ſed conſiderata ſua miſericordia: hoc non poteſt, & ſic de alijs. Etiam ponitur exemplum quantum ad vtranque potentiam in humanis, quia rex poſſet duos pauperes, quorum vnus eſſet innocens alius fur: de potentia abſoluta ſuſpendere: ſed de potentia ordinata non, niſi furem.

Quomodo intelligatur quod aliæ ſunt potentiæ naturales, aliæ rationales, & harum aliæ rationales per eſſentiam, aliæ per participationem. Cap. X.

QVantum ad ſecundum: primo dicendum eſt quomodo intelligitur iſta diſtinctio quod potentiarum ani-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

mæ, quædam sunt naturales, quæ sunt determinatæ ad unum: aliæ sunt rationales, & valent ad opposita. Secundo uidendum est quo illæ potentiæ sic distinctę sint determinatæ: quædam ad unum: aliæ autem ualent ad opposita. Quantum ad primum sciendum. Primo quod naturale potest sumi dupliciter. Vno modo quod dicatur naturale illud, quod inest homini a principijs naturalibus, & sic omnes potentiæ, quæ sunt in homine, sunt naturales: tam rationales quam alię. & sic una non distinguitur cōtra aliā. Alio modo dicitur naturale, quod sequitur modum communem naturæ. Modus autem communis naturæ est esse determinatum ad unum: sicut lapis habet determinatum motum, scilicet ferri deorsum. & sic quia in homine sunt quædam potentiæ determinatæ ad vnum, aliæ autem non determinatæ: ideo ponitur distinctio quod quædam sunt potentiæ naturales & istę sunt determinatæ ad vnum, & sunt omnes pertinentes ad partem vegetatiuam & sensitiuam: & omnes, quæ non sunt natæ obedire rationi. Ille autem, quæ non sunt determinatæ ad unum, dicuntur rationales, vel per essentiam, vel per participationem. Rationale autem sic distinguitur. Ex quo secundo ponenda est distinctio potentiarum rationalium: quia quędam sunt rationales per essentiam, quędam per participationem. Dicitur autem rationale per essentiam ipse intellectus, uel ratio, q̄ idem sunt. Sed rationale per participationem est appetitus, qui distinguitur in appetitum intellectiuum, quæ dicitur uoluntas, quæ dicitur rationalis per participationem, quia sequitur rationem. Quod enim ratio iudicat eligendum, hoc uoluntas eligit & acceptat. Et in appetitum sensitiuum. Dicitur autem appetitus sensitiuus ratioaalis per participationem, quia est aptus natus regulari per rationē, & quia appetitus sensitiuus distinguitur in irascibilem & concupiscibilem: Ideo etiam tam irascibilis quam concupiscibilis dicuntur rationales per participationem. Tamē notandum est, quod Doctores uoluntatem aliquando uocant rationalem per essentiam, aliquando per participationem, in quantum tamen non est contrarietas, quia hoc est respectu diuersorum. Dicitur enim uoluntas rationalis

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

per eſſentiam, inquantum comparatur ad appetitum ſenſitiuum: non quòd ipſa ſit ratio eſſentialiter, ſed quia eſt in parte intellectiua, & rationali: hoc non eſt appetius ſenſitiuus, ſed eſt in parte ſenſitiua. Dicitur autem uoluntas rationalis per participationem in comparatione ad intellectum, uel rationem: quia ſcilicet non eſt eſſentialiter ratio, ſed participat aliquid cum ratione, ſcilicet partem ſuperiorem animæ, quantum ad ſubiectum. Item etiam quia ſequitur actum rationis. Vlterius notandum eſt, quòd potentiæ ſenſitiuæ, quæ dicuntur rationales per participationem, dupliciter poſſunt conſiderari. Vno modo prout operatur inſtinctu naturæ, & ſic ordinantur ad unum, ſicut natura, & ſic ſunt determinatæ ad unum. Et iſto modo dicuntur naturales, & nõ rationales per participationem, nec ſic ſunt in eis aliqui habitus. Alio modo poſſunt conſiderari ſecundum quòd operantur ex imperio rationis, & etiam ſubiiciuntur, & ſic poſſunt ad diuerſa ordinari, & non ſunt determinatæ ad unum, & ſic dicuntur rationales per participationem, & ponuntur ſic habitus in iſtis potentiis

Quomodo potentiæ naturales intelligantur eſſe determinatæ ad unum, & potentiæ rationales ualeant ad oppoſita. Cap. XI.

NVnc uidendum eſt ſecundo, quomodo intelligendũ ſit, quòd potentiæ naturales ſunt determinatæ ad unum, & potentiæ rationales ualeãt ad oppoſitum, & dicendum quòd potentiæ naturales dicuntur determinatæ ad unum, inquantum naturales ſunt: quia non habent facultatem ex ſe ad oppoſitum, ſicut potentia calidi non poteſt ad oppoſitum per ſe, ſcilicet quòd frigefaciat, nec ad oppoſitum, quòd non calefaciat, ceſſante impedimento, & ideò eſt ad unum determinata. Similiter potentia grauis ad motum ſic eſt determinata, quòd non poteſt ad oppoſitum cõtrariæ, ut ſcilicet moueatur ſurſum: nec poteſt ad oppoſitũ contradictoriæ ut non moueatur deorſum, ceſſante impedimento. Potentiæ autem rationales præſertim intellect-

& uoluntas, quæ modo prædicto dicuntur rationales per essentiam, non sunt sic determinatę ad unum, quin possint in oppositum. In his duntaxat, quorum alterum non inesset a natura: potest ergo intellectus ad oppositum quantũ ad exercitium actus: quia intellectus potest considerare, uel non considerare: lapis autem non potest non descendere, cessante impedimento: potest etiam intellectus in oppositum quantum ad determinationem actus: quia potest considerare de albedine uel de nigredine: lapis autem non potest moueri sursum: dextrorsum, sinistrorsum: sed solũ deorsum. Et ita potentia rationalis ualet ad oppositum, & contradictorie, quia potest agere, & non agere, contrarie, & in contraria, sed non potest in contradictoria, quia si intelligit ens: non potest intelligere non ens: nec potest intelligere falsum quod secundum Aug. non est intelligibile: quamuis possit intelligere uerum: potest autem in opposita contraria, quia potest intelligere albedinem, & nigredinem, & contrarie, quia per philosophum in fine Periermenias si oppositiones contrariorum non sunt contrariæ, tamen contradictoriorum sunt contrariæ: Potentiæ autem rationales per participationem possunt quidem in opposita non simpliciter, & ex natura sua, immo sic sunt determinatæ ad unum, ut prius dictum est. Sed possunt in opposita, inquantum participant ratione, secundum quod mouetur a ratione, ut sibi obediunt. Vtrum autem potentiæ rationales sint actiuæ realiter, uel mere passiuæ: uel actiuæ, & passiuæ simul: uel actiuæ grammaticaliter solum: & passiuæ realiter: infra dicetur, ubi agetur de prædicamento actionis: non tamen expresse, uel ad plus me determino. Quæ autem restant dicenda de potentiis animæ: patebunt infra, cum agetur de secunda specie qualitatis.

Quot modis dicatur potentia passiua: & quid sit potentia naturalis, & obedientialis. Cap. XII.

SEcundo uidendum est de potentia passiua, & primo ponenda est distinctio de potentia naturali, & obedientiali. Secundo dicendum est quid sit educi de potentia utraq;

uel induci formam in utranq; potentiam. Quantum ad primum dicendum est quòd duplex est potentia passiua: quædam naturalis: quædam obedientialis. Potentia autem naturalis dicitur, quæ potest reduci per agens naturale in actum: & hæc est duplex: quia est quædam potentia passiua respectu sui accidentis, scilicet respectu actus accidentalis, & sic in quolibet subiecto est potentia passiua respectu sui accidentis: quia accidens causatur a causa naturali, uel agente naturali. & sic cignus est in potentia respectu albedinis. Alia est potentia passiua naturalis respectu actus substantialis, & talis passiua ponitur in materia prima respectu formæ substantialis. Potentia autem obedientialis est duplex. Primo enim ipsæ res natæ sunt obedire actioni diuinæ in fieri quicquid est factibile de eis per diuinā uirtutem: & ideo talis potentia passiua dicitur obedientialis: quia reducitur ad actum per agens non naturale, sed per agens super naturale, quod est deus: cui in his quæ sunt supra naturam, res naturales natæ sunt obedire. Secundo etiā ipse res natæ sunt obedire artifici, & si non sic ut diuinæ actioni tamen aliquo modo ut fiat de eis per artem quòd artifex secundum rationem rectam, & regulam artis intendit: & ideo etiam talis potentia passiua, quæ per agens artificiale inducitur in actum, respectu rerum naturaliū, potest dici obedientialis. & sic in trunco est duplex potentia passiua. Vna obedientialis, respectu dei: ut subito ex eo fiat uitulus, alia etiam obedientialis respectu artificis: ut per artem fiat ex eo lectus. Est ulterius intelligendū quòd potentia passiua alio modo distinguitur aliter. Est enim quædam potentia passiua coniuncta actui. & sic materia corporis humani est potentia coniuncta actui, quàm diu anima est in corpore: & corpus est in potentia passiua accidentali coniuncta actui, cum est actu albedo in eo. Alia est potentia remota ab actu, aliquando maiori distantia, aliquando minori: ut embrio est in potentia remota ab actu animæ rationalis, quamdiu manet sub forma uegetatiua, uel sensitiua tantum, & paries ad albedinem, antequam dealbetur.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quid sit educi, uel induci respectu potentiæ passiuæ: & quæ formæ educantur de potentia naturali: & quæ potentia de obedientiali: & quibus conueniat induci uel educi. Cap. XIII.

QVia uero de potentia pasſiua formæ educuntur, uel in eam inducuntur, iuxta hoc faciliter poteſt patere ſecundum, ſcilicet quid ſit educi formam de potentia materiæ: & quæ dicantur educi, uel induci. Educi enim formam de potētia materiæ nihil aliud eſt, quàm formam dependere ſecundum eſſe, & fieri ab ipſa materia. Induci autem formam in potentiam materiæ nihil aliud eſt, quàm formam dependere ab ipſa materia ſecundum fieri, licet non dependeat ſecundum eſſe. Ex quo patet quòd omnes formæ naturales infra animam rationalem dependent ab ipſa materia ſecundum ſuum eſſe, & ſecundum ſuum fieri: quia nec extra materiam eſſe poſſunt, nec extra materiam fiunt, loquendo large de fieri. Idcirco omnes formæ ſubſtantiales infra animam rationalem dicuntur educi de potenta materiæ naturali & nō induci. Similiter quia omnes formæ accidentales dependent quantum ad eſſe & fieri a potentia ipſius ſubiecti, loquendo de formis accidentalibus naturalibus, omnes dicuntur educi de potentia naturali ipſius ſubiecti. Primo modo quantum ad formas ſubſtātiales naturales educitur forma ignis de materia ligni. Secundo quantum ad formas accidentales educitur lux de potentia aeris. Quia autem anima rationalis non dependet ſecundum eſſe ſuum a materia; licèt communi curſu dependeat ſecundum fieri, quia extra corpus non creatur. ideo dicitur anima rationalis induci & non educi. Quia uero gratia, & aliæ uirtutes infuſæ non ſunt per potentiam agentis naturalis, ſed per illius potentiam cui nata ſunt omnia obedire: Idcirco gratia & uirtutes infuſæ non dicuntur educi de potentia naturali, ſed ſolùm de potentia obedientiali, ſed reſpectu potentiæ naturalis poſſunt dici induci. Quia uerò dependent ſecundum eſſe & fieri a materia & ſubiecto, id eſt ab anima: idcirco reſpe

ctu

ctu obedientialis potentiæ nullo modo dicuntur induci, sed solum educi. Et similiter est de formis artificialiũ, quia tales formæ dicuntur educi de potentia obedientiali, sed respectu potentiæ naturalis dicuntur induci. Et sic patet quid sit educi de potẽtia materiæ, & induci & quid sit educi de potentia naturali & obedientiali, & quibus tam hoc quàm illud conueniat.

De secundo transcendente, quod est res, quibus & quomodo conueniat diuersis. Cap. XIIII.

DIcto de primo transcendente, quod est ens. Nunc agendum est de secũdo, quod est res, de quo breui expeditione non dico nisi unum, scilicet quomodo res dicatur dupliciter secundum quod diuersimodè de diuersis dicitur. Dicitur enim res secundum grammaticos a ratus ta. tum. & quia ratum est idem quòd firmum: ideo res dicitur de entibus, quæ habent firmam entitatem, quæ sunt entia realia, sicut lapis. Alio modo dicitur res a reor reris, & quia hoc verbum reor importat actum intellectus, & rationis. ideo etiam res dicitur de entibus, quæ nõ habent firmum esse reale, sed solum habent esse rationis, sicut secundæ intentiones. Et sic patet quòd res, quòd est transcendens, dicitur de entibus realibus, prout dicitur a ratus ta tum. & de entibus rationis, prout dicitur a reor reris.

De uno, quod est principium numeri, quomodo cum ente conuertatur, & quomodo differat. Cap. XV.

QVoniam communis est distinctio quòd unum est duplex. scilicet est principium numeri, & quòd conuertitur cum ente: ideo dicendum est primo quomodo differunt. Circa quod sciendum est, quòd forma dat esse rei, & dando sibi esse, dat etiam sibi esse indiuisum. Et quia forma est una, dat etiam sibi esse distinctum ab alio. Ita quòd hæc tria sunt a forma substantiali per ordinem scilicet esse, & esse indiuisum in se, & esse distinctum ab alio. Ex istis enim sequitur quartũ. Quod enim indiuisum

est

est in se, & ab aliis distinctum, sequitur quòd habeat esse determinatum. Ita quòd terminetur secundum terminos essentiæ. Et quando forma substātialis est forma materialis, sicut sunt omnes corporeæ formæ, talis dat esse determinatum non solum secundum terminos essentiæ sed etiā secundum terminos quātitatis, & secundum diuersitatem formarum sequitur etiam diuersitas in terminis quantitatis. Videmus enim, & tradunt philosophi, quòd forma terræ adueniens pugillo materiæ vt imaginari ualeamus, extendit eam secundum simplum. Adueniens autem eidem pugillo forma aquæ extendit eam in decuplum: forma autem aeris eidem pugillo adueniens extendit secundū centuplum, forma autem ignis secundum millesimum, quia quælibet requirit rariorem materiam. Et idcirco diuersis terminis quantitatis quælibet forma terminat eam, & hoc proprium est formę materialis, quia forma spiritualis solū terminat secundum terminos essentiæ, & non secundum terminos quantitatis, ergo secundum quod forma dat esse rei terminatum secundū terminos essentię. dat esse vnum, quod est vnum de transcendentibus: secundum autē quòd dat ei esse terminatum per terminos quantitatis, dat ei esse unum, quod est principium numeri. Ex quo patet quòd omnis res a forma habet quod sit aliquid vnū, quod quidem vnum importat sui indiuisionem. Et istud unum est duplex. Quia est unum secūdum terminationem essentiæ, & illud conuertitur cum ente. Aliud est vnum secundum terminationem quantitatis. Et quia eadem quantitate terminatum dicitur continuum, ideo tale unum dicit indiuisionem in continuo: & quia diuisio continui causat numerum, ideo tale vnum dicitur principium numeri. Ex quo faciliter patet differentia inter ista, quæ est duplex. Prima est, quia unum, quod cum ente conuertitur, inuenitur in omni genere: sed vnum, quod est principium numeri, non nisi in genere quantitatis inuenitur; numerus enim causatur ex diuisione continui, quod est in genere quantitatis. Secunda est, quia unum, quod cum ente cōuertitur, importat absolutam indiuisionē: sed vnum, quod est principium numeri, importat, vt videtur, indiuisionem quantitatis.

Quare

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quare indiuisio in genere quantitatis facit speciale unum, & cum nomine speciali, & non in alijs generibus.
Cap. XVI.

HOc supposito, oritur dubitatio: sicut enim in genere quantitatis est aliquod ens, quod est indiuisum. ita in genere substantiæ & qualitatis, & in omnibus aliis generibus. Vnde ergo est quòd ens indiuisum in genere quãtitatis continuæ faciat speciale vnũ sub uno, quod cum ente conuertitur, & speciale nomen habeat, sic vt dicatur principium numeri, & non illud ens indiuisum, & illa indiuisio, quæ est in aliis generibus. Ad hoc dicendum est quòd indiuisio, quæ est in quolibet genere, facit speciale vnum sub vno, quod cum ente conuertitur, sed non sortitur speciale nomen secundum communem usum loquendi, nisi solum unum in quantitate. Huius autem ratio est. quia omnis vnitas opponitur multitudini, & ideo in omni genere, in quo inuenitur ultra alia genera specialis ratio multitudinis, rationabile est, quòd inueniatur specialis ratio unitatis. sed in genere quantitatis inuenitur ratio specialis multitudinis, ergo ultra alia genera inuenitur specialis ratio unitatis. Probatio minoris: quia in aliis generibus, exclusa quãtitate, omnis multitudo esse differentium secundum speciem, & nulla secundum numerum solum. & hæc esset, formaliter loquendo, secundum causas naturales, quicquid esset secundum diuinam potentiã. In quantitate autem & in materialibus ratione quantitatis est multitudo differentium secundum numerum solum. vt patet in multitudine hominum, & huiusmodi. propter quod vnum est in quantitate, quia multitudo ei opponitur, quæ inuenitur secundũ prædictã rationem specialem, habet speciale nomen & vocatur vnum, quod est principiũ numeri.

Quomodo in omni ente contingat esse unum, quod est principium numeri, & quomodo non. Cap. XVII.

QVia uerò vnum commune est, vt potest patere ex dictis, quia vnum, quod est principium numeri, est solum in genere quãtitatis Nos autem numeramus alia, quæ non pertinent aliquo modo ad genus quantita-

tis

tis, & dicimus ibi vnũ, & duo ſicut in Deo ponimus vnam eſſentiam, & tres perſonas, & angelos etiam numeramus, & poſſumus etiam dicere unam albedinem, & duas &c. ideo ut pateat quomodo hoc poſſit eſſe, dico, quamuis ſit commune dictum quòd vnum dictum de alijs, quæ non ſunt de genere quantitatis, non eſt vnum, quod eſt principium numeri. Ego tamen dico quòd omni vni, vbicũque inueniatur, ſiue ſit tranſcendens, ſiue quodcunque, conuenit quòd ſit principium numeri, & illi vni & omni conuenit ratio menſuræ, diuerſa tamen ratione Vbi intelligendum eſt, quod eſſe principium numeri poteſt eſſe dupliciter, vno modo vt ſit principium numeri, a quo numerus inchoatur, & hoc principium numeri omni vni cõuenit, tam vni, quòd cum ente conuertitur, quàm vni, quod eſt principium numeri in genere quantitatis, & ſic conuenit omni enti. Vnde iſto modo poſſum dicere Deus eſt vnus, pater & filius ſunt duo, & iſto modo poſſunt numerari angeli, & duæ albedines, & duo puncta, & ſic omni vni cõuenit quod ſit principium numeri ſcilicet, vt a quo numerus inchoatur. Alio modo dicitur aliquid eſſe principium numeri, quia eſt principium à quo numerus efficitur, ſicut lignum quando diuiditur, quia ex eò fiunt duo ligna. Sic autem eſſe principium numeri conuenit ſoli quantitati continuæ, quæ per ſui diuiſionem eſt principium quantitatis diſcretæ. Et per conſequens vnum, quod fundatur in continuo, eſt principium numeri, quo diſcretæ quãtitates numerantur, & ſic non eſt vnum in Deo, nec in angelis, nec in aliis à genere quantitatis, nec puncto hoc modo conuenit eſſe vnum. Et per conſequens nec tali numero inde cauſato, ita vt nec Deus, nec angeli, nec alia a genere quantitatis numerari poſſunt. Cuilibet ergo vni conuenit ratio menſuræ, quia omnis numerus eſt multitudo menſurata per vnum, vt dicit Dionyſius vltimo cap. de diuinis nominibus, quod non eſt multitudo non participans vno. ſimiliter etiam cuilibet vni conuenit quod ſit principium numeri: ſed alio & alio modo, vt patet ex dictis; quia multitudinem, quę non eſt cauſata ex diuiſione continui, menſurat vnum, quod cum ente conuertitur, quod

eſt

est principium numeri, a quo numerus inchoatur solum. Multitudinem autem, quæ est causata ex diuisione continui, mensurat vnũ, quod est principium numeri, & a quo numerus efficitur, & a quo numerus causatur.

Quid addat unum, quod est principium numeri, super continuum, in quo fundatur, & quid super unum, quod cum ente conuertitur, & quid continuum super illud unum, & quid unum quod cum ente conuertitur super ens. Cap. XVIII.

EX his ostendo quarto quomodo se habeat vnũ, quod est principium numeri ad continuum. Et dicendum quòd vnum, quod est principium numeri super cõtinuum quod est vnum addit esse partem aliquotam totius discreti. Nam esse continuum absolute acceptum non importat esse partem aliquotam alicuius discreti, sed solum importat habere plures partes indiuisas ad inuicem, vnum autẽ importat esse partem aliquotam totius discreti vel alicuius multitudinis. Quod patet, quia ad quæstionem factam per quotam conuenienter respondetur per aliquotũ. Quando enim quæritur quot sunt species vtputa homines, conuenienter respondetur vnus, vel duo, vel tres, & constat quòd ibi est responsio de uno, quòd est principium numeri. Ergo vnum, quod est principium numeri, super continuum addit esse partem aliquotam alicuius discretæ multitudinis, cum non dicat totam multitudinem vel totum discretum. Quia verò feci mentionem de parte aliquota, vt videatur quid sit pars aliquota: sciendum numerum habere quasdam partes aliquotas quasdã non aliquotas. Partes aliquotæ dicuntur, quæ aliquotiens per se sumptæ reddunt suum totum: & sic duo & tria sunt partes aliquotæ denarii, quia duo ter sumpta faciunt senarium, & tria bis sumpta faciunt senarium. Quattuor autem & quinque sunt partes non aliquotæ, quia aliquotiens sumptæ nunquàm faciunt senarium. Semel enim sumptæ non reddunt senarium, bis autem sumptæ reddunt vltra, vt bis quattuor faciunt octo, bis quinque decem. Vlterius autem ostenditur

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ex dictis quid addat unum, quod est principium numeri, super unum, quod cõuertitur cum ente, quia hoc addit in quo differt ab eo, hoc autem est, quia unum, quod conuertitur cum ente, dicit absolutam indiuisionem in quacunq; entitate. Sed unum, quod est principium numeri. dicit indiuisionem in determinato genere, scilicet in genere quantitatis continuæ. Secundo differunt in hoc, quia unum, quod cum ente conuertitur, videtur importare absolutam indiuisionem, unum uero, quod est principium numeri, importat esse partem aliquotam alicuius totius discreti, ut dictum est. Continuum uero, quod est viuum vnitate, quę est principium numeri, a quo numerus efficitur, addit idem, quòd unum, quod est principium numeri super unum, quod cum ente conuertitur, & ultra hoc uidetur differre. Quia ratio unius, quod cum ente conuertitur, est priuatiua, quia dicit indiuisionem. Ratio autem cõtinui videtur esse positiua, vnum autem, quod est transcendens, non addit aliquid reale super ens, sed solum addit negationem diuisionis. Nihil enim aliud est unum, quòd est transcendens, quam ens indiuisum. Ex quo patet, quòd tale unum cum ente conuertitur, secundum non. Nam omne ens aut est simplex, aut est compositum. Quod autem est simplex, est indiuisum actu, & potẽtia. Quod autem est compositum, non habet esse, quandiu partes eius diuisæ sunt. Sed postquam sunt unitæ, & compositæ constituunt ipsum, unde esse cuiuslibet rei consistit in sui indiuisione. Et inde est, quòd unumquodque, sicut custodit suum esse, ita custodit suam unitatem, numerus autem super unitatẽ nihil addit, nisi illud, quod addit totum integrale super suas partes. Totum autem discretum, super totum continuum addit, scilicet habere partes actu diuisas, & per hoc realiter differt ab eo.

Quot modis dicantur aliqua esse vnum, & quot modis dicatur unum. Cap. XIX.

QVinto nunc videndum est quot modis dicantur aliqua esse vnum. Et dicendum, quod cum, ut prædictũ est: unum nihil aliud sit, quã ens indiuisum, quot

modis

modis contingit aliquid eſſe indiuiſum,tot modis dicitur vnum eſſe. Indiuiſum autem aliquid dicitur dupliciter, p accidens,vt Sortes eſt albus,quia albedo ineſt Sorti. Et ſic iſto modo dicuntur aliqua eſſe vnum per accidens, ſiue ſit vnum per inhærentiam,ut in exemplo dicto,ſiue per colligationem,ut in onere lignorum, ſiue per coadiuuationē, & congregationem,vt in aceruo lapidum,vel tritici,& huiuſmodi.Alio modo dicitur aliquid indiuiſum,& per conſequens unum per ſe,hoc autem eſt dupliciter.Vno modo aliqua ſunt indiuiſa ſimpliciter per ſe,alio modo reſpectu alterius.Si reſpectu alterius , hoc eſt vel reſpectu alicuius ſpeciei,& ſic dicuntur omnia eſſe vnum ſpecie, quæ ſub una ſpecie cōtinentur,vel reſpectu alicuius generis, & ſic dicuntur unum genere quæcunque ſub uno genere continentur,vel reſpectu alicuius analogi,& ſic dicuntur unum proportione,vel analoga,quæcunque ſub analogo continentur.Dicuntur autem per ſe vnum eſſe abſolute,& ſimpliciter,quæcunque ſunt vnum numero: vt Sortes eſt unū numero.Sed in iſtis eſt differentia duplex. Quia quædam horum ſunt vnum, quæ ſunt indiuiſa in actu , & unum in actu,diuiſibilia tamen , & per conſequens plura in potentia. Et ſic tripliciter,vel diuiſione quantitatis, ſicut quòd eſt unum,& indiuiſum continuitate, vt linea, vel diuiſione eſſentiali, ſicut quòd eſt vnum , & indiuiſum per compoſitionem formæ,& materiæ,vt lapis,vel homo, vel eius quod eſt ex quo eſt,& quod eſt,vt angelus, vel ſecundùm vtrunque ſicut,quod eſt unum per compoſitionem formę & materiæ,& unum continuitate,& ſic ſunt unum omnia corpora naturalia.Quod autem aliqua horum non ſint diuiſibilia,vel non diuidantur actu,eſt ex aliquo in eis præter naturam cōpoſitionis,uel diuiſibilitatis, ſicut ſunt corpora cęleſtia , & quamuis non ſint diuiſibilia actu ſunt tamen diuiſibilia,ſecūdùm intellectum.Quędam ſunt,quorum quodlibet eſt indiuiſibile actu,& potentia, & hoc eſt tripliciter.Eſt enim aliquid indiuiſibile,quod eſt unum in diuiſibilitate,quod habet aliquid in ſui ratione præter rationem indiuiſibilitatis,vt punctus, quod præter indiuiſionem importat ſitum.Aliquid uero eſt vnum indiuiſibilita

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

te indiuisibile actu, & potentia, quod nihil aliud importat sed est ipsa sua indiuisibilitatis, vt unitas, quæ est principium numeri, & tamen inhæret alicui, quod non est ipsa vnitas, sicut subiecto suo. Est autem aliquod unum indiuisibile actu, & potentia, quod in sui ratione non includit aliquid præter rationem indiuisibilitatis, nec alicui alteri est inhærens, & talis unitas, & tale vnum est Deus, qui est causa, & principium omnis alterius vnitatis. Ad istos autem modos vnitatis reducuntur omnes alij, qui possent inueniri, uel per se, vel per accidens, quia cum unum opponatur multitudini, totiens dicitur multitudo opposita, quotiens unum.

Quibus gradatim conueniat maxime esse unum, & inter omnia entia Deum esse maxime unum.
Cap. XX.

SExto ex prędictis potest patere quomodo, & quibus cōueniat maxime esse unum inter omnia; quibus vnū cōuenit. Magis enim sunt unum, quæ sunt unum per se, quā quæ sunt unum per accidens. Et inter illa, quæ sunt unum per se, illa quæ sunt unum per se simpliciter, & absolute, magis sunt unum, quam quæ sunt unum respectu alterius, magis autem sunt unum, quæ sunt vnum in specie: ut Sortes, & Plato, quam quę sunt unum genere, ut homo, & leo. Et illa magis sunt unum, quę sunt unum genere, quam quę sunt unum analogo, ut sortes, albedo sunt unum in ente. Inter illa uero, quæ sunt unum, in numero, illud est maxime unum, quod est nnum diuisibile in potentia diuisione sola quantitatis, ut linea; quam quod est unum diuisibile diuisione essentiali: vt homo, & ista duo magis sunt unum, quàm illud, quod est unum diuisibile in potentia diuisione quantitatis; & essentiali, vt quodlibet corpus. Inter illa verò, quæ sunt per se unum absolute, quæ sunt indiuisibilia actu, & potentia, magis sunt unum, quam illa, quæ sunt indiuisibilia in potentia. Et inter hæc plus est unum unitas, quam punctus, & Deus plusquam vnitas, uel punctus. In Deo enim nulla est partium compositio, nulla diuisio-

nis

nis continuitas nulla accidentiũ varietas, nulli inhærens. Quapropter ſumme unus eſt, quinimmo menſura principium, & cauſa omnis unitatis. Illud enim, quod eſt maximum in quolibet genere, eſt principium in eo, ut dicitur 2. Met. & ideo etiam dicitur illud, quòd eſt ſimpliciſſimum eſſe menſura in quolibet genere, vt dicitur in decimo.

Quomodo conueniat alicui rei eſſe unum & multa: *Cap. XXI.*

SEptimo nunc dicendum eſt quomodo conueniat alicui rei quòd ſit unum & multa. Vbi notandum quòd nihil prohibet illud quòd eſt uno modo diuiſum, eſſe alio modo indiuiſum, ſicut quòd eſt diuiſum numero, ut Sortes & Plato, eſſe indiuiſum ſecundũ ſpeciem. Sortes enim & Plato ſecundùm Porphyrium ſunt vnum ſpecie. Participatione enim ſpeciei plures homines ſunt unus homo. Et ſic ſimiliter cum unum non dicat niſi ens indiuiſum, contingit aliquid uno modo eſſe unũ & alio modo eſſe multa. Contingit ergo quod aliquid ſit unum ſimpliciter, & multa, ſecundũ quid. ſicut indiuiſum ſimpliciter, & diuiſum ſecundum quid, quod contingit duobus modis. Primo quando eſt aliquid indiuiſum ſecundum eſſentiam, licet ſit diuiſum quantum ad ea, quæ ſunt extra eſſentiam rei, ſicut quod eſt unum ſubiecto, & multa ſecundum accidentia multa, quæ in eo ſunt, vt Sortes & eius accidentia, ſic enim Sortes eſt vnum ſimpliciter & multa ſecundum quid. Secundo hoc contingit, quãdo aliquid eſt indiuiſum in actu & diuiſum in potentia. Sicut quod eſt unum toto, & multa ſecundum partes, in quas eſt diuiſibile, ſiue partes illæ ſint eſſentiales ſicut materia & forma in compoſitis, ſiue ſint partes quantitatiuæ, vt in continuis. Tale enim erit vnum ſimpliciter, & multa ſecundum quid. Si autem econuerſo aliquid ſit indiuiſum ſecundum quid, & diuiſum ſimpliciter, erit unum ſecũdum quid, & multa ſimpliciter. Hoc autem contingit in omnibus, quæ ſunt plura diuiſa numero, & ſunt unum ſpecie, uel genere, uel anologo, & quæ ſunt plura diſtincta, & ſecundum eſſentiam diuiſa, & ſunt in

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

distincta secundum rationem, uel secundum principium uel secundum causam, omnia talia sunt unum secundum quid, & multa simpliciter.

Diuisio entis per unum, & multa, quomodo fiat.
Cap. XXII.

QVia uero ens diuiditur per unum, & multa: hæc diuisio est per unum simpliciter, & multa socũdum quid. Nam, & ipsa multa non continentur sub ente, nisi secundum quod aliquo modo continentur sub uno. Secundum enim Dion. ult. cap. de diuinis nominibus: non est multitudo non participans uno. Quæ enim sunt multa partibus, sunt unum toto, & quæ sunt multa accidentibus, sunt unum subiecto: & quæ multa numero, sunt unum specie: & quæ multa specie, sunt unum genere: & quę sunt multa processus, sunt unum principio, uel priuatione.

De quarto transcendente, quod est aliquid, quomodo est transcendens, & non aliquis, & quomodo differunt.
Cap. XXIIII.

DIcendum nunc est de quarto transcendente, quod est aliquid. Dictum est superius quod sicut unum dicit ens in se indiuisum: ita aliquid dicit ens ab alio diuisum; unde dicitur aliquid quasi aliud quid. Vbi intelligendum est, quod multum differunt aliquid, & aliquis. Nã aliquis, est adiectiuum generis masculini, aliquid autem substantiuum, uel adiectiui substantatiuum in neutro genere. Hæc autem est differentia inter hæc: quia masculinum genus ponitur circa suppositum, & personam: unde subiectum ponit suum significatum, uel suam significationem circa substantiam. Neutrum autem habet suam significationẽ absolutam. Ex quo significatur quod nomen adiectiuum significans alietatem, significat alietatem in supposito uel persona, ut cum dico alius homo. Sed substantiuum, uel adiectiuum in neutro genere substantiuatum; importat alie-

alietatem in eſſentia, & diuerſitatẽ : ut cum dico aliud: unde in diuinis poſſum dicere maſculine. Pater eſt alius a filio, quia differunt perſonaliter, ſed non poſſum dicere, pater eſt aliud neutraliter: quia ſignificaretur quod different ſubſtantialiter: hoc autem eſt falſum. Ergo cum aliquis importat quandam alietatem cum ſumitur maſculine aliquis, dicitur quaſi alius quis, hoc autem totum ſignificat alietatem in ſuppoſito non in eſſentia, & ſic non eſt unum de tranſcendentibus: imo eſt ſignum particulare, & ab aliquibus uocatur indiuiduum uagũ, quia nullum determinatum particulare deſignat, ſed particulare indeterminatum. Sortes autem dicitur indiuiduum ſignatum. Sed cum dico aliquid, ſignificatur quaſi aliud quid. Aliud autem neutri generis importat alietatẽ in ſubſtantia: Et quia ſubſtantia & eſſentia importatur per hoc, quod dico quid. unde & eſſentia rei quidditas uocatur, vt infra patebit: Ideo aliquid ſubſtantiuum in neutro genere eſt unum de tranſcendentibus importans diuerſitatem neutraliter, & per conſequens alietatem in ſubſtantia. vnde aliquid eſt vnum de tranſcendentibus reſpectu illius, reſpectu cuius dicitur aliud, quod dicitur aliquid, non quocunque modo, ſed alietate ſubſtantiali & eſſentiali. Et ita patet quod aliquid dicit alietatem eſſentialem, & ſumitur ſubſtantiuæ, & eſt tranſcendens, ſed aliquis ſumitur in maſculino & non eſt tranſcendens Ex quo vlterius patet quòd conuenienter poteſt dici in diuinis: pater eſt aliquis & filius eſt aliquis, & pater a filio eſt alius quis, quia hic importatur ſola differentia perſonalis. Quamuis autem poſſet dici ꝙ pater eſt aliquid, & filius eſt aliquid, non tamen poteſt dici quòd pater eſt aliquid a filio, id eſt aliud quid, & filius eſt aliquid. i. aliud quid a patre, quia una eſt eſſentia utriuſque, & non differunt eſſentialiter. Poteſt tamen dici quòd pater & filius ſunt aliquid, & aliud quid a lapide, & ſic de aliis, a quibus differunt eſſentialiter.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De quinto transceadente quod est uerum, & primo quod est quadruplex ueritas, qua aliqua dicuntur uera, scilicet ueritas quæ Deus est, ueritas rerum naturalium, ueritas intellectus, ueritas propositionis.
Cap. XXXIIII.

NVnc dicendum est de quinto transcendente, quod est uerum. Et quia uerum a ueritate dicitur: ideo primo de ueritate quadruplici uidendum est. Vnde sciendum quod est quadruplex ueritas. Vna quæ dicitur prima ueritas quæ Deus est, alia ueritas creata, quæ est cuiuslibet rei creatæ entitas. Alia ueritas intellectus. Alia ueritas orationis, quæ sic patere possunt. Cum enim uerum & ens conuertantur, uerum nihil aliud addit, supra ens nisi ordinem ad intellectum. Ipsa ergo diuina entitas, vt cōsideratur, prout habet esse, actu dicitur ens, quia sumitur ab actu essendi ut dictū est. Quia uerò ipsa diuina entitas intelligitur ab intellectu diuino, ipsi autem intellectui diuino diuina entitas totaliter adæquatur, quia omni modo quo est, intelligibilis est, & nullo modo aliter. ideo ipsa diuina entitas, ut comparatur ad actum essendi, quod est, dicitur ens, ut comparatur ad intellectum, eam adæquate apprehendentem in omnibus, qui est intellectus diuinus, dicitur uera. Et quia in diuinis concretum & abstractum non differunt: ideo sicut est uera entitas, ita est ueritas unde sicut Deus est sua entitas ita est sua ueritas per adæquationem suæ entitatis ad suum intellectū in affirmatione, ut quod est trinus & unus, & negatione, vt quod non est lapis. Idcirco ibi etiam uerū est, quòd ueritas est adæquatio rei & intellectus, hæc igitur ueritas uocatur prima ueritas, sicut & prima entitas. Ideo Christus dixit Iohannis 14. Ego sum uia, & ueritas, & uita. Res autem quælibet, ut consideratur habens esse actu, dicitur ens, & quia habet suam entitatem apprehensibilem ab intellectu, sicut respectu esse dicitur ens, ita ad intellectum comparata dicitur uera. Res autem potest habere duplicem ordinē ad intellectum, scilicet per se, & per accidens. Per se autem habet ordinem illa res ad intellectum

illum,

illum, a quo secundum esse suum depẽdet, & a quo cognoscibilis est, & isto modo dependet domus ab intellectu domificatoris, & generaliter omne artificiatum ab artifice. Alio modo habet res ordinem ad intellectũ per accidens, quia scilicet non dependet ab eo secundum suum esse, sed solum quantum ad cognosci, quia accidit rei quod cognoscatur, & sic lapis dependet ab humano intellectu. Iudiciũ autem sumitur de re secundum illud, quod inest sibi secundum se, & non secundum illud, quod inest sibi secundum accidens. Quia ergo res non dicitur uera nisi per ordinem ad intellectum, vel practicum, a quo dependet quãtum ad esse & cognosci, vel speculatiuum, a quo dependet quantum ad cognosci solum, sequitur quòd ueritas, quæ est in rebus, sit magis ueritas secundum quod dependet ab intellectu practico & speculatiuo, quàm secundũ quod dependet solum ab intellectu speculatiuo. Quia verò omnes res naturales comparantur ad intellectum diuinum, sicut res artificiales comparantur ad intellectum humanum, sequitur quòd res naturales respiciunt intellectum duplicem, scilicet diuinum tanquàm illum, a quo habent esse, & cognosci, & sic res naturales dicuntur ueræ, secundum quod assequuntur formam siue similitudinem, quæ est in intellectu diuino, secundum quam producuntur, & sic dicitur lapis uerus, qui assequitur propriam lapidis naturam secundum præconceptionem intellectus diuini. Respiciunt etiã intellectum creatum speculatiuũ, & sic secundariò dicuntur ueræ, quia natæ sunt facere ueram ęstimationem de se, & intellectũ sibi conformare & adæquare, sicut sunt quantum ad affirmationem, uel sicuti non sunt quantum ad negationem, & sic aurum dicitur uerum, quod est aptum facere rectam æstimationem in intellectu quantũ ad realem & ueram naturam auri, quam habet. Et per oppositum auricalcum dicitur aurum falsum. Res etiam artificiales dicuntur ueræ per comparationem ad intellectum practicũ, a quo dependet quantum ad esse inquantum assequuntur esse secundum formam præconceptam in intellectu artificis. Res igitur artificiales comparantur ad intellectũ practicum, a quo depẽdent sicut res naturales ad intellectum

diuinum, a quo dependent, quantum ad suum esse. Comparantur autem ad intellectum speculatiuum alterius, a quo non dependent nisi quantum ad cognosci, sicut dependent res naturales a nostro intellectu speculatiuo. Et de tali rerum varietate, quæ est rerum entitas ad intellectum comparata vel speculatiuum, vel practicum, dicit Augustinus lib. Soliloquiorum. Quod verum est id, quod est. Et in libro de vera religione. Veritas est summa similitudo principii sine ulla dissimilitudine. Et Auicenna dicit quòd veritas vniuscuiusque rei est proprietas sui esse, quòd stabilitum est ei. Veritas autem intellectus dicitur, secundum quod ipse intellectus adæquatur ipsi rei per apprehensionem suam secundum ea, quæ apprehendit de re sibi in omnibus conformi, vel affirmando ea, quæ rei conueniunt quantum ad intellectum componentem, & affirmatiuum, vel negando ea, quæ rei non conueniunt quantum ad intellectum diuidentem, & negatiuum. Et quia conformitas rei ad intellectum, & intellectus ad rem perficitur in apprehensione intellectus: idcirco ratio veritatis primo consistit in intellectu, & secundario ex hoc dicitur res vera, & ex hoc dicit Philosophus 6 Metaphysicæ, quòd bonum & malum sunt in rebus, verum autem & falsum sunt in intellectu. Et sic diffinitur veritas ab August. in lib. de vera religione. Veritas est, qua ostenditur id quod est. Et Hylarius. Verum est determinatiuum & manifestatiuũ esse. Et Isaac in libro de diffinitionibus, Veritas est adæquatio rerum & intellectus, quia ratio veritatis per prius inuenitur in intellectu. Idcirco etiam per hoc incipit propriè esse in intellectu, per quod habet aliquid proprium intellectus respectu rei apprehensæ. Hoc autem est iudicium de re apprehensa, hoc autem est propriè intellectus componentis & diuidentis. Et quia veritas est in intellectu, quando de re affirmatur per iudiciũ intellectus quod est, vel negatur quod non est, inde est quòd veritas est propriè in intellectu componente & diuidente, in quo est perfecta adæquatio rei, & intellectus. Quia uerò in propria operatione intellectus est aliqua conformitas, & adæquatio licet imperfecta: idcirco etiam in prima operatione intellectus secũdario di-

citur

citur verum & falſum, & eadem ratione in ſenſu, quando res ſenſibilis nata eſt adæquari ſenſui ſecundum id, quod eſt. Ex quo etiam per ſimilitudinem tractum eſt nomen ueri ad hominem, qui facit veram æſtimatiouem de ſe, vel de aliis per ea quæ dicit, vel facit: vnde de tali conſueuit dici quod verus ſit, & per oppoſitum quod ſit falſus, & hoc per quandam ſimilitudinem. Vnde & circa hoc ponit Philoſophus quandam virtutem 2. Ethicorum, quam vocat veritatem. Ex quo patet quòd verum per prius dicitur de ſecunda operatione intellectus, in qua eſt compoſitio & diuiſio, & ibi propriè & primariò eſt veritas, & falſitas. Secũdo autem tractũ eſt ratione cuiuſdã conformitatis, & adæquationis, quæ aliqualis in aliis inuenitur ad primam operationem intellectus, & ad operationem ſenſitiuam, & ultra vſque ad hominem, & facta humana, ſecundum quod eſt nata facere veram æſtimationem per ea, quæ dicuntur vel fiunt. Quia uerò uoces ſunt ſigna intellectionum, idcirco ueritas ponitur in oratione ſicut in ſigno, quia eſt ſignum & ſignificatiuum veritatis, quæ eſt in intellectu cauſata a re, de qua dicit Philoſophus in prædicamẽtis. Quod ab eo quod res eſt, uel non eſt dicitur oratio uera, vel falſa primo Periermenias.

Quomodo ſe habeant prædicta quattuor veritates ad inuicem. Cap. XXV.

EX dictis patet quòd diuina ueritas ab aliquo non dependet, ſed omnis alia ab ipſa dependet, & ipſa eſt menſura omnis alterius ueritatis, & a nullo menſuratur. Veritas autem rerum naturalium dependet ab intellectu diuino, & eſt menſurata ab eo, quia ſic omnes res naturales ſunt in intellectu diuino, & omnia creata, ſicut ſunt artificiata in mente artificis. Veritas autẽ rerum naturalium menſurat ueritatem intellectus creati. Vnde res naturalis inter duos intellectus conſtituta eſt menſurans, & menſurata, ſed intellectus ſpeculatiuus non menſurat res naturales, ſed practicus menſurat veritatem rerum artificialium, vnde ueritas intellectus ſpeculatiui eſt menſurata a veri-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tate rei. Veritas autem orationis est mensurata a ueritate rei, & a veritate intellectus, cuius est signum, & ideo veritas intellectus est mẽsurata a ueritate rei, & per cõsequens dependet ab ea, sed veritas orationis dependet a ueritate intellectus, & ideo mensuratur ab ea. Diuina igitur ueritas est mensurans non mensurata. Veritas autem rerum naturaliũ & veritas intellectus quælibet diuersimodè est mensurans & mensurata. Veritas autem propositionis est mensurata, non mensurans.

Quomodo se habeat ueritas, uel uerum transcendens ad quatuor prædicta. Cap. XXVI.

SIcut autem animal abstrahitur ab homine, capra, leone, & boue, & est quid commune ad ea: ita etiam ueritas & uerum, quod est unum de transcendentibus, est commune istis ueritatibus. Et ipsum uerum transcendens est commune, & dicitur de omnibus, vnde Deus est ens uerum, res quælibet est ens uerum, & intellectus est uerus, propositio est uera, suis modis vnumquodque est verum. Veritas autem super quamlibet rem ueram non addit nisi ordinem ad intellectum, & ideo etiam uerum nõ addit supra ens nisi conformitatem ad intellectum. Multa dicuntur talia circa ueritatem & uerum, quæ hic explicanda non sunt.

De sexto transcendente, quod est bonum & primo de quadruplici bonitate. Cap. XXVII.

NVnc dicendum est de sexto transcendente, quod est bonum. Circa quod notandum est, quòd bonitas nihil addit supra entitatem, nisi solum ordinem ad appetitũ, sicut ueritas ordinem ad intellectum. Est autẽ quadruplex bonitas, cuius distinctio sic patet. Nam est quædam bonitas essentialis & substantialis, & talem bonitatem habent omnia entia, inquantum habent substantiam & naturam, & hæc bonitas nihil aliud est, quàm substantialis entitas. Alia autem est bonitas accidentalis, & superaddita. Hæc

autem

autem est triplex, quia est quædam bonitas accidentalis, & superaddita, quæ habet bonitatem in esse naturæ, sicut ambulatio ad ecclesiam sine claudicatione, est habens bonitatem naturæ, quæ superadditur ambulanti. Alia est bonitas moralis, quæ superadditur bonitati naturæ, vt ire ad ecclesiam ad audiendum missam, habet præter bonitatem naturæ, qua graditur non claudicando, bonitatem moris, qua uadit ad audiendum missam. Si autem iret claudicando, actus ambulationis haberet malum naturæ, & si iret ad furandum, haberet malum moris esset ambulatio mala malo moris. Est autem tertia bonitas accidentalis superaddita omnibus istis, quæ est gratuita & meritoria, vt si aliquis uadit recto gressu ad ecclesiā vt audiat missam, in statu charitatis existens, talis actus est bonus bonitate naturæ, bonitate moris, & gratuita, & meritoria. Et istæ tres bonitates sunt superadditæ bonitati essentiali ipsius ambulationis.

Quomodo bonum transcendens se habet ad quodlibet particulare bonum. Cap. XXVIII.

SEcundo uidendum est quomodo bonum transcendens se habeat ad quodlibet particulare bonum, & bonitas transcendens ad quamlibet particularem bonitatem. Ad quod dicendum quòd sicut verum transcendens abstrahit a quolibet particulari uero, ita & bonum trāscendens abstrahit a quolibet particulari bono, & ipsum de quolibet bono dicitur. Sicut autem veritas super rem naturalē non addit nisi ordinē ad intellectum: ita bonitas substantialis super rem, quæ est bona substantialiter, non addit nisi ordinem ad appetitum. Bonitas tamen accidentalis bene addit aliquid supra bonitatem substantialem, quia perfectionem quandam. Et ita etiam bonum, quod cum ente conuertitur, non addit supra ens nisi conuenientiam ad appetitum.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De nominibus decem prædicamentorum, & eorum quæ pertinent ad ipsa. Cap. XXIX.

POstquam dictum est de nominibus primæ intentionis, quibus exprimitur modus generalis consequens omne ens, quem modum exprimunt omnia transcendentia. Nunc dicendum est de nominibus primæ intentionis, quibus exprimuntur speciales modi essendi entium realium, quæ nomina dicuntur de illis, quæ conueniunt omni enti creato, & uocantur a logicis decem rerum genera, siue decem prædicamenta, quæ continent sic speciales modos essendi rerum, quòd nullus modus essendi in re aliqua inuenitur, qui non contineatur ab aliquo istorum. Nec est alius, qui istorum aliquem cõtineat, nisi omnibus istis modis conueniat, ut dictum est de transcendentibus. Circa ista sic procedendum est, quia primo ponetur simul eorum significantia: differentia, & sufficientia. Deinde secundo descendetur ad quædam nomina, quæ conueniunt proprie prædicamento substantiæ, & suo modo prædicamentis nouem accidentium, & sic sunt omnibus prædicamentis cõmunia Tertio autem ueniemus ad quodlibet in speciali, ut de quolibet aliquid declaretur, quantum præsens tractatus requirit, de illis etiam, quæ cõtinentur ab eis, & de quibus prædicantur ipsa. Quarto dicetur de quibusdam, quæ consequuntur prædicamenta, uel omnia, uel plura, quæ ab aliquibus post prædicamenta dicuntur. Quantum autem ad primum, primò ponetur sufficientia, differentia, significantia extensius. Secundo concludetur sub breuibus.

Numerus, & distinctio ac notitia prædicamentorum. Cap. XXX.

QVantũ ad primũ ponenda est sufficiẽtia, differẽtia, & significantia simul nominũ decem prędicamentorũ, quæ sunt, substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, quãdo, ubi, situs, habitus, hoc aũt potest sic patere. Cum enim, ut dictum est, ens sit illud, ad quod omnia

alia

alia reducuntur, & omnia alia addant solum aliquem modum essendi: ens non potest descendere in hæc decem prædicamẽta per differẽtias formales, quia nec genus est, nec aliquid est, quod sit extra intellectum entis, sed descendit per diuersos modos essendi, quos ipsa nomina exprimunt ipsorum decem generum. Substantia autem non addit super ens aliquam naturam superadditam enti, sed solum aliquem specialẽ modum, essendi scilicet per se, & in se ens. Accidens etiam est ens per aliud, & in alio, scilicet in substantia, & sic ex omnibus nominibus decem generum accipiuntur diuersi modi essendi, & exprimuntur, à quibus modis essendi, secundum logicos sumuntur diuersi modi prædicandi. Omne ergo ens, uel habet modum essendi per se, & non in alio, & hunc modum exprimit hoc nomẽ substantia, quæ est primum, & perfectissimum genus entium. Vel habet modum essendi in alio, scilicet in substantia, & sic generaliter exprimit hoc nomen accidentis, quod non facit speciale prædicamentum, sed secundum quod modus essendi in alio inuenitur nouem modis, sic exprimitur nouem nominibus, nouem genera, & prædicamenta accidentium significantibus, quæ sic distinguuntur. Accidens, quod habet esse in alio, scilicet in substantia, habet esse in substantia per aliquid, quod est in ea, uel per aliquid aliud, quod est extra substantiam, sed tamen est applicabile substantiæ, uel substantia est applicabilis ei. Si primo modo hoc fiat, scilicet quòd accidens sit in substantia per aliquid, quod est in ea, hoc potest esse dupliciter. Vno modo ut sit per aliquid, quod sit in substantia absolute. Et hoc dupliciter: quia uel per materiam, & talem modum essendi exprimit hoc nomen quantitas, quæ dicit modum essendi accidentis in alio: scilicet in substantia per aliquid, quod est in ea ex parte materiæ, uel per formam: & hoc exprimit hoc nomen, qualitas: qualitas enim dicit modum essendi accidentis in alio, scilicet in substantia ex parte formæ: sicut quantitas ex parte materiæ. Alio modo potest esse accidens in substantia per aliquid, quod est in ea non absolute, sed in comparatione ad aliud, & respectiuè, & talem

mo-

modum essendi accidentis exprimit hoc nomen relatio, quod significat similitudinem, sicut Sortes dicitur similis per albedinem, quæ est in eo non absolute, sed in comparatione ad albedinem, quæ est in Platone. Vel etiam hic modus essendi exprimitur per has duas dictiones ad aliquid, tamen nomine ad aliquid potest significari ipsa relatio, & ipsa relatiua, quæ ad aliquid sunt. De rebus autem significatis per hæc quattuor nomina prædicta uidelicet substantiam, quantitatem, qualitatem, relationem, determinat Aristot. in lib. prædicamentorum. Sed quid significent, quæ res sint significatæ per ea, ostendit 5. metaph. Si autem accidens sit in substantia per aliquid, quod est extra ipsam, cui est subiectum applicabile, uel substantia, hoc potest esse tripliciter. Primo quia substantia, uel subiectum accidentis potest comparari ad aliquid extra, sicut habens ad habitum, ut homo habet uestitum, & sic sumitur predicamentum habitus, quia talis modus essendi exprimitur hoc nomine habitus uel habere. Ex applicatione enim talis rei extrinsecæ causatur tale habere, unde auctor sex principiorum dicit, quòd habitus est corporis, & eorum quæ circa corpus sunt adiacentia. Secundo modo potest comparari subiectum ad aliquid extra, in comparatione agentis ad patiens, uel patientis ad agens. Si comparetur subiectum ad aliquid extra, quod est aptum natum agere in ipsum, sic talis modus essendi exprimitur hoc nomine passio unde in sex principiis dicitur, quòd passio est effectus illatioq; actionis. Si autem comparetur subiectum ad aliquid extra, quod est aptum natum pati ab eo, sic dicitur actio inesse subiecto. Et talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine actio, unde in prædicto libro dicitur, quòd actio est secundum quam in id, quod subiicitur, agere dicimur. Licet autem actio, & passio sint unus motus, faciunt tamen duo prædicamenta, quia motus prout est ab hoc, scilicet ab agente, est actio, prout est in hoc, scilicet in patiente, sic est passio. Tertio potest comparari subiectum ad aliquid extra, sicut mensuratum ad mensuram, & hoc du-

plici-

pliciter, quia duplex est mensura extrinseca, una fluens, ut tempus. Si ergo accidens sit in substantia per applicationem eius ad tempus, sic talis modus essendi exprimitur hoc nomine quando, quod est alterum prædicamentum. Quando enim nihil aliud est, quàm esse in tempore, uel esse temporale, quod est in re temporali per applicationem eius ad tempus, unde dicit auctor sex principiorum, quòd quando est illud, quod ex adiacentia temporis relinquitur in re temporali. Alia est mensura rei extrinseca manens, scilicet locus. Si ergo accidens sit in substantia per applicationem eius ad locum, hoc est dupliciter. Vno modo absolute, & sic talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine ubi, unde auctor sex principiorum dicit. quod ubi est circumscriptio corporis, a loci circumscriptione procedens. Vel hoc erit in relatione ad partes locati, & sic talis modus essendi accidentis exprimitur hoc nomine positio, unde positio, est quidam situs, & quædam ordinatio partium totius locati in loco. De istis autem sex ultimis nominibus, & rebus significatis per ipsa, determinatur in libro sex principiorum, qui est supplementum libri prædicamentorum.

Differentia inter sex transcendentia, & decem prædicamenta, & bimembris reductio eorum. *Cap. XXXI.*

EX istis potest breuiter colligi differentia horum decē nominum ad sex prima, quæ transcendentia dicuntur, quia sex prima exprimunt modum essendi, qui sequitur generaliter omne ens. Ista autem decem exprimunt modum essendi specialem entium. Prima dicuntur sex transcendentia, hæc dicuntur decem rerum principia, siue decē rerum genera. Quorum breuis est hæc differentia. Quia nomine substantiæ exprimitur ens, cuius modus essendi est esse per se, & non in alio. Nomine accidētis exprimitur ens cuius modus essendi est esse in alio, sed differenter in di-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

uersis? Quia quantitas significat ens cuius modus essendi est esse in alio ratione materiæ,quæ est in eo. Qualitas est ens, cuius modus essendi est esse in alio eodem modo,sed ratione formæ.Relatio uel ad aliquid dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio ex aliquo in eo existente,habito respectu ad alterum. Habitus est ens, cuius modus essendi est esse in alio,ex aliquo extra ipsum,quod comparatur ad ipsum subiectum suum, sicut habitum ad habens. Actio dicit ens,cuius modus essēdi est esse in alio propter aliud,quod comparatur ad ipsum,vt agens ad patiens. Passio autem dicitur ens, cuius modus essendi est esse in alio propter aliud,quod est extra illud,quod comparatur ad illud,sicut patiens ad agens. Quando verò dicit ens, cuius modus essendi est esse in alio propter aliud, quod est extra illud,quod comparatur ad ipsum,sicut mensura extrinseca fluens,quam nos vocamus tempus. Vbi dicit ens,cuius modus essendi est esse in alio propter aliquid,quod est extra ipsum,quod applicatur illi, sicut mensura extrinseca manens absolute:quam nos uocamus locum. Positio autem dicit ens,cuius modus essendi est esse in alio:propter aliquid extrinsecum sibi,quod applicatur illi,sicut mensura extrinseca manens non absolute,quam nos uocamus locum,non absolute, sed habita ratione ad partes locati, & per ordinem partium locati, quia positio non addit supra vbi nisi ordinem partium locati ad locum:hæc autem positio aliquando uocatur alio nomine, scilicet situs. Patet ergo decem nominum prædicamentorum,significātia: differentia,& sufficientia. Et sic habemus secundum, quod fuerat declarandum.

De significatione,& differentia istorum nominum quatuor,substantia,natura,essentia,quidditas.
Cap. XXXII.

NVnc dicendum est de nominibus primæ impositionis,& intentionis,quæ secundum propriam significationem,& acceptionem primariam dicuntur, & inueniuntur in genere substantiæ.Sed ex cōsequenti,& ex quadam

dam

dam similitudine inueniuntur in alijs omnibus generibus accidentium. Et sunt quattuor, scilicet substantia, natura, essentia, & quidditas. Sicut enim animal est de substantia, de natura, de essentia, & de quidditate hominis, ita color est de substantia, de natura, de essentia, & de quidditate albedinis. Et ita inueniuntur in alijs prædicamentis dici, sicut in prædicamento qualitatis. Dicendũ est ergo de quolibet in speciali primo. Et secundo ponetur differentia inter ipsa Dicendum est autem primo de istis, quia sunt magis communia, & magis communia præcedunt in cognitione vt dicitur primo physicorum.

Quot modis dicatur hoc nomen substantia. Cap. XXXIII.

SVbstantia autem dicitur dupliciter. Vno modo dicitur substantia illud, quod significatur per diffinitionem, secundum quod dicimus, quod diffinitio significat substantiam rei, quam quidem græci οὐσίαν dicunt, quam nos essentiam dicimus. Et sic, cum in generibus accidentium res diffiniatur, ut in genere substantiæ: tamen ipsa accidentia non ita proprie diffiniuntur, quia illa diffiniuntur per adiunctiones. Item etiam cum sint æqualiter non tantæ realitatis, & nobilitatis, sicut ea, quæ sunt in genere substantiæ, oportet ponere, nomen substantiæ conuenire, & illis de genere substantiæ, & illis de genere accidentium, tamen isto modo accipiendo substantiam, inuenitur substantia quodam nobiliori modo dici de eis, quæ diffiniuntur in genere substantiæ, & inuenitur etiam suo modo dici de his, quæ diffiniuntur in genere accidentium. Et hic, & ibi significat illud, quod per diffinitionem importatur. Alio modo accipitur substantia pro subsistentia, uel pro supposito subsistentiæ in genere substantiæ, & hæc uocatur prima substantia in lib. pũctorum, vt Sor. est hic lapis. Et hæc duplex acceptio substantiæ ponitur, 5. metaphy. c. de substantia. Tertiũ modum acceptionis substãtiæ ponit physicus in lib. prędicamentorũ, pro illi, quæ subsistunt in primis substantijs, & de primis substantijs dicuntur, ut homo, & animal. Et quia suppositum in genere substãtiæ ma

teriale

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

teriale componitur ex materia, & forma, ideo etiam materiam substantiam dicimus, & formam similiter. Sed, quia materia, & forma, cum sint partes, non sunt in genere proprie, sed per reductionẽ, ideo etiã nec est vsquam propria hæc prædicatio, materia, vel forma est substantia: sed hęc, materia & forma sunt de substantia compositi rei. Et hæc etiam substantiæ acceptio ponitur; 5. metaph. Et isto duplici modo dicitur substantia de his, quæ pertinent ad genus substantiæ præcise, & non de aliquo genere accidentium, primo autem modo substantia dicta est communis substantiæ, & accidenti. De substantia autem plus infra dicetur.

Quot modis dicatur hoc nomen natura.
Cap. XXXIIII.

NOmen autem naturę, secundum philosophum, 5. metaph. primo impositum est ad significandum generationem uiuentium, quæ dicitur natiuitas. Et quia huiusmodi generatio est a principio intrinseco, extensum est hoc nomen ad significandum principium intrinsecum cuiuscunque motus. Et sic diffinitur. 2. physicorum: Natura est principium motus, & quietis eius, in quo &c. Et quia huiusmodi principium est formale, vel materiale: ideo communiter tam materia, quam forma dicitur natura, & quocunque istorum modorum accipiatur, solum cõuenit proprie his, quæ sunt in genere sobstantię. Et quia per formã completur esse uniuscuiusque rei: conuenienter uniuscuiusque rei essentia, quam significat diffinitio, uocatur natura. Et sic Boetius in libr. de duabus naturis diffinit naturam, dicens: Natura est unumquodque informans specifica differentia. Et quia genus, species, & differentia, & diffinitio dantur de his, quæ sunt in genere substantiæ, & in generibus accidentium, ideo hoc modo natura dicitur de substantia, & de accidente.

Quot

Quot modis dicatur hoc nomen essentia, & quid significet, & quomodo comparetur ad alia. Cap. XXXV.

NOmen autem essentię importat aliquid in ordine ad esse. Et ideo, quia essentia est illa, in qua & per quam ens habet esse, ideo substantia, & natura rei per quam res habet esse, dicitur essentia Et quia tam substantia, quam accidens habet esse, licet substantia nobilius habeat esse accidente, ideo essentia etiam dicitur de substātia per prius & de accidente per posterius.

Quot modis dicatur, & quid significet hoc nomen quidditas. Cap. XXXVI.

NOmen verò quidditatis sumitur ab essentia. Quia.n. illud, per quod constituitur res in proprio genere, vel specie, est hoc, quod significatur per differentias indicantes, quid est res, inde est, quod nomen essentiæ a phisicis mutatum est in nomen quidditatis. Et inde est etiam, quod phisicus diffinitionem, & essentiam rei sæpe nominat, quod quid erat esse rei, ut patet lib. 7. metaph. Et est ēt alia causa, quia ad quæstionem factam per quid est res, cōuenienter respondetur de essentia, ut quid est homo: respōdetur animal rationale. Sic autem accipiendo quidditatē patet, quod conuenit substantiæ, & accidentibus eo modo, quo dictum est de essentia.

Quomodo sint idem realiter, & differant ratione, substantia, natura, essentia, quidditas. Cap. XXXVII.

PAtet sexto ex istis quomodo se habeant ad inuicem, hæc quattuor nomina, substantia, natura, essentia, quidditas. Et quia inquantum sunt communia substantiæ, & accidenti, conueniunt in uno, s. quod hæc qaattuor noīa

ſignificant vnum realiter, ſcilicet illud, quod per diffinitionem importatur. Differunt autem, quia alia, & alia ratione hoc ſignificant: quia ſubſtantia hoc ſignificat, inquantum ex hoc tota natura rei integratur. Et per oppoſitum quicquid eſt extra naturam rei, accidēs dicitur. Natura autem idem ſignificat in comparatione rei ad intellectum, quia natura rei non eſt intelligibilis niſi per diffinitionem, & ideo dicitur natura, inquantum capi poteſt ab intellectu. Eſſentia autem hoc idem ſignificat per comparationē ad eſſe. Quidditas verò inquantum per diffinitionem ſignificatur, vel indicatur: vel inquantum ad quæſtionem factā per quid conuenienter reſpondetur per ipſam diffinitionem, inquantum autem iſta diuiſim accipiuntur in ſubſtātia, & accidente aliter, & aliter ſumuntur, vt in ſequentibus patefiet.

De nominibus pertinentibus ad genus ſubſtantiæ, & quòd ſubſtantia dicitur de materia, forma, & toto compoſito. Cap. XXXVIII.

NVnc tertio reſtat dicendum de ſingulis prædicamentis, & primo de ſubſtantia, circa quam primo dicendum eſt de nominibus, quæ conueniunt rebus de genere ſubſtantiæ ſolum: vel ſi conueniunt generi ſubſtantiæ, & accidentium, dicendum eſt de eis quantum ad illud, quod habent proprium in ſubſtantia. Et circa hoc primò dicendum eſt de hoc nomine ſubſtantia, quoties, & de quibus dicatur. Secundo de alijs nominibus pertinentibus ad ea, quæ ſunt in genere ſubſtantiæ. Quantum autem ad primū, primo dicendum eſt de hoc nomine ſubſtantia. Secundo de alijs nominibus una cum ſubſtantia, quæ aliquo modo ſunt idem realiter cum ſubſtantia, licet differant ratione, quæ ſpecialem habent difficultatem, vt patebit. Sciendum eſt autem, quòd ſecundum Boetium ſuper predicamenta. Subſtantia dicitur tripliciter, ſcilicet dē materia, vt corpus humanum eſt ſubſtantia, de forma, vt anima rationalis eſt ſubſtantia. De compoſito, vt homo eſt ſubſtantia. Hic autem accipio compoſitum: non ſolum pro compoſito ſubſiſtente

ſtente vbi eſt compoſitum materiæ,& formæ:ſed pro compoſito ſubſiſtente,quod non eſt compoſitum ex materia, & forma:ſed ex eſſe & eſſentia,vel actu,& potentia,uel q̃d eſt,& quo eſt,qualis compoſitio eſt in angelis, qui ſunt in genere ſubſtantiæ.Quia uerò materia, forma, & compoſitum multipliciter dicuntur, ad propoſitum eſt quodlibet diſtinguendum.Et primo de materia. Secundo de forma. Tertio de compoſito.

Quot modis dicatur materia. *Cap. XXXIX.*

QVantum ad primum ſciendum eſt, quod materia eſt triplex. Eſt enim materia in qua, & ex qua,& circa quam.Materia autem ex qua dicitur illa, quæ eſt primum principium intrinſecum, & eſſentiale rei, ex qua res componitur,& ſic diffinitur materia.i.phyſicorum.Materia eſt ex qua fit aliquid cum inſit.Et hoc modo elementa ſunt materia,omnium mixtorum, & materia prima eſt materia omnium elementorum.Materia autem prima dicitur materia conſiderata abſque quacunque forma ſubſtãtiali Hæc autem materia ex qua eſt duplex.Quia eſt quædam materia rerum naturalium, ex qua ſunt, & conſiſtunt res naturales,ut elementa ſunt materia omnium mixtorũ, & hæc materia, vt eſt materia compoſiti, non eſt aliquod totum,ſed eſt pars,& quamuis dicatur ſubſtantia , non tamen eſt ſubſtãtia proprie,& in genere ſubſtantiæ directe: ſed eſt pars ſubſtantiæ proprie loquendo,& in genere ſubſtantiæ eſt per reductionem. Alia eſt materia rerum artificialium,ut ferrum eſt materia cultelli , ex quo fit: & lapides,& ligna ſunt materia, ex qua fit domus , & talis materia rerum artificialium eſt quoddam totum in ſe , licet ſit pars reſpectu totius artificiati:& ideo talis materia eſt ſubſtantia directe,& per ſe in genere ſubſtãtiæ.Alia etiam eſt materia in qua,& non ex qua: quia enim proprietas materiæ eſt eſſe potentiam receptiuam formæ,idcirco omne illud,quod eſt ſuſceptiuum,vel receptiuum formæ cuiuſcũque,tam ſubſtantialis,quam accidentalis , quantumcunq; non ſit materia,ex qua aliud componatur,ipſa forma voca

D tur

tur,& dicitur materia. Et hoc modo omnis forma tam substantialis, quam accidentalis habet materiam, non ex qua fit, quia nulla forma est composita ex materia, & forma, cũ sit simplex, vt patet in lib. 6. principiorum, sed in qua fit: sicut anima habet materiam in qua est, sicut est corpus, & albedo, & quantitas totum cõpositum, & sic non solum substantia dicitur esse materia, respectu accidentium, immo vnum accidens respectu alterius, vt quãtitas respectu qualitatis. Vtrum autem talis materia sit substantia, determinandum est, secundum rationem susceptiui, quia si susceptiuum sit materia, respectu formæ substantialis: erit substantia: sicut pars. Si sit compositũ respectu accidentis, erit substantia simpliciter. Si sit forma substantialis respectu suarum proprietatum, erit substantia sicut pars. Si autem sit accidens, respectu accidentis, non erit substantia: sed dicetur materia, in qua, vel subiectum. Hæc est ergo materię differentia sic acceptæ. Et primo, quia omnis materia, quæ est ex qua est, & in qua. s. quia est forma, & non econuerso, quia potest esse materia in qua: quæ nõ erit materia, ex qua, vt patet ex prædictis. Tertia autem dicitur materia, q̃ est circa quam. Et est proprie materia, quæ est obiectũ potentiæ, & obiectum, vel subiectum scientiæ, sicut v. g. color est obiectum uisus, & dicitur materia, vel obiectum visus, quia in eum fertur & terminatur visus, vel visio. Non autem est materia ex qua, quia ex colorib. nec uisus, nec visio componitur. Nec materia in qua, quia uisio non est subiectiue in colore viso, licet sit in uidente colorẽ: sed dr̃ ꝓprie materia circa q̃, quia circa eã habet negociari uisiua potentia, sicut circa ꝓprium obiectũ, ad qđ terminatur uisio. Dr̃ aũt materia, quia hẽt ꝓprietatẽ materiæ, quæ est suscipere, vel pati, videri. n. passiue cõuenit colori, scđm modũ significandi saltẽ. Eodẽ aũt modo est de subiecto scientiæ, qđ ẽt obiectum vocatur, quia obiectũ est illud, qđ primo obijcitur conspectui potentiæ, vel scientiæ. Et est obiectũ, uel subiectũ alicuius scientiæ, circa qđ scientia negociatur, & de quo fiunt demonstrationes in scientia, ut corpus mobile, vel ens mobile in sciẽtia naturali, dr̃ obiectũ subiectum, vel materia scientię naturalis Non materia, ex

qua ſit, quia cum ſit forma ſimplex, non habet materiã par tem ſui. Nec materia in qua, quia naturalis ſcientia nõ eſt in corpore mobili, ſicut in ſubiecto: imo in intellectu: ſed eſt materia, circa quam ipſa ſciẽtia negociatur, & inquirit concluſiones, & demonſtrat. Et ita põt dici materia circa q̃, & obiectum cuiuslibet potentiæ, & ſubiectum cuiuslibet ſcientiæ. Si aũt quæreretur an talis materia ſit ſubſtantia: rñdendum eſt iuxta condõnẽ obiecti, uel ſubiecti, quia ſi obiectum potentiæ, vel ſubiectum ſcientiæ ſit accidens ſicut quantitas eſt obiectum uiſus, & ſubiectum in metaphiſica, non erit ſubſtantia, ſed accidens. Si autem obiectum potentiæ, uel ſubiectum ſcientiæ pertineant ad ſubſtantiam, erit ſubſtantia, ſicut patet de corpore mobili, qđ poteſt eſſe, & obiectum potentiæ uiſiuæ, & ſubiectum naturalis philoſophiæ. Quia vero materia habet rationẽ ſubiecti, quot modis dr̃ materia, tot modis dicitur ſubiectũ, ſic tamen, quòd reſpectu formę, verum tamen reſpectu potentiæ non ſic proprie dicitur ſubiectum, ſicut obiectum.

Quot modis dicatur forma. Cap. XL.

QVantum ad ſecundum de forma ſciendum formę nomẽ dici multipliciter, ſic quòd multis modis dicitur quib. non eſt ſubſtantia, ſed accidens, & de hoc patebit infra, quando agetur de quarta ſpecie qualitatis: ſed forma, quæ dicitur ſubſtantialis, ipſa eſt pars compoſiti, ut anima rationalis, & talis eſt ſubſtantia, & in genere ſubſtantiæ, ſicut pars per reductionem. Et hæc forma eſt in gradu quadruplici, quia quædam formæ ſubſtantiales ſunt, quæ ſolũ dant eſſe, ut forma omnium inanimatorum, ut forma lapidis, & huiuſmodi. Quædam ſunt, quæ dant eſſe, & uiuere, ut formæ uegetabilium, ſicut plantarum. Quædam ſunt, quæ dant eſſe, uiuere, & ſentire, vt formę animalium, & dicuntur animæ ſenſitiuæ. Quædam autem, quæ dant eſſe, uiuere, ſentire, & intelligere, ut animæ hominum, quæ rationales dicuntur, & quantò dant eſſe nobilius, tanto ſunt nobiliores, vnde anima rationalis inter omnes obtinet ſummum gradum. Sic igitur habemus de ſubſtantia materia,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

& de ſubſtantia forma, quæ ſunt duæ partes, & duo extrema reſpectu ſubſtantiæ cõpoſitę, quotiens, & de quib. dñr.

Compoſitum diuiditur in ſubſtantiam primam, & ſecundam, & quid ſit prima, & quid ſecunda. Cap. XLI.

QVantum autem ad tertium de ſubſtantia, quæ eſt cõpoſitum. Sciendum quod ſubſtantia, quæ eſt compoſitum, dicitur de omni eo, quod eſt directe in genere ſubſtantiæ, & ideo dicit Boetius ſuper prædicamenta, quia de tali ſubſtantia agit ibi philoſophus, quia relictis extremis de medio egit auctor, non autem intelligo, quòd ſubſtantia, quæ eſt genus, requirat compoſitionem formæ, & materiæ. Sed ſufficit, quòd ſit ibi compoſitio alicuius per modum formæ, & alicuius per modum materiæ. Hæc autem compoſitio eſt per actum, & potentiam, eſſe, & eſſentiam. Quæ, quia habet omne ſuppoſitum creatum ſubſiſtens, ideo eſt in genere ſubſtãtiæ Sed quia deus omnimodo caret compoſitione, nullius generis nec ſpeciei, nec alterius limitibus contineatur. Hæc autem ſubſtãtia, quæ eſt compoſitum, dicitur dupliciter, ut patet in lib. prædicamentorum Eſt enim quædam, quæ dicitur prima, & alia ſecũda. Prima ſubſtãtia dicitur, quæcunq; uel quodcunq;, & quodlibet indiuiduum ſubſiſtens in genere ſubſtantiæ, ut Petrus Andreas, & ſic de aliis. Secunda ſubſtantia dicitur ſpecies ſpecialiſſima, & omnia ſuperiora genera, quæ de indiuiduis prædicantur, ut homo, corpus ſubſtãtia, anima. Quamuis autem ſit propria acceptio primæ ſubſtantię, ut contra ſecundam diuiditur iſta, quæ dicta eſt, tamen ut generaliter utimur nomine ſubſtantiæ primæ, multipliciter accipitur ſecundum Albertum ſuper prædicamenta. Dicitur enim ſubſtantia prima illa ſubſtantia, antequam nihil eſt, quæ non eſt in aliquo, nec eſt ab aliquo, ſed eſt omnibus aliis rebus cauſa eſſendi, & ſic ſolus deus dicitur ſubſtantia prima. Secundo dicitur ſubſtantia prima illud primum prædicabile, ad quod reducuntur omnia, quæ ſunt in coordinatione prædicamenti ſubſtantiæ, tanquam ad primum prædicabile il-

illius

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

illius generis, & ſic ſubſtantia, quæ eſt genus generaliſſimum, dicitur ſubſtantia prima, & iſto modo primitatis ordo attenditur, ut ſit ordinis inchoatio ab uniuerſalioribus,& communioribus, & ſit deſcenſus ad particularia ſubſiſtentia, quæ iſto ordine dicentur ultimæ ſubſtantiæ. Omnia autem prædicabilia a particularibus uſque ad genus generaliſſimum dicentur ſubſtantiæ mediæ, ſecundum ordinem iſtum: Tertio modo dicitur ſubſtantia prima illud, quod primo ſubſiſtit accidentibus, & quod eſt cauſa omnibus alijs ſubſiſtendi,& ſubſtandi: & talis ſubſtantia prima dicuntur particularia ſubſiſtētia generis ſubſtantiæ, vt Sor. Petrus,&c. Et iſto ordine eſt proceſſus ab infimo uſque ad ſupremum genus generaliſſimum aſcendēdo. Et quamuis iſto ordine particulare poteſt dici prima ſubſtantia,& genus generaliſſimum vltima, & prædicabilia media: ſpecies & genera ſubalterna poſſent dici mediæ ſubſtantiæ, tamen omnes iſto ordine uocantur ſecundæ ſubſtantiæ,& ſolum particulare dicitur ſubſtantia prima. Subſtantia ergo prima primo modo dicta: non eſt genus, neque ſpecies: neque particulare prædicamenti ſubſtantiæ: neque alicuius alterius, quia nullius generis limitibus concluditur, ſed eſt extra omne genus, & eſt Deus, qui eſt infinitus, & immenſus. Subſtantia autem prima ſecundo modo dicta, eſt genus generaliſſimum prædicamēti ſubſtantiæ: diuiſibile in diuerſas ſpecies per differentias oppoſitas. Subſtantia autem tertio modo dicta, eſt particulare ſubſiſtens in genere ſubſtantiæ indiuiduatum, quod ſupponitur omnibus ſuperioribus, & alia prædicantur de ea. Et omnia illa, quæ prædicantur de ea, vocantur ſecundæ ſubſtantiæ. Et ſic diuidit philoſophus hoc ultimo modo primam ſubſtantiam contra ſecūdam. Patet ergo quid ſit prima ſubſtantia, & ſecnnda, & quot modis ſumatur. Quamuis autem hic fecerim mētionem de genere & ſpecie,& genere generaliſſimo,& ſpecie ſpecialiſſima, non tamen declaraui quid iſtis nominibus ſignificetur, quia dicetur infra, cum agetur de ſecundis intentionibus ſuo loco.

De quattuor latinis nominibus ſcilicet eſſentia, ſubſtantia, ſubſtſtentia, res naturæ. Et græcis corriſpondentibus, ſcilicet, οὐσία: οὐσίωσις: ὑποςασις: φύσις. Vnde imponantur quomodo diſtinguantur, quid ſignificent, quomodo ſe habeant ad inuicem. Cap. XLII.

SEcundo dicendum eſt de ſubſtantia cum aliis nominibus, quæ ſunt idem cum ſubſtantia realiter licet differant ratione. Quorum, & ſi aliqua communia ſunt ſubſtantiæ, & accidentia, dicendum eſt tamen de eis quãtum ad illud, in quo proprie ſubſtantiæ conueniunt. Circa hoc autem primo uidendum eſt quomodo hæc nomina ab inuicem diſtinguantur in generali. Et unde unumquodq; ſumitur. Secundo dicetur de quolibet in ſpeciali. Tertio in quo conueniant, & in quo differant, & qualiter breuiter concludetur.

Vnde imponatur, & unde diſtinguatur eſſentia, ſubſtantia, ſubſiſtentia, res naturæ.

QVantum ad primum ſciendum, quòd huiuſmodi nomina ſunt quattuor, ſcilicet eſſentia: ſubſtantia, quæ duo conueniunt ſubſtantiæ, & accidenti, ut prius dictum eſt, & aliqua ſpeciali ratione conueniunt ſoli ſubſtantiæ. Alia duo ſunt ſubſiſtentia, & res naturæ, quæ ſolum conueniunt ſubſtantiæ Hęc autem quattuor nomina, quæ ſunt latina apud nos, in græco habent alia quattuor nomina ſibi correſpondentia, ſcilicet, οὐσίαν οὐσιώσιν: ὑπόςασιν: φύσιν, quorum uſus habentur etiam apud nos, de quibus dicendnm erit. Quantum ergo ad illa quattuor latina, ſciendum, quòd ſic diſtinguuntur, & ſic ſumuntur. Quia eſſentia imponitur ab actu eſſendi. Subſtantia, & res naturæ ab actu ſubſtandi. Subſiſtentia ab actu ſubſiſtendi. Et ſecundum hoc iſta diſtinguuntur. Quia eſſentia eſt, cuius actus eſt eſſe. Subſtantia, & res naturæ, cuius actus eſt ſubſtare, licet differenter, ut dicetur, quia a ſubſtando natu

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ræ communi, & accidentibus dicitur ſubſtantia. Sed res naturæ dicitur ab actu ſubſtandi naturæ communi ſolum. Subſiſtentia autem eſt, cuius actus eſt ſubſiſtere. Eſſe autē non determinat ſibi aliquem modum eſſendi ſpecialem, ſed eſt commune omni enti, licèt per prius cōueniat ſubſtantiæ. Subſtare autem, & ſubſiſtere dicunt modum conuenientem ſoli ſubſtantiæ, ſecundum duo, quæ ſibi conueniunt, ſcilicet quòd ſit ens in ſe completum, & quantum ad hoc conuenit ſibi ſubſtare, & quòd omnibus aliis, quæ ſunt in ea, accidentibus, ſubſternatur, & quantum ad hoc conuenit ſibi ſubſiſtere, ſiue ſubſtare.

De eſſentia, & de οὐσία. Cap. XLIII.

QVantum ad ſecundum dicendum primo de eſſentia, quæ ſumitur, & imponitur ab actu eſſendi. Sciendum quòd eſſentia ſignificatur dupliciter, aliquando ut quod eſt, aliquando ut quo eſt. Cum enim ſpecies ſit tota eſſentia indiuidui, ipſa eſſentia ſignificatur, ut quod, & nomine indiuidui, & nomine ſpeciei, vnde dicimus Sortem eſſe quandam eſſentiam, & hominem eſſe eſſentiam Sortis. Aliquando autem eſſentia ſignificatur, ut quo, ut cum dico humanitas. Eſt enim humanitas id, quo homo eſt homo, & ſic eſſentia aliquando ſignificatur, ut quod, per nomen concretum, vt Sortes, vel homo, aliquando, ut quo, ut humanitas, & tunc ſignificatur per abſtractum. Huic autē nomini Latino reſpondet nomen Græcum, quod dicitur οὐσία. Et quia in compoſitis ex materia, & forma, eſſentia rei non eſt ſolum forma, uel materia ſola, ſed eſſentia importat utrunque: ideo in talibus dicta οὐσία ſignificat utrunque, ſcilicet compoſitum ex utroque, & ſic dicit Boetius in prędicamentis, quod οὐσία ſignificat compoſitum ex materia, & forma. In ſimplicibus autem οὐσία eo modo, quo competit eis eſſentiam habere. Sicut autem eſſentia ſignificat, vt quo, & ut quod, ſic ſimiliter cum illud idē ſit apud Græcos οὐσία, ꝙ apud Latinos eſſentia, aliquando ſignificat, vt quod, aliquando vt quo.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De ſubſiſtentia, & οὐσιώσιος. Cap. XLIIII.

SEcundo eſt dicendum de ſubſiſtentia quæ ab actu ſubſiſtendi ſumitur. Et hæc ſignificatur aliquando vt quo, aliquando vt quod ſubſiſtit, & cum hoc ſit ſubſtantia illa in qua per prius inuenitur forma ſubſiſtentiæ, hoc autem ſit generaliſſimum ſubſtantiæ. Ipſa ſubſtantia ſic accepta dicitur ſubſtantia prout ſubſiſtit, & hoc per prius conuenit generibus, & per poſterius indiuiduis, licet ipſa indiuidua ſint, in quibus ſuperiora ſubſiſtunt. Quamuis enim genera, & ſpecies, & omnia ſuperiora non ſubſiſtant, niſi in indiuiduis, quorum eſt eſſe, tamen determinatio, & denominatio eſſendi ſit ex natura, vel quidditate ſuperiori. Aliquando autem ſubſiſtentia ſignificat quod aliquid ſubſiſtit, & cum hoc ſit prima forma ſubſtantiæ, ſignificat ipſam formam, per quam ſubſiſtens ſubſiſtit. Huic autem Latino nomini nobis vſitato reſpondet in græco hoc nomen *οὐσιώσις*, quod in ſignificato habetur apud nos, & Græcos in vſu per omnia, ſicut ſubſiſtentia, quantum ad quod, & ad quo.

De ſubſtantia, & ὑπόστασιος. Cap. XLV.

TErtio dicendum eſt de ſubſtantia, cuius actus eſt ſubſtare. Vbi ſciendum eſt quod ſubſtantia a ſubſtando dicitur. Dupliciter autem ſubſtat aliquid alteri, vno modo ſicut ſubiectum accidenti. Alio modo ſicut inferius naturæ communi, ſicut Sortes homini. Ab iſto igitur duplici actu ſubſtandi, qui ſubſtantiæ cõuenit, dicitur ſubſtantia. Aliquando enim hæc ſubſtantia ſignificatur, vt quod ſubſtat, & ſic cum hæc ſit prima ſubſtantia primò, & per eam omnia ſuperiora, ſic ſubſtantia ſignificat primam ſubſtantiam primò, & ex conſequenti ſubſtantias ſecundas. Aliquando autem hæc ſubſtantia ſignificatur, vt quo ſubſtat aliquid, & ſic cum materia ſit ratio ſubſtandi ut quo, ſubſtantia ſic accepta ſignificat materiam. Huic autem Latino nomini reſpõdet apud Græcos nomen *ὑπόστασις* apud nos vſita-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

vſitatum,& dicitur aliquando de eo,quod ſubſtat. Et quia primum principium ſubſtādi eſt materia: ideo dicit Boetius in p̄dicamentis quod ὑπόστασις eſt materia. Aliquando ſumitur pro eo, quod ſubſtat, & ſic cum hæc ſit prima ſubſtantia, ſic ὑπόστασις primam ſubſtantiam ſignificat. Et ſic accipit ὑπόστασιν Boetius in lib. de duabus naturis.

De hoc nomine res naturæ. Cap. XLVI.

QVarto dicendum eſt de hoc nomine res naturę,quod etiam a ſubſtando dicitur. Sciendum autem eſt quòd quàmuis ſubſtantia dicatur a ſubſtando accidentibus,& naturæ communi, ſicut ab utroque actu ſubſtandi ſumitur nomen ſubſtantiæ, ita ab altero ſolo inquantum ſcilicet ſubſtat naturæ communi, ſumitur hoc nomen res naturæ. Vnde hoc nomen res naturæ ſignificat ſubſtātiam prout ſubſtat alicui naturæ communi, vt Sortes homini & naturæ, quæ per hominem importatur, ſcilicet humanitati. Huic autem nomini in Græco reſpondet hoc nomen πράγματης φύσεος. Verum eſt quòd ſic nomen non eſt multum apud nos uſitatum ſed φύσις bene eſt uſitatum, quod naturam ſignificat, vnde & conſiderantes naturam phyſicos appellamus, vnde etiam materia naturalium in libro phyſicorum tradita, dicitur liber phyſicorum, nec tamen eſt inconueniens quod etiam res naturæ dicatur ὑπόστασις ab altera proprietate.

In quo conueniant, & in quo differant quattuor prædicta nomina. Cap. XLVII

NVnc autem concludo duas concluſiones reſpectu cōuenientiæ, & differentiæ nominum prædictorum. Prima quòd cum aliqua res ſignificatur, vt quod, ſignificetur per modum totius, cum ſignificatur ut quo, ſignificetur per modum partis. Vnde tria nomina prædicta ſcilicet eſſentia, ſubſiſtentia, ſubſtantia: cum aliquando ſignificent, ut quo, tunc ſignificant per modum partis. Cum ſignificēt aliquando vt quod, tunc ſignificant per modum totius. Et

ideo

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ideo dico de nominibus Græcis correſpondentibus, ſcilicet οὐσία, quæ reſpondet eſſentiæ οὐσιώσις, quæ reſpondet ſubſiſtentiæ, ὑπόςασις, quæ reſpondet ſubſtantiæ. Vnde iſta tria nomina dicuntur aliquādo ſignificare partem, vel per modum partis, οὐσία, ſignificat eſſentiā, prout eſt forma totius, οὐσιώσις formam partis ὑπόςασις partem, quæ eſt materia, & tunc ſemper ſignificant, ut quo. Et ita utitur eis Boetius in lib. prędicamentorum in commento. Aliquando autem iſta ſignificant ut quod, & totum, & per modum totius, ut homo ſignificat ſor. eſſentiam per modū totius, & ſubſiſtentiam, & ſubſtantiam ſimiliter. Et idem dico de nominibus correſpondentibus in Græco, ſcilicet οὐσία, οὐσιώσις, & ὑποςασις. Et ſic habet cōmunis vſus loquendi, uel utendi iſtis uocabulis, & ita accipit Boetius in libro de duabus naturis. Secunda concluſio eſt quòd ſi ita accipiantur ſignificando, ut quod eſt, ſic unum & idem dicitur eſſentia, inquantum habet eſſe ſine determinatione aliqua. Subſiſtentia inquantum habet tale eſſe determinatum, quod in ſe ſubſiſtit, & per ſe, & hoc conuenit indiuiduis per illud, quod primo conuenit generibus, & ſpeciebus, & ſubſtantia ut ſubſtat accidentibus, & naturæ communi ſimul. Et hoc per prius conuenit indiuiduis, quàm ſuperioribus. Et res naturæ, prout ſubſtat naturæ communi præciſe, quod ſimiliter conuenit inferioribus per prius quàm ſuperioribus.

Quid ſignificent, quibus conueniant propriè, uel ſimilitudinarie quomodo differant inter ſe hæc nomina creatio, generatio, gigni, concipi, naſci, natiuitas in utero, ex utero, filiatio, paternitas.

MOdo dicendum eſt de nominibus rerum, quę ſunt in genere ſubſtantiæ. Et primo ſumēdæ ſunt diſtinctiones duæ rerum ad genus ſubſtantiæ pertinentium, ſcilicet de productione, & rebus ipſis productis. Secundo iuxta diſtinctiones rerum productarum deſcendetur ad nomina earum.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De tribus grudibus entium, & quid ſit creatio.
Cap. XLVIII.

QVantum ad primum ſciendum quòd entium creatorum ſubſiſtentium ad genus ſubſtantiæ pertinentiũ eſt triplex gradus. Quædam enim habent ſolum eſſe ut inanimata. Et iſta tenent infimum gradum, ut lapis & huiuſmodi. Quædam habent eſſe,& uiuere,ut uegetabilia,ſicut plantæ,& ſenſitiua,ut animalia. Nec in his quo ad hoc pono differentiam, quia nihil faceret ad propoſitum. Quædam habent eſſe,& uiuere,& intelligere,ut intelligibilia, ſicut anima, angelus, & etiam homo. Et iſta tenent ſupremum gradum in entibus. Secũda diſtinctio eſt quantum ad res productas, quia dupliciter conſiderari poſſunt. Vno modo quantum ad ſui primariam productionẽ, qua in mundi creatione per ſpecies ſuas omnia ſunt creata. Et talis productio uocatur creatio. Vnde Geneſ. 1. In principio creauit Deus, &c. Dicitur autem creatio productio rei, nullo præſuppoſito ex parte rei productæ. Et quia tũc res ſic ſunt productæ, ut nihil earum præexiſtebat, talis productio dicitur creatio. Alio modo poſſunt conſiderari res creatæ quantum ad ſuam quotidianam, & continuam productionem ratione rerum generabilium,& corruptibilium,uel quę de nouo infra ſpecies productas producuntur, & talis rerum productio iuxta diuerſos gradus tres prædictos, diuerſa ſortitur nomina, ut patebit. His ſuppoſitis dicendum eſt de nominibus, quæ conueniunt rebus de genere ſubſtantiæ, primo quantum ad primum gradum entium, ſecundo quantum ad ſecundum, tertio quantum ad tertium.

Quid ſit generatio, & corruptio, & quibus conueniant.
Cap. XLIX.

QVantum ad primum gradũ entium eorum. ſ. quæ ſunt inanimata,& habent eſſe ſolũ & non uiuere, dicendũ

est, ꝙ talium entium communis, & quotidiana productio uocatur generatio, quæ est productio rei supposita materia ex qua, & illa quæ sic producuntur, sunt omnia generabilia, & corruptibilia, & sic producta dicuntur generata, eorum autem definitio dicitur corruptio. Ex quo patet differentia inter generationem, & creationem Quia generatio est productio rei ex materia ex qua, cuius tamē principium non est ars, sed natura propter differentiam productionis artificialium. Sed creatio est productio rei, nullo præsuppo sito ex parte producti, saltem quantum ad materiā ex qua. Superius autem est posita differentia inter materiam ex qua, & in qua.

Quid sit generatio, & quæ concurrant ad eam, & quod Deo & creaturis conuenit sed diuersimodè, & quòd in diuinis sola processio filij dicitur generatio. Cap. L.

QVia verò de generatione sermo est, ut pateat amplius. Sciendum est quòd ad generationem quinque necessariò concurrunt. Sextum autem, de quo dicetur, indifferenter se habet, quia generatio potest esse cū hoc, & sine hoc Cum enim secundùm Augustinum nihil generet se ipsum: igitur ad hoc, quòd sit generatio, oportet esse aliquod generans, quod est producens, & hoc est primum, & aliquod generatum, quod est productū, & hoc est secundum. Et quia generans communicat suā naturam generato, oportet quòd in omni generatione semper præsupponatur aliquid non productum, de quo generatū dicitur generari, & in hoc differt generatio a creatione. Quia creatio nihil præsupponit, & ideo generatio, si nihil præsupponeret, non esset generatio, sed creatio, & hoc est tertium concurrens. Quia uerò generatio est ab agente æquiuoco, & uniuoco: sicut dicit Philosophus quod homo generat hominem & sol, & generantis sit communicare eandem naturam generato, quia agens æquiuocum non communicat eandem naturam specie, sed solum vniuocum sicut homo: idcirco uerius saluatur ratio generationis in vniuocis, sicut quando homo generat hominem, & si esset

possi-

possibile ad huc uerius saluaretur ratio generationis, si generans scilicet Sortes communicaret eandem naturã, non solum secundum speciem, uerum etiam secundum numerum, & hoc est quartum concurrens ad generationem. Quintum est quod cõmunicatio eiusdem naturæ fiat modo naturæ. Modus autem naturæ est ut generatum sit ab uno generante effectiuè. Dico autem ab uno, quia impossibile est quòd duo, ut Petrus, & Guilelmus possint unum filium numero generare. Dico autem effectiuè, quia in creaturis, & potissimum in generatione animalium perfectorum concurrunt duo scilicet masculus, & femella, masculus solum effectiuè, femina autem se habet solũ passiue, secundum Philosophum 6. de animalibus. Si ergo esset possibile in creaturis talem productionem esse a duobus effectiuè, non esset modo naturę, sed nec uocaretur generatio. Sextum autem ad generationem indifferenter se habens est quod generatio potest esse cum transmutatione, & sine transmutatione. Cum transmutatione est in creaturis, & est ratio. Quia omne agens in generando introducit propriam formam, & expellit contrariam a materia, & hoc non potest esse sine transmutatione, tamen productio talis non habet quod sit generatio formalis ex hoc, quòd est talis transmutatio, alioquin corruptio esset generatio, & breuiter omnis motus, & mutatio. Si ergo sit aliqua productio, quæ hoc non exigat, erit sine transmutatione, sicuti est in diuinis. Et ideo generatio ex sui natura non importat motum & transmutationem, sed potest esse cum ea, ut in creaturis, & sine ea, ut in diuinis. Vnde patet quid sit de ratione generationis, & quæ sit eius diffinitio, quia nõ plus importat, nisi quod generatio est productio, qua generans, uel producens communicat producto eandem naturam Dico autem eãdem, uel genere, vt in generantibus æquiuocis, uel genere, & specie, ut in uniuocis, & hoc in creaturis, vel eandẽ genere, vel specie, vel numero, & hoc solum in diuinis. Ex his patet, quòd hæc sex concurrunt ad generationem. Primum ést generans. Secundum generatum, quia nihil generat seipsum. Tertium aliud præsuppositum non productum, & ideo generatio nõ est creatio.

Et

Et quia hoc est in diuinis, quod generationi filii præsupponitur esse, quæ non est generans nec genita sed communicata, ideo generatio filii nõ est creatio. Quartũ est, quòd sit communicatio eiusdem naturę, & ubi maior est identitas, ibi uerior est ratio generationis, & ideo uerior in uniuocis, & per consequens quia in diuinis eadem natura specie, & numero cõmunicatur filio, est ibi propriissima generatio, unde Eph. 3. c. 3. c. Ex quo omnis paternitas in cælo, & in terra &c. Quintũ est, quòd sit modo naturæ, & ut ab uno effectiue unum generetur. Et ideo productio filii, quæ est ab uno solo scilicet a patre, uocatur generatio in diuinis. Sed quia productio spiritusancti est a duobus, scilicet a patre, & filio, non uocatur generatio, sed processio. Sextũ autem, quòd generatio sit cum motu, & trãsmutatione, uel non sit indifferenter se habens ad eam: ita quod in creaturis motum semper habeat, & transmutationem, in diuinis autem excludit. Ex quibus omnibus concluditur quid sit generatio, & quòd conueniat deo, & creaturis, & quòd diuersimode, & ulterius quod nobilius, & magis proprie est in diuinis quam in creaturis, & quòd productio filii a patre dicitur generatio, productio autem spiritusãcti non: sed processio.

De nominibus pertinentibus ad uitam, & uiuentia.

Videndum est de nominibus pertinentibus ad secundũ gradum entium eorum scilicet, quæ habent esse, & uiuere. Et quia nomen uitæ hic primo occurrit, ideo primo dicendum est de hoc nomine, unde traxit originem, quibus conuenit proprie, & quibus similitudinarie. Secundo descendetur ad dicendum de nominibus productionum, quibus ipsa uiuentia producuntur, & de nominibus productorum. Quantum ad primum dicenda sunt quattuor. Primum est de ipso nomine uitæ unde sumptum sit, & quibus conueniat. Secundo quomodo uiuere diuidatur per ista quattuor scilicet alimento uti, sentire, moueri secundum locum, intelligere. Tertio quomodo uita diuiditur in actiuam, & contemplatiuam, theologorum, & philosophorum

rum. Quarto quæ sit differentia inter uitam contemplatiuam,& actiuam.

Vnde habuerit originem nomen uitæ, quibus conueniat, &c. Cap. LI.

QVantum ad primum sciendum, quòd nomen uitæ ex hoc sumptum fuisse uidetur, quod aliquid a seipso potest moueri,& ideo ex hoc dicta sunt primo aliqua uiuere, quia uisa sunt a semetipsis moueri aliquo motu, sicut plantæ motu augumenti, & animalia motu locali. Ea uerò, quæ uisa sunt non moueri nisi ab aliis mota: dicta sunt mortua, uel carentia uita, sicut lapides, & ligna, & inde transumptiuæ,& per quandam similitudinem ea, quorum principiũ motus in ipsis est, etiam dicuntur uiuentia, quamuis nõ seipsa moueant, sicut aqua scaturiens ex impetu sui motus a terra, dicitur uiuere. Aquæ autem immobiles, ut stagnales, & lacuales, dicuntur aquæ mortuæ. Ad hoc facit quod homines,& alia animalia, quæ multũ sunt mobilia, dicuntur bene uiua, sicut aliquis, qui non potest stare in uno loco, dicitur bene uiuus, e conuerso, qui est male mobilis,& tardi motus, dicitur totus mortuus, uel male uiuus. Ex hoc autem ulterius nomen uitæ tractum est ad alia,& attributum omnibus operationibus, quas aliquis ex seipso exercet, non ab alio motus, etiam si illę operationes proprie non sint motus, sicut etiam nomen motus ad quamlibet operationem solet transferri, sicut transumptiue, & large sentire, & intelligere dicuntur motus. Et secundum hoc non solum quæ mouentur a seipsis, uel per augumentum, uel localiter, dicuntur uiuere, sed etiam omnia, quæ a seipsis appetunt, sentiunt, & intelligunt. Hæ.n. operationes uitę dicũtur, quãuis.n. in aliquo sint plures dictarum operationum. Ex illa tamen dicitur uita in aliquo, quæ est operatio principalis in illo. Sicut animaliũ uita dicitur in sentiendo, quãuis nutriatur, quia sentire est principalius in aĩali,& hoĩm uita dicitur in intelligẽdo, quãuis ẽt sentiãt. Hoc aũt accipiẽdũ est non solũ secundũ potentias, sed etiã habitus,& actus superadditos, propter quod nomẽ

uitæ ulterius est extensum, intantum ut uita uniuscuiusq; hominis dicatur in hoc consistere, in quo est summũ eius studium, & intentio, & cui maiorem curam impendit, ut dicit Phi. 9. Ethic. Et sic hominis studiosi dicitur studium uita, & uita, mercatoris mercari, & sic de aliis. Ex quibus patet unde sumptum sit nomen uitæ, ad quæ extensum, & tractum sit, & quibus conueniat, quibus proprie, & quibus transumptiue.

Quomodo uita diuidatur in uegetatiuam, sensitiuam, motiuam secundum locum, & intellectiuam. Cap. LII.

QVantum ad secundum sciendum, quòd uita diuiditur in quattuor, scilicet alimento uti, sentire, moueri secundum locum, & intelligere. Sciendum, quòd hæc quattuor quinq; sumuntur pro quibusdam operationibus, quæ sunt operationes animæ dantis uitam, uel uegetatiuæ, uel sensitiuæ, uel intellectiuæ: & sic uiuere uiuentibus non est esse, sed operari. Alio modo sumuntur ista pro ipso esse uiuentium, in quibus sunt istæ operationes. Et sic intelligitur uerbũ Philosophi 2. de anima uiuere in uiuentibus est esse. Vnde sic dicitur 9. Eth. tex. cõ. 37. c. 8. q esse est sentire, uel intelligere. i. habere naturam ad sentiendũ uel intelligendum. Et hoc modo distinguit philosophus 2. tex. cõ. 13. de anima, uiuere per illa quattuor. Nã in istis inferioribus sunt genera uiuentiũ, quarum quædã habent naturam solum ad utendum alimento, & ad conuenientia alimento, ut est augumentum, & generatio, sicut in plantis, & in omnibus uegetabilibus, quædam uerò ultra hoc habent naturam ad sentiendum, ut patet in animalibus immobilibus, quæ non mouẽtur motu progressiuo, ut ostreæ marinæ. Quædam uerò cum his ultra habent naturam ad motum scdm locũ, & progressiuẽ, ut animalia perfecta ut quadrupeda, & uolatilia, & huiusmodi. Quædam uerò habent naturam ad hæc omnia, & ulterius ad intelligẽdum, ut homines. Et sic patet quomodo hæc quatuor sint sub diuisione uitæ, scilicet alimento uti, quod pertinet ad uegetabilia, & sentire quod pertinet ad animalia imperfecta,

& mo-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

& moueri ſecundum locum quod pertinet ad animalia perfecta,& intelligere,quod pertinet ad homines. Et iſtę operationes non ſunt motus propriæ, ſicut enim nomen motus ad aliquam operationem ſolet transferri, ſic tranſumptiue,& large ſentire,& intelligere dicitur motus. Quandoq; ſumuntur pro quibuſdam operationibus,& tunc ſunt operationes triplices animæ,ſcilicet uegetatiuę,ſenſitiuæ, & intellectiuæ.Quandoq; pro eſſe uiuentium, quorũ ſunt operationes,& tunc pertinent ad quadruplex genus entiũ, ſcilicet uegetabilium ſolum,quantum ad primum.Habentium ſolum ſenſum cum uegetari, quantum ad animalia imperfecta. Habentium uegetari,ſentire,& moueri ſecundum locum quantum ad animalia perfecta: & intelligere quantum ad homines,& ſic patet quomodo intelligatur illa diſtinctio.

Diuiſio uitæ in actiuam, & contemplatiuam, & quomodo utrunq; conueniat uitæ. Cap. LIII.

EX præmiſſis patet aliqualiter tertium,ſcilicet quomodo uita diuidatur in uitam actiuam, & contemplatiuã. Si enim uita poteſt dici operatio, principaliter in eo, & etiam in aliis operationibus, illa ſemper quæ principalior eſt,dicitur eſſe uita,& cui impenditur ſummum ſtudium, intentio,& cura, non ſolum ſecundum potentias naturales,ſed etiam ſecundum habitus,& actus ſuper additos. Et cum talis operatio in homine ſit intelligere, reſtat quòd ſecundum hanc operationem dicatur homo uiuere, & uita eius diſtinguatur in actiuam,& contemplatiuam ratione operationis intellectiuæ. Vita enim uoluptuoſa non eſt principalis in homine, unde nec humana,immo brutalis, beſtialis,& pecudum primo Ethicorum. ca. 6. a philoſophis appellatur. Sed ſecundum intellectum eſt ſolum humana uita,cuius diuiſio quo ad intellectum ſic poteſt accipi. Habet enim intellectus duas operationes,una, quæ eſt ipſius ſecundum ſe, alia, quæ eſt ipſius ſecundum quòd regit uires,& potentias animæ inferiores, ſibi obedientes, & ſecundum hoc in homine accipitur duplex uita.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Vita, quæ consistit in operatione intellectus secundum seipsum, & hæc dicitur uita contemplatiua. Alia, quæ consistit in operatione intellectus, & rationis secundum quòd ordinat, & regit, & imperat potentiis animæ inferioribus natis sibi obedire, & hæc dicitur uita actiua. Ex quo patet quod cum intellectus diuiditur in speculatiuum, & practicum, non tanquam in diuersas potentias, sed sicut in distincta officia per distinctos actus in distincta obiecta, & hominis uita dicitur consistere in eo quo maxime delectatur & cui magis intendit. Quidam autem maxime intendunt contemplationi ueritatis, quod pertinet ad intellectū speculatiuum. Vita enim contemplatiua consistit in contemplatione summæ contemplabilis. Et quia aliquid maxime intendunt per rationem practicam passionibus moderandis, quod pertinet ad rationem practicam, ideo in his uita actiua consistit ratione optimi agibilis. Et ita patet quomodo diuidatur, pænes quid attenditur uita actiua, & contemplatiua, & ut solum conueniat naturæ intellectuali.

Quomodo differant uita contemplatiua theologorum, & philosophorum. Cap. LII.

QVantum ad quartum sciendum est, ut patuit, quòd uita contemplatiua consistit in actu potentiæ intellectiuæ. Hoc autem intelligendum est non absolute, sed inquantum talis actus est dilectus, & electus per uoluntatem affectantem, & præeligentem talem actum. Cum autem operatio sit media inter operantem, & ipsum obiectum ad quod tendit ipsa operatio, ex parte duplici potest considerari. Vno modo inquantum est perfectio operantis, & tale desiderium procedit ex amore sui. Alio modo potest considerari talis operatio, inquantum terminatur ad tale obiectum. Et sic contemplationis desiderium procedit ex amore obiecti. Differt ergo contemplatio, quam posuerunt philosophi, a contemplatione, quam ponunt theologi: quia phisicorum uita contemplatiua procedit ex desiderio, & amore contemplantium. Contemplatiua

autem

autem uita theologorum procedit ex amore dei contemplandi, ut sit ibi amor, ubi oculus Matth. 6. c. 6 c. ubi est thesaurus tuus, ibi, & cor tuum &c. Iohan. 17. c 17. a. lib. 2 hom. Hæc est uita æterna, &c. Ista etiam præexigit charitatem, & non illa philosophorum. Gregorius super Ezech. 14 circa med. to. 2. Contemplatiua uita est charitatem dei, & proximi tota mente retinere, ab actione exteriori quiescere: ita ut iam nil agere libeat, sed calcatis curis omnibus ad uidendam faciem sui creatoris animus inardescat.

Quid sit gigni, nasci, oriri, & quibus conueniant.

SEcundo considerandum est de nominibus productionum, & productorum pertinentium ad secundum gradum entium, quę sunt uiuentia. Vbi sciendum, quòd quamuis generatio sit entium illorum, qui minus habeant nobilitatis inter omnia entia, quæ continue producuntur in esse, quia non habeant nisi esse, & in habere esse ipsa uiuētia, quæ ad secundum gradum entium pertinent, conueniunt cum eis, & habent præterea uiuere, in quo excedunt ea: Ideo inanimatorum productio non sic sibi nomen generationis appropriauit, quinetiam productioni animatorum conueniat, & ipsorum uiuentium, quæ tenent secundum gradum entium. Et quia istæ secundus gradus entiū excellit entia primi gradus in uiuere: idcirco productio eorum præter nomen generale, quod sibi conuenit cum aliis uita carentibus, sibi specialissima nomina appropriauit. Ad quod sciendum nota, quod in animatis, & uiuentibus respectu suæ productionis tria considerantur.

Triplex proprietas uiuentium respectu suæ productionis. Cap. LV.

PRimum est, quòd a primo generante aliquid descendit, scilicet semen uel aliquid loco seminis, quod est sufficiens ad generationem, quantum ad principium actiuum, & passiuum. Hoc autem est in diuersis

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

differenter. Nam in quibusdam sicut in plantis a primo generante ministrantur utrunque, eo quòd plantæ non habent sexum distinctum. In aliquibus uerò, quæ habent distinctum sexum, ut in animalibus, a mare ministratur principium actiuum, a fœmina autem principium passiuum, siue materia. Animalia autem secundùm Philosophũ sunt in coitu, sicut unum principium generans, & secundũ hoc dicitur Genes.2. Erunt duo in carne una. Secundum in productione uiuentium est, quòd talium productio est per modum cuiusdam exitus a generante. Et hæc conditio sequitur ex prima, neque hæc conuenit productioni inanimatorum. Tertiũ est quod sequitur ex præmissis duobus, scilicet quòd generatum, vel productum exiens a generante, in principio generationis adhęret ei, & in eo est per cõtactum, vel colligationẽ, vt dicit philosophus 5. Metaph. vt patet in fructibus, quæ colliguntur, & adhærent arbori, & in embrionibus, qui adhærent matrici secundum contactum.

Quid sit gigni, nasci, oriri, quomodo differunt, & quibus propriè conueniunt.

IGitur secundum has tres conditiones, quas habet productio viuentium, & animatorum, hæc tria uocabula distinguuntur sic, vt respectu cuiuslibet proprietatis sint unum. Secundum enim quod propria sufficientia suæ generationi ministratur a generante, dicitur res gigni, uel genita esse. Secundum autem quòd producitur per modũ exitus, dicitur oriri, uel orta esse. Secundum autem quod producitur, vt coniunctum generanti, dicitur nasci, vel natum esse. Vnde philosophus 5. Metaphy. nata dicũtur quasi ad nata, sic enim generans, & generatum sunt quasi res vna. Et ita patet differentia inter creationem, quæ est productio eorum, quibus nihil præsupponitur, & generationem, quæ est productio cui præsupponitur aliquid, quę est generaliter omnium generabilium, & corruptibilium. Et inter gigni, nasci, & oriri, quæ solum sunt uiuentium, & animatorum, licèt ex diuersa proprietate. Quia viuentia

dicun-

dicuntur gigni, inquantum a generante descendunt. Oriri inquantum a generante exeunt. Nasci, inquantum coniuncta sunt generanti. Istorum autem definitio quamuis posset dici corruptio nomine generali, tamē proprie uocatur mors. Quod autem in rebus inanimatis dicitur corruptio in uiuentibus dicitur mors.

Quibus prædicta conueniant similitudinarie.

Est tamen sciendum, quod nomen proprie dictum de uno, quandoque metaphorice dicitur de alio, & similitudinarie, & ita est de his tribus nasci, gigni, oriri. Quia.n. aqua, fontis, & sol, & similia de oculo in manifestum progrediuntur, per similitudinem oriri dicuntur. Quia etiam accidentia per modum cuiusdam exitus fluūt a principiis subiecti, & adhęrent subiecto, & similiter partes adhęrent toti: ideo similitudinarie nasci, & oriri dicuntur, & accidētia a subiecto, & partes a toto.

Quid sit conceptio, quid natiuitas in utero, & ex utero, & quibus conueniant proprie.

Vlterius est sciendum, quod genitum exit a generante dupliciter. Vno modo, secundum quod procedit esse distinctum, clausum tamen infra terminos generantis, & iste exitus uocatur proprie conceptio: alio modo, secundum, quod procedit in esse distinctum, & manifestum ideo in eis non proprie dicitur conceptio, sed natiuitas. Et quia res nominatur, secundum quod apparet, ideo iste modus exeundi facit natiuitatem, secundum communem modum loquendi. Nihilominus tamen, & iste exitus primus potest dici natiuitas, secundum quod dicimus duplicem natiuitatem, unam in utero, aliam ex utero. Et quia in plātis simul procedit quid in esse distinctum, & manifestum, ideo in eis non dicitur proprie conceptio, sed natiuitas. Ex hoc etiam uerbum mentale, secūdum, quod distinguitur in intellectu, & extra, non manifestatur, dicitur concipi, sed cum extra pronunciatur, dicitur similitudinarie nasci.

ſci. Ex quo patet differentia conceptionis ad naſci, nam quamuis ea, quæ concipiuntur, poſſint dici gigni, & generari, non tamen ortus, & natiuitas ſecundum communem modum loquendi eis conueniunt: niſi cum determinatione, ſcilicet in vtero, ſed proprie ortus, & natiuitas dicuntur de re exeunte a generante in eſſe diſtinctum, & manifeſtum.

Quomodo generatis ex putrefactione conueniat gigni, naſci, oriri.

VLterius autem, quia in omnibus generatis ex putrefactione uirtus ſolis, & aliorum corporum ſupercœleſtium ſupplent uicem uirtutis formatiuæ, quæ eſt in ſemine, in generatione eorum, quæ ex ſemine naſcuntur: hæc autem uirtus per omnia corpora inferiora eſt diffuſa, ideo ſicut animalia generata per coitum ſe habent ad patrem, & matrem, ita generata per putrefactionem ſe habent ad terram, ut ad matrem, & ad corpora celeſtia, vt ad patrem. Propter quod dicit quidam philoſophus terram eſſe matrem: ſolem verò eſſe patrem. Hic autem nomine ſolis omne corpus cœleſte talem uirtutem habens actiuã intelligo, & nomine terræ omne corpus elementare, quod habet virtutem paſſiuam, ſicut in aqua multa generantur ex putrefactione, & in aere ſimiliter, ſicut patet in ranis, & ideo talia proprie gigni, oriri, & naſci dicuntur.

Quid ſignificetur nomine paternitatis, & filiationis, & quibus conueniat utrunque.

VLterius autem ſciendum, quod talia, quibus conuenit naſci proprie, & ſimilitudinarie, dupliciter producuntur. Vno enim modo exeunt quædã in eſſe, accipiendo eãdem naturã in ſpecie a generãte: ita ꝙ generãs genito cõicat eandem naturã in ſpecie, & talia ſibi aſſumũt ſpãle nomen quantum ad producens, quod vocatur pater, & quãtũ ad productũ, ꝙ vocatur filius. Et quia in diuinis pater cõmu

nicat filio eandem naturam non solum specie, sed etiam numero, ideo in producto est filiatio, in producente paternitas: immo ab illa paternitate omnis paternitas in cęlo, & in terra nominatur, & dicitur. Sed quia inter viuentia nobiliorem gradum tenent bruta post vegetabilia, & post bruta natura intellectualis: ideo secundum communem usum loquendi, quamuis possimus vti large loquendo tã in plantis quam in animalibus ratione producentis, & producti, nomine paternitatis, & filiationis, & quandoque homines in talibus sic utantur, tamen propria acceptio nominis est in producentibus, & productis intra naturam intellectualem, ideo unus homo producens alium hominem per uiã naturæ dicitur pater: productus dicitur filius, non tamen dicitur proprie de plantis, & de brutis, quia quadam appropriatione tractum est ad producta intra naturam intellectualem. Ex quibus patet, quod quia in diuinis communicatur eadem natura numero ipsi genito per generans, ibi est proprijssima ratio paternitatis, & filiationis. In hominibus autem proprie post illam. In brutis autem magis deficit, & ibi est large sumendo. In plantis autem tenet vltimum gradum large acceptionis. Quia uerò angelus a Deo producitur, non tamen Deus eandem naturam specie sibi communicat, ideo Deus non dicitur pater angelorum, nec angeli filij nisi solum large, scilicet per adoptionem, uel gratiam. Alia autem producũtur in esse, quibus aliquo modo nasci conuenit, quibus non communicatur similis natura, secundum speciem a producente, & nulli tali conuenit paternitatis ratio respectu producentis: nec ratio filiationis respectu producti, & ideo sol oriens, flos vel fructus in arbore; & etiam partes corporis, & totius corporis capilli, & accidentia, quamuis aliquo modo istis conueniat gigni, vel nasci, tamen nullo modo conuenit eis ratio filiationis nec illi, a quo exeunt ratio paternitatis, & idem est de generatis ex putrefactione; quia non proprie habent rationem filiationis.

Quo-

Quomodo aliter fieri conueniat formæ naturæ, parti, & accidenti, & per consequens generari, gigni: nasci, & concipi, oriri, & aliter supposito habent formam, materiam, partes, & accidentia.

PRopter hoc sciendum est, quod cum nasci, oriri, gigni & concipi quoddam fieri importent, sicut alicui rei cõpetit infra illorum naturam fieri, ita nasci, & sic de alijs Nihil autem fit nisi vt sit: & ideo etiam sicut alicui competit esse, ita & fieri. Et ita per consequens concipi: nasci, gigni, & oriri. In re autem, quæ generatur, considerantur ista, scilicet suppositum subsistens, ut homo, forma subsistentis, ut anima hominis, natura subsistentis, vt humanitas hominis: accidentia, ut albedo, & quantitas, &c. Partes etiam, quæ sunt duplicis generis, quia quædam sunt, secundum quantitatem, & sunt duplices. Vel enim sunt in potẽtia solum in toto, ut carnes in toto corpore, uel pars carnis in carne, & similiter in quocunque cõtinuo. Aliæ sunt partes substantiales, in quas totum diuiditur, sicut forma, & materia. Vel sunt in actu, vt in his, quæ per contactum cõiunguntur in toto, ut flos, vel fructus in arbore, ergo sicut istis competit fieri, & esse, ita nasci, gigni, &c. Esse autem proprie subsistentis est, & Illud quod fit proprie subsistẽs. Sicut enim actiones suppositorum sunt ex parte termini a quo, ita esse & fieri proprie ex parte termini ad quẽ, suppositi & subsistentis est Et ideo proprie suppositum nasci, gigni, concipi; oriri dicitur. Forma autem & materia non dicuntur fieri nec esse, sed sunt id, quo subsistens habet esse, sed dicuntur fieri ex consequenti, & ideo conuenit eis gigni, nasci, oriri, vel fieri, non quia ista sunt, quod nascitur, vel quod oritur &c. sed quia per generationem accipiuntur, & ideo non proprie, sed quasi per accidens. Accidentia autem non dicuntur esse, nisi per aliud, & ideo etiã nec eis ista conueniunt proprie, sed ex consequenti, & per accidens. Quantum autem ad partes quantitatis, quando adduntur toti præexistẽti, possunt dici fieri, vel nasci. Quãdo autem generantur generatione totius, tunc dicitur to-

tum

tum fieri,& non pars,niſi per accidens. Quantum verò ad partes eſſentiales,ſicut ſunt forma,& materia, non dicuntur talia proprie fieri, niſi eſſet forma per ſe ſubſiſtens, ſicut anima rationalis,quæ dicitur fieri per creationem præter factionem,qua fit ſuppoſitum uel compoſitum per generationem,ſed ſolum proprie dicitur fieri ipſum compoſitum ſubſiſtens, & per conſequens non talibus partibus conuenit,naſci,oriri,gigni,concipi, fieri, ſed ſolum compoſito ſubſiſtenti.

Concipi,gigni,naſci,oriri, diuerſa ratione competit verbo diuino, ac humano.

QVoniam uerbum noſtrum mentale deficit in multis a verbo diuino,ſed ſpecialiter in hoc, quia illud uerbum eſt ſubſiſtens, & habens rationem ſuppoſiti,non autem uerbum noſtrum,ſed eſt inhærens,ideo proprie illud dicitur concipi,gigni,oriri, naſci, noſtrum autẽ non ita proprie,licet poſſet dici concipi,naſci,oriri,gigni quantum ad aliquas proprietates ſicut patet, quod poteſt dici concipi inquantum procedit in eſſe diſtinctum occultum,& ſic de alijs.Et ita patet ſpecialiter differentia huius quod dico conceptio,natiuitas ex utero,& in utero, & huius,quod dico filiatio ad inuicem, & ad priora uocabula, & ſic per conſequens patet, quid ſignificant, quibus proprie,& ſimilitudinarie conueniunt,& de quibus dici poſſunt,quomodo adinuicem conueniunt, & differũt omnia iſta,ſcilicet creatio,generatio,gigni, oriri, naſci, concipi in vtero,& ex vtero:paternitas,& filiatio.

De pertinentibus ad tertium gradum entiũ,quomodo debeant denominari productio angeli,& animæ rationalis, & eorum,quæ animæ infunduntur a Deo. Cap. LVI.

TErtio dicendum eſt de nominibus pertinentibus ad res tertij gradus entium, ſcilicet quæ habent eſſe uiuere,& intelligere. Et primo de nominib. productionis. Secundo de nomine productorum, quod dicitur perſona.

Quan-

Quantum ad nomina productionis sciẽdum est, quòd ea, quæ habent esse, uiuere, & intelligere, sunt infra naturam intellectualem, & sunt solum tria. s. angelus, anima rationalis, & homo. Homo autem dicit compositum ex corpore, & anima, quia nec corpus præcise, nec anima præcise est homo, sed compositum ex utroque. Quia igitur productio quotidiana hominis est ad modum aliorum entium habentium esse, & uiuere, quamuis vltra hoc habeat intelligere, eius productio speciale sibi nomen non retinuit, sed eius productio nominatur nominibus aliorum, & dicitur generari, & gigni, &c. habet enim materiam, ex qua generatur. Anima autem rationalis, & angelus, si producuntur, habent speciale nomen quantum ad sui productionẽ. Quia enim eodem modo anima, & angelus creantur, & producuntur a Deo, nulla præsupposita materia, ex qua producãtur, sicut a principio omnia entia ex nihilo sunt creata, ideo nomen generale, generalis productionis sibi retinẽt & eorum productio uocatur creatio, non autem gignitio, vel generatio, vel natiuitas. Vnde nec concipi nec nasci, nec oriri proprie conuenit eorum productioni. Gratia autem in anima, & aliæ uirtutes a Deo infusæ, quia non possunt per se subsistere sicut angelus, uel anima, itẽ, quia habent materiam, in qua semper sunt, quamuis non habeant materiam, ex qua fiunt: aliquid sibi retinuerunt de nomine generalis productionis. Et quia in prædictis deficiunt a conditionibus illius productionis, ideo dicuntur cõcreari magis quam creari, unde proprie gratia non fit, uel creatur, sed magis concreatur, & nec istis conueniunt alia nomina productionis entium primi gradus, quamuis aliquãdo large, & improprie in eis talibus utamur.

De hoc nomine persona quid significet, & unde habuerit originem, & quibus conueniat. Cap. LVII.

QVantum ad nomen pertinens ad producta entia, quæ habent esse, viuere, & intelligere, quod est persona, quamuis sunt aliqua alia, tamen de illis pertransco, quia specialem difficultatem non habent. Nomen autem personæ non pertinet nisi ad suppositũ intellectualis

naturæ,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

naturæ, & ideo cum anima rationalis non ſit ſuppoſitum, ſed pars ſuppoſiti, non poteſt conuenire nomen perſonæ ipſi animæ, licèt dixiſſe hoc videatur Magiſter Sent. 3. lib. d. 22. & Hugo de S. Victo. Reſtat ergo quòd in creaturis ſolum dicatur cōuenienter de homine, & angelo. Sciendũ ergo eſt quòd nomen perſonæ ſignificat ſubſtantiā particularem non abſolutè, nec quamcunque, ſed prout ſubiicitur proprietati ad dignitatē pertinēti infra naturā intellectualem. Et ſecundũ Boetium lib. de duabus nat. tractũ eſt nomen perſonæ a perſonando, eo quòd in tragediis recitatores ſibi ponebant laruam ad repræſentandum illũ, de quo geſta narrabant decantādo, & inde etiā tractũ eſt in uſum, vt quodlibet indiuiduum hominis, de quo pōt talis narratio fieri, perſona dicatur, & etiā ex hoc nomen perſonę eſt tractũ quaſi generaliter, vt ſignificet ſuppoſitũ in genere ſubſtantiæ, nō quodcunque, ſed intellectualis naturæ, quæ eſt cæteris dignior, & inde etiā excellentiæ, & dignitates quædā conuenientes hominibus perſonatus dicuntur. Sic diffinit Boetius in lib. de duabus naturis perſonā. Perſona eſt intellectualis naturæ indiuidua ſubſtantia. Huic autem nomini perſona, quod eſt nomē rei, & primæ intētionis, & ad rationalē naturam ſolum pertinens infra genus ſubſtantiæ, reſpōdet in Græco hoc nomen πρόσωπον, a πρὸς, quòd eſt in & σώπος, quòd eſt facies, quia huiuſmodi laruas in quibus repræſentabant, & perſonabant laudes talium ante facies ponebāt, & ſic patet quòd id, quod dicunt, & ſignificāt hæc quattuor nomina in genere ſubſtantiæ in generali apud Latinos ſ. eſſentia, ſubſiſtentia, res naturæ, ſubſtantia, & tria nomina in Græco eis correſpōdentia ſcilicet οὐσία, οὐσιῶσις, & ὑπόστασις. Hoc idem ſignificat, & dicit hoc nomen perſona in genere intellectualis naturæ, & πρόσωπον in Græco reſpondens perſonæ in Latino. Notandum quòd licèt hoc nomen ὑπόστασις apud Græcos ex propria ſignificatione nominis habeat quod ſignificet quodcũque indiuiduum ſubſtantiæ, tamen ex uſu loquēdi habet quod ſignificet indiuiduum rationalis naturæ, ratione excellentiæ ſuæ. Traditur autem a doctoribus, quòd ſunt tria de ratione perſonæ, ſ. ſubſiſtentia, ratiocinari, & indiuiduum

eſſe,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

esse, quod nobiliori modo est in angelo, quàm in homine, & in Deo quàm in utroque. Et ideo nomen personæ inuenitur in hominibus, in angelis, & in Deo. Et ista tria sunt vbique de ratione personæ, sed tamen in illis tribus respectu cuiuslibet diuersa ratione, quod nõ est hic necesse explicare in singulis.

De nominibus, quæ conueniunt rebus de genere quantitatis. Cap. LVIII.

MOdo dicendum est de nominibus primæ intentionis pertinentibus ad res de genere quantitatis. Et primò de nominibus specierum, in quas diuidit Aristo. quantitatem in prædicamentis. Secundo de his, quæ se tenent ex parte quantitatis secundum modum proprietatis. Et primo de mensura. Secundo de infinito.

Sufficientia, significatio, & differentia, specierum quantitatis.

QVantum ad primum de speciebus quantitatis sumendo harum differentiam, sufficientiam, & significationem. Sciendũ est quòd omnis quantitas est continua vel discreta. Dicitur autem quantitas continua, cuius partes accipiuntur successiue sine aliqua intermissione, vt in tempore unius diei, vel in uno ligno integro. Et huiusmodi continuum tripliciter a Philosopho diffinitur. Si enim consideretur quantum ad sui constitutionem, dicitur continuum, cuius partes copulantur ad unum terminum communem, & ita diffinitur in prædicamentis. Si autem consideretur quantum ad suæ naturæ integritatem, sic diffinitur in 5 Metaphy. c. de quanti. tex. com. 8. Continuũ est, cuius motus indiuisibilis est secundum se. Si autẽ consideretur quantum ad sui resolutionem, sic diffinitur in 3. Physico. tex. com. 1. & 69. Continuum est diuisibile in infinitum. Hæc autem quantitas continua cum sit habens rationem mensuræ, vt dicitur 10. Metaphy. tex. com. 2. quòd etiam uerum est de omni quantitate: vel mensurat ab extrin-

trinſeco,& hoc dupliciter. Vel prout res eſt in motu,& ſic eſt tempus,quod eſt menſura fluens, & dicitur tempus numerus motus, ſecundum prius,& poſterius: uel menſurat rem vt eſt in aliquo quieſcens,& ſic eſt locus,qui eſt menſura manens. Et dicitur locus ultima ſuperficies corporis ambientis. Si autem menſurat quantitas continua rem ab intrinſeco,ſic eſt tripliciter. Vel ſecundum dimenſionem vnam ſolam, ſcilicet ſecundum longitudinem,& ſic eſt linea, quæ eſt longitudo ſine latitudine,& profunditate,cuius extremitates ſunt duo puncta. Vel ſecundum duas ſcilicet longitudinem, & latitudinem, & ſic eſt ſuperficies, quæ eſt habens duas dimenſiones, ſcilicet longitudinem, & latitudinem. Vel ſecundum tres, ſcilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem, & ſic eſt corpus quod eſt habens tres dimenſiones, ſcilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem.

Quot modis dicatur corpus.

EST tamen intelligendum quòd corpus tripliciter conſideratur. Primò prout dicit omne illud quod ſubſternitur trinæ dimenſioni,ſine præciſione formæ,& hoc modo eſt genus ſubalternum in prædicamento ſubſtantiæ. Secundo modo pro natura,& re quæ ſubſternitur trinæ dimenſioni cum præciſione vlterioris formæ. Et ſic eſt materia,vel pars compoſiti,& ſic non prædicatur de aliis ſpeciebus generis ſubſtãtiæ, quàmuis ſit in genere, ſicut pars. Tertio modo poteſt conſiderari prout dicit trinam dimenſionem ſolum, & ſic accipitur hic ,& eſt tertia ſpecies quantitatis continuæ intrinſecè menſurantis. Diſcreta autem quantitas eſt,cuius partes ſucceſſiue acceptæ habent intermiſſionem,& diſcretionem quandam,& ſic diffinitur in prædicamentis. Diſcreta quantitas eſt,cuius partes non copulantur ad aliquem terminum communẽ. Hæc ergo diſcreta quantitas,vel eſt multorum diſcretorum permanentium, & ſic eſt numerus: vel multorum diſcretorum ſibi inuicem ſuccedentium, & ſic eſt oratio. Vtraque tamen multipliciter dicitur.

Quot

Quot modis dicatur numerus.

VNde ſciendum quantum ad numerum, quòd numerus dicitur multipliciter. Primo modo de re numerata, & ſic quandoque de multis hominibus dici cõſueuit hic eſt magnus numerus. Secundo pro numero numerante ſcilicet ipſa anima, quæ ſecundum Phyſicos dicebatur numerus, ſeipſum mouẽs. Tertio pro numero quo numeramus, & ſic eſt quantitas, & ſic dicitur tripliciter. Quia poteſt cõſiderari primo prout per conſiderationem abſtrahitur a materia ſenſibili, & ſic conſideratur a Metaphyſico. Vel prout applicatur materiæ ſenſibili, & ſic conſideratur a naturali. Vel prout habet rationem ſubicibilis, & prædicabilis, & ſic conſideratur a Logico. Et hic tria conſideranda ſunt. Primo de unitate, quæ eſt principium numeri. Secundo de diſcretione. Tertio de numero.

De unitate numeri.

QVantum ad primum ſciendum eſt quòd duplex eſt genus unitatis, ſicut & duplex genus indiuiſionis. Quædam enim eſt indiuiſio ſolum in actu. Quædam eſt indiuiſio, vel unitas, & in actu, & in potentia, quæ dicitur indiuiſibilitas. Quæ quidem indiuiſibilitas uerius habet rationem unitatis, quàm indiuiſio, cum plus dicat de indiuiſione. Iſtæ autem unitates contrario modo ſe habent in ponendo, & in remouendo. Nam ad poſitionem unitatis indiuiſibilitatis ſequitur poſitio vnitatis indiuiſionis, quia quæcunque ſunt vnum indiuiſibiliter, ſunt vnum per indiuiſionem actualem, ſed in negando ſiue remouendo eſt econuerſo, quia remotio unitatis indiuiſibilitatis non remouet, non enim ſequitur, non ſunt indiuiſibilia, ergo nõ ſunt indiuiſa. Econuerſo autem eſt de vnitate indiuiſionis, quia ad remotionem unitatis indiuiſionis ſequitur remotio unitatis indiuiſibilitatis. Bene enim ſequitur. Nõ ſunt indiuiſa actualiter, ergo nec indiuiſibilia. Sed poſitio unitatis indiuiſionis nõ ponit unitatem indiuiſibilitatis. Non enim ſequitur, ſunt indiuiſa, ergo ſunt indiuiſibilia.

De

De discretione.

QVantum ad secundum, est sciẽdum, quòd duplex est discretio. Discretio enim videtur nil aliud esse, nisi separatio quædam, vel sequestratio huius ab hoc. Et hoc potest esse dupliciter, negatiue, & positiue. Negatiue per hoc, quòd hoc non est illud. Alio modo positiue per hoc, quòd hoc distinguitur ab illo. Discretio verò negatiua per non identitatem positam aut per distinctionẽ. Istæ autem discretiones sic se habent ad numerum, quòd discretio negatiua sequitur omnem numerũ. Ratio istius est, quia partes cuiuscunque numeri, siue sint diuisorum, siue diuisibilium, necessariò habent aliquam non identitatem, & per cõsequens discretionem negatiuam. Discretio autem positiua solum est de ratione numeri diuisorũ. Istæ autem discretiones sic se habent in ponendo, & remouendo ad se inuicem, quòd ad positionẽ discretionis positiuæ, sequitur positio discretionis negatiuæ. Sed ad remotionẽ discretionis positiuæ, nõ sequitur remotio discretionis negatiuæ. Econtrario autem est de discretione negatiua, quia ad remotionem eius sequitur remotio discretionis positiuæ, sicut ad remotionem non identitatis ab aliquibus, sequitur remotio distinctionis. Ad positionem autem discretionis negatiuæ, nõ sequitur positio discretionis positiuæ, sicut etiam nec ad positionem non identitatis positio distinctionis.

De numero.

NVnc quantum ad tertium est aduertendum, quòd cũ unum, & multa opponũtur immediatè, quia ad remotionem cuiuslibet unitatis, maximè si sit remotio in propria ratione, & ratione æquipollenti, sequitur positio alicuius pluralitatis, & alicuius multitudinis. Et ideo sicut duplex est genus unitatis, sic est duplex genus numeri. Quidam enim numerus est, qui resultat, & ponitur ex remotione unitatis, & diuisibilitatis. Et iste dicitur nu-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

merus distinguibilium, siue diuisibilium, & ponitur actualiter, si actualiter remoueatur unitas indiuisibilitatis, siue indistinguibilitatis. Alius quidem ponitur esse numerus, qui ponitur ex remotione vnitatis, indiuisionis, & indistinctionis, & ille vocatur numerus distinctorum, siue diuisorum. Isti autem numeri ex opposito habent se ad vnitates in ponendo, & remouendo, quia numerus qui ponitur ex remotione vnitatis indiuisibilitatis, dicitur numerus indiuisibilium, siue distinguibilium, qui non ponit numerum diuisorum, siue distinctorum. Ratio quia primus numerus ponitur ex remotione vnitatis indiuisibilitatis. Secundus ex remotione vnitatis indiuisionis, nec per consequens ad positionem numeri diuisibilium sequitur positio numeri diuisorum, siue distinctorum Ad remotionem unitatis indiuisibilitatis non sequitur remotio unitatis indiuisionis. Ad remotionem autem numeri diuisibilium, sequitur remotio numeri diuisorum, quia si non sunt diuisibilia, nec diuisa. Econuerso autem est de numero diuisorum, & diuisibilium, & quæcunque habent numerositatem diuisorum, & diuisibilium, cum diuisio præsupponat diuisibilitatem, secundum remotionem numeri diuisorum, non remouet numerum diuisibilium. Ideo aliqua possunt habere numerum diuisibilium, dato quòd non habeant numerum diuisorum, siue distinctorum. Ratio illius est, quia numerus diuisorum ponitur ex remotione vnitatis indiuisionis. Remotio autē vnitatis indiuisionis remouet unitatem indiuisibilium Et per consequens positio numeri diuisorum ponit numerum diuisibiliū Sed quia vnitas indiuisionis non ponit unitatem indiuisibilitatis, nec remotio numeri diuisorum ponit remotionem numeri diuisibilium, cum se habeant opposita modo ad vnitates, sicut dictum est.

Quot modis dicitur oratio.

QVantum autem ad orationem. Sciendum quòd oratio potest tripliciter considerari. Vel prout est in pergameno, & sic inquantum etiam est in ipsa com-

poſitio ex materia,& forma, eſt in prædicamento ſubſtantiæ. Sed inquantum illa materia eſt diſtenſa quantitate, eſt in prædicamento quantitatis. Inquantum etiam ex tali diſtenſione reſultat talis figuratio, eſt in quarta ſpecie qualitatis. Sed inquantum mouet uiſum, eſt in tertia ſpecie qualitatis. Secundo poteſt conſiderari, prout eſt in mente, & ſic non poteſt eſſe quantitas, ſed eſt in prima ſpecie qualitatis. Tertio modo poteſt conſiderari, ut eſt in prolatione. Et hoc tripliciter. Vel prout mouet auditum, & ſic eſt in tertia ſpecie qualitatis, ſicut & alia obiecta ſenſuum: uel prout comparatur ad tempus menſurans huiuſmodi prolationem, ſiue extēſionem motus, qui fit in huiuſmodi prolatione, & ſic oratio eſt quantitas continua: uel prout una pars ſuccedit alteri diſcreta, & ſeparata, & ſic eſt quantitas diſcreta. Et hoc modo ponitur ſpecies quantitatis diſcretæ in prædicamentis.

De nominibus conuenientibus menſuris. Cap. LIX.

QVia verò eſſe menſuram conuenit quantitati: vnde 10. Metaphy. tex. com. 2. ponitur differentia menſuræ: ideo de nominibus ſignificantibus menſuras, cum menſura ſit proprietas quantitatis, hic dicendum eſt. Duplex autem eſt modus menſurarum. Vnus menſurans res quantum ad intrinſecam quantitatem, ſicut ulna menſurat pannum. Alius menſurans rerum durationes quantū ad extrinſecam quantitatem, ſicut tempus menſurat durationes motus. Et quocunque modo menſura ſumatur, ſemper dicitur menſura rei id, quod certificat de quātitate rei, ſiue ſit quantitas manens, quantum ad primum modum, ſiue fluens, quantum ad ſecundum. Vel per modum fluentis, quod dico, propter æuum, & æternitatem. De nominibus primarum menſurarum ſatis dictum eſt in explanatione ſpecierum quantitatis continuæ, & diſcretæ. Sed de nominibus menſurarum, quæ menſurant durationes propter ſpecialem difficultatem, & eorum communem vſum, hic dicendum eſt. Sunt autem illa, tempus cōtinuum, tempus diſcretum, æuum, æternitas, nunc temporis continui, nunc

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

temporis discreti, nunc æui, nunc æternitatis. Quorum significantia, & differentia patebit ex dicēdis. Hoc præmisso de horum singulis dicendum est. Et primò de tempore continuo, & suo nunc.

Quid sit tempus continuum, & nunc temporis continui. *Cap.* LX.

INtelligendum est ergo quòd omnes illæ mēsuræ in hoc conueniunt, quòd sunt mensuræ alicuius actus. Cū enim duratio sit actus, oportet mensuram durationis esse mensuram actus, in eo, quòd actus habet durare tantum, vel tantum. Differunt tamen, quia secundum quòd inuenitur diuersa ratio durandi, ita in actibus inuenitur diuersa ratio mensuræ. Sunt ergo quidam actus, qui dicuntur actus permixti potentiæ, qui durant per acceptionem diuersarum partium in eodem actu continuo successiuè, sicut patet in motu. In uno autem actu diuersæ partes continuæ nō possunt accipi, nisi sit continuus. In omni autem actu continuo habente successionem, est prius, & posterius. Et ideo mensura talis actus, qui habet successionem, & continuitatem partium in uno actu, & prioritatem, & posterioritatem, secundum quam potest numerari, vocatur tempus continuum, quia mensurat actum successiuum cōtinuum, in qua successione est prioritas, & posterioritas numeralis ab anima, sicut motus. Et ideo bene tempus diffinitur, quòd est numerus motus secundum prius, & posterius. Et ita patet quid sit tempus, & cuius sit mensura, quia motus directe, licèt per accidens possit esse mensura quietis, sicut mensuræ habituum sunt mensuræ priuationum. Nunc autem temporis continui differt, ab ipso tempore continuo sic, quòd omnino non est idem re cum eo, sed sicut se habet punctus ad lineam, ita se habet tunc ad tempus. Propriè autem secundum veriorem opinionem, sicut motus mensuratur tempore, quorum vtrunque est diuisibile, ita mutatum esse mensuratur nunc temporis continui, quorū vtrunque est indiuisibile, & ita ipsum tempus continuum,

& ipſum nunc temporis continui ſunt diuerſæ menſuræ diuerſorum ab eis menſuratorum.

Quid ſit tempus diſcretum, & nunc temporis diſcreti. Cap. LXI.

ALius actus ſecundus eſt, qui non habet ſucceſſionem, & continuitatem partium in ſe, ſed eſt in ſe indiuiſibilis, eſt tamen huiuſmodi conditionis, quòd alius actus conſimilis in eodem poteſt ſibi ſuccedere, ita quòd unus ſuccedit alteri, quàmuis ambo ſimul eſſe non poſſint. Et talis actus eſt intellectio angeli, quæ in ſe eſt indiuiſibilis, & non habet continuitatem, & ſucceſſionem partium eiuſdem actus. Sed alius actus intelligendi poteſt priori ſuccedere, quia poſtquàm angelus intellexit unam rem, poteſt ceſſare illa intellectio, & inchoari alia reſpectu alterius rei. Et ita, licet non ſit ſucceſſus reſpectu partium eiuſdem actus, eſt tamen reſpectu diuerſorum actuum ad inuicem ſucceſſio. Illa ergo ſucceſſio, quæ eſt diuerſorum actuum diſtinctorum ab inuicem, habet menſuram ſuam, & uocatur tempus diſcretum, quia diſcretos, & diſtinctos actus, ſed indiuiſibiles menſurat. Hoc autem tempus dedit intelligere Ariſtot. quando orationem in prædicamentis poſuit ſpeciem quantitatis diſcretæ aliã a ſpecie quantitatis continuæ, licèt alibi non fecerit mentionem. Et ſic patet quid ſit tempus diſcretum. Quilibet autem talis actus ſimplex, & indiuiſibilis, & diſcretus habet ſuam propriam menſuram, & uocatur nunc temporis diſcreti, quia ſicut illa operatio eſt indiuiſibilis, ita & nunc talis temporis diſcreti. Differt autem a tempore diſcreto dupliciter. Primo modo ſicut pars a toto. Secundo quia nunc eſt menſura indiuiſibilis actus. Tempus autem eſt menſura ſucceſſionis actuum indiuiſibilium diſcretorum.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quid sit æuum, & nunc æui. Cap. LXII.

EST autem alius actus tertius indiuisibilis, cui non conuenit habere partes successiuas eiusdem actus numero, nec alius actus est natus sibi succedere, tamen non est tãtæ entitatis,& actualitatis, quin habeat tres imperfectiones. Prima est quòd essentialiter continetur infra terminos alicuius generis, uel speciei. Secunda est, quòd quia non habet omnem perfectionẽ, nec ipsa est sua perfectio, superadditur autem sibi aliquid ad suam perfectionẽ pertinens, respectu cuius potest esse aliqua successio inquantum aliquid cedit in præteritum,& aliquid spectat in futurum. Tertia est quòd & si non habet duo nunc, includentia durationem ipsius, quorum vnũ inchoet eam, & aliud terminet eam,habet tamen de facto unum inchoans,& de possibili posset habere vnum terminans de potentia diuina,& ita habet cum hoc, quòd aliquid cedit in præteritũ, & aliquid spectat in futurum,& talis actus est esse substantiale,vel actus essendi angelorum, quia talis actus est infra terminos generis, & speciei substantiæ. Sic ergo talis actus non est sua perfectio, sed perfectionem suam habet superadditam,scilicet suum intelligere,respectu cuius est alia successio, inquantum una succedit alteri, & una cedit in præteritum,cui succedit altera,quæ erat futura. Itẽ non habet duo nunc includentia suam durationem, quorum vnum terminet eam, & alterum inchoet, sed habet bene vnum inchoans,quia non fuit ab æterno,& posset de diuina potentia habere aliud terminans, quia posset Deus angelos annihilare. Et istius actus duratio mensuratur mensura,quæ vocatur æuũ,quia est æternitas participata, quia de facto talis actus est æternus, & infinitus a parte post, inquantum non habet aliquod nunc terminans, sed est perpetuus, licèt sit terminans, & finitus ex parte ante, & ideo æuum est mensura media inter tempus, quod habet duo nunc terminantia, & æternitatem, quæ nullum habet. Nunc autem æui,non differt realiter ab ipso æuo,sed solum ratione, ut dicit aliquorum opinio, quia nec potest

teſt ſehabere ad æuum ſicut indiuiſibile ad continuum, vt nunc temporis continui ſe habet ad continuum tempus, nec ſicut pars ad totum, vt ſe habet nunc temporis diſcreti ad tempus diſcretum. Et ideo idem re eſt nunc æui, & æuum, ſed ſolum ratione differunt, inquantum nunc æui imaginamur indiuiſibile, æuum autem cum quadam extenſione. Doctor tamen communis, prima ſecundæ diſtinct. 19. q. 2. articu. 2. dicit. Quod quacunque menſura menſuretur eſſe alicuius rei, illi rei reſpondet pro menſura nunc illius durationis. Vnde ſicut tempus eſt menſura motus, ita nunc temporis eſt menſura ipſius mobilis. Et cuius eſſe eſt menſura æuum: illius entis eſt menſura nunc illius æui. Et illud ens menſuratur nunc æternitatis, cuius eſſe menſurat æternitas. Sicut autem ſe habet in menſuratis actus ad illud, cuius eſt actus: ita ſe habet quælibet duratio, uel menſura ad ſuum nunc. Actus autem ille, qui menſuratur tempore, differt ab eo, cuius eſt actus ſecundum rem, quia mobile non eſt motus, & ſecundum rationem ſucceſſionis. Quia mobile eſt de natura permanentium. Motus de natura ſucceſſiuorum. Vnde etiam differt tempus dupliciter a ſuo nunc ſcilicet ſecundum rem, quia nunc non eſt tempus. Secundo ſecundum ſucceſſionis rationem, quia tempus ſucceſſiuum eſt, non autem nunc. Eſſe autem æuiternitatis quia eſt actus menſuratus æuo, differt ab eo, cuius eſt actus re quidem, ſed non ſecundum ſucceſſionis rationem, quia utrunque caret ſucceſſione. Et ita etiam differt nunc æui realiter ab eo. Eſſe autem quod menſuratur æternitate, eſt idem re cum eo, cuius eſt actus, ſed differt ſolum ratione. Et ideo æternitas, & ſuum nunc ſimili modo differunt ſolum ratione, inquantum ſcilicet æternitas reſpicit diuinum eſſe, nunc æternitatis reſpicit quidditatem ipſius, quæ realiter ab eſſe non differt.

Quid sit æternitas, & nunc æternitatis. Cap. LXIII.

ALius est actus, & ultimus indiuisibilis, qui nec succedit alteri, nec alius est sibi natus succedere, nullam habens imperfectionem, sed omnē perfectionem essentialiter, & non superadditam, & ipse est perfectio sua, qua nō continetur, nec concluditur inter limites alicuius generis, uel speciei, nec inter duo nunc concluditur duratio eius de facto, uel de possibili. Et talis actus essendi purus est solus dei, cuius mensura uocatur æternitas: quam Boetius ita diffinit in libro quinto, de consolatione, dicens. Quod æternitas est interminabilis uitæ tota simul, & perfecta possessio. Quantum ad differentiam temporis, & temporalis, dicitur interminabilis uitę. Quantum ad differentiam æui, & æuiterni, dicitur perfecta possessio tota simul. Nunc autem æternitatis non differt realiter ab æternitate, sed ratione solum, ut dictum est. Ex quo patet, quòd ęternum nihil aliud est, quàm ens extra terminos, & æternitas, quàm extra terminos entitas. Sic ergo patet differētia quattuor mēsurarum temporis continui. Quod est mensura actus habētis successionem in suis partibus continuis. Et temporis discreti. Quod est mensura actuum indiuisibilium inuicem succedentium. Et æui, quòd est mensura actus indiuisibilis cui accidit successio actuū indiuisibilium superadditorum suæ perfectioni. Et æternitatis, quæ est mensura actus indiuisibilis, cui nulla aduenit perfectio, uel mutatio, uel limitatio, sed ipsa sua infinita est, & omnimoda perfectio. Patet etiam differentia nunc temporis continui ad tempus continuum, nunc temporis discreti ad tempus discretum, nunc æui ad æuum, nunc æternitatis ad æternitatem. A qualibet autem mensura denominatur mensuratū. Quia quod mensuratur tempore, temporale dicitur. Quod æuo, æuale uel æuiternum. Quod æternitate, æternale, uel æternum.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De quinque modis, quibus dicitur infinitum. *Cap. LXIIII.*

SEcundo quia infinitum congruit quantitati, ut dicitur primo phiſicorum tex. co. 15. & ſæpius utimur nomine infiniti. Ideo hic primo de multiplici eius acceptione dicendum eſt. Dicitur autem infinitum multipliciter. Primo modo, ſecundum durationem, & hoc dupliciter. Vel ab omni parte, tam a parte ante, quàm a parte poſt, & ſic deus dicitur ſolus infinitus duratione. Vel ab altera tantum, & ſic mundus, uel angelus dicitur infinitus duratione in infinitum. Non a parte ante, quia principium durationis habuit, ſed a parte poſt, quia ſemper durabit. Secundo modo aliquid dicitur infinitum extenſione extrinſece quantitatis continuæ, & ſic poteſt attendi triplex infinitum. Vel ſolum ſecundum longitudinem, ut ſi eſſent linea infinita, in infinitum extenſa, carens principio, & fine. Et ſic eſſet ab omni parte infinita. Vel ſolo principio, uel ſolo fine, & ſic eſſet ſolum infinita ab illâ parte, quæ careret termino. Vel ſecundum longitudinem, & latitudinem ſimul, ut ſi eſſet âliqua ſuperficies, uel in infinitum ſecundum longitudinem, & latitudinem ſine termino extenſa, uel ſolum altera parte carens termino, diceretur infinita, uel ſimpliciter, uel ſecundum illam partem, quæ caret termino. Vel ſecundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem, ut ſi eſſet aliquod corpus in omnem dimenſionem extenſum, ex omni parte carens termino, diceretur infinitum. Vel ſi ab una parte, uel duabus, ſolum diceretur ex illa, uel ex illis partibus infinitum, qua uel quibus careret termino, uel terminis. Tertio modo dicitur aliquid infinitum quantitate diſcreta, ut ſi eſſet numerus infinitus lapidũ, uel hominũ, & huiuſmodi: ita quòd careret talis multitudo oĩ limitatione numeri, uel ex omni parte, uel ex altera, talis multitudo diceretur infinita, uel ſimplex. Similiter ſi ex oĩ parte careret termino, uel ſecundũ illã partẽ, quã non haberet limitatã.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quarto modo dicitur infinitum, ſecundum quantitatem virtutis, & hoc dupliciter. Vel in perfectione, quia habet in ſe omnem perfectionem eſſentialiter, & ſic ſolus Deus ex omni perfectione eſſentiali eſt infinitus. Alio modo dicitur infinitum in vigore, ſicut ſi eſſet aliquis calor infinite intenſus, diceretur talis calor eſſe potentia calefactiua, in vigore infinita. Et iſti duo modi infiniti non differunt, niſi quòd primus modus dicitur reſpectu ſui. Secundùs reſpectu aliorum, reſpectu quorum ponitur vigor. Vnde prima infinitas eſt eſſentiæ, ſecunda potentiæ. Vtrum autem infinitas uigoris ſit in potentia diuina, non determino, quia maioris difficultatis eſt. Iſtorum ergo modorum infiniti, primus dicitur ſecundum durationem, ſecundus dicitur ſecundum magnitudinem, tertius ſecundum multitudinem, quartus ſecundum perfectionem, quintus ſecundum vigorem.

Quod aliquod eſt infinitum priuatiue, aliquod negatiue, & quæ ſit ipſorum differentia. Cap. LXV.

EST autem ſecundo intelligendum quod cum infinitum habeat iſtam præpoſitionem in: quæ aliquando, iuncta, facit priuationem, aliquando negationem, hoc nomen infinitum poteſt ſumi in quolibet iſtorum modorum, vel priuatiue, vel negatiue. Priuatiue quidem, ſi illud, quod eſt aptum natum finiri, vel limitari, & habere terminum, non finiretur, vel non limitaretur, vel non determinaretur, ſicut ſi ſol eſſet extenſus ſecundum aliquam dimenſionem in infinitum, diceretur infinitus priuatiue, & talis infinitas imperfectionem importat, quia non habet quod habere debet. Et ideo nullo modo talis infinitas locum habet in diuinis. Alio modo dicitur infinitum negatiue, non quia priuetur aptum natum habere terminos, ſed quia non habet finem, non eſt terminatum, non eſt limitatum. Et iſto mõ, quia Deus non eſt limitatus, nec duratione, nec ad genus, nec ad ſpeciem, põt in diuinis inueniri infinitũ, non priuatiue, ſed negatiue. Infinitum autem duratione temporis põt eſſe in creaturis. Sed infinitum ſecũ-

dum

dum multitudinẽ, ſecũdũ magnitudinẽ, ſecũdũ perfectionem, & ſecũdũ vigorẽ, nullo modo ſunt in creaturis, licet ſit de aliquibus iſtorũ difficilis quæſtio. Vtrũ diuina virtute eſſe poſſint, de qua me nõ intromitto ad pręſens. Et hæc dicta ſufficiant quãtum ad prædicamentum quantitatis.

De nominibus pertinentibus ad res de genere qualitatis, et primo quid nomine qualitatis ſignificetur. Cap. LXVI.

MOdo agẽdum eſt de nominibus primæ intentionis, & primo de nomine qualitatis. Secundo de nominibus ſuarum quatuor ſpecierum, quas philoſophus in prædicamentis aſſignat. Quantum ad nomen qualitatis, ſciendum quòd qualitas eſt quidam modus eſſendi ſubſtantiæ. Modus autem ſecũdum Auguſt. ſupra Geneſim lib. 4. c. 3. to. 3 ad litteram, eſt quem menſura præfigit, & ideo qualitas quãdã determinationem, & quẽdã modũ ſubſtãtiæ dicit ſecũdũ aliquam menſurã. Sicut aũt illud, quo determinatur potentia materiæ ſecundũ eſſe ſubſtantiale, dicitur qualitas ſubſtãtialis, & hæc eſt differentia ſubſtantialis, & ſubſtantiæ, ita illud ſecundum quod terminatur potentia ſubiecti ſecundũ eſſe accidentale, dicitur qualitas accidentalis, quæ eſt quædam differentia accidẽtalis, vt dicitur. 5. metaph. tex. co. 19 Ex quo patet quid importetur nomine qualitatis, quia illud quod modificat ſubiectũ, & potentiã ſubiecti, ac determinat ſecundum eſſe accidẽtale, dicitur qualitas ſubiecti, & hoc cõcordat illi diffinitioni p̃dicamẽtorũ qualitatis. Qualitas eſt ſecũdũ quã quales dicimur. Et quia ex hoc quod eſt in nobis tale, tales dicimur, ideo a qualitate in nobis exiſtente dicimur quales, vt albedine albi, & ſic de aliis. Et hoc de nomine qualitatis.

Sufficientia, & differentia, & ſignificantia quatuor ſpecierum qualitatis. Cap. LXVII.

SEcundo videndum eſt de nominibus quatuor ſpecierum qualitatis. Et primo in generali videndo earum differentiam ſimul, & ſignificantiam. Et ſecundo

de

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

de quolibet in speciali. Quantum ad sufficientiam, conuenientiam, & differentiã, simul, & significantiam. Sciendum quod modus siue determinatio subiecti secundum esse accidentale, quòd qualitas dicitur esse, commune est ad omnes species qualitatis, secundũ qđ diuiditur specie secundũ diuersos modos essendi talis determinationis. Vnde talis determinatio potest considerari tripliciter. Primò in ordine ad ipsam naturam subiecti, & sic ab hoc modo, & determinatione sumitur prima species qualitatis, quæ dicitur habitus, & dispositio, quod satis patet ex dictis phisici loquentis de habitibus animæ, & corporis 7 Phisicorum tex. cõ. 17. ubi dicit, quòd habitus sunt dispositiones perfecti ad optimum. Dico autem perfecti, quia dispositum est secundum naturam. Et quia ipsa forma, & natura rei est finis, & cuius causa fit aliquid, ut dicitur 2. Phisicorum tex. cõ. 23. ideo in prima specie consideratur bonum, & malũ, facile, & difficile, & mobile, secundum quòd aliqua natura est finis generationis, & motus. Ideo 5. metaph. tex. cõ. 25. diffinitur habitus, quòd est dispositio secundum quam aliquid disponitur bene, uel male. Et in 2. Ethicorum c. 2. dicitur, quòd habitus sunt secundum quos ad passiones nos habemus bene, uel male. Quando enim modus est cõueniens naturæ rei, tunc habet rationem boni. Quando autem non est conueniens, habet rationem mali, ut patet. Et quia natura considerat illud primum, quod est in re, ideo hic modus, uel determinatio respectu naturæ, qui habitus dicit, & dispositio, ponitur prima species qualitatis. Secundo modo potest considerari talis modus, & determinatio subiecti secundum esse accidentale, secundum actionem, & passionem, quæ cõsequuntur principia naturæ, quæ sunt forma, & materia. Et secundum hoc sumitur secũda, & tertia species qualitatis, sed differenter. Quia uel talis qualitas oritur immediate a principiis naturalibus substantialibus ipsius rei, & sic est secunda species, quæ dicitur naturalis potentia, uel impotentia ad facile faciendũ, uel patiendũ, aut oritur non immediate ab illis, sed immediate a primis qualitatibus calidi, frigidi, & huiusmodi. Et sic est tertia species, quæ dicitur passio, uel passibilis qualitas. In

utraque

utraq; autem conſideratur quid facile, uel difficile fiat, uel quid ſit cito tranſiens, aut diuturnum. Et in his abſolute nõ conſideratur aliquid pertinẽs ad rationem boni, uel mali. Quia motus, uel paſſiones non habent rationem finis, bonum autem, & malum dicuntur per reſpectum ad finem. Tertio modo attenditur talis modus, & determinatio ſubiecti ſecundum quantitatem. Et ſic ſumitur quarta ſpecies qualitatis, quæ dicitur forma, vel circa aliquid conſtans figura. Et quia quantitas ſecundum ſui rationem, eſt ſine motu: ſine ratione boni, & mali, ideo ad quartam ſpeciem qualitatis non pertinet, quod aliquid bene, uel male, cito, uel tarde trãſiens dicatur ſecundum eã. Simplicius autẽ ſuper prædicamenta aliter horum aſſignat differentiam, & ſufficientiam, quam reprobat Doctor ſanctus, & datam ponit prima. r. q. 49. artic. 2.

De prima ſpecie qualitatis, & quomodo ſe habeant ad inuicem habitus & diſpoſitio, quæ ponuntur in ea. Cap. LXVIII.

MOdo dicendum eſt de ſingulis nominibus iſtarum quatuor ſpecierum qualitatis. Et primò de prima ſpecie, ſcilicet de habitu, & diſpoſitione. Et primo de hoc quomodo ſe habeãt ad inuicem habitus, & diſpoſitio. Secũdo ſpecialiter de habitu quot modis dicatur. Tertio de diſpoſitione. Quarto de habitibus virtuoſis, & uitioſis quantum præſens tractatus requirit, &c.

De habitu, & diſpoſitione.

QVantum ad primum ſciendum, quod facile, & difficile mobile non diuerſificant habitum ab alijs ſpeciebus qualitatis, ſed bene diuerſificant habitum, & diſpoſitionem, ſicut differentiæ ſpecificę aliquo modo. Diſpoſitio enim accipitur dupliciter. Vno modo ſecundum, quòd eſt genus huius, quod dicitur habitus. Et quòd ſit genus patet 5. metaph. tex. commen. 25. ubi ponitur diſpoſitio in diffinitione habitus, ſicut patet in diffinitione immediate po-

ſita

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ſita cap. præcedenti,& ſic differunt ſicut ſuperius, & inferius. Nec ſunt una ſpecies numero generis alicuius. Alio modo accipitur diſpoſitio, ut aliquid condiuiſum contra habitum. Hoc autem poteſt intelligi dupliciter. Vno modo ſicut perfectum, & imperfectum in eadem ſpecie: ut albedo magis intenſa,& minus intenſa, & ſic dicitur diſpoſitio retinens nomen commune, quando imperfecte ineſt ita,quòd de facili amittitur. Dicitur autem habitus, quando perfecte ineſt,& non de facili amittitur. Et ſic diſpoſitio fit habitus,ſicut puer fit uir. Et ſic ſunt eiuſdem ſpeciei,quia perfectum,& imperfectum,non diuerſificant ſpeciem. Alio modo poteſt intelligi diſpoſitio contra habitum condiuiſa, ſicut ſpecies eiuſdem generis ſubalterni contra aliam, ut ſic dicantur diſpoſitiones illæ qualitates primæ ſpeciei, quibus conuenit ſecundum rationem propriæ ſpeciei, ut de facili amittantur, quia habent cauſas tranſmutabiles ſicut ægritudo,& ſanitas. Habitus uero dicuntur illæ qualitates,quæ ſecundum ſuam rationem habent, quod non de facili tranſmutentur, quia habeant cauſas immobiles,ſicut ſunt ſcientiæ,& uirtutes, quæ habitus dicuntur,& hoc modo diſpoſitio fit habitus. Et ſic diſpoſitio, & habitus non ſunt ſimul una ſpecies,ſed duæ, quæ dicuntur prima. Et quarum quælibet diuiſa contra aliam eſt prima,in quas diuiditur qualitas, ſicut ſubſtantia diuiditur in primas ſpecies, ſcilicet corpoream, & incorporeã. Et ſic uidetur eſſe intentio Ariſtot. in prædicamentis de acceptione habitus,& diſpoſitionis,& hoc patet per exempla per eum poſita in prima ſpecie qualitatis. Nam ſi aliqua qualitas ex ſui natura facile mobilis,ex aliquo accidẽte reddatur difficile mobilis, dicitur habitus. Et e contra eſt de qualibet,quæ ſecundum ſuam rationem ſunt difficile mobiles, quia tunc dicerentur diſpoſitiones, ut ſi aliquis imperfecte habeat ſcientiam: ut de facili poſſet eam perdere: magis dicitur habere diſpoſitionem, & eſſe diſpoſitus ad ſcientiam, quàm habere habitum ſcientiæ, uel eſſe habituatus in ſcientia. Ex quo patet, quòd nomen habitus diuturnitatem quandam importat, non autẽ nomen diſpoſitionis.

Qua

Quæ ſint differentiæ eſſentiales habitus, & diſpoſitionis, ut ſunt diuerſæ ſpecies qualitatis.

NEc impeditur quin ſecundum hoc facile, uel difficile mobile ſint diuerſæ differentiæ ſpecificæ per hoc, quòd illæ pertinent ad paſſionem, & ad motum, & non ad genus qualitatis, nam illæ differentiæ quamuis per accidens uideantur ſe habere ad qualitates, tamen utimur eis ut propriis, ſicut in genere ſubſtantiæ frequenter accipiuntur differentię accidentales loco ſubſtantialiũ, inquantum per eas deſignantur principia eſſentialia.

De hoc nomine habitus quot modis dicatur, quomodo ſit prædicamentum, quomodo poſt prædicamentum, & quomodo ſpecies qualitatis. Cap. LXIX.

HAbitus autem multipliciter dicitur, quia habitus ab habendo ſumptum eſt, a quo dupliciter deriuatur. Vno mode ſecundum, quòd homo, uel quæcunque alia res dicitur aliquid habere, & ab hoc habere nomen habitus dicitur reſpectu cuiuſcunque rei, quæ habetur, & ſic eſt commune ad diuerſa prædicamenta. Et ſic a philoſopho ponitur inter poſtprædicamenta, quæ diuerſa rerũ genera conſequuntur, ſicut oppoſitio prius, & poſterius, & huiuſmodi. Inter ea aũt, quæ habentur, eſt talis differentia, quia quædã ſunt in quibus nihil cadit mediũ inter habẽs, & rẽ habitam, ſicut inter ſubſtãtiã, & quãtitatẽ, uel qualitatẽ nihil eſt mediũ. Quædam uerò ſunt, in quibus eſt aliquid mediũ inter utraq; ſed hoc nõ eſt niſi relatio, ſicut dr aliquis habere ſociũ uel amicum. Quędam uero ſunt, quę ſunt habentia aliquod mediũ non ꝙ ſit actio uel paſſio, ſed aliquid per modũ actionis, uel paſſionis, prout ſcilicet unũ eſt ornans, uel tegens: & aliud ornatum; uel tectum. Pri-

mis

mis duobus modis non constituitur speciale prædicamentum, uel determinata species prædicamenti, sed in tertio constituitur speciale prædicamentum. Et uocatur prædicamentum habitus, de quo dicit physicus, 5. Metaph. text. com. 25. quòd inter habentem indumentum, & indumentum cadit habitus medius. Secundo modo dicitur habitus ab habendo, secũdum quòd aliqua res se habet aliquo modo in seipsa, uel ad aliquid aliud. Et sic cum ille modus sit secundum aliquam qualitatem, ab hoc modo sumitur prima species qualitatis, quę dicitur habitus vbi sup. De quo dicit physicus, 5. metaph. quod habitus dicitur dispositio, secundum quam bene, vel male disponitur aliquid: aut secundum se, aut secũdum aliud. vt sanitas quidam habitus est. Et ex hac proprietate ponimus habitus uirtutum quantum ad appetitum sensitiuum. Habitus scientiarum quantum ad appetitom intellectiuum, iustitiam & charitatem in voluntate, gratiā in essentia animæ: Et ex hoc etiam, qđ lumen intellectus, agẽtis, & lumen gloriæ disponunt intellectum ad intelligẽdum, & similiter species intelligibilis acquisita, uel infusa, ideo etiam lumen intellectus agentis & lumen gloriæ, & species intelligibiles habitus uocantur. Ex hoc autem patet, quod habitus, ut est post prædicamentum, differt ab habitu, qui est prædicamentum, & ab habitu, qui est prima species qualitatis, quia habitus, ut est post prędicamentum, est nomen adiectiuum, & dicitur habitus habita habitum: sed alijs duobus modis dicitur substantiuum: Item habitus, quæ est prima species qualitatis, differt ab alijs duobus modis, quia habitus primo, & secundo modo non dicitur res habita, uel ipsa res quæ habetur, sed solum dicitur habitus ipsa habitudo habentis ad illud, quod habetur. Sed tertio modo dicitur habitus ipsa res habita, secundum quam habens bene, uel male disponitur respectu sui, uel alterius.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Qua ratione habitus ſint in corpore, & in anima, & ad quid. Cap. LXX.

EST autem intelligẽdum, quod habitus ad duo ponitur, ſcilicet ad eſſe, & ad operari. Prout ergo habitus dicit diſpoſitionem ad operari, nullus habitus ponitur in corpore, quia omnis operatio corporis, uel eſt determinata ad vnum a naturali corporis qualitate, & ſic non indiget habitu, vel determinata ab anima, & talis operatio eſt principaliter ipſius animæ, licet poſſit dici ſecundario ipſius corporis Et ideo diſpoſitiō ad talem operationem eſt principaliter ipſius animæ, licet poſſit dici ſecũdario ipſius corporis, inquantum diſponitur ad facile deſeruiendnm ipſi operationi ipſius animæ. Quantum autem ad diſpoſitionẽ quę reſpicit eſſe, prout ſupponitur ſubiectum ipſi formæ, ſic poteſt eſſe habitus in corpore. Et hoc modo ponimus ſanitatem, pulchritudinem, & huiuſmodi eſſe habitus, ut patet. 3. phyſicorum, tex. cō. 17. Non tamen habent ita perfecte rationem habituum, ſicut habitus animæ. Hæc de habitu.

Quot modis dicatur diſpoſitio: Cap. LXXI.

DE diſpoſitione autem patet, quod multipliciter dicatur, eo quod diſpoſitio dicit ſemper ordinem alicuius habentis partes: hoc autem contingit tripliciter, vt dicitur, 5. metaph. tex com 25. aut ſecundum locum, aut ſecundum potentiam: aut ſecũdum ſpeciem. Et ut dicit Simplicius in prædicamentis in commento. In hac diuiſione phiſicus omnem diſpoſitionem comprehendit. Quia corporales diſpoſitiones comprehendit in eo, quod dicit ſecundum locum, & hoc pertinet ad prædicamentum ſitus, qui eſt ordo partium in loco. In eo autem, quod dicit ſecundum potentiam, includit illas diſpoſitiones, quæ ſunt in præparationeͤ, & in identitate nondum perfecte, ſicut ſcientia, & uirtus inchoata, quod autem dicit ſecundum ſpeciem, includit perfectas diſpoſitiones, quæ dicuntur

esse habitus scientiæ,& virtutes completæ. Et sic habemus de habitu,& dispositione coniunctim, & disiunctim &c.

De nominibus pertinentibus ad uirtutes, & uitia, & de ea tangentibus. Cap. LXXII.

QVia verò de habitibus sermo est ceptus, & habitus qui ordinantur ad operari bene disponentes,& ad bonum, virtutes dicuntur, & oppositum vocatur uitium: idcirco de uirtutibus, & vitiis est aliquid tractandum. Et primo de uirtutibus, secundo de donis, quæ sunt habitus vicini uirtutibus, tertio de præceptis, quæ ordinantur ad actus virtutum. Quantum ad primum dicendum est primo de nomine virtutis in genere. Secundo de eius diuisione in virtutes infusas, & acquisitas, & de diuisione in morales,& intellectuales,& theologicas. Tertio de distinctis in singulari. Quarto de circunstantiis quæ respiciunt actum, quibus redditur uirtuosus, vel uitiosus. Quinto de medio uirtutum, quomodo virtutes consistant in medio.

Quid significet hoc nomen uirtus, & unde sumptum sit.

QVantum ad primum quid nomen uirtutis significet. Sciendum quòd nomen uirtutis videtur secundum suam primam impositionem quãdam uiolentiam importare. Vnde in 3 Cęli, & mundi tex com. 28 dicitur quòd motus accidentalis. i. violentus, est, qui a virtute, id est a uiolentia, non cum auxilio naturæ, sed quia nihil infert alteri violentiam, nisi per aliquã potentiam, per quã prædominatur, ut agat,& non patiatur: ideo ex hoc tractũ est nomen uirtutis ad signandũ potentiam perfectã agẽtis, qua põt operari,& sic tales potentiæ virtutes uocantur. Et hoc modo potẽtiæ animæ tã intellectiuæ, quàm sensitiuæ dicuntur virtutes animæ. Et sic virtus est nõ in prima, sed in secũda specie qualitatis,& de tali uirtute dicitur primo cęli,& mũdi, ꝙ uirtus est ultimũ potẽtiæ,& quia perfectio potẽtiæ mẽsuratur ex potentiore,& maximo quod põt. Maximum autẽ, quòd potest potentia, est bene agere, quia male

le agere non poteſt eſſe maximum, quia malum non cõtingit niſi ex defectu agentis: idcirco nomen uirtutis tractũ eſt ultra, ut dicatur illud uirtus, quod diſponit aliquam potentiam, vt poſſit in ſuum potius. ſ. in actionem, quæ ſit bona, & perfecta. Et quia hoc facit habitus uirtutis: idcirco habitus virtuoſi uirtutes dicũtur, & ſic uirtus eſt in prima ſpecie qualitatis, & non in ſecũda, & de tali dicitur 2. Ethi. tex. com. 5. quòd uirtus eſt quæ bonum facit habentem, & opus eius bonũ reddit, & 7. Phyſi. Virtus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum. Hæc de nomine uirtutis, de qua ſecundum ultimum modum hic intendimus, dicta ſufficiant.

Duplex diſtinctio uirtutum, primo in acquiſitas, & infuſas ſecundo in theologicas, & intellectuales, & morales. Cap. LXXIII.

QVantum ad ſecundnm dicẽdum eſt, quòd uirtutes dupliciter diſtinguuntur. Vno modo ex parte modi habendi, quia quædam habentur per infuſionẽ, quædam per acquiſitionem. Acquiſitæ dicuntur, quæ habentur ex noſtris actibus præcedentibus ab aliquibus principiis naturalibus in nobis præexiſtentibus, & tales ſunt omnes illæ, de quibus determinat Ariſt. lib. Ethi. Infuſæ dicuntur illæ, quæ a nobis nõ habẽtur ex actibus noſtris, ſed a Deo per infuſionem, ſicut ſunt uirtutes theologicæ, quibus proportionabiliter reſpõdent alii habitus nobis diuinitus infuſi? quia ſic ſe habent aliæ uirtutes nobis infuſæ ad tres theologicas, ſicut ſe habent uirtutes morales, intellectuales, acquiſitæ ad principia naturalia uirtutum acquiſitarũ, & de iſtis ſolum determinant theologi, quas non nouere phyſici. Virtutes autem acquiſitæ, & infuſæ differũt in ſpecie. Vnde iuſtitia a Deo infuſa, & iuſtitia humanitus acquiſita ſpecie differunt, quia aut ratione formali reſpiciunt ſuum obiectũ illæ, aut aliæ. Neceſſitatem autem ponendi virtutes infuſas præter acquiſitas, quàmuis maioris perſcrutationis ſit, tamen hic breuiter pono, quia non minus debent eſſe perfecti actus, quibus ordinamur ad beatitudinem naturalem, ſed iſti ſunt perfecti habitus, & procedũt

a potentiis perfectis, ergo, & alii habitus. Illi autem non possunt esse habitus morales, uel intellectuales acquisiti, quia nec cognitio naturalis intellectus nostri, nec inclinatio naturalis uoluntatis nostræ tendit in talem beatitudinem. Relinquitur ergo, quòd illi habitus supernaturales sint, & infusi. Ex quo patet, quòd præter habitus acquisitos oportet ponere alios infusos. Secundo distinguuntur uirtutes ex parte obiectorum, & hoc fit, quia obiectum alicuius uirtutis, uel est aliquid, quòd rationis nostræ excedit cognitionē, & sic hēmꝰ tres uirtutes theologicas. s. fidē, spē, & charitatem, quæ habent deum pro obiecto, prout nostræ rationis excedit cognitionem. Vel ipsum obiectum, quòd humana ratione comprehendi potest. Et sic hēmus uirtutes morales, & intellectuales, quæ sic inter se distinguuntur, quia uirtus perficit ad bene operandum. Principium autē actuum humanorum est duplex, scilicet intellectus, seu ratio, & appetitus. Hæc enim sunt duo mouentia in homine, ut dicitur 3. de anima tex. cō 25. Vnde omnis uirtus humana debet esse perfectiua alicuius illorum principiorum. Siquidem ergo sit perfectiua intellectus speculatiui, uel practici ad bonum hominis actum, necessario erit uirtus intellectualis. Si autem sit perfectiua partis appetitiuę, erit uirtus moralis, & sic de secundo.

De singulis uirtutibus in speciali, & primo de theologicis in genere quot sint, & eorum sufficientia. Cap. LXXIIII.

QVantum ad tertium primo dicendum est de uirtutibus theologicis, secundo de intellectualibus, tertio de moralibus. Quantum ad primum primo dicē dum est de uirtutibus theologicis in generali, quot sint, & unde dicantur, & quomodo distinguantur. Secundo dicē dum est de eis in speciali. Quantum ad primum, quid est uirtus theologica. Dicendum, quòd illæ, quæ habent deū pro obiecto, unde dicuntur a θεὸς, quod est deus, & λόγος quod est sermo quasi de deo sermo. Deum tamen diuersimode respiciunt. Cū enim deus sit finis noster supernaturalis, hēri non potest sine merito, nullum aūt meritū est sine

cha-

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE FIRENZE

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

charitate. Ergo ad ipsū merendū charitas requiritur, ſed dilectio charitatis non pōt fieri ſine præcedente cognitione. Deus autem non pōt cognoſci, ut eſt noſtra beatitudo ſupernaturalis ſine cognitione ſupernaturali, & ideo ad hoc ordinatur fides, quia credimus ex auctoritate dei dicentis Nullus aūt diligeret finē tanquam ſuum, niſi ſperaret illū potentialem, fieri a deo, & ad hoc ordinatur ſpes. Sic ergo ſunt tres uirtutes theologicæ. Fides ſpes, charitas, quæ habent deum pro obiecto ſed diuerſimode. Quia fides ut eſt prima ueritas excedens naturalem rationem: ſpes, ut eſt finis ultimus expectatus, & difficilis. i. ſupra humanā facultatē. Sed charitas ut eſt prima bonitas hoīs cōpletiua ſupernaturalis. Fides habet eſſe in intellectu. Spes, & charitas in uoluntate. Cum autem infunduntur, & ut ſunt uirtutes, ſimul ſunt tempore, ſed natura prior eſt fides ſpe, & charitate, ſed pfectione prior eſt charitas, & ſic de aliis duabus.

De ſingulis uirtutibus theologicis, & primo de fide, quot modis dicatur. Cap. LXXV.

SEcundo de eis dicendum eſt in ſpetiali, & primo de fide. Circa quā primo uidēdum eſt quid ſit fides, & quot modis dicatur. De qua breuiter me expediendo dico, quòd multis modis dicitur. Quia aliquando dicitur habitus acquiſitus ex auctoritate alicuius dicentis, & ſic eſt habitus intellectualis, ut dicetur infra. Aliquando etiam nomine fidei importatur large res credita per fidem, ut dicitur aliquando, deus eſt fides mea, aliquando actus fidei, ut cum dico. Fides mea eſt, quòd deus eſt homo, ideſt actus fidei meæ, aliquando ſumitur pro collectione articulorum fidei, & ſic dicitur in ſymbolo Athanaſii. Hęc eſt fides catholica. Aliquando autem ſumitur pro fructu, & ſic ponitur ab apoſtolo ad Gal. 5. c. d. Proprie tamen fides, prout uirtus eſt theologica, eſt habitus, quo diſponitur intellectus ad credendum faciliter primæ ueritati, quantum ad ea quæ ſupra humanam rationem ſunt. Et ſic diffinitur ab Apoſtolo. Hæb. 11. Fides eſt ſperandarū ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De pertinentibus ad fidem:

SEcundo dicendum est de pertinentibus ad fidem, & sunt tria. Primum est de symbolis fidei. Secundum est de articulis contentis in symbolis. Tertium est de distinctione ipsorum articulorum.

Quid sit symbolum, & unde dicatur & quot sint symbola. Cap. LXXVI.

QVantum ad primũ sunt ista ponenda simul quot sunt symbola, vnde dicuntur, a quibus sunt edita, quæ est vtilitas editionis ipsorum. Vbi sciendum quòd symbolum dicitur a simultate, vel collectione, quando ex pluribus partibus fit vnum continuum. Vnde & symbolizare dicuntur, qui ex pluribus partibus aliquam ad vnum, & in vnum colligunt. Et hoc modo a collectione triplici dicitur symbolum. Primo a collectione multorum hominum in vnam fidem. Secundo a collectione prædicantium & declarantium fidem. Tertio a collectione articulorum ex diuersis locis scripturæ, in qua tota fides, quantum ad credibilia principalia, continetur. Fuit autem duplex vtilitas condendi symbolum. s. certa, & facilior cognitio credẽdorum, & maior cautela contra fraudem hæreticorum, fidem corrumpentium. Cum enim veritas fidei in sacra scriptura diffusè contineatur in pluribus locis obstructè, ita quòd ad eliciendum clare fidei veritatem ex sacra scriptura requiratur largum studium, cui non possunt intendere omnes illi, quibus necessarium est cognoscere fidei veritatem. Necessarium ergo fuerit ex sententiis sacrę scripturæ summatim eam colligere, vt sic ea collecta proponeretur omnibus ad credendum, ne fides simplicium per hæreticos corrumpentes scripturas corrumperetur. Et hoc quidem factum est in tribus symbolis. Primo in symbolo apostolorum, quod conditum est tempore veritatis nondum tamen prolatæ, & ideo dicitur submisse. Secundo in symbolo Niceno tempore veritatis propalatæ cõtra hæreticos.

Et

Et ideo in missa solenniter canitur post euangelium. In quo quædam difficilia, quæ continebãtur in symbolo apostolorum, diffusius elucidãtur. Tertio vero symbolum additum est tempore veritatis per hæreticos concussæ, sed tamen adhuc præualente s. symbolum Athanasij, propter qđ dicitur in mane depulsis tenebris, quàmuis sit illud magis per modum cuiusdam doctrinæ, quam per modum symboli. In his autem tribus cõtinetur eadem veritas, sed in vno magis explicite, quàm in alio, secundum quod necessariũ fuit propter hæreses diuersas diuersis tpibus insurgentes.

Quid sit articulus fidei. *Cap. LXXVII.*

QVantum ad secũdum scilicet de natura articulorum in symbolo contentorum. Sciendum quòd secundũ quod dicit Hugo de sancto victore, articulus est indiuisibilis veritas de Deo, arctans nos ad credendum. Dicitur autem indiuisibilis veritas, non quia sit de incomplexo, quia circa incomplexa proprie non est ueritas, sed quia est de complexo non resolubili in plures uarietates habentes speciales difficultates. Et dicitur talis ueritas articulus ad similitudinem articuli in rebus corporalibus, in quibus articulus vocatur organum, quod non est diuisibile in plura. Quod autem diuisibile est in illa plura, non dicitur articulus, sicut manus, quæ diuiditur in digitos, nõ dicitur articulus, sed digitus, quæ vlterius nõ diuiditur in alia organa. Similiter ueritas fidei, quæ non diuiditur in plures ueritates, habentes speciales difficultates, dicitur articulus. Dico autem plures habẽtes difficultates, quia cum fides sit de his, quæ sunt supra rationem humanam, quæ habent difficultates speciales, articuli dicuntur. Et ideo si ex uno articulo aliqua sequantur, uel contineãtur quæ, eo credito, facile est credere, non faciunt nouum articulum. Sicut credito quòd Christus fuerit mortuus, facile est credere, quòd fuerit sepultus, & ideo de morte & sepultura Christi non sunt distincti articuli. Quod autem additur, quòd est ueritas arctans nos ad credendum, nõ est intelligẽdum de arctatione coactionis, cum nullus credat nisi uolens,

ſed de arctatione ſuppoſitionis, quia ſi volumus ſaluari, arctamur ad credendum. Eſt tamen aduertendum quòd articulus pōt dici, vel eſſe illud, ad quod credēdum nos arctat fides, ſed non ſola. Et articulus poteſt dici illud, ad quod credendum arctat nos fides, & ſola fides. Primo modo dicitur articulus Deum eſſe vnum creatorem omnium, & quædam talia, ad quæ per fidem arctamur, quia his amotis non eſſet fides, nihilominus hoc non tenetur ſola fide, ſed poſſunt ſciri vera demonſtratione. Secundo modo dicitur articulus ſolum illud, quod excedit rationem viatorum, ſicut Deum eſſe trinum in perſonis, filium incarnatum, & huiuſmodi, & ſtricte loquendo ac proprie, hi ſoli dicuntur articuli fidei.

De diſtinctione articulorum quomodo inter ſe diſtinguantur.

QVantum ad tertium ſcilicet de diſtinctione articulorum. Sciendum quòd articuli dupliciter diſtinguūtur. Vno enim mō diſtinguuntur ſecūdū diſtinctionē credibiliū. Scd̄o mō ſecūdū diſtinctionē ordinātiū.

Quomodo diſtinguantur articuli fidei, ex parte credibilium. Cap. LXXVIII.

QVantum ad primum ſciendū quòd cum articulus ſit veritas de Deo, vt dictū fuit, aut eſt hæc veritas pertinens ad maieſtatem diuinitatis, aut ad myſterium aſſumptæ humanitatis. Circa vero maieſtatem diuinitatis tria nobis credenda proponuntur. Primum eſt vnitas diuinitatis, & ſic eſt primus articulus. Credo in vnum Deum. Secundum eſt trinitas in perſonis, & de hoc ſunt tres articuli. Vnus pertinens ad patrem. Patrem omnipotentem. Secundus pertinens ad perſonam filij. Et in Ieſum Chriſtum filium eius. Alius pertinens ad perſonam ſpiritusſancti. Credo in ſpiritum ſanctum. Tertium, quòd nobis circa Diuinitatem proponitur, ſunt opera Diuinitatis, ad quæ pertinent tres articuli, vnus ad opus naturæ: Creatorem cœli & terræ. Et alius ad opus gratiæ. Sanctam eccle-

eccleſiam catholicam, ſanctorum communionem, remiſſionem peccatorum. Alius pertinens ad conſummationẽ gloriæ. Carnis reſurrectionem, & vitam æternam. amen. Et ſic ſunt ſeptem articuli circa myſterium Diuinitatis. Circa myſterium humanitatis Chriſti poponuntur nobis ſeptem credenda, ſcilicet conceptio, natiuitas, paſſio, deſcenſus ad inferos, reſurrectio, aſcenſio in cœlum, aduentus in iudicium. De his autem ſeptem ſunt ſeptem articuli. Quorum primus eſt qui conceptus eſt de ſpirituſancto. Secundus natus ex Maria Virgine. Tertius paſſus ſub Pontio Pylato cru. mor. & ſepultus. Quartus deſcendit ad inferos. Quintus tertia die reſurrexit à mortuis. Sextus aſcendit ad cęlos, ſedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Septimus inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.

Diſtinctio articulorum fidei ſecundum numerum Apoſtolorum, & eos ordinantium. Cap. LXXIX.

SEcundo diſtinguuntur articuli ſecũdum diſtinctionẽ, & numerum Apoſtolorum ipſos ordinantiũ, & ſic non ſunt niſi. 12. Petrus quidem princeps apoſtolorum poſuit tres articulos. ſ. de vnitate eſſentiæ, de omnipotẽtia patris, de operæ creationis, dicens. Credo in Deum patrem omn. creatorem cœli, & terræ. Ioannes autem poſuit articulum de perſona filij Dei, dicens. Et in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum dominum noſtrum. Iacobus Zebedei duos coniunxit in vnum, & poſuit articulum de conceptione & natiuitate Dei dicens. Qui conceptus eſt de Spirituſancto, na. ex Maria virgine. Andreas poſuit articulũ de paſſione dicens. Paſſus ſub Pontio Pylato, crucifixus, mortuus, & ſepultus. Philippus poſuit de deſcenſu ad inferos, dicens. Deſcẽdit ad inferos. Thomas poſuit de reſurrectione, dicẽs. Tertia die reſurrexit a mortuis. Bartholomæus de aſcẽſione, dicens. Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei patris. Mattheus poſuit de aduentu ad iudicium. Inde venturus eſt iudicare viuos, & mor. Iacobus Alphęi poſuit articulũ de perſona Spũſſancti. Credo in Spiritũſanctũ. Opus gratiæ diuiſerũt ſibi duo Apoſtoli. Nã Symon poſuit effe-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ctum gratiæ & consecutionem boni dicens. Sanctam ecclesiam catholicam, cõmunionem sanctorum supple credo. Iudas Iacobi quantum ad remotionem mali dicẽs. Remissionem peccatorum. Mathias autẽ posuit effectum gloriæ secundum quosdam, secundum aliquos autem Thomas iterum dicens Carnis resurrectionem, vitam æternam am̃. Hæc autem distinctio proprie non est articulorum, sed magis contentorum in symbolo secundum ordinãtes, & ideo prima est melior. Ex dictis etiam patet quòd Bern. glossator nõ bene distinxit articulos super capitulo firmiter credimus, extra de summa trinitate, & fide catholica. Ipse em̃ ibi posuit baptismum esse primum articulum humanitatis, quod verum non est. Nullum enim sacramentum ecclesiæ, est distinctus articulus. Sed omnia sacramẽta, & ea quæ respiciunt fidem, quæ sunt necessaria ad credendum de ordinatione ecclesiæ, & de potestate Papæ, & iurisdictione aliorum prælatorum omnia continentur sub illo articulo. Credo vnam sanctam ecclesiam catholicam sanctorum cõmunionem. In pluribus etiam aliquis ibi non clare vidit, de quibus non curo ad præsens.

De spe quid sit, & quot modis dicatur. Cap. LXXX.

SEcundo de spe. Circa quam intelligẽdum est quòd spes accipitur quinq; modis. Primo pro passione appetitus sensitiui, & sic connumeratur inter quatuor principales passiones, quæ sunt spes, timor, gaudium, & tristitia. Et isto modo non est solum in hominibus, sed etiam in animalibus aliis, quæ habent appetitum sensitiuum, quod patet, qa animalia inueniuntur operari propter bonum aliquod futurum æstimatum possibile, sicut aues faciunt nidum propter filiorum æducationem, & unum animal aggreditur alterum ex spe uictoriæ. Et nota quòd spes sic accepta in suo obiecto requirit quatuor conditiones. Prima quidem ut obiectum sit bonum, quia spes est de bono, timor de malo, & ideo per hoc differt a timore. Secunda est, quòd sit futurum, per quod differt a gaudio, quod est de præsenti bono

habito

habito. Tertia eſt, quòd ſit arduum & cum difficultate adipiſcibile, & per hoc differt a deſiderio, & cupiditate, quæ ſunt de bono futuro abſolute. Quarta quòd ſit arduū poſſibile adipiſci, & per hoc differt a deſperatione, & ſic, prout eſt paſſio, in nullo reſpicit ſpem, quæ eſt uirtus theologica, aliis autem quatuor modis reſpicit uirtutem theologicam, Et primò dicitur aliquando ſpes de obiecto ſpei, quæ eſt res ſperata, vt cum dicitur ad Tytum 2. c 2. d. Expectantes beatam ſpem, id eſt beatitudinem ſperatam. Secundo dicitur de actu ſpei, ut cum dicimus quòd ſpes eſt expectatio futuræ beatitudinis. Tertio accipitur pro certitudine quadam, & ſic accipitur ad Roma. 5. cap. Tribulatio patientiam operatur. Patientia ſpem, id eſt certitudinem de retributione. Quarto modo dicitur ſpes habitus inclinans & determinans uoluntatem ad expectandum vltimū finem ſupernaturalem. Primo modo ſpes eſt paſſio & non habitus, & non eſt virtus. Secundo modo eſt obiectum virtutis. Tertio modo eſt actus virtutis. Quarto modo eſt circunſtantia actus virtutis. Quinto modo proprie eſt virtus, & diffinitur a doctoribus ſic. Spes eſt certa expectatio futuræ beatitudinis, ex diuina gratia, & ex meritis humanis proueniens. Quam diffinitionem plus explicare non intendo, niſi quòd hic diffinitur habitus per actum. Hæc autem uirtus habet prædictas quatuor conditiones in ſe, & in ſuo obiecto, ſed in tertia addit plus. ſ. quòd ſit ita arduum, quòd per humanam facultatem haberi non poſſit. Et ideo quantum ad hoc additur in diffinitione prædicta ex diuina gratia proueniens, prout tamen eſt paſſio, eſt arduum, tamen infra humanam facultatem.

De charitate & habitu charitatis. Cap. LXXXXI.

TErtiò de charitate dicendum eſt, & primo quot modis dicatur. Secundo quomodo ſe habeat ad alia nomina, quæ amorem important. Tertio quis amor pertineat ad charitatem.

Quot

Quot modis dicatur qualitas.

QVantum ad primum dicendum quòd charitas dicitur quinque modis. Vno modo uocatur charitas ipsa res amata per charitatẽ, quæ est obiectum eius. Et sic Deus dicitur charitas. Et ita accipit illam Io. prima cano, c. 4 Deus charitas est. Secundo dicitur charitas ipse actus charitatis. Et sic illo modo sumitur ibidem. Qui manet in charitate, in Deo manet. Tertio dicitur de effectu charitatis. Sicut Io. 15. Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Quarto charitas dicitur persona trinitatis, cui conuenit appropriate dare charitatem, & sic spiritussanctus dicitur charitas, sicut dicit beatus Augu 15. de trinitate cap. 14. Quinto dicitur charitas habitus a Deo infusus, inclinans voluntatẽ ad Deum diligendum faciliter, tanquàm super naturale bonum, & vltimum finẽ suũ. Primo modo, & quarto charitas nõ est uirtus, sed est Deus dator omnis virtutis, qui etiam est obiectum virtutis charitatis. Secundo etiam modo est actus uirtutis. Tertio modo effectus uirtutis: Sed quinto modo dicitur uirtus: De qua Apostolus ad Romanos. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus vestris, per spiritum sanctum &c. Et diffinitur sic ab Augustino super psalmũ. to. 8. Charitas est fons ꝓprius & singulorum bonorum alueus, habitus singularis beatorum, cui non communicat alienus. Alio modo charitas est vnus fructus, de quo agetur inferius:

Quod ea, quæ sunt nomina pertinentia ad partem sensitiuam inferiorem, extendunt se ad partem intellectiuam superiorem, & non econuerso. Cap. LXXXII.

SEcundo videndum est quomodo se habeat charitas ad alia nomina quæ important aliquid pertinens ad amorem, & ipsa ad inuicem. Vbi intelligendum quòd potentiæ animæ distinguuntur in intellectiuas & sensitiuas. Intellectiua

tellectiua autem pars diſtinguitur in cognitiuam,& appetitiuam, intellectum ſcilicet & voluntatem. Et ſenſitiua ſimiliter in cognitiuam,quæ apprehendit, & appetitiuam quæ vocatur appetitus ſenſitiuus. Pars autem intellectiua continet quicquid habet nobilitatis ſenſitiua,ſed non ecõtra. Et ideo ea,quæ dicuntur de parte ſenſitiua, transferuntur ad partem intellectiuam, & dicuntur, & non econtra proprie. Et hoc patet de cognitiua quantum ad ſenſum, videre enim proprie conuenit potentiæ viſiuæ, & nihilominus tranſit ad actum intellectus, vnde clare intelligere, dicimus clare videre. Sed cum intelligere ſit proprium cognitiuę partis in intellectu, nunquàm intelligere conuenit alicui parti cognitiuæ in ſenſu. Similiter eſt de parte appetitiua. Quia enim pars ſenſitiua ſequens apprehenſionẽ vocatur appetitus. Idcirco nomẽ appetitus tranſit ad partẽ intellectiuam, quæ ſequitur apprehenſionem, quæ vocatur uoluntas propriè,& dicitur ſimiliter appetitus, ſed non ecõuerſo. Non enim appetitus ſenſitiuus vocatur propriè voluntas ſed ſolũ intellectiuus. Nobiliora enim entia cũ ignobilibus rebus in nominibus communicant,& nihilominus ſingulares nobilitates habent,& ſingularia nomina ſibi appropriant. Et quod dictum eſt in iſtis nominibus, intelligendũ eſt etiam in aliis nominibus, quòd ea, quæ pertinent ad partem inferiorem ſenſitiuam, extenduntur ad partem ſuperiorem intellectiuam, & non econtra propriè ratione ſuæ nobilitatis. Quod etiam dixi intelligendum eſſe propriè, quia ea, quæ ſunt partis ſuperioris larga acceptione dicimus in parte ſenſitiua, vnde large loquendo appetitum ſenſitiuum vocamus voluntatem, & ſic in aliis omnibus ſuppoſitis oſtendendum eſt propoſitum.

Quomodo ſe habeat charitas ad amorem, & dilectionem &c. & omnia ad inuicem.
Cap. LXXXIII.

AMor ergo ꝓpriæ quietationẽ appetitus importat, ſed quia nomen appetitus eſt commune parti ſenſitiuæ,

&parti

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

& parti intellectiuæ: ideo etiam amor cõuenit quietationi appetitus sensitiui, & intellectiui, sed differenter. Prout enim conuenit appetitui sensitiuo, amor est passio, & sic amor conuenit homini, & brutis, & sic propriè sibi nomen amoris uendicat. Appetitus autem intellectiuus qui est uoluntas propriè, est electiuus, & non passionatur directè, & ideo secundum quod quietatur electiuè, talis amor uocatur dilectio, quasi dilecti electio, & sic solus amor, qui est dilectio, est in intellectuali natura, & non in brutis animalibus, vnde habent amorem ad alterutrum, non autem dilectionem. In hominibus autem est amor uterque, quia etiam est in eis amor, prout importat passionem. Vnde etiã dicimus multos passionatos in amore, qui non sequuntur discretione rationis, & in eis est amor dilectionis, qui est in appetitu intellectiuo, cum vtrũque appetitum habeant, & sic patet quòd omnis dilectio amor est, sed non omnis amor dilectio. quia nomen inferioris potẽtiæ transfertur ad superiorem, & non econtra. Omnia autem nomina, quæ ad amorem pertinent, sic se habent, quòd omnia uel includunt amorẽ, uel addunt aliquid supra ipsum. Et sunt quattuor. Vel amor ea includit, & addit aliquid supra ipsa, & similiter sunt quattuor. Nomina ergo, quæ amor includit, & addit aliquid supra ipsa, sunt hæc scilicet concupiscentia, beniuolentia, beneficentia, concordia, & accipiuntur secundum quattuor proprietates animantium, & amoris. Quarum prima est quòd habet unire, & ideo uellet sibi amicum præsentem, & sic amor includit concupiscentiam, inquantum desiderat semper amici præsentiam. Secunda proprietas est amicorũ sibi mutuo bona uelle, & sic amor includit beniuolentiã, quæ hoc importat. Tertia est quòd bona sibi mutuò communicant, & sic amor includit beneficentiam. Quarta est, quòd in agibilibus, quæ bona uidẽtur, sibi mutuo consentiunt, & sic includit cõcordiam, quæ hoc importat, non quidem in speculatiuis, & scibilibus, quia concordia in his secundùm Physic. 9. Ethi. c. 4. ad amicitiam non pertinet, immo in eis discordia potest esse sine præiudicio amicitiæ, eo quòd in his concordare, & discordare uoluntati non subiacet, cum intellectus ratione cogatur,

tur,& ſic poteſt cogi in uno,quamuis non in altero Amor ergo includit illa quattuor, & nihilominus addit ſuper ea quietationem appetitus. Alia autē nomina,a quibus amor includitur, & addunt aliquid ſupra amorē, ſunt quattuor ſcilicet dilectio, amicitia, charitas,amatio. Quantum ad dilectionem ſciendum quòd ipſa eſt, quæ ſumitur a proprietate,quam debitus amor,& proprius debet habere,ſcilicet quòd procedat ab electione,& nō a paſſione. Et ideo dilectio eſt,quæ ſupra amorem addit electionem,& eſt in uoluntate per conſequens. Vnde omnis dilectio eſt amor, ſed amor omnis non eſt dilectio. Alia eſt amicitia,quæ habet duas proprietates amoris, quas addit ſuper amorem,& dilectionē, ſcilicet quòd inter amicos ſit mutua dilectio, & reamatio, vnde ſi alterutrum nō diligerent,ſed unus diligeret alium,& non econuerſo, poſſet dici,& amor,& dilectio,ſed non amicitia. Secunda eſt,quòd in electione boni recta intentione procedat, alias non haberet rationem amicitiæ, quàmuis poſſet dici amor,vel dilectio. Et ita patet quòd omnis amicitia eſt amor,& dilectio, ſed non omnis amor, & dilectio amicitia eſt, quia amicitia duo ultra requirit,quæ addit ſuper illa. Tertium nomen eſt charitas, quod ultra iſta omnia includit unam proprietatem ſupernaturalem,ſcilicet facere gratum Deo,ut ſibi uelit uitam æternā dare. Et ideo charitas facit,quòd actus ſuus,& omnium aliarum uirtutum eſt meritorius. Et quia hoc nō puteſt eſſe naturaliter, oportet quòd charitas ſit per infuſionem a Deo,& non per noſtram acquiſitionem. Et ſic patet quòd charitas omnia alia includit,& amorem,& dilectionem,& amicitiam,ſed non econuerſo. Et ideo charitas tenet ſupremū gradū inter omnia nomina ad amorem pertinentia,& habet quicquid habent nobilitatis cętera, & ultra. Et ſic charitas meritò dicitur maior,& ſic ponitur potiſſima uirtutū. Quartū nomen eſt amatio,quæ addit ſuper amorē,& dilectionē,& charitatē,& amicitiā intenſionē,& feruorē amoris. Vnde amatio inueniri poteſt in amore,dilectione,& amicitia, & charitate, & in quolibet illorū reperitur,ſed non econuerſo. Propter quod dicit Ariſt. quòd amicitia aſſimilatur habitui, amatio paſſioni.

De

De triplici amore scilicet concupiscentiæ, & beniuolentiæ, & complacentiæ, & qui pertineat ad charitatem. Cap. LXXXIIII.

TErtio uidendum est quis amor propriè pertineat ad charitatem. Et dicendũ quòd amor est duplex. Vnus, qui dicitur beniuolentiæ, alius qui dicitur concupiscentiæ. Amor concupiscentiæ dicitur ille, quo aliqua res diligitur nõ ratione rei dilectæ, sed ratione diligentis, & quãtum est sibi utilis, vel delectabilis, talis enim amor est reflexiuus, & retorsiuus, quia tali amore non diligitur res propter se, sed propter amantem & ille amor est in animalibus: isto amore etiam ab homine animata diliguntur, & etiam inanimata. Vnde diligo vinum, quia mihi utile, & non propter se, & equum, & aliquem hominem benefactorem. Alius est amor beniuolentiæ, qui sic distingui potest, quia cum amor non sit aliud, quàm uelle bonum: hoc bonum, vel est præsens, & habitum in re amata, & sic amans vult ei bonum pro uelle complacentiæ, & approbationis, & tale uelle bonum uocatur amor complacẽtiæ, & ille potest esse hominis ad Deum, & Dei ad hominem, & hominis ad hominem. Vel hoc bonum est absens, & non habitum, & sic amans uult ei bonum per uelle desiderii, & optationis. Et talis amor potest esse hominis ad hominem, & Dei ad hominem, sed nõ hominis ad Deum, quia Deo nullum bonum optare possumus, quod non habeat. Amor ergo concupiscentiæ non pertinet propriè ad charitatem, sed magis amor complacentiæ, & amor beniuolentiæ.

Quot sint uirtutes, & quæ intellectuales. Cap. LXXXV.

MOdo dicendum est de uirtutibus intellectualibus. Et primo quot sint, & quomodo distinguantur. Ad quod dicendum quòd Aristo. quinque virtutes intellectuales enumerat 6 Ethico. s. sapientiam, scientiam, intellectũ, artem, & prudentiam. Et excludit opinionem, & suspitionem, quæ possunt dici habitus, sed nõ uirtutes, quia contra

ratio-

rationem uirtutis eſt, vt ſit principium mali actus. Iſta autẽ duo ſunt principium mali actus in intellectu, quia opinione, & ſuſpitione, & etiam fide acquiſita, ſed non infuſa poteſt eſſe falſum in intellectu. Falſitas autem eſt malum intellectus. Et ita patet quòd illa aliquando ſe habent ad uerum, aliquando ad falſum, ſed iſta quinque ſemper ſe habent ad uerum, quia important rectitudinem rationis, ſed differenter, quia tria ſcilicet ſapientia, ſcientia, & intellectus ſunt circa neceſſaria. Scientia quidem circa concluſiones, unde eſt habitus concluſionum. Intellectus circa principia, unde eſt habitus principiorum. Sapientia autem circa cauſas altiſſimas, unde ſapiẽtia quaſi ſapida de Deo ſciẽtia Hic autem intellectus non ſignificat potentiam intellectiuã, ſed habitum potentiæ, qui importat eius rectitudinẽ circa principia prima. Alia autem duo important rectitudinem rationis circa contingentia. Sed prudentia quidẽ circa agibilia. i. circa actus, qui ſunt in operante, nec trãſeunt in exteriorem materiam, ſicut ſunt amare, odire, eligere, & huiuſmodi, quæ pertinent ad actus morales, quorum eſt prudentia directiua. Ars autem importat rectitudinem rationis circa agibilia. i. circa actiones in exteriorẽ materiã trãſeuntes, ſicut sũt ſecare ligna, dolare lapides, in quibus eſt ars directiua. Et ita patet quòd omnes uirtutes intellectuales habitus ſunt, ſed nõ omnes habitus ſunt uirtutes, niſi illi, qui ſemper ſunt, & ad ſolum uerũ. Et iſti ſunt prædicti quinque, quorum tres ſunt, & dicuntur ſpeculatiui .ſ. ſapiẽtia, ſciẽtia, & intellectus. Alius dicitur operatiuus. ſ. prudentia. Ars uerò dicitur habitus practicus, & factiuus.

Quomodo prudentiæ adiungantur aliæ tres uirtutes:
Cap. LXXXVI.

IPſi autem prudentiæ adduntur aliæ tres uirtutes. Eſt. n. prudentia recta ratio agibiliũ. Circa autem agibilia humana triplex rõnis actus inuenitur. Quorũ primus eſt cõſiliari. Secundus iudicare. Tertius præcipere. Primi aũt duo reſpiciũt actus intellectus ſpeculatiui, q̃ ſunt, inquirere, & iudicare. Sed tertius eſt, ꝓprius intellectus practici, inquãtũ

est operatiuus. Non enim ratio habet præcipere ea, quæ per hominem fieri non possunt. Manifestum est autẽ quòd in his, quæ per hominem fiunt, principalis actus est præcipere, ad quem alii ordinantur. Et ideo uirtuti, quæ est bene pręceptiua, adiunguntur aliæ tanquàm secundariæ, εὐβουλία, quæ est uirtus consiliatiua, & σύνεσις, quæ est bene iudicatiua ad agendum secundum communem legem, & γνώμη quæ est bene iudicatiua de agẽdis secundum rationem naturalem in his, in quibus deficit lex communis. Et ita patet quòd quàmuis sint plures habitus, non tamen nisi quinque uirtutes intellectuales in genere. Tres speculatiuum intellectum respicientes, & duę respicientes intellectum operatiuum, & practicum. Adduntur autẽ alię tres prudentię ad bene iudicandum, & bene consiliandũ causa pręceptiue, quę est prudentia.

Quomodo ars, & prudentia sint uirtutes intellectuales, & morales. Cap. LXXXVII.

SEcundo uidendum est, cum prudentia sit uirtus vna cũ Cardinalibus, quę morales sunt, quomodo sit intellectualis. Ad quod dicendum quòd aliqua uirtus potest dici intellectualis a tribus scilicet a subiecto, quia est perfectio intellectus, & a generatione, quia generãtur experimento & tempore, & ab obiecto sicut sapientia, quæ est de altissimis causis. Prudentia ergo, & ars secundùm Albertum 7. Ethico. quantũ ad duo prima sunt intellectuales, sed quantum ad obiecta non, sed conueniunt cum moralibus, quia prudentia est recta ratio agibilium, & ars recta ratio factibilium. Et secũdum hoc medię dicuntur inter intellectuales, & morales non per essentiam, quia sic sunt intellectuales, secundum quod perficiunt potentias ad opus, sic sunt morales, sic conueniunt quantum ad aliquid cum moralibus, & quantum ad aliquid cum intellectualibus. Prudentia ergo est intellectualis quantum ad subiectũ, quod perficit, & moralis quantum ad obiectum quod respicit.

Quo-

Quomodo virtutibus intellectualibus conueniat nomen virtutis. Cap. LXXXVIII.

TErtio uidendum eſt quomodo uirtutibus intellectualibus conueniat nomen uirtutis, & maximè ſpeculatiuis, de quibus eſt maius dubium. Ad quod dicendum quòd nomen uirtutis conuenit alicui duplici ratione. Vno modo quia facit facultatem bene operandi. Et ſic habitus intellectuales poſſunt dici uirtutes, quia faciunt facultatē bene operandi in intellectu, quę eſt conſideratio ueri, hoc enim eſt bonū intellectus, & hoc eſt materialiter eſſe uirtutem. Alio modo quia cum facultate bonæ operationis facit vſum bonum, & hoc ſolum pertinet ad illos habitus, qui reſpiciunt partem appetitiuam. Et hoc facit formaliter eſſe uirtutem, & ſic ratio uirtutis eis propriè non cōuenit. Ex hoc enim quòd aliquis habet habitum ſcientię ſpeculatiuę, non inclinatur ad utendum, ſed fit potens ſpeculari; uerum in his, quorum habet ſcientiā, ſed quòd utatur ſcientia habita, hoc eſt in mouēte uoluntatem. Et ideo uirtus quę perficit uoluntatem, ut charitas, uel iuſtitia, facit etiam bene utì huiuſmodi habitibus ſpeculatiuis, & ſecundum hæc etiam in actibus horum habituum poteſt eſſe meritum, ſi ex charitate fiat, ſicut Greg. dicit 7. Moral. c. 18. to. 1. quòd contemplatiua eſt maioris meriti, quàm actiua. Et hęc de uirtutibus intellectualibus dicta ſufficiāt.

De uirtutibus moralibus, quomodo a more morales dicantur & quot modis dicatur mos. Cap. LXXXIX.

MOdo reſtat dicendum de uirtutibus moralibus, ubi primo modo uidendum est quid ſit mos, a quo morales uirtutes dicuntur. Quo uiſo, ſtatim patebit quid ſit uirtus moralis. Mos autem duo ſignificat. Quandoque enim ſignificat cōſuetudinem, ut Act. 15. Niſi circuncidamini ſecundum morem legis Moyſi, non poteritis ſalui fieri. Quandoque uerò ſignificat inclinationem quandam naturalem, uel quaſi naturalem inſtinctum ad aliquid agendū:

Vnde & brutorum animalium mores aliquid esse dicũtur. Vnde & 2. Machab. 2. dicitur quòd leonum more irruentes in hostes, prostrauerunt eos, & sic accipitur mos in psalmo. Qui habitare facit unius moris in domo. Et hæc quidẽ duæ significationes in nullo distinguuntur apud Latinos, quantum ad uocem. In Græco autem distinguuntur, quia in Græco. ἔθος per ε breue scriptum significat naturalem, uel quasi naturalem inclinationem ad aliquid agendum, quod apud nos morem significat. Quandoque verò scribitur per η græcum quod est e longum & d, ἦθος, & tunc significat consuetudinem in bono, vel in malo, & similiter nomen moris apud nos illud significat. Virtus ergo moralis denominatur, & dicitur moralis a more secundũ quòd mos significat naturalem inclinationem, vel quasi naturalem instinctum ad aliquid agendum. Inclinatio autem ad actum conuenit propriè appetitiuæ virtuti, cuius est mouere omnes potentias ad agendum. Et ideo illa uirtus solum moralis dicitur, quæ est in uirtute appetitiua. Illi autem significationi, qua mos naturalẽ inclinationem, vel quasi naturalem significat ad aliquid agendum, est valde propinqua aliæ significationi, qua significatur cõsuetudo. Nã consuetudo quodammodo conuertitur in naturam, & facit inclinationem similem naturali. Ex his igitur patet quid sit mos, & vnde dicatur virtus moralis.

De uirtutibus moralibus. *Cap. XC.*

SEcundo videndum est de uirtutibus moralibus, & primo de uirtutibus moralibus generaliter, secundo de uirtutibus Cardinalibus specialiter. Quantum ad morales primo ponetur materia distinctionis, secundo ponetur earum distinctio, & numerus cum oppositis uitiis, tertio cõcludentur ex dictis sex conclusiones.

Que-

Quomodo paſſiones, & operationes dupliciter comparentur ad uirtutes, ſicut materia, uel obiectum, & ſicut effectus ad cauſſam.

QVantum ergo ad materiam diſtinctionis ſciendum quòd materia, circa quã diſtinguuntur uirtutes, ſunt quinque paſſiones, & operationes. Operatio autẽ, & paſſio dupliciter ad uirtutem poſſunt comparari. Vno modo ſicut effectus ad cauſſam, & ſic omnis uirtus habet aliquas bonas operationes, quarum eſt productiua, habet aliquam etiam delectationem, uel triſtitiam, quę ſunt paſſiones. Alio modo poſſunt cõparari operatio, & paſſio ad uirtutem moralem ſicut materia circa quam eſt, & ſecundum hoc omnis uirtus moralis ſimiliter circa materiam eſt, uel circa operationes, uel circa paſſiones.

Diſtinctio, & ſufficientia uirtutum, & uitiorum. Cap. XCI.

HOc ſuppoſito ponenda eſt diſtinctio ipſarum moralium uirtutum quæ, poteſt poni hoc modo. Quia omnis virtus uel eſt circa operationes ordinarias, & ſic eſt iuſtitia, quæ in actionibus ordinat hominem ad alterum in ratione debiti. Iuſtitia autem eſt duplex ſcilicet commutatiua, & diſtributiua, quarum differentia ſic ſumi poteſt. Quia ratio iuſtitiæ conſiſtit in hoc, quod eſt conſtituere æqualitatem in dationibus, & acceptionibus, hoc autem poteſt fieri dupliciter. Vno modo ut conſtituatur inter dãtem, & accipientem talis æqualitas, vt quantum accipiens accipit a dante, tantum recipiat dans a recipiente, & talis æqualitas eſt in emptionibus, & venditionibus, & retributionibus. Et iuſtitia, quæ talem æquitatem conſtituit, dicitur commutatiua. Alio modo conſtituitur æqualitas inter duos, quorum quilibet eſt recipiens, quia quilibet recipit menſuram iuxta ſuam conditionem æqualiter, quàmuis in re recipiant inæqualiter, & in hoc conſiſtit iuſtitia diſtributiua. Ex hoc autem patet duplex differentia utriuſque iuſtitiæ, quia in iuſtitia commutatiua eſt æqualitas quantitatis in datis, & acceptis, quia tãtum recuperat dans, quantum dedit, ſicut cum uendidit quis æquum ualentem cen-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tum solidos, recipit centum solidos, est iustitia commutatiua. Et inde est quod inter illos, inter quos non potest esse æqualitas in datis & acceptis, non potest esse talis iustitia proprie. Et hoc est in illis, qui beneficia recepta recompẽsare non possunt, sicut creatura creatori, & paretibus filij, a quibus recipiunt esse, nutritionem, & eruditionem, propter quod quantumcunque creatura creatori, vel filij parẽtibus recompensent, nunquam est ibi perfecta æqualitas, nec saluatur ratio iustitiæ commutatiuæ, sed tantũ aliquis modus distributiuæ, inquantum creatura creatori, vel filij parentibus recompensant quantũ possunt, vt sic loco æqualitatis secundum quantitatem sumatur possibile, vel proportionabile. Sed iustitia distributiua non requirit æqualitatem quantitatis, sed proportionis. Non enim oportet ꝙ distribuens bona communitatis eandem quantitatem det omnibus, sed secundum proportionem vt cuilibet det secundum suam conditionem, aliud enim debet dari militi, aliud pediti. Secunda differentia est quòd iustitia distributiua primo respicit proportionem personarum, ex qua cõcludit proportionem rerum distribuendarum, ita quòd ibi est laudabilis aliqualiter personarum acceptio secundum debitam conditionem personæ, & sic iustitia commutatiua primo respicit habitudinem rei ad rem, vtpatet in emptionibus, & venditionibus, vel habitudinem actus ad passionem, vt in iniuriis vindicandis, vel puniendis, ad conditionem autem personæ nunquam proprie respicit. Non enim bos debet magis vel minus uni, quàm alij uendi. Si tamen aliquis respiciat ad conditionem personæ, hic non est nisi ex consequenti, in quam conditio personæ facit ad quantitatem rei vel iniuriæ, sicut maior iniuria est percutere principem, quàm priuatam personam. Et ita patet de duplici iustitia distributiua, & commutatiua, & per consequens de uirtute, quæ est circa operationes. Potest etiam esse uirtus aliqua circa passiones regulandas, & hoc quidẽ tripliciter. Quia uel circa passiones, quæ habent aliquod obiectum pertinens ad ipsam hominis uitam corporalem, uel circa passiones, quæ habent aliquod obiectum, quod respicit exteriora bona, uel circa passiones, quæ habẽt obie

ctum

ctum pertinens ad actus exteriores. Si ergo accipiamus ueritatem, quæ eſt circa paſſiones, quorum obiecta reſpiciũt, & pertinent ad corporalem uitam, hoc poteſt eſſe dupliciter. Quia uel talia reſpiciunt interimentia uitam, uel reſpiciunt conſeruantia uitam. Si interimentia uitam, ſic eſt fortitudo, quæ eſt uirtus circa pericula, quæ uitam interimũt, & uirtuoſus uocatur fortis. Vitium autem oppoſitum in iſta uirtute, & in cœteris attenditur ſecundum ſuperabundantiam, & defectum, & ideo uirtus conſiſtit in medio. In quibuſdam autem nomina non ſunt impoſita, ſed circũloquimur, uel ex dictionibus gręcis uel latinis ueluti. 3. ethi. Vitioſus uero, qui opponitur forti ſecundum ſuperabundantiam, & exceſſum uocatur intimidus, & audax, ſed intimidus ſecundum defectum timoris, audax ſecundum acceſſum audaciæ. Vitium autem uocatur intimiditas, & audacia. Illæ uerò quæ ſuprabundat in timendo, & deficit in audendo, uocatur timidus. Et ille opponitur forti ſecundũ defectum. Vitium autem uocatur timiditas Hic autem accipitur fortitudo non corporis ſed mentis. Si autem talia obiecta paſſionum reſpiciunt conſeruantia uitam, & quæ ſunt utilia ad uitæ conſeruationem, ſicut ſunt cibi quibus conſeruatur indiuiduum, & generatio quibus conſeruatur ſpecies, ſic eſt uirtus, quæ uocatur temperantia, quæ eſt circa delectationes, & triſtitias, ſicut ſenſus tactus, & guſtus, & circa eas medium ponit, & quantum ad uenerea, & quantum ad cibos. Et uirtuoſus iſta uirtute uocatur temperatus. Vitium autem iſti uirtuti oppoſitum ſecundum ſuperabundantiam, uocatur intemperantia: & uitioſus uocatur intemperatus, ſecundum defectum autem pauci inueniuntur uitioſi, quia plures ſunt uitioſi in proſequendo delectabilia ciborum, uel uenereorum in nimis, ſed in parum pauci, uel nulli. Et ideo non eſt nomen impoſitum, ſed debet uocari uitium inſenſibilitas, & uitioſus inſenſibilis, eo quòd huiuſmodi delectationes ſenſu percipiuntur Et ſic habemus duas uirtutes cum ſuis uitiis oppoſitis. Si autem ſecundo uirtus ſit circa paſſiones, quę habent obiectum pertinens ad exteriora, hoc poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ut reſpiciant exteriora mala, & triſtabilia, qui-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

bus homo prouocatur ad iram. Et ſic habemus manſuetudinem, quæ eſt uirtus ponens medium circa irã, & virtuoſus uocatur manſuetus. Oppoſitum autem vitiũ ex ſuperabundantia uocatur iracundia, & uitioſus iſto uitio uocatur iracundus. Vitium autem ſecundum defectum uocatur inirascibilitas, & uitioſus illo uitio inirascibilis. Alio modo põt eſſe uirtus circa paſſiones, quæ habent obiecta exteriora bona concupiſcibilia, hoc autem poteſt eſſe dupliciter. Quia exteriora bona quædam ſunt diuitiæ, quædã ſunt honores. Si uirtus ſit circa diuitias, hoc eſt dupliciter, uel circa magnas, uel circa mediocres. Si circa mediocres, ſic eſt liberalitas, quæ eſt uirtus ponens medium circa dationem, & acceptionem pecuniarum, uel æquiualentiam, uirtuoſus dicitur liberalis. Vitium autem oppoſitũ per ſuperabundantiam dicitur prodigalitas, & uitioſus prodigus, & iſte ſuperabundat in dando, & deficit in recipiendo. Vitiũ autem ſecũdum defectum dicitur illiberalitas, & uitioſus dicitur illiberalis, & ille ſuperabundat in recipiendo, & deficit in dando. Si autem uirtus ſit circa magnas diuitias, ſic eſt uirtus, quæ dicitur magnificentia, quæ eſt uirtus medietatem ponens circa magnas diuitias dãdas, & accipiendas, & uirtuoſus dicitur magnificus. Vitium autem oppoſitum ſecundum ſuperabundantiam, dicitur ἀπειροκαλία. ab α quod eſt ſine, & πεῖρα quod eſt experientia, & καλὸν quod eſt bonum quaſi ſinę experientia boni, quia ſcilicet multa expendentes, non curant qualiter bene expendant, uocatur etiã βαυνσία a βάυνναυσος, quod eſt fornax, quia ad modum fornacis omnia conſumunt, & uitioſus uocatur apyrotalus, uel banaſus, ſed uitium, per defectum uocatur parcus. Si autem uirtus ſit circa exteriora bona, quæ ſunt honores, hoc poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ut ſit circa honores magnos, alio modo circa honores mediocres. Et ſi ſit circa magnos, ſic eſt uirtus, quæ uocatur magnanimitas, quæ eſt uirtus ponens mediũ rationis in proſequendis, uel fugiendis magnis honoribus, & uirtuoſus uocatur magnanimus. Vitium autem oppoſitum ſecundũ ſuperabundantiam in nimis proſequendo magnos honores, uocatur καπνώτης, a καῦμα quod in græco eſt incen

dium,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

dium uel a καπνὸς quod grecè eſt fumus. Vnde, & ſic καπνώτης eſſet fumoſitas, quæ noſtris latinis uocabulis conuenit, quia etiam, & eos qui nimis ad magnos honores anhelant, ut aſcendant ad alta, conſueuimus ardentes uentoſos fumoſoſq; uocare. Et ſecundum hoc poteſt uitioſus uocari καπνώδης græcè, latine uero uentoſus ardens fumoſus. Vitium autem ſecundum defectum uocatur puſillanimitas. Si autem uirtus ſit circa honores mediocres, ſic uirtus ponens medium ad illos debite proſequendos, uel fugiendos, uocatur φιλοτιμία a φίλος quod eſt amor, & τίμιος quod eſt debitus, quaſi debitus amor honoris. Virtuoſus autem poteſt uocari philotimus, ideſt debitus amator honoris. Vitium autem ſecundum ſuperabundantiam idem nomen habet, quia dicitur philotimia, & uitioſus philotimus, quia non eſt nomen impoſitũ, ſed ad differentiam poteſt dici uirtutis debitus amor, & uirtuoſus debitus amator. Vitioſus autem per ſuperabundantiam dicitur abſolute amator honoris, & uitium amor honoris. Vitium autem ſecundum defectum uocatur ἀφιλοτιμία, ab a quod eſt ſine, & uitioſus αφιλότιμος. In hac enim uirtute ut patet 2. Eth. uitioſi aſcribunt ſibi nomen uirtuoſi, unde & laudamus eos, qui nihil curant de honoribus, & eos etiam, qui ſunt multum ſolliciti: quaſi non ſint negligentes, & ideo non eſt bene notata diſtinctio nominum inter iſta. Si ergo patet, quòd habemus quinque uirtutes reſpectu paſſionum, quæ habent obiecta exteriora reſpectu mali. Vnam ſcilicet manſuetudinem reſpectu boni: quattuor ſcilicet liberalitatem, & magnificentiam circa diuitias, magnanimitatem, & φιλοτιμίαν circa honores. Si autem uirtus ſit circa paſſiones, quæ habent obiectum pertinens ad actus exteriores humanos, ſic ſciendum, quòd omnes tales uirtutes in uno conueniunt, ſcilicet quòd omnes ſunt circa uerba, & facta, in quibus homines cõicant, & quantum ad hoc non diſtinguuntur, ſed aliter, & in aliis differunt, & ſecundum hoc diſtinguuntur, quia circa talia uerba, & facta in quibus homines communicãt duo conſiderantur. Vnũ eſt uera realitas, & realis ueritas talium.

Aliud

Aliud est delectationem in talibus uerbis,& factis. Si acci piamus ueritatē, sic respectu uerborum, & factorum, quibus aliquid alteri se exhibet manifestum in argumentum, ut decet secundum debitam rationem, accipitur uirtus in istis ponēs medium rationis quæ ab Arist. vocatur veritas, & uirtuosus uocatur uerax. Vitium autem oppositum per superabundantiam, in quo est quædam fictio falsi in plus, uel quantum ad facta, uel quantum ad dicta, fingendo maiora de se quàm sunt, uocatur iactantia,& uitiosus uocatur iactator, sed uitium in minus secundum defectum, quando aliquis fingit de se minora, quàm sint, uel quędam uilia uocarur ἐιρωνέια.i.irrisio, & talis fictor uitiosus uocatur ἔιρων.i.irrisor. Si autem consideremus circa talia uerba, & facta delectationem, hoc potest esse dupliciter. Vno modo ut aliquis decenter se exhibeat delectabilē in uerbis,& factis decentibus alteri in his, quæ fiunt seriò. Alio modo in his, quæ fiunt in ludo,& iocose. Si primo modo quantū ad ea, quæ fiunt seriò & respiciunt communem uitam, sic respectu talium ponitur uirtus, quæ ponit in his medium rationis, quam uocat Aristo. amicitiam, non ab effectu amandi, sed ad decentiam conseruandi, quam nos affabilitatem appellare possumus, & ipse uirtuosus potest dici amicus, uel affabilis. Vitiosus autem per superabundantiā, ubi non facit nisi causa delectandi, uocatur placidus, & uitium placiditas. Vbi autem talem se exhibet propter aliquam propriam utilitatem, uocatur blāditor, uel adulator. Qui autem uitiosus est secundum defectum, & non uerctur aliquos contristari cum quibus uiuit, uocatur litigiosus, uel discolus, & uitium potest dici litigiositas uel briga, Si autem aliquis exhibeat se delectabilem uerbis,& factis aliis in ludis,& iocosis, decentibus, & uirtuosis, uocatur ἐυτροπέλος, id est quasi se uertens bene ad omnia. Ille autem, qui est uitiosus per superabundantiam in ludis, & iocis, uocatur βωμολόχος, a βωμός quod ē altare,& λοχος quod est raptor, & dicitur ad similitudinē milui, qui semper uolat circa aras idolorum, in quibus animalia immolabantur, ut aliquid raperet, & idem est de illo, qui excedit in ludo, quia semper insistit ad hoc, quòd uerbum

uel

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

uel factum alicuius in ludis conuertatur, uitium autem uocatur maliuolentia. Vitiosus autē ex defectu ἀγροικος.i. quasi agrestis,& uitium ἀγροικία.i. Agrestitas. Et sic patet quòd circa passiones, quæ respiciunt actus exteriores humanos, sunt tres uirtutes. Vna circa ueritatem uerborum, & factorum,& dicitur ueritas. Aliæ duæ circa delectationem,& tristitiam in eisdem, & sunt amicitia, seu affabilitas,& ἐυτραπελεία.

Sex conclusiones ex præmissis,& primo quot sint, & quæ virtutes morales appellentur. Cap. XCII.

HIc autem ex dictis tertio concludo sex conclusiones. Prima est de numero uirtutum quòd omnes uirtutes morales sunt.12. Vna circa operationes scilicet iustitia,decem circa passiones,scilicet fortitudo, temperantia, mansuetudo, liberalitas, magnificentia, magnanimitas, φιλοτιμία, ueritas, amicitia, uel affabilitas, quòd idem est,& ἐυτραπελεία,quas omnes enumerat Arist.cum oppositis uitiis hic positis.2 Ethi.& de omnibus determinat in aliis libris consequenter.

Quare prudentia non computetur inter virtutes morales, cum sit Cardinalis. Cap. XCIII.

SEcunda conclusio est dubitationis remotiua,quare scilicet cum prudentia ponatur inter morales uirtutes hic non ponitur Et dicendum quòd inter illas non enumeratur prudentia, quia prudentia est moralis quantum ad materiam, sed non quantum ad subiectum, quia prudentia est in intellectu sicut in subiecto. Et ideo hic solum est distinctio uirtutum moralium, quæ sunt morales quantum ad materiam, & quantum ad subiectum. Subiectum autem omnium uirtutum moralium, quæ utroque modo sunt morales,est appetitus.

In quibus partibus vel potentijs animæ sint virtutes morales sicut in subiecto. Cap. XCIIII.

TErtia conclusio est quòd quàmuis omnes virtutes morales sint in appetitu, differunt tamen, quia iustitia, quæ est uirtus circa operationes, est in appetitu intellectiuo, quæ proprie dicitur uoluntas. Aliæ autem omnes, quæ sunt circa passiones, quia ipsæ omnes sunt circa appetitum sensitiuum, sunt omnes in appetitu sensitiuo, sed differenter, quia illæ, quæ respiciunt suum obiectum absolute sine ratione ardui, & difficilis, sunt in parte appetitus sensitiui, quæ uocatur concupiscibilis, & sunt sex scilicet temperantia, liberalitas, φιλοτιμία, ueritas, & amicitia, & ευτραπελία. Aliæ autem quæ respiciunt obiectũ suum non absolute, sed ratione ardui, & difficilis, sunt in alia parte sensitiui appetitus, quæ uocatur irascibilis, & sunt quatuor, scilicet fortitudo, magnificentia, magnanimitas, mansuetudo.

Quod iustitia, quæ est circa operationes, differt ab omnibus alijs, quæ sunt circa passiones. Cap. XCV.

QVarta conclusio est quòd iustitia ab aliis uirtutibus moralibus differt in quatuor. Primo quantum ad obiectum, quia est circa operationes, aliæ circa passiones. Secundo quantum ad subiectum, quia est in appetitu intellectiuo, aliæ omnes in sensitiuo. Tertio quãtum ad medium, & hoc dupliciter. Primo quia aliquæ uirtutes respiciunt medium rationis, sed in iustitia accipitur mediũ rationis, & etiam medium rei. Secũdo quia quælibet aliarum uirtutum est medium duorum uitiorum, quorum unum est secundum superabundantiam, alterum secundum defectum, sed iustitia non est medium duorum uitiorum, sed solum opponitur ei iniustitia, & hæc patet. 5. ethicorũ. per hoc autem ad ultimum põt respõderi quare nõ fuerũt sibi duo uitia opposita superius assignata sicut cæteris? Causa est, quia ipsa non est media duorum uitiorũ, ut dictũ est.

Quod

Quod hæc diſtinctio virtutum non eſt in indiuiduas ſpecies, ſed eſt diuiſio in genera. Cap. XCVI.

QVinta concluſio eſt quòd hæc diſtinctio & aſſignatio uirtutum quo ad omnes, non eſt in uirtutes indiuiduas, uel in ſpecies ſpecialiſſimas uirtutum, ſed eſt diuiſio uirtutum moralium in genere. Nam illæ virtutes continent alias ſub ſe, ſicut patet expreſſe de iuſtitia, quæ eſt circa operationes. Quia enim ad iuſtitiam pertinet reddere debitũ. Debitũ aũt nõ eſt unius rõnis in omnibus: idcirco ſecundum diuerſas rationes debiti accipiuntur diuerſæ uirtutes ad iuſtitiam pertinentes, ſicut religio per quam redditur debitum Deo. Pietas, per quam redditur debitum parentibus, uel patriæ. Gratia, per quam redditur debitum benefacientibus, & huiuſmodi. Et quod dictum eſt de iuſtitia, intelligendum eſt de aliis, & non ſolum quantum ad virtutes, ſed etiam quantum ad vitia oppoſita, ſed non diſtinguo per ſingula ratione nimiæ prolixitatis D. Thomas. Doctor communis de omnibus generaliter, & de ſingulis ſpecialiter in prima ſecundæ, & ſecunda ſecundæ diſſeruit luculentius.

Quomodo ſe habeat ad rationem virtutis verecundia νεμεσις ἐπιείκεια, heroyca, continentia, & amicitia, & quomodo nomen virtutis conueniat eis large, & ſtricte. Cap. XCVII.

SExta concluſio eſt dubij remotiua· Poſſet enim aliquis dubitare, cum Ariſt. faciat mentionem in li. ethic. de aliis, quæ ſunt vel eſſe videntur virtutes. ſ. in 2. de verecundia, & nemeſi. Et in 5. de ἐπιείκεια. in 7. autẽ de heroyca, & continentia. In 8. de amicitia. Quare non hic iſta explicata uel enumerata ſunt. Ad quod dicendum quòd nomine uirtutis poſſumus uti large, ut dicamus uirtutem omne principium laudabilium operum, vel omne, quod eſt de ſe laudabile. Alio mõ proprie ſcd̃m ꝓpriã acceptationẽ ſicut dcm̃ ẽ ſupra. Primo mõ qđlibet iſtorũ large virt⁹ mõ aliquo pt dici. Sed ꝓprie vtendo noĩe virtutis verecũdia, & nemeſis, q̃uis in quadã medietate cõſiſtãt, nõ ſũt virtu-

tes,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tes, sed passiones laudabiles. ἐπιείκεια autem est uirtus. Et heroyca supra uirtutem. Continentia aliquid minus uirtú te Amicitia autem effectus uirtutis. Hoc autem patet per singula discurrendo.

Quod uerecundia est de numero laudabilium non tamen est uirtus sed passio. Cap. XCVIIII.

PRimo quidem hoc patet de uerecundia, de qua dicit Arist 4.Ethic.c 16 quòd est timor inglorationis idest confusionis, qua opponitur gloriæ. Ex hoc patet, quòd uerecundia est passio, & cōtinetur sub timore sicut species sub genere, & utrunq; facit transmutationem in corpore, sed differunt secundum Arist. ibidem, quia pallescunt timentes, & erubescunt uerecundati. Et huius diuersitatis ratio est, quia natura mittit spiritus ad locum, ubi sentit defectus, sedes autem uitæ est in corde. Et ideo quando periculum uitæ timetur, spiritus, & humores currunt ad cor, & ideo exteriora quasi deserta pallescunt. Honor autem, & confusio in exterioribus est. Et ideo quando homo timet periculum honoris, recurrentibus humoribus, & spiritibus ad exteriora, homo rubescit. Ex quo patet, quòd uerecundia est passio, & non uirtus, nihilominus est de numero laudabilium, & iuuenum ætati congruit, in quibus est mali retractiua. Ille ergo qui excedit in uerecundando, ut de omnibus uerecūdetur uocatur καταπλάκων idest stupidus. Ille autem qui deficit uocatur inuerecundus. Medium tenens, & laudabile uocatur uerecundus.

Quod νέμεσις est de numero laudabilium, & est passio, & non uirtus. Cap. XCIX.

Νέμεσις autem est passio, quæ est medium tenens circa delectationem, & tristitiam eorum, quæ eueniunt proximis, & dicitur νέμεσις idest reprehensio, & idem nemesicus, idest reprehensor, & stat medium laudabile huius passionis, in hoc quòd aliquis tristetur de prosperitate in malitia, & gaudeat de prosperitate in bono, & hæc me-

dietas

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

dictas uocatur νέμεσις,& habens eam uocatur nemesicus. Vituperabile autem in extremo superabundanti est,ut aliquis tristetur de omnibus qui prosperantur siue bonis siue malis,& talis superabundantia uocatur inuidia, & habens eam uocatur inuidus. Vituperabile autem in defectu,est quando quis in tantum deficit a tristando, ut etiam gaudeat de malis,qui etiam in sua malitia prosperantur, & talis malitia uocatur ἐπίχαρσις,& habens eam dicitur ἐπίχαρτος, nam dicitur quasi gaudens,& κακός malum ἐπὶ super,ac si dicatur gaudium de malo.

Quod ἐπιείκεια sit uirtus iustitiam respiciens,quia est iusti legalis directiua ad intentionem legislatoris respiciens, non ad uerba in casu quem legislator prauidere non potuit. Cap. C.

Επιείκεια autē dicitur uirtus directiua iusti legalis,ubi intelligendum,quod quia actus humani non habent omnimodam certitudinē,& uniformitatem,sed sunt uariabiles, & quasi infinitis modis,nullus legislator potest prævidere omnes casus particulares, & quia etiam isti propter suam multitudinem incōprehensibiles sunt,oportet,quòd lex detur in uniuersali. Vnde ars imitatur naturā,quæ est de his,quæ accidunt ut sępius,& quæ deficiunt in paucioribus,ut quod homo nascatur cum quinque digitis,aliquando tamen,& in paucioribus habet sex: ita ars dat legē obseruabilem,ut in pluribus,potest tamen contingere casus, in quo uerba legis non debent saluari,in quo legislator, si præsens fuisset,noluisset seruari,& in talibus dicitur intentio legislatoris saluari,& non uerba legis, ut uerbi gratia. Sit data lex,quod cuilibet est reddendum depositum, aliquis autem deponit gladium,& postea efficitur furiosus,& gladium depositum repetit,numquid in hoc lex debet seruari secundum uerba,certe non,sed secundum intentionē legislatoris,quæ fuit,ut in hoc casu, & in talibus nullo modo redderetur. Virtus ergo,quæ facit ut uerba legis in casu aliquo non seruentur, sed intentio legislatoris,dicitur ἐπιείκεια,ab ἐπὶ quod est supra,& εἰκός qđ est obediens,quia

scili-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ſcilicet per ἐπιείκιαν aliquis excellentiori modo obedict, dum ſeruat intentionem legislatoris, ubi diſſonant uerba legis. Et habēs talem uirtutē dicitur ἐπιείκης. Et eſt hæc uirtus directiua iuſtitiæ legalis, & quia reſpicit iuſtitiam, ſatis poterat in communi cointelligi cum iuſtitia ſuperius enumerata, nec oportet duo extrema, ſicut nec in iuſtitia, aſſignare.

Quid ſit virtus heroica & quomodo conueniat homini, & cui opponatur. Cap. CI.

QVantum autem ad virtutem heroycam. Sciendum, quòd anima humana eſt media inter ſuperiores ſubſtantias, & diuinas, quibus communicat per intellectum, & animalia bruta, quibus communicat in potentiis ſenſitiuis. Sicut ergo in homine aliquando affectiones ſenſitiuæ partis corrumpuntur vſque ad ſimilitudinem beſtiarum, & hæc uocatur beſtialitas: tranſcendens modum humanæ malitiæ, vt patet in vitiis contra naturam. Ita etiã in homine pars rationalis perficitur, & confortatur vltra communem modum humanæ perfectionis, quaſi in ſimilitudinem ſubſtantiarum ſeparatarum, & ſic vocatur virtus heroyca, & diuina quaſi modo excellenti, & diuino hominem faciens operari. Gentiles enim vocabant heroas animas defunctorum virorum inſignium, quos deificatos credebant. Et ita patet quòd cum anima ſit medium tenēs inter animalia bruta, & ſubſtantias ſeparatas, vtrunque participat extremorum, vnde per virtutem heroycam attingitur quod eſt ſuperius, per vitium beſtialitatis quod eſt inferius, & habet ſe medio modo per virtutes communes, & vitia communia ſuperius enumerata. Virtus autem heroyca non habet vitium oppoſitum duplicem malitiam, ſed ſolam beſtialitatem, vt patet. 7. ethico. vbi probat ex dicto Priami Philoſophus hanc virtutem eſſe in hominibus. Quia ille dicebat de filio ſuo Hectore quòd non videbatur mortalis filius hominis, ſed Dei, quia ſcilicet in eo quidam modus viuendi, & operandi apparebat ultra cōem modum humanũ, quia, ſ. ſuperhumanus, & diuinus.

De

De continentia quot modis dicatur, & quomodo virtus, et quomodo non. Cap. CII.

DE continentia autem ſciẽdum quòd dupliciter poteſt ſumi. Vno modo pro eo, quòd homo abſtinet ab omni delectatione uenerea, & ſic Apoſtolus ad Gal. 1. inter fructus continentiam caſtitati coniungit, & ſic continentia perfecta principalis quidem eſt uirginitas, ſecundario uero uiduitas. Et hoc modo continentia ſic eſt uirtus, ſicut uirginitas. Alio modo poteſt ſumi pro eo, quòd homo reſiſtit concupiſcentiis prauis, quæ in eo uehementer exurgunt. Et hoc modo accipit Philoſophus continentiam. 7. ethi. ferè per totum c. 16. Et ſic eam accipiendo patet, ut dicitur. 3. ethic. quòd nõ eſt uirtus, ſed aliquid iuxta uirtutem. Eſt enim prope uirtutem, inquantum firmatur ratio contra paſſiones, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit ad perfectam rationem uirtutis moralis, ſecundum quam appetitus ſubditur rationi ſic, ut non inſurgant uehementes paſſiones rationi contrariæ. In continuitatem autem tales paſſiones inſurgunt, quàmuis non proſequantur.

Quomodo differant temperantia & continentia. Cap. CIII.

EX hoc autem concluduntur tria. Primo q̃o differant tẽperantia & cõtinentia, quia continentia ſumpta ꝓut importat ceſſationem ab omnibus delectationibus venereis, eſt uirtus, & nobilior temperantia, ſicut uirginitas caſtitate. Continentia autem ſumpta prout importat reſiſtentiam rationis ad concupiſcentias uehementes, non eſt uirtus, ſed aliquid minus uirtute, & ſic temperantia nobilior eſt, quia bonum uirtutis eſt laudabile, quia eſt ſecundum rationem. Magis autem uiget bonum rationis in temperato, in quo etiam appetitus ſenſitiuus eſt ſubiectus rationi, & quaſi edomitus a ratione, quam in continente, in quo appetitus ſenſitiuus uehementer reſiſtit rationi, quàmuis ratio ſit firmata contra eius concupiſcentias prauas, unde ſic continentia comparatur ad temperantiam, ſicut imperfectum ad perfectum.

Quæ sit materia vel obiectum continentiæ. Cap. CIIII.

SEcundo concludo quomodo conueniant circa materiam. Vbi intelligendum, quòd sicut temperãtia potest conuenienter, & large accipi in quamcunque materiam, tamen proprie dicitur in illa materia, in qua est optimum hominem refrenari: ita etiam cõtinentia large dicitur circa quamlibet materiam aliqualiter refrenabilem. Vnde, & ipsum nomen continentiæ quãdam refrenationem importare videtur. Continere enim est se retinere, sed proprie continentia dicitur in materia, in qua est optimum & difficilimum continere. Hæc autem est circa delectationes sensus tactus quantum ad uenerea. In quibus natura summã delectationem posuit, vt animalia ad ista inclinarentur propter conseruationem speciei. Similiter etiam quantum ad cibaria propter conseruationem in diuidui, quia delectationes venereorum sunt vehementiores, eo quòd maius bonum est conseruatio speciei, ad quod ordinantur, quàm gustus cibariorum, quę ordinantur ad conseruationem indiuidui, quod non est tantum bonum. Idcirco sicuti temperantia est maxime circa illa, quæ respiciunt delectationes venereas, ita & continentia Et ideo etiam magis consueuimus dicere continentiam circa venerea, quàm circa cibaria, quàmuis sit circa vtrunque.

Quid sit incontinentia, & incontinens, & quomodo se habeant ad temperantiam. Cap. CV.

EX dictis potest patere quid sit incontinentia, quæ opponitur continentiæ, & quid incontinens, qui opponitur continenti: patent tamen hæc perfectius. 7. ethic. Intemperatus enim dicitur qui ex propria electione, & habitu per consuetudinem acquisitam peccat. Incontinens autẽ, qui ex aliqua passione occurrente. Et ideo quia intemperatus agit ex electione. Incontinens ex passione, sequuntur quatuor. Quorum primum est quòd intemperantia est vitiosus habitus, ex quo sibi redditur male agere quasi con-

natu-

naturale, non sic autem in incontinente. Secundum sequitur ex primo, quia passio cito transit trãseunte actu passionis in incontinente Habitus autem intemperantiæ manet actu, actu intemperantiæ transeunte in intemperato. Ideo incontinens tristatur passione transeunte, & dolet de commisso: intemperatus autem non dolet, sed magis gaudet se peccasse eo quòd talis operatio est quasi sibi connaturalis facta per habitum. Et ideo dicitur Prouerb. 2 Lætantur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Tertium autẽ sequitur ex his duobus. Quod cum habitus sit difficile mobilis, passio autem cito transeat, intẽperatus est difficilius sanabilis & emendabilis, quàm incontinens. Quartum aũt sequitur ex his. Sicut enim temperantia simplex est perfectior continentia & temperatus melior est continente, ita per oppositum intemperatus est peior incontinente, & intemperantia peior incontinentia.

Quomodo amicitia sit virtus, & quomodo non. Cap. CVI.

AMicitia aũt quodammodo uirtus est, & quodãmodo non. Vbi sciendum quòd Arist. in li. ethi. determinat de duplici amicitia, quarum una consistit in effectu exteriori in exterioribus factis, & dictis, ut aliquis per hoc decenter & delectabiliter conuiuat aliis in seriis cõis uitæ. Et hoc est quidam habitus medius inter blanditorem, & litigiosum, & uocatur amicitia, uel affabilitas. Et de hac agit Arist in 2. ethic. enumerando eã cũ aliis, & in quarto determinando de ea, & hæc fuit supra similiter cum eis condiuisa. Et talis habitus uirtuosus proprie non est amicitia, quia eodem modo se per eam habet hõ ad ignotos, & notos, cõiunctos & remotos. Alia aũt amicitia est, q̃ cõsistit in affectu interiori principaliter, quo quis aliũ diligit. Et sic est effectus oĩs virtutis, & oẽm uirtutẽ cõsequitur, quia ista amicitia tendit amicus in alterum propter bonũ honestũ, quod in illo est. Virtus autem habet rõnem boni, & honesti simpliciter. Et ideo omnis uirtus ex sui natura est causatiua amoris sic, ut ametur. Et sic amicitia nõ est uirtus sed oẽm uirtutẽ cõsequens, & ita determinat Arist. in 8 &

9.ethicorum. de cuius speciebus, & conditionibus ibi patebit, supersedeantur ad præsens. Albertus autem in 7.ethicorum, in principio dicit quòd amicitia potest importare habitum quendam, qui conueniat in passionibus affectionum.s.in amationibus. Et sic amicitia est virtus dicta moralis, quam secundum eum Tullius beniuolentiam nominat. Et tunc sumitur hic aliter amicitia, vel beniuolentia, quàm superius, vbi agebatur de diuersitate nominum ad amorem pertinentium. Ex quo patet quòd nomine amicitiæ duobus modis importatur habitus virtuosus, scilicet primo modo, & tertio modo dictis, scilicet sic proprie & vsitato modo, non vtimur nomine uocabuli, sed prima uirtus dicitur affabilitas, & tertia dicitur beniuolentia, quamuis large nomen amicitiæ eis conueniat. Secundo autem modo amicitia non est uirtus, sed consequens omnem virtutem, & omnis virtutis effectus. Ex quibus patet quod dictum fuerat in principio istius sextæ conclusionis supra propositũ scilicet quòd uerecundia & nemesessis nõ sunt uirtutes sed passiones, sunt tamen de numero laudabilium ἐπιείκεια autem est uirtus omnis iustitiæ directiua: Heroyca autem est supra uirtutem. Continentia aliquid infra virtutem. Amicitia est effectus virtutis.

An virtutes Cardinales sint morales vel intellectuales. Cap. CVII.

Modo restat dicendum secundo de virtutibus Cardinalibus, ubi considerãda sunt tria. Primum autem omnium uidendum est an uirtutes Cardinales pertineant ad morales, uel intellectuales. Ad quod dicẽdum quòd cũ uirtus importat rectitudinem appetitus, illa uirtus dicitur habere perfectam rationem uirtutis, quæ requirit rectitudinem non solum quantum ad factionem bene operandi, sed quia causat boni operis usum. Illa autem habet imperfecte rationem uirtutis, quæ non causat rectitudinem appetitus, & quàmuis faciat facultatem bene operandi, non tamen causat boni operis usum. Constat autem quòd perfectum est principalius imperfecto. Et ideo uirtutes, quæ con-

continent rectitudinem appetitus dicuntur Cardinales, ideſt principales: huiuſmodi autem ſunt uirtutes morales, & inter intellectuales ſola prudentia, quæ quo ad materiam eſt moralis, quo ad ſubiectum intellectualis ut ſupra patuit. Et ideo conuenientius Cardinales uirtutes non inter intellectuales, ſed inter morales collocantur.

Quot ſint virtutes Cardinales. Cap. CVIII.

SEcundo videndum eſt quæ ſint iſtæ, & quot. Et dicendum eſt quod ſunt quatuor. Quorum numerus, & ſufficientia ſic ſumitur, & ſecundum principia formalia, & ſecundum ſubiecta. Secundum principia formalia ſic principium formale uirtutis, de qua nunc loquimur, eſt rationis bonum. Quod quidem dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo ſecundum quòd ipſa in rationis conſideratione conſiſtit, & ſic eſt una uirtus Cardinalis, ideſt principalis, quæ dicitur prudentia. Alio modo ſecundum quòd circa aliquid ponitur ordo rationis, & hoc dupliciter. Vno modo circa operationes, & ſic eſt iuſtitia, uel circa paſſiones, alio modo, & ſic neceſſe eſt eſſe duas uirtutes. Ordinẽ enim rationis neceſſe eſt ponere circa paſſiones conſiderata repugnantia ipſarum ad rationem. Quod quidem poteſt eſſe dupliciter. Vno modo ſecundum quòd paſſio impellit ad aliquid contrarium rationi, & ſic neceſſe eſt, quòd paſſio reprimatur, & hoc facit uirtus temperantiæ. Alio modo ſecundum quòd paſſio retrahit ab hoc, quòd ratio dictat, ſicut timor periculorum & laborum. Et ſic neceſſe eſt quòd firmetur homo in eo quod eſt rationis, ne ſcilicet recedat, & hoc facit fortitudo. Secundum ſubiectum autem hæc eadem diſtinctio reperitur. Inuenitur enim quadruplex ſubiectum uirtutis, de qua loquimur, ſcilicet rationale per eſſentiam, quod prudentia perficit, & ſic eſt intellectus, & rationale per participationem, ſcilicet uolũtas, quæ eſt ſubiectum iuſtitiæ, & appetitus ſenſitiuus qui diuiditur in iraſcibilem, quem perficit fortitudo, & cõcupiſcibilem, quem perficit temperantia.

Vnde, & quare dicantur cardinales. Cap. C I X.

TErtio uidendum est quare istæ magis dicantur cardinales, quam aliæ. Ad quod dicendum, quòd illæ, uirtutes dicuntur cardinales. Primo quasi generales, secundò quasi principales, tertio a cardine cardinales.

Ratio ex qua illæ quattuor uirtutes, scilicet iustitia, prudentia fortitudo, temperantia, dicantur cardinales. Cap. C X.

QVantum ad primum sciendum, quòd istas uirtutes dupliciter considerare possumus. Vno modo secundum omnes rationes formales, & secundum hoc dicuntur cardinales quasi generales ad omnes alias uirtutes, ut puta omnis uirtus, quę facit bonum debiti, & recti in operationibus, dicatur iustitia. Et omnis uirtus, quæ cohibet passiones, & deprimit, dicatur temperantia, & omnis uirtus, quæ facit firmitatem animi contra quascunq; passiones, dicatur fortitudo. Et omnis uirtus, quæ ponit rectitudinem rationis in quibuscunq; actibus, uel materiis dicatur prudentia. Et sic multum de istis uirtutibus loquuntur philosophi, & doctores theologiæ, & sic alię uirtutes continẽtur sub istis. Et ex hoc istæ cardinales. i. generales, uel principales dicuntur. Alio modo possunt considerari secundum, quòd istæ uirtutes denominantur ab eo, quod est principium in quacunq; materia, & sic sunt speciales uirtutes contra alias diuisę. Dicuntur autem sic cardinales, quasi principales, quia sunt principales respectu aliarum propter principlitatem materię, sicut quòd prudentia dicatur principalis, quia est præceptiua. Iustitia, quia est circa operationes debitas inter æquales. Temperantia, quia reprimit cõcupiscentiam delectabilium tactus. Fortitudo, quia confirmat animum contra periculum mortis. Et utroq; modo cardinales principales dicũtur, & generales. Tertio dicuntur cardinales a cardine hostii propter similitudinẽ, & hoc dupliciter. Primo per similitudinẽ cardinis, in quo mo-

motus hoſtii terminatur. De rõne aũt hoſtii eſt ut ꝑ ipſum interiora domus uideatur, unde, & illud quod habet rõnẽ reducendi in aliud, hoſtiũ dicitur. Et ſic accipitur Ioan. x. Ego ſum hoſtium &c. Et per oppoſitũ illud, per quod non eſt motus in aliquid aliud, ulterius nõ habet rõnem hoſtii. Virtutes autem theologicę, cum ſint circa finem, ſic ſunt quod nõ eſt aliquid aliud ulterius ex parte obiecti, in quo tendatur, & ideo in uirtutibus theologicis non inuenitur ratio hoſtii, & ideo non poſſunt dici cardinales. Similiter nec in uirtutibus intellectualibus, quia perficiunt in uita contemplatiua, quę non ordinatur ulterius ad aliam uitã, ſed actiua ordinatur ad ipſam. Vnde cum uirtutes morales perficiant in uita actiua, & habeant actus ſuos iuxta finem ultimum, ſicut circa obiectum, ex utraq; parte in eis generaliter inuenitur ratio hoſtii, & ideo ſolum morales cardinales dicuntur. Sed quia inter morales per illas quattuor eſt proceſſus ad alias, quia omnes alias continent, tanquã generales ſpeciales. Idcirco inter omnes morales ſolum illæ quattuor cardinales dicuntur. Secundo modo dicuntur cardinales a ſimilitudine cardinis in quo hoſtiũ uoluitur, & motus hoſtii fundatur, quia ſicut totus motus hoſtii eſt in cardine, & in eo uoluitur, ſic omnis actus humanæ uitę continuè uerſatur uel ſaltem frequentius, & crebrius circa materiam iſtarum uirtutum quattuor, quàm aliarum uirtutum. Et ideo ſic a cardine cardinales denominantur. Et ita patet, quòd cum in hoſtio ſint duo cardines, unus ad quẽ hoſtii motus terminatur, alius, in quo hoſtii motus fundatur, & hoſtium uoluitur, & ab utroq; cardine per ſimilitudinem nuncupantur. Vnde primus motus ſumitur ad ſimilitudinẽ primi cardinis, ſecundus ad ſimilitudinẽ ſecundi.

De circunſtantijs actuum humanorum. Cap. CXI.

QVarto principaliter circa uirtutes quia actus uirtutũ boni, & uirtuoſi ſunt, quãdo ſunt debitis circũſtantiis ineſtiti, ideo de circunſtantiis aliquid ponendũ eſt. Et primo quid importetur nomine circunſtantiæ, ſecũdo quot ſint circunſtantiæ in particulari, tertio ad quos modos in genere omnes particulares circunſtantiæ re

ducuntur, quarto quo se habent ad actum, ut in eo ponant rationem bonitatis, uel malitia, uel uirtutis.

Quid significetur nomine circunstantiæ.

QVantum ad primum sciendum, quod nomen circunstantiæ uidetur esse tractum ex his, quæ inueniuntur in loco, & in quantitatibus corporalibus ad actus morales. Illæ enim dicuntur circunstantiæ corporis existẽtis alicubi, quæ non sunt ei intrinsecæ, & tamen eum aliquo modo attingunt. Similiter in actibus illæ dicuntur circunstantiæ, quæ non sunt de essentia illius actus, sed ei accidunt solum subiectiue, ut modus agendi, siue extrinsece, ut locus, tempus, conditio etiam personæ agentis, uel materia circa quam, est actio, & finis, & similia. Quicquid ergo non pertinet ad substantiam actus, ut est in specie naturæ, & tamen aliquo modo contingit ipsum actum, dicitur circunstantia eius.

Quot sint circunstantiæ, & quæ actuum humanorum, & quantum ad circunstantias particulares. Cap. CXII.

QVantum ad secundum sciendum, quòd omnes circũstantiæ uirtutum in hoc uersu cõtinentur. Quis quid ubi, quibus auxiliis cur, quomodo, quando. Quæ possunt declarari sic. Proportio enim actus ad finem potest accipi, uel secundum id quod est in ipso actu, uel secundum id, quod est extra. Si primo modo, uel quantum ad speciem actus, & sic est quid, aut quantum est ad modũ ipsius, & sic est quomodo. Si autem per comparationem ad extra, uel per comparationem ad caussam, uel per comparationem ad mensuram. Si primo modo, uel ad caussam finalem, sic est cur, uel ad caussam efficientem. Et hoc uel instrumentalem, & sic est quibus auxiliis, uel principalem & sic est quis. Si autem per comparationem ad mensuram aut ad locum, & sic est ubi, aut ad tempus, & sic est quãdo. Ex hoc autem patet, quòd particulares circunstantiæ sunt. 7. scilicet ut attendatur primo substantia actus, & sic est quid, secundo modus, & sic est quomodo, tertio causa fina

li

lis, & ſic eſt cur, quarto cauſa principalis efficiens, & ſic eſt quis, quinto cauſſa inſtrumẽtalis, & ſic eſt quibus auxiliis, ſexto tẽpus, & ſic eſt quãdo, ſeptimo locus, & ſic eſt ubi.

Ad quot genera omnes circunſtantiæ reducantur. Cap. CXIII.

QVantum ad tertium, ſcilicet ad quos modos in generali omnes circunſtantiæ reducantur. Sciendum, quòd triplex eſt genus circunſtantiarum. Quædam ſunt quæ important conuenientiam, uel diſconuenientiam ad rectam rationem, ut ſcilicet quòd res accipiatur de uoluntate domini, uel præter eius uoluntatem. Prima enim circunſtantia eſt concors rationi, ſed ſecunda à ratione recta diſcordat. Sicut, quòd res accepta præter uoluntatem accipiatur de loco ſacro directe eſt contra rectam rationem, propter reuerentiam loci ſacri. Aliæ ſunt circunſtantiæ, quæ de ſe nullam important conuenientiam, uel diſconuenientiam ad rectam rationem, important tamen ſuppoſito quodam alio, ſicut accipere alienũ in quantitate magna, uel parua, ſed ſecũdũ nõ diſcordat à recta rõne, ſed quòd indebite accipiatur, puta furto, uel rapina, maiorem diſconuenientiam includit acceptio rei alienæ in magna quantitate, quàm in parua, ſed nõ in alia ſpecie. Aliæ ſunt circunſtantię, quę nec de ſe, nec de quocunq; ſuppoſito includunt diſconuenientiam ad rectam rationem, nec incluſam minuunt, uel augmentant, ſicut quòd res aliena accipiatur cum manu dextera, uel ſiniſtra.

Quomodo ſe habeant circunſtantiæ ad rationem actus, ut in eo ponant rationem uitii, & uirtutis. Cap. CXIIII.

QVantum ad quartum ualet quomodo ſe habent circũſtantiæ ad actum ut in eo ponant rationem uitii, uel uirtutis. Dicendum quòd circunſtantiæ primi generis, de quibus immediate dictum eſt in præcedenti capitolo, ponunt in actu rationem peccati ſecundum multitudinem earum, cum in actu eorum multitudo peccatorũ ſit poſſibilis, ſicut in acceptione rei alienæ ponit ſpeciem peccati, ꝙ accipiatur clam uel per uiolẽtiã, quia primo modo

furtum

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

furtum est, secundo modo rapina. Si autem accipiatur furtum, uel rapina de sacro loco, non est solum furtum uel rapina sed sacrilegium, & sic sunt plura peccata, & non unũ tantum. Cuius ratio est, quia ubicunq; in actu uno sunt plures defectus, uel deformitates, quarum una non est determinatiua alterius, ibi sunt plura peccata, sed in re ablata, uel uiolenter accepta de loco sacro sunt plures deformitates, quarum una non est determinatiua alterius, igitur ibi sunt plura peccata. Maior patet, quia formalis ratio peccati consistit in hoc, quòd non conformatur recte rationi, & talis informitas uocatur defectus, uel deformitas actus moralis. Minor probatur, quia in furtiua acceptione rei alienæ de loco sacro est duplex deformitas, una quia accipitur res aliena præter uoluntatẽ domini, alia irriuerentia loci sacri, qui habet immunitatem, nec una istarum per se est determinatiua alterius, quia potest fieri furtum sine irreuerẽtia loci sacri, & irreuerẽtia sine furto, propter quod in tali sacrilegio non est tantum unum peccatum, sed duo, & illud intelligendum est in omnibus aliis peccatis, quando in actu uno sunt plures circunstantiæ malæ, quarum una non est determinatiua alterius. Et sic patet qualiter circunstantia primi generis se habet ad actum. Sed cõtra hoc diceret aliquis, quòd species rei non potest uariari nisi per illud, quod est intrinsecum rei, sed circunstantiæ non sunt intrinsecæ actui quantum ad essentiam actus, ergo nõ mutant uel addunt speciem. Dicendũ, quòd circunstantiæ nõ sunt intrinsecæ actui quantum ad essentiam actus, nec mutant eius speciem quo ad esse naturæ, sunt tamen intrinsecæ actui quantum ad bonitatem, uel malitiam moralem, & hãc immutare possunt uel nouã addere, priore nõ mutata. De circũstantiis aũt secundi generis, quæ nõ includũt conuenientiã uel disconuenientiã ad rectã rõnem, patet quòd nõ ponunt in actu nouã speciẽ peccati, sed solum in eadẽ specie augẽt culpam, uel minuunt. Quod patet ex ipsis terminis, quia quòd nõ importat ex se deformitatẽ sed importatam auget uel minuit, nõ ponit speciem peccati, sed positam auget, uel minuit, sed deformitates huius generis sunt huiusmodi, ut patet ex præcedentibus, ergo &c. Circun-

stantiæ

ſtantiæ autem tertii generis non ponunt in actu ſpeciem peccati nec augent, nec minuunt. Cuius ratio eſt, quia nullam deformitatem habent ad rectam rationem ſecundum bonum, vel malum, nec ſecundum ſe ut ponãt ſpeciẽ peccati, vt circunſtantię primi generis, nec alio ſuppoſito, nec ponunt augmentum in culpa, vt circunſtantiæ ſecundi generis, vt patet per exemplum poſitũ de acceptione rei alienæ manu dextra, vel ſiniſtra.

Quæ prædictarum circunſtantiæ ſunt confitendæ. Cap. CXV

EX iſtis poteſt elici incidentaliter quæ ſint peccatorum circunſtantiæ confitendæ. Nam circunſtantiæ primi generis, quæ ponunt ſpeciem in actu, ſi illa ſpecies ſit de genere peccati mortalis, omnes tales neceſſario ſunt cõfitendæ. Circunſtantiæ autem ſecundi generis non neceſſario ſunt confitendæ, vt meliores tenent, ſed de magna cõgruitate Circunſtantię autem tertii generis, nec de neceſſitate, nec de congruitate confitendæ ſunt, cum non addant ſpeciem peccati, nec augeant, nec minuant peccatum.

Quomodo uirtutes omnes tã intellectuales, quàm morales conſiſtant in medio, & quomodo non. Cap. CXVI.

VLtimo autem omnium circa materiam virtutũ, quia commune verbum eſt tractum ex dicto phi. 2. Ethi. quòd virtus conſiſtit in medio. Videndũ eſt quomodo uirtutes conſiſtant in medio. Ad quod dicendũ eſt, quòd mediũ dicitur per cõparationem ad extrema. Extrema autem, prout in moralibus loquimur, poſſunt accipi dupliciter. Vno enim modo poſſunt accipi ſecundum comparationẽ boni, & mali. Alio modo ſecundum oppoſitionem ſuperflui, & diminuti. Si accipiatur medium per comparationẽ ad duo extrema oppoſita, quæ ſunt bonum, & malum, ſic dicendum eſt, quòd nulla uirtus conſiſtit in medio, immo conſiſtit in extremo, uel tenet extremum. Si enim ſic eſſet in medio, participaret aliquid de bono, & aliquid de malo, cum medium participet naturam extremorum.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tremorum. Hoc autē falſum eſt, quia nulla virtus aliquid mali participat, ſed tenet alterum extremum, ſcilicet rationem boni, ergo non poteſt dici quòd aliqua virtus cōſiſtat in medio iſto modo. Si autem accipiatur medium ſecundum comparationē ad extrema, quæ ſunt ſuperfluum, & diminutum, exceſſus, & defectus, ſic & virtus moralis omnis, & uirtus intellectualis ſuo modo conſiſtunt in medio, vt patet 2. Ethi. ſicut in exceſſu largitionis duorū conſiſtit vitium quod dicitur prodigalitas, in defectu auaritia & illiberalitas, in medio autem conſiſtit liberalitas, quæ eſt virtus quando dantur danda, & retinentur non danda, & hoc medium in virtutibus moralibus accipitur ſecundum rectam rationē. Idem patet in virtutibus intellectualibus. Quando enim in intellectu affirmatur eſſe, quod nō eſt, exceſſus, & ſuperabundātia, vt ſi dicerem quòd homo eſſet incorruptibilis. Quando autem negatur eſſe quod eſt defectus, & diminutio, vt ſi dicerem hominem non eſſe riſibilem. Horum autem vtrunque quælibet virtus intellectualis refugit. Conſiſtit autem in medio in affirmando. ſ. quòd res eſt ſicut quòd homo eſt riſibilis, & negādo quod non eſt, ſcilicet quòd homo non eſt lapis:

De ſeptem donis Spirituſſancti.

QVia verò dona Spirituſſancti habitus ſunt, & quaſi non videntur differre a uirtutibus, quàmuis differāt. Ideo aliquid inſerendum iudicaui. Circa quæ cōſideranda ſunt quattuor. Primo quomodo differant dona a uirtutibus. Secundo quot ſint dona, & quomodo inter ſe differant, & diſtinguantur. Tertio quomodo dona beatitudines, fructus, & petitiones ſibi mutuo correſpondeant. Quarto deſcendetur in ſpeciali ad donum timoris, quòd ſpecialem difficultatem importat.

Quomodo differant dona a uirtutibus. Cap. CVII.

QVantum ad primum ſciēdum quòd doctores omnes ponunt dona eſſe habitus, ſed an ſint idem realiter

cum

cum habitibus uirtutum, vel differant realiter est difficile videre, & ideo in hoc est diuersorum sententia, teneo tamen doctrinam communem, & dico, quòd differant realiter. Vbi intelligẽdum quòd habitus magis videatur requiri propter modum, quàm propter substantiam actus. In actibus autem humanis consideratur aliquid humanum, & aliquid superhumanum siue diuinum. Humanum autem potest accipi tripliciter. Primo enim potest dici operatio humana, quia est a potentia operante, vel imperante operationi, quæ est humana, pro eo quòd est hominis, inquantum est homo. Et sic operatio dicitur humana, quæ est elicita a potentia rationali, uel importata ab eadem potẽtia, quæ est nata obedire rationi. Aliæ autem non sunt humanæ ut nutrire, digerere, & huiusmodi, & uniuersaliter omnes in quibus communicat homo cum brutis brutaliter. Secundo modo dicitur aliquid humanum, vel operatio humana ratione materiæ, siue obiecti. Et hoc modo istæ operationes, quæ habent passiones, vel operationes humanas, pro obiecto dicuntur humanæ. Et per oppositum illæ non dicũtur humanæ, quæ habẽt pro obiecto aliquid superius humanis operationibus, & passionibus, vt sũt necessaria, & æterna, immo dicuntur esse diuinæ. Vnde 10. Ethic. dicit Philos. quòd opus speculatiuæ magis diuinũ dicitur quàm humanum. Nec etiam dicuntur humanæ, quæ habent pro obiecto aliquid inferius humanis operationibus, vel passionibus, vt expresse patet in operationibus vegetatiuæ, vel sensitiuæ, quia tales non sunt humanæ, sed plantarum, & brutorum. Tertio modo dicitur aliquid humanum ex modo operationis, quia scilicet in operationibus, quæ sũt humanæ, primo modo, vel secundo modo modus humanus seruatur. Et hũc modum quilibet in se potest faciliter experiri. Si autem ea quæ hominis sunt illis duobus modis, aliquis modo superhumano exæquatur, excedens modum communem, erit operatio quodammodo superhumana, & diuina. Quod autẽ homo modo brutali, vel subhumano, modo rationali, vel humano, modo superhumano, vel diuino in suis operibus se habere possit, faciliter patet. Nam homo tenet medium inter bruta, & substantias

sepa-

ſeparatas, quæ diuinæ dicuntur. Si ergo in malitiis eſt inuenire modum humanum peccandi, ſicut in vitiis communibus, vt in furari, inuidere, & huiuſmodi. Et modum ſubhumanum, & brutalem ſicut in peccatis contra naturam, quæ excedunt modum humanæ malitiæ. Ita in bonis eſt inuenire operationes, quæ tenent humanum modum, ad quem perficiunt virtutes morales, de quibus ſupra dictum eſt. Et vlterius etiam modum ſuperhumanum, ſeu diuinũ, ad quem perficit vna uirtus quam ponit Ariſtot. 7. Ethic. c.10. tract. c.101. quæ vocatur heroyca, quæ directè beſtialitati opponitur, vt dicitur ibidem, de qua etiam ſupra dictum eſt. Ex his concluditur breuiter differentia inter virtutes, & dona. Quia virtutes perficiunt modo humano, ſed dona modo ſuperhumano, & diuino. Vnde eodem modo videntur ſe habere virtutes ad dona apud theologos, quomodo ſe habet virtus heroyca ad cæteras morales uirtutes apud philoſophos. Et humanum hic accipitur in donorum, & virtutum differentia ex parte modi operationis, non autem ex parte potentiæ, uel obiecti, quia in illis aliqua dona conueniunt.

Sufficientia, & diſtinctio ſeptem donorum Spirituſſancti. Cap. CXVIII.

SEcundo videndum eſt quot ſint dona, & quomodo diſtinguantur Vbi ſciendum quòd donorum differentia, diſtinctio, & ſufficiẽtia ſic accipitur. Dona enim perficiunt habentem ad promptè exequendum inſtinctum Spirituſſancti, & ideo in omnibus potentijs, quę poſſunt eſſe principia bonorum actuum, uel malorum, dona ponuntur tam in parte intellectiua, quàm appetitiua. Intellectus autem ſiue ratio diſtinguitur in ſpeculatiuam, & practicam non tanquàm in diſtinctas potẽtias, ſed in uuam diſtinctam in diuerſos actus, vt ſupra dictum eſt, & declarabitur infra. In ratione autem tam ſpeculatiua, quàm practica ſunt cõſideranda duo, ſcilicet ipſa apprehenſio rei, & iudicium de re apprehenſa. Ratio ergo ſpeculatiua modo ſuperhumano, vel diuino, quantum ad apprehenſionẽ, perficitur do-

no intellectus. Quantum verò ad iudicium perficitur dono scientiæ. Et ista quattuor dona sunt in intellectu sicut in subiecto. Virtus autem appetitiua in his, quæ sunt ad alterum perficitur dono pietatis modo superhumano. Et sic hoc bonum est in uoluntate, sicut in subiecto: In his autẽ quę sunt hominis ad seipsum quantum ad passiones appetitus, indigemus duplici perfectione. Quædam enim passiones retrahunt nos a bono, ut timor periculorum, & respectu horum modo superhumano perficimur per donũ fortitudinis. Aliæ uerò passiones inclinant ad malum, ut delectationes, & concupiscentiæ carnis, & contra ista perficimur modo superhumano per donum timoris, propter timorẽ enim doni declinat omnino a malo, ut dicitur Prouerb. 15. Ideo petebat ad hoc istud donum. Psal. dicens. psal. 18. Confige timore tuo carnes meas, a iudiciis enim tuis timui, & hæc duo dona sunt in appetitu sensitiuo, in parte concupiscibili, sicut in subiecto. Aliter autem sumitur hæc distinctio a quibusdam sic. Dona perficiunt in uita speculatiua, siue contẽplatiua, siue actiua. Si in speculatiua aut per modum uisus inspicientis, & sic perficit donum intellectus, aut per modum gustus experientis, & sic perficit sapientia. Si autem perficiat in actiua, aut quantum ad recessum a malo, & sic perficit donum timoris, aut quantũ ad perfectionem in bono. Bonum autem duplex est, quoddam necessarium, & respectu istius perficit donum scientiæ, ut dirigens, donum autem pietatis, ut exequens. Aliud autem est bonum super erogationis, ad quod non omnes tenentur, & respectu talis boni perficit donum consilii per modum dirigentis, donum autem fortitudinis per modũ exequentis. Hæc autem dona quãuis diuisim possent ex diuersis locis Scripturæ sacræ colligi, tamen Esa. xi. cap. ponuntur unitæ, vbi de Christo dicitur sic. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & ueritatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.

Quo-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quomodo sibi mutuo correspondeant petitiones, dona, beatitudines, & fructus.

QVia verò petitiones ordinantur ad dona. Dona autẽ per operationes ordinantur ad beatitudines. Fructus autem beatitudinibus correſpõdent, vt videtur dicere glo. Matth. 6 Idcirco dicunt doctores, quòd omnia illa ſibi mutuo correſpondent. Quod quomodo fiat uidendum eſt. Vbi primo declaradum eſt quid horum quattuor nominibus ſignificetur ſcilicet nomine petitionum, nomine donorum, nomine beatitudinum, & nomine fructuum. Secundo ſimul de omnibus oſtẽdetur quomodo ordinantur ad inuicem, & quomodò, & quæ ſibi mutuo correſpondeant.

Quæ dicantur petitiones, & quot ſint. *Cap. CXIX.*

QVantum ad primum ſciendum eſt primo de petitionibus. Vbi intelligendum quòd cum multis auxiliis ſpiritualibus ad bene operandũ indigeamus, quia non ſumus aliquid ſufficiẽtes ex nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt, vt dicitur 2. Cor. 13. Idcirco recurrendum eſt ad Deum, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, vt dicitur canonica Iac 1. cap. & petenda ſunt diuina auxilia, quibus indigemus in vitæ operibus tã actiuæ, quàm contemplatiuæ, præſertim Chriſto dicente Luc. 11. Petite, & accipietis. Hæ petitiones autem continentes auxilia homini neceſſaria ad bene operandũ ſunt ſeptem, quæ ponuntur in oratione dominica, quæ dicitur Pater noſter, & ponuntur Matth. 6. Prima eſt ſanctificetur nomen tuum. Secunda eſt adueniat regnum tuum. Tertia. Fiat voluntas tua, &c. Quarta panem noſtrum quotidianũ da nobis hodie. Quinta eſt dimitte nobis debita noſtra. Sexta eſt, & ne nos inducas in tentationẽ. Septima eſt, ſed libera nos a malo. Et hæ ſeptem ſupplicationes petitiones dicuntur.

Quid ſignificetur nomine doni, & quot ſint dona.
Cap. CXX.

SEcundo videndum eſt quid importetur nomine donorum, & hoc ex dictis poteſt haberi, quia ſunt quidã habitus nos perficientes in uitæ actiuæ, & contẽplatiuæ operationibus modo diuino, & ſuperhumano, & iſti habitus ſunt infuſi, & per quandam appropriationem dicuntur dona Spiritusſancti nõ ſicut ſuſcipientis, ſed ſicut largientis, quàmuis ſint dona totius trinitatis, ſicut & alia. Enumerantur autem hæc dona. Eſa. x i in auctoritate ſuperius allegata. Ex qua patet quòd ſunt ſeptem.

Quæ ſit uis nominis beatitudinum, & quot ſint.
Cap. CXXI.

BEatitudines autem quidã uoluerunt eſſe habitus quoſdam perfectiores diſtinctos a uirtutibus, & donis. Sed melior ſententia eſt beatitudines non eſſe habitus diſtinctos a donis, & uirtutibus, ſed eſſe operationes donorum, & uirtutum perfectarum. Hæ autem per ordinem ponuntur. Matth. 5. Prima eſt. Beati pauperes ſpiritu, quoniã ipſorum eſt regnum cœlorum. Secunda eſt. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Tertia eſt. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Quarta eſt. Beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Quinta eſt. Beati miſericordes, quoniam miſericordiam conſequentur. Sexta eſt. Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum uidebunt. Septima eſt. Beati pacifici, quoniam ipſi filii Dei vocabuntur. Duæ autẽ ſubſequentes ſcilicet. Beati qui perſecutionem patiuntur, &c. Et illa. Beati eſtis cũ maledixerint uobis homines, &c. non ſunt ſpeciales beatitudines, ſed ſunt aliarum contentiuæ, concluſiuæ, & manifeſtatiuæ. Prima quidem generaliter reſpectu omnium fidelium, ſed ſecunda reſpectu apoſtolorum, & diſcipulorum, qui in primitiua eccleſia erãt ſpeciales perſecutiones paſſuri. Vnde quòd primo generaliter dictum fuerat. Beati

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

qui persecutionem patiuntur,&c.etiam determinat in speciali applicando discipulis & dicitur. Beati estis cum maledixerint uobis homines,&c. Intelligendum est quòd sicut dona habent actum aliquem pertinentem ad patriam, vt doctores dicunt. Ita in singulis beatitudinibus duo ponuntur. Vnum pertinens ad statum uiæ, & designatur primo, aliud pertinens ad statum patriæ, & illud designatur secundo, vt patet in omnibus, verbi gratia. In prima. Beati pauperes spiritu. Ecce pertinens ad statum uiæ, sed quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ecce pertinens ad statum patriæ.

Quam uim habeat hoc nomen fructus. Cap. CXXII.

QVantum autem ad fructus quarto sciendum est quòd nomen fructus a corporalibus ad spiritualia transfertur. Dicitur enim in corporalibus fructus illud, quod de terrenascentibus ultimū expectatur. Et ideo omne illud quod de rebus consequitur aliquis quasi mercedē laboris circa illam impensi, per nominis extensionem fructus dicitur. Hoc autem potest esse dupliciter. Vno modo vt dicatur fructus illud, quod de re aliqua principaliter expectatur,& sic fructus omnis nostri operis dicitur Deus, & de hoc fructu potest illud Sap.4. intelligi. Bonorū operum gloriosus est fructus. Alio modo vt dicatur fructus illud, quod quis consequitur ex opere nō principaliter propter hoc operans,& hoc modo delectationes, quæ sunt in bonis operibus,& actibus sunt, & dici possunt fructus bonorum operum. Vnde secundum Philos. in 2.& Ethico. Omnis operatio procedēs ex habitu perficiente, habet dilectionem annexam, & de tali fructu loquitur Ambros. in 1. psal. Dauid to 4. dicens, Virtutes fructus dicuntur, quia suos possessores sancta, & sincera dilectione reficiunt, & sic loquitur hic de fructibus Fructus autem isti ab Apostolo ad Gal. ponuntur per ordinem cap. 5. vbi dicit sic. Fructus autem spiritus est, Charitas, Gaudium, Pax, Patientia, Longanimitas, Bonitas, Benignitas, Mansuetudo, Fides, Mo-

Modeſtia, Continentia, Caſtitas. Et ſic patet quòd omnes fructus ſunt duodecim. Et etiam ex dictis patet quid nomine ſeptem petitionum, ſeptem donorum, ſeptem beatitudinum, & duodecim fructuum, de quibus ſcriptura, & doctores loquuntur ſæpius ſignificetur.

Quomodo mutuo ſibi correſpondeant petitiones, dona, beatitudines, & fructus. Cap. CXXII.

CVm igitur petitionibus dona, petitionibus, & donis beatitudines, petitionibus donis, & beatitudinibus fructus reſpondeant, & ſibi mutuo correſpondeant, vt dicit gloſa Matth. 6. vbi dicitur. In precibus eſt, vt impetremus dona, in donis, vt operemur, de operatione beatitudines conſequamur, & per conſequens fructus etiam his reſpondent. Idcirco de eorum correſpondentia ſimul dicendum eſt. Vbi intelligendum eſt quòd cum petitiones ſint ad auxilia diuina poſtulanda, aut poſtulamus diuina auxilia ad opera contemplatiuæ uitæ, aut actiuæ. Si ad opera vitæ contemplatiuæ, ſic indigemus duplici auxilio. Vnum eſt vt ipſorum contemplabilium diuinorum maieſtas, & dignitas nobis appareat, & hoc auxilium poſtulamus cum dicimus Pater noſter, qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum. i. fac, vt nomen tuum ſanctum apud homines habeatur, vt non cõtemnatur. Vnde & hoc nihil aliud eſt petere ſecundum Aug. c. 12. to. 2. ad proban. niſi illud eccleſiaſti. 26. Sicut in conſpectu eorum ſanctificatus es in nobis, ita in conſpectu noſtro ſanctificaberis in eis. Et quia ex hoc quòd homo ſit huius excellentiæ particeps habet ordinare, & iudicare quod ad ſapientem pertinet, 1. Metaphyſi. c. 2. Ideo huic petitioni donum ſapientiæ correſpondet. Et quia per donum ſapientiæ homo eſt tranquillus, & ab inferioribus eleuatus ad diuina, per conſequens fit aliqualiter diuinitatis particeps. Idcirco reſpondet iſti petitioni, & dono alia beatitudo quæ eſt. Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur Et quia per hoc homo ſummæ vnitur Deo, ideo reſpõdet omnibus iſtis fructus, qui dicitur cha-

ritas, id est summa vnio ad Deum. Aliud auxilium est ut in contemplatione diuinorum magnalium nostram beatitudinem cognoscamus, ut sic homo talibus contemplandis magis inhæreat, & hoc petitur secunda petitione qua dicitur. Adueniat regnum tuum. Glosa. id est manifestetur hominibus, ut in nobis ueniat, & secundùm August. vbi sup. hoc est idem petere. Ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Et quia talis cognitio ad intellectum pertinet. Ideo huic petitioni respondet donum intellectus, & ex hoc patet etiam quòd sexta beatitudo istis duobus respondet scilicet. Beati mũdo corde, quoniam ipsi Deum videbunt Et quia per fidem Deum credimus, ideo istis respondet iste fructus, qui dicitur fides, vel cognitio spiritualium sine dubitatione. In operibus autem actiuæ vitæ indigemus duplici auxilio. Primum est ut bona nobis conferantur, quibus indigemus ad bene operandum. Secundũ est ut mala impedientia remoueantur. Bonum autem ad vitam actiuam necessarium est duplex. Vnum quidem directè ad opus uirtutis ordinans, sicut ipsum honestum bonum, & hoc petitur in tertia petitione, cum dicitur. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo in terra. In qua secundùm August. loco cita. petimus obediẽtiam ad Deum, vt sic fiat eius voluntas a nobis in terris sicut fit ab angelis in cœlis. Vnde secundum ipsum idem est hoc petere secundũ illud Psalmi 118. Gressus meos dirige secundum eloquium tuum. Et quia in consiliis continentur non solum viæ præceptorum sed et semitæ consiliorum Idcirco huic petitioni respondet donum consilii. Et quia misericordia præcipue præcipitur & consulitur, iuxta illud Lucæ 6. Estote misericordes Idcirco his respondet quinta beatitudo. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam, &c. Et his non respondet aliquis de fructibus in speciali, sed bene conuenit cum aliis in generali, vt in conclusione huius cap. infra dicetur. Aliud autem bonum est organicè, & instrumentaliter se habens ad uirtutem, & ei seruiens, sicut temporalia subsidia, quibus homo ad bene uiuendum iuuatur. Et hoc bonum petitur in quarta petitione, qua dicitur. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et hac peti-

tione

tione non ſolum petitur panis, ſed etiam omnis ſufficientia reſpectu temporalium, nec ſolum ſufficientia corporalis panis, ſed etiam ſacramentum fidelium. Vnde & Matth. 6. dicitur. Panem noſtrum ſuperſubſtantialem da nobis hodie. Per hodie intelligitur totum tempus uitæ præſentis, & hoc eſt petere illud Prouerb. 30. Diuitias & paupertates ne dederis mihi, ſed tantum uictui meo tribuas neceſſaria. Et quia panis cor hominis confirmat, vt in Pſal. 103. c. Ideo huic petitioni reſpondet donũ fortitudinis cuius eſt confirmare, & confortare. Subſidium enim uitæ nos ſuſtentat in uia. Et ſtatim ex hoc patet quòd iſtis reſpondet quarta beatitudo, ſcilicet beati qui eſuriunt, & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur, & per conſequens his omnibus reſpondet fructus, qui dicitur longanimitas. Malum autem cuius amotione indigemus, vt bene operemur, ſecundum Auguſt. vbi ſup. eſt triplex ſcilicet malum culpæ, & hoc eſt peccatum. Malum ad culpam inclinans, & trahens, & hoc eſt tẽtatio. Malum pænæ, quod eſt afflictio. Cum igitur amoueri petimus malum culpæ, hoc petimus quinta petitione. Dimitte nobis debita noſtra, &c Vbi ſecundum Auguſt. ibid. c. 11. inſtruimur quid petamus, ut ſcilicet dimittantur nobis debita noſtra, & quid faciamus, ut accipere mereamur. Et hoc cum dicitur. Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et hoc idem petiuit Pſal. 7 a. dicens. Domine Deus meus ſi feci iſtud, ſi eſt iniquitas in manibus meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis. Et quia per cognitionem peccatorum inducitur contritio, & per utrunque remiſſio. Ideo ſtatim patet quòd huic petitioni reſpondet donum ſcientiæ, vtrique autem tertia beatitudo ſcilicet. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur, & quia ab eorũ conſeruatione, & conſecutione multum carnales delectationes impediunt. Ideo iſtis reſpondent duo fructus ſcilicet abſtinentia, per quam cauentur illicita, & continentia per quam etiam licita delectabilia. Vt autem malum ad culpam inclinans ammoueatur, poſtulamus ſexta petitione, quæ eſt. Et ne nos inducas in tentationem. In qua ſecundum Au-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

gust. petimus, ne deserti diuino auxilio alicui malo consentiamus decepti, uel ne cadamus afflicti. Et hoc est petere illud. Eccl. 23. Aufer a me uentris concupiscentias: Et quia inter cæteras tentationes proximorum molestiæ magis prouocant, quæ per unitatem uel lenitatem dissimulantur. Ideo huic sextæ petitioni respondet donum pietatis, quo homo est pius, & mansuetus, & mitis. Ex quo patet quod istis respondet secunda beatitudo quæ est. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et isti respondet tertius fructus. Inquantum enim homo non mouetur ad nocendum inferenti nocumentum, respõdet fructus, qui dicitur mansuetudo. Inquantum autem habet nocenti dulcẽ animum in affectu, dicitur fructus respondens bonitas, sed secundum quod non habet solum bonum affectum, sed ẽt affectum, prorumpit ut sit communicatiuus suorum ad alios, sic respondet fructus, qui dicitur benignitas. Quod autem malum penæ ammoueatur, postulamus septima petitione, quę dicitur. Sed libera nos a malo. Et hoc idem secundum Augu. petiuit psalmus 58.a. Erue me ab inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me. Et quia inter cætera mala penæ timentur, & formidantur, iõ isti petitioni donum timoris respondet. Et quia pauperum in tribulatione existentium est petere auxilium, Idcirco istis respondet prima beatitudo, scilicet Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum Et quia inter omnia, quæ impediunt in uita actiua bonam operationem, est delectatio in diuitiis, & honoribus, ideo istis petitionibus dono, & beatitudini respondet fructus, qui dicitur modestia, cuius est hanc delectationem cohibere. Beatitudinibus autem duabus ultimis, quæ sunt septem dictarum beatitudinum contentiuæ, conclusiuæ, & manifestatiuæ, correspondet fructus, qui dicitur patientia Omnibus autem petitionibus, donis, & beatitudinibus generaliter respondẽt duo fructus, scilicet gaudium & pax. Ex dictis igitur concludo, quòd aliter dona petitionibus, & beatitudines donis, & petitionibus respondent, & aliter fructus eis, & ea fructibus. Nam singulis petitionibus dona singulis petitionibus & donis beatitudines singulæ, & singulis

beatitu-

beatitudinibus ita ſingula correſpondent, unum uni, & unum alteri. Sed fructus nō ſic, quia cum fructus ſint duodecim, unus fructus non reſpondet vni beatitudini, uel uni dono, vel uni petitioni, ſed omnis fructus omnibus correſpondet, uel plures uni eorum reſpondent, uel unus uni, & omnis omnibus in generali, licet non aliquis alicui in ſpeciali, ut patet in tertia petitione.

De dono timoris. *Cap.* CXXIIII.

QVoniam autem inter ſeptem dona ſpiritusſancti ponitur timor. Cuius acceptio eſt multiplex in ſcriptura. Idcirco aliquid de timore adijciēdum eſt. Et primo de ſui diſtinctione. Secundo quis timor ſit donum. Tertio quis timor ſit a ſpiritusſancto, & quomodo.

Quomodo diuidatur timor in castum ſeu filialem, initialem, humanum, ſeu mundanum, & ſeruilem, & quid ſignificetur nomine vniuſcuiuſque.

QVantum ad primum ſciendum, quòd timor diuiditur in caſtum ſeu filialem, initialem, humanum, ſeu mundanum, & ſeruilem. Hæc autem diuiſio non eſt ſecundum formales rationes obiectorum, ſed ſecundum quòd per ipſum à Deo auertimur, uel ad Deum conuertimur. Accipitur autem hæc diuiſio timoris non ſolum proprie, ſed ſtricte, prout reſpicit malum difficile, & arduum. Sed & large prout reſpicit quodcunque malum dato quòd non ſit difficile, nec arduum, & tale malum magis proprie reſpicit odium, quam timorem, omne enim malum odio habendum, ſed non eſt omne malum timēdum, ſed ſolum eſt malum diffinibile, & ſic malum culpæ non eſt timendum ſecundum ſe, & abſolute, quamuis ſit odibile. Et eſt ratio quia tale malum eſt in noſtra poteſtate, ſed ſecundum ſe timendum non eſt, niſi propter tentationes adiunctas, quas quandoque euadere eſt difficile ſine culpa. Accipiendo ergo timorem ſic large, diuiditur hoc modo. Cum enim timor conſiſtat in fuga mali, ſit autem du-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

plex malum.s.culpæ & pœnæ, vel consistit timor in fuga mali culpæ, quod malũ a Deo separat. Et sic diceretur esse timor castus, vel filialis. Filialis, prout comparatur ad Deũ sicut ad patrẽ iuxta illud Matth. 13. Vnus est pater vester cœlestis. Castus vero secũdum quod comparatur ad Deũ, vt ad sponsum animarum nostrarum, iuxta illud. 2. Cor. 11. despondi uos uni viro uirginem castam exhibere Christo. Per hunc autem timorem ad Deum perfecte conuertimur. Si autem timor cõsistat in fuga mali pœnæ, hoc erit dupliciter Est enim quędam pœna, pro cuius uitatione culpa committitur, sicut sunt pœnæ temporales, vt verbera, & per hunc timorem homo a Deo auertitur peccando, & dicitur talis timor humanus, vel mundanus. Mundanus quidem inquantum respicit res exteriores temporales, vt diuitias & huiusmodi, humanus inquantum respicit pœnas particulares, vt verbera, licet autem alterius rationis sunt bona temporalia exteriora, & particularia, tamẽ quia eadem ratione a Deo auertimur per utrunque timorem, ideo vtrũque cadit sub vno membro timoris, quo.s.a Deo auertimur. Alia pœna est, pro cuius uitatione peccatum omittitur sicut pœna, quæ erit post hanc uitam, & per hunc timorem ad deum conuertimur a peccato resipiendo, & hanc pœnam respicit timor, qui dicitur seruilis, qui pro tanto dicitur seruilis, quia peccatum sic dimittitur non libera uoluntate, sed coacto timore, qui dicitur seruilis, vnde seruilitas non intrat essentiam huius timoris, sed est denominatio ab extrinseco, & ab effectu. Si autem homo conuertatur ad Deum, & fugiat vtrunque malum, tam culpæ, quàm pœnæ, sic vocatur timor initialis, quia initium est timoris filialis Sic igitur patet timoris distinctio.

Quis prædictorum timorum sit bonus, & quis malus. *Cap.* CXXXV.

SEcundo dicendum est quis istorum timorum sit donũ, Et dicendum quòd timor humanus & mundanus nullo modo est bonus, nec habet rationem doni, quia in tali committitur peccatum, sed talis timor vel est passio, vel

electio

electio similis passioni, uel habitus, secundũ quod aliquando habitus nomine passionis uel operationis nominatur. Timor autem seruilis bonus est, sed non perfecte, nec habet rationem doni, quia omnis virtuosus operatur gratia boni uel ut turpe uitetur. Timor autem seruilis non operatur gratia boni, nec propter fugam turpis, sed propter fugam tristis Et ideo est materialiter bonus, sed non formaliter. Timor autem castus, & filialis est bonus, & perfectus simpliciter, & est donum spiritussancti, quia facit abstinere a malo timens illud inconueniens, quod est separatio animæ a Deo. Timor autem initialis bonus est, sed non a Deo, ut filialis, & habet rationem doni ex ea parte, qua perticipat aliquid de filiali. Non autem est ex ea parte, quę participat aliquid de seruili.

Quis prædictorum timorum sit à spiritusancto, & qua ratione. Cap. CXXVI.

TErtio uidẽdũ quis istorum timorũ & quarõne sit a spiritusancto. Et dicendũ ꝙ quædã sunt a Spiritusancto, q̃ non sunt cũ spiritusancto, ut fides informis, & timor seruilis, quod quidem non est nisi ꝑꝑ deformitatẽ cõcomitãtẽ. Quædã sunt a Spiritusancto, & cũ Spiritusancto, ut charitas, & sic est a Spiritusancto timor castus, siue filialis, & talis est timor initialis quantũ ad illud q̃d cũ filiali participat. Quædã uero sunt cum Spiritusancto, & nõ a Spiritusancto, ut peccatũ ueniale, & talis est timor mundanus uel humanus ubi solũ pc̃tm̃ ueniale infra charitatẽ tali timore cõmittitur. Quædã uero sunt nõ à spũsancto nec cũ spũsancto, ut peccatum mortale, & talis est timor mundanus, uel humanus, ubi pc̃tm̃ mortale committitur ex tali timore.

De præceptis. Cap. CXXVII.

VLtimo aũt oĩum quia p̃cepta dantur de actibus & ad actus uirtutũ ordinantur, dicẽdum est aliquid de p̃ceptis. Et primo dicẽdũ est q̃uo p̃ceptorũ alia sunt moralia, alia sũt cerimonialia, alia iudicialia, & q̃d noĩe cuiuslibet

importetur

importetur. Secundo de præceptis moralibus, quæ dicuntur præcepta decalogi, & quot ſint, & quomodo diſtinguãtur. Tertio de differentia eorum, inter ſe, & quantum ad aliqua ſpecialia, quæ dicuntur de eis.

Quomodo diſtinguantur præcepta per moralia, cerimonialia, iudicialia, & mixta.

QVantum ad primum ſciendum quod præcepta diuinæ legis diſtinguuntur per moralia, & cerimonialia, & iudicialia. Moralia dicuntur illa, quæ ſunt dictata rõne naturali, & quæ poſſunt eſſe exequenda lumine naturalis rationis, & ad hoc tenentur homines tempore legis naturæ, & legis ſcripturæ & gratiæ, vt honora patrem, & ſic de aliis præceptis decem decalogi, & in his nullus poteſt diſpenſare niſi Deus, nec tunc ſi contrarium præciperet eſſet proprie diſpẽſatio, ſicut quando præcepit interfectionem filij Abraæ. Geneſis. 22. Expoliationem Aegyptiorũ filiis iſrael Exod 11. & ſumere vxorem fornicariam. Oſeæ primo. Ibi enim eſt aliqua mutatio ordinis, ſicut facere de non ſuo ſuum. Et hæc ſunt decem præcepta decalogi.

Quid ſit præceptum cerimoniale.

CErimonialia autem dicuntur, quæ pertinent ad diuinum cultum, & fuerunt ordinata ad figurandum aliquod futurum, ſicut fuit præceptum. Exo. 12. de immolatione agni paſchalis, quæ figurabat paſſionẽ Chriſti. Hæc autem cerimonialia, quia non erant de dictamine rationis naturalis, non obligabant ante legem datam, ſed tempore legis ſcriptæ, & quia præſente luce, ceſſat figura, & vmbra, ideo tempore legis, & gratiæ poſt Chriſtum ceſſauerunt. Vnde dicitur quòd cerimonialia fuerunt viua vſque ad Chriſtum, mortua in paſſione Chriſti, ſed mortifera poſt diuulgationem euangelij. Obligabant enim Iudæos vſque ad Chriſti paſſionem, in paſſione autem Chriſti ſoluta eſt obligatio. Sed poſt diuulgationem euangelij eſſet peccatũ

mortale

mortale illa obseruare: quia daretur Chistus venturus intelligi non venisse.

Quid sit præceptum iudiciale.

IVdicialia autem præcepta dicuntur quę data sunt soli populo Iudaico ad iudicia exercenda consideratis conditionibus illius populi, vt quòd furatus ouem redderet quatuor. Cerimonialia ergo & iudicialia nõ erãt de dictamine rationis naturalis, quia non dictat ratio naturalis, quare quatuor oues pro vna sint magis reddendæ quàm tres, quamuis sit de dictamine rationis, quòd restitutio, & satisfactio facienda sit. Et hæc præcepta nos modo non obligant.

Quæ præcepta sint partim moralia, & partim cerimonialia.

QVædam autem præcepta sunt partim moralia, & partim cerimonialia, vt præcepta de obseruatione sabbati, quod est quantum ad hoc morale, quia est de dictamine rationis naturalis, vt quod sit aliquod tempus quieti deputatum ad vacandum diuinis, sed quòd dies sabbati, vel dies dominica, vel aliqua dies magis vna quàm alia deputetur, non est de dictamine rationis naturalis Et ideo quòd determinaretur sabbatum fuit cerimoniale ad figurandum requiem corporis Christi in sepulcro. Et quia in moralibus non cadit dispensatio, ideo ecclesia non potest dispensare, vel ordinare quin in aliqua die deberemus vacare diuinis, & quieti operum seruilium. Sed quia cerimonialia cessauerunt. Idcirco ecclesia etiam in illis potest ordinare, vnde & mutauit diem huius obseruantiæ, ne videamur iudaizare a sabbato in dominicam.

Quæ præcepta sint partim iudicialia, & partim moralia.

QVædam autẽ præcepta sunt partim iudicialia, & partim moralia, vt pceptũ de decimis dandis, habet eñ morale hoc, quod est ibi de dictamine naturalis

rationi

rationis, & hoc eſt ut aliqua portio a populo detur illis; qui pro toto populo uacant diuinis obſequiis, ſicut & qui in aliis officiis reipublicæ populo ſeruiunt a populo ſuſtẽtantur. Et quantũm ad hoc intelligitur illud Matth. 7. Dignus eſt operarius cibo ſuo. Et illud apoſtoli 1. Chor. 9. Dominus ordinauit ut qui euangelium annunciant, de euangelio uiuant. Quantum autem ad hoc quòd determinetur, & detur certa quota. ſ. nona, & decima, uel undecima pars, non eſt præceptum morale, quia non eſt de dictamine rationis naturalis magis nona pars quam decima, uel decima quam undecima, uel duodecima, ſed hoc fuit iudiciale, & illi ſoli populo datur conſiderata conuenientia ad iſtum populum in quo penſata multitudine miniſtrorum fuit neceſſaria talis taxatio. Et quia in his quæ ſunt moralia non poteſt eccleſia diſpenſare. Idcirco quamuis eccleſia fructus decimarum propter ſeruitia quę fecerunt eccleſiæ milites in aliquibus partibus poſſit eis remittere uel ut ab aliis accipiant concedi: non tamen poteſt dare ius decimas accipiendi, nec ab iſto iure poteſt aliquem eximere. Quia uero talis quota, ſcilicet ſub denario numero, non eſt de dictamine rationis, nec moralis, ſed iudicialis: idcirco poteſt ordinari ut decimæ ſoluantur ſub quota duodenarii numeri uel uicenarii, ſi multitudo, uel neceſſitas miniſtrorum expoſceret, poſſunt etiam ordinari in nouenario numero uel octenario, & tunc tenerentur ſoluere in tali quota.

Quomodo decimæ ſint de iure diuino, & quomodo non.

EX quo patet quòd decimæ ſunt de iure diuino quantũ ad aliquam partem, ſed quantum ad quotam ſub denario numero ſunt de iure poſitiuo, & humano. Si enim eſſent de iure diuino, & ſub præcepto morali, quantum ad quotam denarii, nullus ſaluaretur tranſgreſſor, qui nõ ſolueret ſub denario numero, ſicut nullus ſaluatur huius trãſgreſſor præcepti moralis. Non furtum facies. Eſſet autem ualde graue tot mundi partes damnare quot ſunt non ſoluentes ſub illa quota. In quibus tamen quamuis de iure

poſi-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

poſitiuo teneantur, dicunt doctores eos nõ damnari ſi nõ ſoluant, ubi eccleſia non petit, quia uidetur remittere non petendo. Ideo decipiuntur aliqui ex nomine, quia decima a denario nomen ſumpſit, ex hoc credentes, quòd ſub denario numero ſint de iure diuino. Non enim hoc neceſſe, pro tanto enim a denario numero nomen ſumpſit, quia primo ſub quota denarii iudiciali præcepto ab illo populo eſt ſoluta, ſicut etiam dies dominica dicitur ſabbatum, quia primo iſta dies ad quietem ordinata fuit. Non eſt autem neceſſe quòd nomen ſemper ſignificet illud, ad quod primo ad ſignificandum imponitur, immo poſtea extenditur ad multa, ut de nomine actus, potentiæ, & aliis multis patet in iſto tractatu, ut ſupra patuit. Vnde quæcunq; quota etiam ſub quadragenario numero decima nuncupatur. Ex his patet quę ſint præcepta moralia, cerimonialia, iudicialia, & quæ partim cerimonialia, partim moralia, & partim iudicialia. Non eſt etiam inconueniens, quòd ſicut sũt aliqua præcepta partim moralia, & partim iudicialia, alia partim moralia, & partim cerimonialia. Sic etiam aliquod præceptum ſit partim morale partim iudiciale, & partim cerimoniale, ut præcepta de decimis quantum ad aliquam quotam erat morale, quantum ad quotam denarii erat iudiciale illi populo, cui iudicialiter ſub illa quota denarii numeri determinatum erat, ut dici poterat cerimoniale, in quantum circa Chriſtum futurum aliquid figurabat. Etidem poteſt dici de præcepto obſeruantiæ ſabbati.

Numerus, & ſufficientia, ac diſtinctio decem præceptorum decalogi. Cap. CXXVIII.

SEcundo dicendum eſt de præceptis moralibus, quæ dicuntur decalogi, quot ſint, & quomodo diſtinguantur. Alia enim quę ſunt pure cerimonialia, & pure iudicialia ceſſauerunt. Et dicendum, quòd iſta ſunt decem, & ad hoc dicuntur præcepra decalogi, a δέκα quod eſt decem, & λόγος quod eſt ſermo, quaſi ſermo de decem.

Horum

Horum sufficientia sic patet. Præcepta enim sunt leges ad bene ordinandam communitatem. Bonum autem communitatis in duobus consistit in ordinatione, scilicet bona ad principem communitatis, & in ordinatione bona ad se inuicem eorum, qui sunt conciues. Præceptorum autem diuinorum quædam ordinant hominem ad deum, ut ad principem communitatis, quædam ad proximos ut ad conciues. Principi autem tria debentur a subditis, scilicet fidelitas, reuerentia, & famulatus. Fidelitas autem in hoc consistit, ut honor principis alteri non exhibeatur, & ad alterũ non transferatur, & quantum ad hoc datum est primum præceptum Exod. 20.a. Non habebis deos alienos. Quo præcepto omne pertinens ad idolatriam quocunq; modo prohibetur. Reuerentia autem consistit in hoc, ut nihil cõtra eum iniuriosum committatur, & quantum ad hoc ordinatur secundum præceptum. Non assumes nomen dei in uanum ibid.6. Famulatus autem debetur principi in recõpensationem beneficiorum, quæ ab eo percipiunt subditi, & ad hoc pertinet tertium præceptum ibidem. Memento ut diẽ sabbati sanctifices, quod partim fuit morale, & partim cerimoniale, ut prius dictum est. Ad proximum autẽ ordinatur homo ut ad conciuem dupliciter, scilicet generaliter, & specialiter. Specialiter quidem quantum ad illos, quorum modo speciali est debitor, ut eis debitum reddat, cuiusmodi sunt parentes. Et ad hoc pertinet quartum præceptum de honore parentum ibidem.d. Honora patrem, & matrem tuam. Quantum ad hoc autem, quòd homo ad proximum, generaliter ordinatur, sciendum, quòd debet fieri tripliciter, scilicet ut nocumentum non inferat nec opere, nec uerbo, nec mente. Opere autem infertur nocumẽtum proximo tripliciter. Vno modo in propriam personã contra suam cõsistentiam, idest personam per homicidiũ. Et quantum ad hoc, est quintum præceptum. Nõ occides. ibid.6. Alio modo in personam coniunctam specialiter, quantum ad propagationem prolis. Et quantum ad hoc est sextum præceptum ibidem. Non mœchaberis, mœchari autem est alteri illicite misceri, in quo prohibetur omnis illicitus usus, uel potius abusus illorum membrorum. Ter

tio infertur nocumentum opere proximo in rem exteriorem poſſeſſam, & quantum ad hoc eſt ſeptimum præceptũ ibidem. Non furtum facies, in quo prohibetur omnis contrectatio rei alienę inuito domino. Nocumentum autẽ, qđ ore infertur, prohibetur per illud ibid.c. Non falsũ teſtimonium dices. Nocumentum autem mentis, uel cordis prohibetur dupliciter. Cum enim peccatum cordis cõſiſtat in concupiſcentia inordinata, duplex autem ſit concupiſcentia, ſcilicet concupiſcentia carnis, & oculorum. Concupiſcentia carnis prohibetur nono præcepto. Non concupiſces uxorem proximi tui Deut 5.c. Concupiſcentia autem oculorum reſpectu rerum temporalium, prohibetur decimo præcepto Exod.20.c. Non concupiſces rem proximi tui, non agrum nec ancillam &c. Hic autem non prohibetur ancilla per uſum concubinæ, & uſu uoluptatis, quia ſic prohibetur prohibitione, qua prohibetur concupiſcentia carnis, ſed quantum ad ſeruilem actum, & uſum utilitatis. Et ſic patent decem præcepta decalogi, quæ dicuntur moralia, ſufficientia, & diſtinctio, quæ in his uerſibus comprehenduntur. Vnum cole deum, nec iures uana per ipſum. Sabbata ſanctifices, habeas in honore parentes Non ſis occiſor, fur, męchus, teſtis iniquus. Viciniq; thorum, reſq; caueto ſuas.

Quæ ſint præcepta primæ tabulæ, & quæ ſecundæ tabulæ.
Cap. CXXIX.

TErtio ponendæ ſunt quædam diſtinctiones iſtorũ præceptorum, quibus non unum ab uno, ſed plura a pluribus diſtinguuntur. Et ſunt tres. Prima eſt, quòd horum præceptorum quædam dicuntur eſſe præcepta primæ tabulæ, quædam ſecundæ tabulæ. Ad quod uidendum, notandum eſt quòd deus dans legem Moyſi in mõte Sinay, Exo. 31.d. dedit eam ſcriptam in tabulis lapideis ad denotandũ quòd quia lapis eſt multum impreſſionis retentiuus ideo lex debebat eſſe cordibus hominum indelebiliter impreſſa. Erant autem duæ tabulæ Moyſi, quia lex hoc continebat, duo pręcepta charitatis, ſcilicet dilectionem dei, & ꝓximi,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ximi, ad quæ omnia alia reducuntur. In prima ergo tabula erant præcepta de dilectione dei, & erant tria superius nominata, scilicet. Non habebis deos alienos. Non assumes nomen dei tui in uanum. Memento ut diem sabbathi sanctifices. Et quia erant in prima tabula, ideo dicuntur præcepta primæ tabulæ. In secunda ergo tabula erant scripta alia septem, quæ ordinantur ad dilectionem proximi, ideo dicuntur præcepta secundæ tabulæ. Conuenienter autē præcepta de dei dilectione in prima tabula scripta sunt, & de dilectione proximi in secunda, quia dei dilectio, & eius præcepta priora sunt dilectione proximi, & eius præcepto.

Differentia inter præcepta affirmatiua, & negatiua.

SEcunda distinctio de præceptis est, quod omnia sunt uel affirmatiua uel negatiua. Inter quæ hæc est differentia. Quia præcepta negatiua obligant semper, & ad semper. Vt non furaberis, semper obligat, & ad semper, quia nullo tempore nulla circunstantia adhibita licitum est furari. Sed affirmatiua, quanuis semper obligent, nō tamen ad semper idest ad omne tempus, & locum, sed cum debitis circunstantiis, ut honora patrem tuum, non teneor honorem exhibere omni hora, uel omni loco, quia sic oporteret eum ubiq; & semper sequi, sed teneor eum honorare quando locus, quando tempus, quando rationabile est.

Differentia præceptorum ueteris, & nouæ legis:

TErtia distinctio pręceptorum est, quòd quædam prohibent quædam cohibent, quædam manum, quædam animum, & hæc est differentia doctorum quam ponunt inter legem nouam, quæ prohibet manum, & animum, & ueterem quæ prohibebat manum, & non animum. Ad horū autē intellectum duo uidenda sunt. Primum est quod per manum hic intelligitur exterior operatio, & per animum interior. Igitur prohibere manum, uel animum, uel alterū horū, est prohibere exteriorem operationē malam, & inte-

riorem

riore, uel alterum. Secundo intelligẽdum quòd differunt prohibitio, & cohibitio, quia prohibitio est simplex inhibitio, sed cohibitio est inhibitio cum pœnæ comminatione & inflictione. Applicãdo ad legem dicendum est quòd lex uetus prohibebat manum, & animum. i. interiorem & exteriorem operationem malam, sicut patet. Non concupisces uxorem, ecce quantum ad animum. Non furaberis, ecce quantum ad manum. Sed non cohibebat, ideo non puniebat nisi manum. Et est ratio, quia tantum se extendebat cohibitio, quantum pœnarum inflictio. Sic lex uetus non infligebat nisi pœnas temporales, sicut nec promittebat nisi res temporales expresse, ut lex illa esset figura nouæ legis, quę supplicia æterna comminatur & æterna præmia promittit, ergo solum prohibebat animum, & non cohibebat. Sed noua lex prohibet & cohibet utrunque. Applicando autem ad præcepta infra legem, quædam etiam prohibebant animum, ut illa duo de non concupiscendo, quædam manum, ut alia octo. Et horum quædam prohibebant, & non cohibebant animum, ut illa duo de non concupiscendo: alia autem octo prohibebant, & cohibebant ipsam manum. Sic igitur patēt ea quæ dicuntur pertinentia ad diuersitatem præceptorum decalogi, & in hoc terminatur materia præceptorum, & per consequens omnia quæ pertinent ad materiam de prima specie qualitatis, prout præsentis operis intentio exposcebat:

De pertinentibus ad secundam speciem qualitatis. Cap. CXXX.

HIs prælibatis, quæ pertinent ad primam speciem, qualitatis. A philosopho autem ponitur in prædicamentis naturalis potentia uel impotentia aliquid facile faciendi, uel patiendi. Circa quam sic proceditur. Quia primo agetur de naturali potentia, uel impotentia, quæ ista importent. Secundo descendetur in speciali ad distinctionem potentiarum animæ rationalis in homine.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quid importetur nomine naturalis potentiæ, vel impotentiæ, & quomodo se habeant ad inuicem.

QVantum ad primum uidendum est quid ista importet naturalis potentia vel impotentia, & in quo etiam conueniant, & differant. Circa quod suppositis dictis circa potentiam superius in materia de ente, notandum quòd ista non inueniuntur in eodem respectu eiusdem, & ideo sub coniunctione disiunctiua dantur, & ponuntur, & non sub copulatiua. Est autem naturalis potentia uel impotentia quædam qualitas in substantialibus principijs radicata, quæ totum constitutum & perfectum consequitur secundum quam quales. i. potentes, vel impotentes dicimur, sed diuersimode, quia dicimur quales. i. potentes ad facile faciendum, & non contraria patiendum quantum ad naturalem potentiam. Sed dicimur impotentes ad nō facile faciendum secundum naturalem impotentiam. Et hæc est prima differētia inter naturalem potentiam, uel impotentiam. Secunda autem differentia est, quia quando talis potentia causatur ex victoria formæ super materiam, quæ forma perfecte terminat materiam, & rem terminatam, & per hoc resistit fortiter contrariis alterationibus, tunc uocatur potentia naturalis, sed ab illo naturalis est, & ab alio potentia. Naturalis quidem quia in principiis naturalibus radicata est, potentia uero, quia est uigor formæ supra materiam. Quando uero per oppositū impotentia causatur ex uictoria materiæ super formam, & ex contraria dispositione prædominante in materia, quæ contrariatur formæ, ita quòd forma non potest terminare totam materiam nec comprehendit, & ideo diminuitur uigor eius, & actio naturalis, & facile uincitur, & patitur a contrariis, tunc dicitur impotentia naturalis. Vnde hic naturalis potentia, ut de ea loquimur dicitur pro tanto naturalis, non quia natura huius defectus sit principium, sed quia natura impeditur contrariis dispositionibus ne ad talem uigorem ualeat peruenire, & sic quantum ad naturalem potentiam aliqui sunt bene dispositi ad currendum,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

vt qui habent longa crura, & agilia, & uigorosa, dicuntur habere naturalem potentiam ad currendum, & cursores dici possunt. Qui autem habent crura breuia tarda crassa, & uigore deficientia, uel habentes podagram, uel guttam in pedibus, dicuntur habere naturalem impotentiam ad currendum. Et ideo de cursore Arist. in prædicamentis exemplificat & de pugillatore, & sic patent tria breuiter, in quo conueniant, in quo differant, a quo originem trahant naturalis potentia uel impotẽtia, prout sunt secunda species qualitatis. Cætera quæ dicuntur de potentia, ut ad hunc tractatum pertinent, patent superius, ubi agitur de diuisione entis in actum, & potentiam.

De potentijs animæ primo quòd oportet ponere plures potentias animæ in homine. *Cap. CXXXI.*

QVia uero de potentiis animæ sæpissime occurrit sermo in theologica facultate, & phisica, tractabimus, de eisdem. Ipsæ autem potentiæ animæ naturales sunt in hac secunda specie qualitatis, idcirco hic inserere nomina potentiarum animæ, & distinctionem ipsarum potentiarum dignum iudicaui, ubi tria consideranda occurrunt. Primo quòd oportet ponere potentiarum pluralitatem in anima nostra quod sic patet, secundum enim philosophum in 2. cœli & mundi. Rerum talis est gradus, quia quædam res sunt, quæ possunt consequi potentiam perfectionis solum, & hanc paucis motibus, & hęc tenẽt infimum gradum in entibus, alia his superiora consequuntur perfectam bonitatem. Sed multis motibus, & hæc tenent secundum gradum. Alia his superiora sunt, quæ adipiscuntur perfectam bonitatem, & paucis motibus, & hæc sunt perfectiora, & tenent tertium gradum. Quartus autem gradus est quòd aliquid absque aliquo motu perfectam bonitatem possidet, & iste est summus & supremus. Datur exemplum istorum quatuor graduum. Aliquis enim potest tenere infimum gradum bonæ dispositionis intantum, quòd non potest consequi perfectam sanitatem, sed modicam consequitur paucis remediis. Ali-

quis autem melius dispositus potest consequi perfectam sanitatem, sed multis remediis. Aliquis autem adipiscitur perfectam sanitatem remediis paucis. Aliquis autem perfectam possidet sanitatem sine aliquo auxilio, vel remedio. Applicando ergo ad propositum dicendum est, ꝙ ipsa entia inferiora homini cõsequuntur quandam imperfectam bonitatem, & paucis motibus, & ideo paucas, & illas determinatas habent potentias, & per consequens operationes paucas, & ista tenent inferiorem gradum. Homo autem est gradus superioris, & secundi, quia consequitur perfectam bonitatem, scilicet beatitudinem, sed multis motibus, est tamen in infimo gradu istorum entium, quibus competit beatitudo. Et ideo multis & diuersis operationibus indiget, & per consequens diuersis potentiis ad illas operationes. Angeli vero sunt in sublimiori gradu, qui adipiscuntur ipsam beatitudinem paucis motibus, & ideo paucioribus potentiis indegent. s. intellectu, & voluntate; Deus autem supremum gradum tenet omnium entium, qui absque quocunque motu perfectã beatitudinem possidet, & ideo in Deo non est virtus vel potentia, quæ differat a sua essentia. Et ita patet quòd homo indiget pluribus virtutibus, & potentiis animæ, quas oportet in eo ponere, quæ sunt tanquàm quædam auxilia, quædam organa, & quædam instrumenta suarum operationum.

Quomodo & qua ratione omnes potentiæ animæ pertinent ad animam vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam. Cap. CXXXXII.

SEcũdo vidẽdũ est q̃ sint illę potẽtiæ in genere & ad q̃ reducãtur. Et dicẽdũ est ꝙ oẽs perfectũ cõtinet nobilitates cuiuslibet imꝑfecti eiusdẽ generis & eminẽtius, sicut Deus, qui est perfectissimũ quid in genere entiũ, cõtinet oẽs perfectiones aliorum entium, quæ sunt imperfecta respectu eius, & eminentius. Tres autem animæ positæ in genere. s. vegetatiua, quæ cõtinet primum, & infimum gradũ, quæ est herbarum, & plantarum. Secunda est sensitiua, quæ est animalium, quæ tenet secundum gradum, & est vegetatiua

tatiua

tatiua superior, & perfectior. Tertia est rationalis, quæ tenet tertium, & supremum gradum, & est hominum solum, & hæc est aliis duabus perfectior & suprema simpliciter. Sic ergo est ordo inter istas, quia quicquid habet perfectionis anima vegetatiua, totum illud habet anima sensitiua eminentius, & vltra. Et quicquid habet perfectionis anima vegetatiua, & sensitiua, totum habet anima rationalis eminentius, & vltra, quia sensitiua continet virtutem vegetatiuam, & rationalis vtranque. Et hoc expresse dicit Arist. 2. de anima. tex. 37. ponens exemplum quòd sicut tetragonum cōtinet trigonum .i. figura quatuor angulorum continet figuram trium angulorum. Et sicut pentagonum idest figura quinque angulorum continet tetragonum, & trigonum. Ita rationalis anima continet uegetatiuam, & sensitiuam. Igitur in homine est uegetatiua, sensitiua, & rationalis, & non quòd sint tres distinctæ in eo animæ, sed vna continens uirtute alias duas, scilicet rationalis continens uegetatiuam, & sensitiuam, sicut pentagonum continet tetragonum & trigonum. Quia ergo anima rationalis continet virtute alias, oportet quòd virtutes & potentias aliarum habeat similiter tam vegetatiuę quàm sensitiuæ. Et ideo omnes potentiæ animæ, vel pertinent ad animam uegetatiuam, quæ conueniunt animæ rationali inquantum continet uegetatiuam, vel ad animam sensitiuam, quæ sibi conueniunt inquantum continet sensitiuam, vel pertinet ad animam rationalem, quæ sunt sibi propriæ & sibi conuenit inquantum est rationalis. Et ita in genere omnes potentiæ reducuntur ad tres modos, quia uel respiciunt uegetatiuam, uel sensitiuam, uel rationalē.

Quomodo omnes potentiæ reducantur ad quatuor genera potentiarum, quia vel sunt vegetatinæ, vel apprehensiuæ, vel motiuæ, vel motus executiuæ.

Cap. CXXXIII.

TErtio ponenda est distinctio, sufficientia, & numerus omnium potentiarum, quantum ad hoc, quòd omnes reducuntur ad quatuor genera respectu suorum obiectorū quod pōt fieri respiciēdo diuersitatē obiectorū, q̄a sic distin-

guuntur potentiæ, ut dicit Arist. 2. de anima. tex. 55. Sunt ergo quædam potentiæ, quæ ſolum exercent actum ſuum circa corpus ſibi vnitum, & iunctum, & hæ ſunt potentiæ uegetatiuæ. Quædam uero circa corpus, quod habet ſenſibile ſibi unitum uel non unitum, & hæc ſunt potentiæ ſenſitiuæ apprehenſiuæ. Quædam uero circa totum ens, ut potentiæ intellectiuæ apprehenſiuæ. Et ſic habemus tria genera potentiarum animæ, quarum uegetatiua eſt inferior, ſenſitiua ſuperior, intellectiua ſuprema. Apprehenſiua autem uirtus alicuius tanquã finis uel utilis indiget aliis duabus ad hoc, ut poſſit utile, uel finem ſuum aſſequi. Primo enim indiget aliqua potentia imperante motum ad illud, & hæc uocatur appetitus, quæ eſt motus imperans, & hæc eſt duplex, unus ſenſitiuus alius intellectiuus. Secundo indiget potentia executiua, & exequente motum imperatũ, & hæc uocatur motiua. Ex his ergo habemus illas potentias in generali uegetatiuas apprehenſiuas, ſiue quãtum ad ſenſum ſiue quantum ad intellectum, ſiue appetitiuas ſimiliter quantum ad ſenſum, ſiue quantum ad intellectum, & motus executiuas, & ſic ſunt quatuor genera potẽtiarum.

Diſtinctio omnium potentiarũ animæ in ſpeciali, & primo ad vegetatiuam pertinentium. Cap. CXXXIIII.

QVarto ponenda eſt omnium diſtinctio potentiarum in ſingulari ſecundum hæc quatuor genera incipiendo a primis. Primo igitur dicendum eſt de uegetatiuis, harum autem eſt talis diſtinctio. Quia potentia uegetatiua habet pro obiecto corpus uiuens ſibi unitum. Ad hoc autem corpus triplex animæ uegetatiuæ operatio eſt neceſſaria. Vna quidem, per quam eſſe acquirat, & ad hoc ordinatur potentia generatiua, quæ etiam per multitudinem & ſucceſſionem indiuiduorum conſeruat ſpeciem in eſſe acquiſito diuerſis indiuiduis Alia per quam corpus coniunctum acquirat determinatam quantitatem, & ad hoc ordinatur uirtus augmentatiua cuius eſt generatiuum ad determinatam quantitatem producere. Alia eſt, per quam corpus uiuens ſaluatur in eſſe, & in quantitate determinata, &

ad hoc ordinatur vis motiua, cuius est deperditum restaurare, vt sic res in esse & quantitate debita conseruetur. Est aũt alia differẽtia inter istas potẽtias, quia potentia augmẽtatiua, & nutritiua habent effectum suum in eodẽ in quo sunt, quia ipsum corpus vnitum aĩę qđ augetur, conseruatur per potentias augmentatiuam & nutritiuam in eadem aĩa existentes. Sed vis generatiua habet effectum suum nõ in eodẽ corpore, sed in alio, quia nihil generat seipsum, sed aliud. Et iõ vis generatiua appropinquat quodãmodo ad dignitatẽ aĩæ sensitiuæ quæ hẽt operationes in res exteriores nõ sibi cõiũctas, sed nobiliori mõ. Et ita patet quòd aĩæ vegetatiuæ cuiuslibet, & rõnalis in quãtũ est uegetatiua, sunt tres potentiæ. s. generatiua augmentatiua, nutritiua, q̃ inueniuntur in plantis & in aĩalibus, & in hoĩbus, q̃a hæc oĩa uegetatiuã participant. Hæ aũt tres potẽtiæ sic se habent, ꝙ generatiua est aliis nobilior, quia ei deseruiunt nutritiua, & augmentatiua. Augmentatiua est nutritiua nobilior, quia nutritiua augmentatiuæ deseruit. Vis aũt & potẽtia generatiua hẽt tres uires seu potẽtias secũdũ Auic. 6. de naturalibus. Prima, est seminatiua, quæ in masculis, & feminis semen generat, & ordinat. Secũda est imitatiua, quæ virtutes q̃ sunt in semine, permutat & permiscet tẽperãdo secundũ qđ cõuenit complexioni cuiuscũque mẽbri. Tertia est formatiua, q̃ ex seminibus permixtis mẽbra format, & figurat, & hæ sunt tres potẽtiæ ex parte generatiuæ. Quãtum aũt ad alias duas, s. nutritiuã, & augmentatiuã sũt quatuor, q̃ naturales a medicis appellantur, q̃ illis deseruiunt, scilicet attractiua, q̃ attrahit illud, vnde dẽt fieri nutritio. Retentiua q̃ attracta retinet quousque digerãtur. Digestiua, quæ attractum & retẽtum digerit. Et expulsiua quæ superfluũ ex alimẽto repellit, & expellit. Et in his potẽtiis cõsistit oĩs potẽtia partis uegetatiuæ, & sũt decẽ in vniuerso.

Distinctio potentiarum apprehensiuarum partis sensitiuæ exteriores. Cap. CXXXV.

Secundo dicendum est de apprehẽsiuis siue cognitiuis potẽtiis, quæ tenẽt secũdum gradum post vegetatiuas.

Potentia autẽ uel pars apprehensiua diuiditur, quia quędã est apptehensiua uirtus uniuersalium directe, & non particularium, & tales apprehensiuæ intellectiuæ dicuntur. Alia est apprehensiua directe particularium, & non uniuersalium, & tales apprehensiuæ sensitiuæ dicuntur, & quælibet harum suam habet distinctionem. Prosequendo autẽ apprehensiuam sensitiuam: illa diuiditur in interiorem sensitiuam, & exteriorem. Exterior autem distinguitur in quinque hoc modo. Obiectum enim exterius sensibile mouet, & immutat potentiam ad sentiendum. Hæc autem immutatio est duplex. Vna secundum esse spirituale, uel intentionale, & hoc modo immutatur uisus, qui a luce, uel colore non immutarur, ut sit calidus, vel frigidus, humidus, vel siccus, sed solum intensionaliter, & sic habemus potentiã visiuam. Hęc autem potentia est ordinata in neruo obliquo, qui est eius organum immediatum, oculus autem mediatum. Alia immutatio est secundum esse naturale, quod contingit dupliciter. Vno modo ut fit immutatio secundũ locum, & sic immutatur auditus, & sic habemus potentiã auditiuam, cuius obiectum est sonus, qui causatur ex impulsione, & commotione aeris Hęc autem potentia secundum Auic. est ordinata in neruo expanso in superficie nerui obliqui, qui continet in sua concauitate aerem cõnaturalem, qui mouetur a sua exteriori, & sic sonus percipitur. Alio modo ut fit immutatio secundum alterationem, & sic immutatur olfactus, cuius obiectum est odor. Odorabile autem non spirat odorem nisi calefactum, cuius signũ est, quia congelata odorem non spirant, & odores boni, & fetores sentiuntur fortius in æstate, & sic habemus potentiam olfactiuam, quæ est potentia ordinata in anteriori parte cerebri, in duabus cauernulis similibus capitibus mamillarum Si autem sit immutatio naturalis ex parte organi, sic accipitur gustus, & tactus, quorum distinctio potest sic sumi. Quia tactus est per totum corpus, sed gustus in sola parte corporis. s. lingua, ubi solum tactum concomitatur. Vel aliter, quia obiectum tactus immutat potentiã per primas qualitates, scilicet calidum, & frigidum, & sic immutatur gustus inquantum est quidam tactus, sed obiectum gustus

immu-

immutatur per quasdam determinatas qualitates secundarias, scilicet dulce, & amarum, & ab istis immutatur nõ inquantum est tactus, licet tangendo immutet, sed inquantũ est gustus. Et sic gustus potest dupliciter considerari, uno modo ut tactus, qui est prior gustu, & sic qualitate pręambula, idest primis qualitatibus immutatur, scilicet calido, frigido, humido, & sicco. Alio modo in sua ratione formali ut est gustus, & sic immutatur secunda qualitate scilicet amaritudine uel dulcedine licet aliis pręambulis mediantibus. Potentia autem tactiua est ordinata in neruo cutis totius corporis, & eius carnibus, sed potentia sensitiua gustus est fundata in neruo expanso super corpus linguæ, & sic habemus duas potentias alias, tactiua, quæ est dispersa per totum corpus respectu primarum quattuor qualitatũ, & gustatiuam, quæ est in lingua respectu dulcis, & amari. Et sic patet, quòd sunt quinq; potentiæ apprehensiuæ deforis, quæ nobiliores sunt secundum quod nobiliori modo, & magis specialiter immutantur. Et ideo omnium nobilior est uisus, post uisum auditus, post quem olfactus, post quem gustus, ultimum, & infimum gradum tenet tactus, & ideo non omnia animalia conueniunt cum homine in omnibus aliis, sed tantum in illo, unde in omni animali est sensus tactus.

Quomodo distinguantur potentiæ sensitiuæ. Cap CXXXVI.

APprehẽsiua aũt interior similiter diuiditur. Ad quod clarius uidendũ oportet notare. Primo ꝙ natura non deficit in necessariis, ut dicitur 3. de anima tex. 45. Et ideo oportet esse in animali tot operationes, & tot potẽtias, quæ nihil aliud sunt nisi proxima operationum principia, quot sunt necessaria ad uitã animalis perfecti. In animali autem perfecto requiritur, quòd non solũ apprehendat rẽ, cũ est præsens, sed etiã cũ est absens, quia cum non habet omnia necessaria sibi coniuncta, oportet, quòd moueatur ad distãtiã. Cũ ergo animal mouetur ad rẽ ipsam quã apprehẽdit, oportet ad hoc quod moueatur ad rem absentem, quòd absentem apprehendat. Sicut igitur animal habet uirtutes,

& potentias exteriores per quas res præsentes apprehendat. Ita oportet quòd habeat potentias interiores per quas res absentes apprehendat, & earum species retineat. Vlterius secundo notandũ quòd si animal moueretur solũ propter delectabile, vel tristabile secundum sensum, non esset necessarium ponere in animali nisi potentiam apprehensiuam formarũ, per quas percipit sensus, & in quibus delectatur, vel quas horret, sed non solum hoc est necessarium animali, immo ultra hoc, ut quęrat, uel fugiat non solum quæ sunt ei conuenientia ad sensum, sed ea quæ habent rationem vtilis, vel nociui, sicut ouis fugit lupum nõ propter colorem, vel figuram, quia si esset pulchrioris coloris, puta albi, vel pulchrioris figuræ, adhuc fugeret, sed fugit eo quòd nociuus, vel inimicus. Similiter auis colligit paleam, non quòd delectet sensum sed quia est sibi vtilis ad nidificandum. Quia ergo necessarium est uitæ animalis perfecti, vt rem absentem sicut & præsentem accipiat, & eius speciem apprehensam cõseruet, & iterũ quòd non solum res apprehẽdat, vt delectabiles, vel tristabiles, secundum sensum, sed etiã ut nociuas, vel utiles: ideo necesse est ponere potentias interiores, ad quas hæc pertineant, ad quæ non attingunt exteriores, quæ secundum Auicen. quinque sunt, licèt secundum aliquos non sint nisi quattuor, quarum distinctio sic potest accipi. Sensus enim interior aut habet esse circa formas, & species sensibiles, quæ accipiuntur a rebus, aut circa intentiones earum scilicet amicitiæ utilis uel nociui, quod idem est. Si circa formas sensibiles, aut apprehendendo solum, sic est sensus cõmunis, qui communis dicitur propter tria eius opera, quæ habet, scilicet cognoscere obiecta omnium sensuum exteriorum scilicet colorem sonum, & sic de aliis Secundo inter ea iudicare scilicet inter album, & dulce, quæ duo non potest facere aliquis sensus particularis exterior, & tertio communia sensibilia apprehendere, scilicet illa quinque quæ ponit philosophus sensibilia communia 2. de anima. tex. 64. quæ sunt motus, quies numerus, figura, & magnitudo. Hæc enim nullius particularis sensus sunt propria scilicet sunt communia omnibus non sic, quasi omnia ista,

sunt

sunt omnibus communia, sed quædam horum. Nam numerus, motus, & quies sunt communia omnibus sensibus, tactus vero & uisus percipiunt omnia quinque, & hæc omnia similiter apprehenduntur a sensu cõmuni, & propter ista dicitur communis. Si autem potentia uersetur circa formas sensibiles non solum apprehendendo, sed etiam retinendo, sic est imaginatiua cuius est formas sensibiles, & species apprehensas in absentia sensibilium cõseruare. Et istæ duæ potentiæ habent esse in anteriori parte capitis circa frontem, in qua parte distinguuntur duæ cellulæ, quarum prima est magis humida, secunda autem magis sicca. Modo humida bene recipit, & male retinet, secundũ philosophum in libro de memoria, & reminiscentia. Sicca autem econtra. Et ideo sensus communis, ad quem terminantur nerui omnium aliarum potentiarum, & sunt earum actus, ponitur in prima cellula humida, cuius est bene recipere, imaginatiua autem in secunda, quæ est magis sicca, cuius est bene conseruare. Si autem uersetur sensus circa intentiones vtilis, vel nociui, amici, uel inimici, aut hoc est apprehendendo solum, & sic est æstimatiua naturalis, aut recipiendo, & conseruando, & sic est memoria sensitiua. Et sic isti duo sensus habent esse in posteriori parte capitis, in qua distinguuntur duæ cellulæ, quarum prima est magis humida, & ideo in illa ponitur ęstimatiua, cuius est solum recipiendo apprehẽdere. Secunda & vltima est magis sicca, & sic in illa ponitur memoria sensitiua, cuius est & recipere, & receptas intentiones conseruare sicut in thesauro. Est autem hic intelligendum, quòd cum potentiæ sensitiuæ sint communes homini, & aliis animalibus perfectis, inter hominem, & alia animalia perfecta non est differentia quo ad illas potentias, quæ sunt apprehensiuæ formarũ sensibilium, uel retentiuæ, sed quo ad illas quæ sunt apprehensiuæ, & retentiuæ formarum intentionalium, quo ad æstimatiuam naturalem, scilicet & memoriam. Est autem talis differentia quia alia animalia quo ad æstimationem percipiunt huiusmodi intentiones utilis, vel nociui naturali instinctu. Homo autem est per quandam collationẽ, & deductionem, & ideo quod in aliis animalibus dicitur

æsti-

æstimatiua naturalis, in hominibus uocatur cogitatiua uirtus, & quia per quandam collationem omne nociuum, uel utile inuenitur, uocatur etiam in hominibus ratio particularis. Est enim collatiua istarum intentionum indiuidualium, sicut ratio uniuersalium. Ex parte autem memoriæ similiter est differentia. Non solum enim habet homo memoriam talium, quæ in præterita recordatione consistunt sed etiam reminiscentiam, quare reminiscentia consistit in quadam deductione, & inuestigatione syllogistica ad hoc ut ex aliquibus memoratis ueniat in recordationẽ aliquorum præteritorum, quorũ non habebat memoriam, & sic memoria est in animalibus, & non reminiscentia. In hominibus verò utrunque hoc autem habet æstimatiua, & memoratiua in homine non per illud, quod est propriũ parti sensitiuæ, sed propter affinitatem & propinquitatem rationem uniuersalem, & ad intellectum ex cuius redundantia, & effluentia est amplioris, & efficacioris uirtutis. Quintus uerò sensus interior ab aliquibus ponitur fantasia, quæ est in superiori parte media capitis, & hic sensus est medius inter imaginationem, & æstimationem naturalem, siue cogitatiuam, & huius officium est componere inuicem species apprehensas, & intentiones, & distinctim, & coniunctim, sicut cum ex forma auri, & montis format montem aureum, quem nunquam uidit, & alia figmenta, ut chymeras & huiusmodi, quod attribuitur fantasię, cuius organum ponitur in medio cerebri. Sed quia ista operatio in animalibus ab homine non apparet, & ad hanc videtur sufficere in homine virtus imaginatiua: ideo alii istam potentiam non ponunt distinctam ab imaginatione, sed ipsi imaginationi istam operationem attribuunt, & huius sententiæ est expresse Auerrois in quodã libro, quem fecit de sensu, & sensibilibus, & sic ipsa imaginatio dicitur etiã fantasia. Sed dicitur imaginatio inquantum tales species conseruat, & est thesaurus & memoria quædam eorũ, & ideo dicitur imaginatio quasi imaginum conseruatio, dicitur autem fantasia inquãtum facit talium formarum diuersas compositiones. Et dicitur a φανείς quod est apparitio, quia facit diuersa hominũ apparere, vnde & tales apparitiones

fanta-

fantasiæ dicuntur, & ipsę species in ea conseruatæ fantasmata appellantur, & sic secundum hoc nō essent nisi quattuor sensus interiores realiter distincti, scilicet sensus cōmunis, imaginatio, uel fantasia, æstimatiua, siue cogitatiua, & sensitiua memoria, & sic habemus distinctionem potentiarum partis apprehensiuæ quantum ad sensitiuas potentias, quæ in uniuerso sunt nouem, quinque exteriores, & quattuor interiores, si imaginatio, & fantasia non distinguuntur, quod uerius reputo.

Quomodo distinguantur intellectiuæ potentiæ apprehensiuæ.

APprehensiua autem intellectiua sic distinguitur, quia ea, quæ sunt in parte intellectiua apprehensiua possunt comparari ad inuicem. Primo sicut potentia ad potentiam, quia sicut potentia passiua ad actiuam sic distinguitur intellectus duplex, scilicet agens cuius est facere fantasmata, quæ sunt intelligibilia in potentia esse intelligibilia actu, per suam illustrationem. Et possibilis cuius est illa apprehendere, & intelligere. Hæc autem duo scilicet intellectus agens, & possibilis diuersimodè se habent ad apprehēsionem, quia intellectus agens pertinet ad potentias apprehensiuas, non tanquàm apprehendens, sed tanquàm apprehensionem causans, uel faciens. Sed intellectus possibilis tanquàm apprehendens. Secundo possunt comparari sicut habitus ad actū, & sic distinguūtur memoria intellectiua, & intellectus, uel intelligentia, quia una & eadē potentia est intellectus, & memoria, & idem obiectum habent, sed ab actibus est talis distinctio, quia intellectus possibilis dicitur, & uocatur memoria, inquantum conseruat habitū, & species intellectuales, & idē intellectus possibilis uocatur intellectus, & intelligentia, prout actu vtitur speciebus, & actu considerat per eas, & sic est in actu secundo per eas, qui est operari. Tertio modo sicut actus ad actum, & sic distinguuntur ratio, & intellectus. Ratio enim & intellectus eadem sunt potentia realiter, sed differunt in actu, quia intellectus dicitur intellectus, quando sine ali-

quo

quo discursu res apprehẽdit, sed idem intellectus dicitur ratio, quando circa res apprehensas discurrit considerando, componendo, diuidendo, & huiusmodi. Quarto modo possunt comparari sicut habitus ad habitum, & sic distinguitur alio modo ratio ab intellectu, quia intellectus dicitur habitus principiorum, ratio uerò conclusionum. Quinto possunt comparari respectu finis, & sic differunt intellectus practicus, & speculatiuus, quia speculatiuus dicitur qui quod apprehendit non ordinat ad opus, practicus autem econuerso ordinat ad opus, & ideo eadem est potentia, sed differunt fine, quia practicus habet pro fine opus, speculatiuus ueritatem, ut dicitur 3. de anima, & ibidem dicitur quòd intellectus speculatiuus extensione fit practicus, quæ extensio est ad opus. Sexto possunt distingui, & comparari secundum ista tria simul, scilicet secundum actum, habitum, & obiectum, & istis tribus modis eadem potentia intellectiua dicitur ratio inferior, & ratio superior. Vocatur tamen sic, & sic a diuerso obiecto, quia ratio prout intendit æternis conspiciendis, uel consulendis. Conspiciendis prout ea speculatur in seipsis. Consulendis autem prout ex eis accipit regulas agendorum, & tunc dicitur ratio superior: prout uerò temporalibus intendit, dicitur ratio inferior. Item differunt secundum actũ, quia rationi superiori competit regere, inferiori regi. Et sic loquitur Aristot. 3 Ethic. c. 18. quòd ratio semper ad optima deprecatur. Item differunt per es habitum, quia ratio superior consulit per habitum sapientiæ, inferior autem per habitum scientię. Septimo possunt considerari, & comparari quantum ad gradum, & sic distinguitur intellectus secundum diuersos gradus, & hoc diuersimodè secundum diuersos. Quidam distinguunt sic. Intellectus potest considerari tripliciter. Vno modo prout est in potentia, & sic dicitur possibilis. Alio modo prout est in actu primo, qui est scientia, & sic dicitur intellectus in habitu. Secundo prout est in actu secundo, qui est considerare, & sic dicitur intellectus adeptus, vel intellectus in actu a tali. Aliter distinguũt alii. Ad quod notandum quòd intellectus potest considerari quadrupliciter. Primo prout est sicut tabula rasa, antequàm

quàm sit specie intelligibili informatus, & sic est omnino in potentia, uel simpliciter, uel respectu illius, cuius speciẽ non habet, & tali gradu uocatur a philosophis intellectus malus, seu potentionalis, seu possibilis, & sic agitur de eo. 3. de anima, usque ad partem illam. Cum sit actu singula. Secundo modo potest cõsiderari, prout est actu specie informatus, sed non dum negociatur circa eam, & sic uocatur intellectus dispositus, uel specie informatus, & sic determinatur de eo ab illa particula. Cum autem, vsque ad illam, quoniam in omni. Tertio modo potest considerari, vt actu circa speciem iam adeptam negociatur, & sic uocatur intellectus in actu, & sic determinatur de eo ab illa particula. Qnoniam usque ad illam indiuisibilium intelligentia. Habitus autem gradum & statum circa optimum intelligibile posuerunt philosophi habiturum intellectum circa finem uitæ. Nos autẽ dicimus quòd erit in æterna beatitudine. Ex his ergo concludamus quòd in parte intellectiua, id est apprehensiua, non sunt nisi duæ potentiæ realiter distinctę scilicet intellectus agens, & possibilis, sed intellectus possibilis dicitur, & nominatur diuersis nominibus a suis diuersis conditionibus. Vnde eadẽ potentia existens, dicitur intellectus, uel intellectiua, dicitur memoria, dicitur ratio, & ratio superior dicitur, & ratio inferior, dicitur intellectus speculatiuus, & intellectus practicus, intellectus possibilis, intellectus dispositus, intellectus in actu, intellectus adeptus. Sicut unus & idem potest dici doctor, inquantum docet, cantor inquantum cantat, faber, inquantũ cultellum fabricat, & sic de aliis. Ex quo patet ulterius distinctio omnium potentiarum apprehensiuarum, quæ in vniuerso sunt undecim, scilicet quinque sensitiuæ exteriores, quattuor interiores, & duæ intellectiuæ, intellectus scilicet agens qui dicitur apprehensiuus, non quidem quia apprehendat, sed quia apprehensionem causat, & possibilis qui apprehendit.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Distinctio potentiarum appetitiuarum, vel motiuarum.

MOdo tertio dicendum est de appetitiuis. Appetitus autem nihil aliud est, quàm inclinatio, quæ formā consequitur. Hæc autem forma est triplex, una naturalis sicut forma lapidis, & hanc formam sequitur appetitus, qui dicitur naturalis inclinatio, ut lapis si moueatur ad locum proprium scilicet deorsum, & iste appetitus uocatur naturalis, qui appetitus non est aliqua potentia naruralis appetitiua, prout hic de appetitu loquimur. Sola enim forma sufficit ad talem motum, & ad talem inclinationem, quàmuis & in homine sit talis appetitus secũdum elementum prædominans quod est graue. Alia forma est intentionalis, & apprehensibilis, & hæc est duplex, quædam sensibilis, quæ apprehenditur sensu, quædā intelligibilis, quæ apprchenditur ab intellectu. Formā ergo apprehensam a sensu sequitur appetitus quidam, qui dicitur, & vocatur appetitus sensitiuus, & appetitus animalis, & sensualitas. Vocatur autem, & nominatur istis tribus nominibus ratione singulari, & diuersa. Vocatur enim primo appetitus sensitiuus. Tum quia sensitiua apprehensionem sequitur. Tum quia est in parte sensitiua. Tum quia est semper alicuius rei sensibilis. Vocatur autem secundo appetitus animalis, primo ab anima, quia primam apprehensionem animæ sequitur, quæ est sensitiua, omnis enim cognitio intellectiua fit ex præexistanti sensitiua primo posteriorum. Secundo ab animali, quia conuenit omni animali, & homini nō inquantum est homo, seu inquantum est animal, & ideo homines secundum illum uiuentes dicuntur animaliter, & bestialiter, & brutaliter uiuere, vt patet 1. Ethicorum. Vocatur autem tertio sensualitas, quia sensualitas uidetur sumpta a sensibili motu, sicut a uisione sumitur nomen uisus, & ab actu sumitur nomen potentię. Motus autem est actus appetitus sensitiui, apprehensionē consequens. Actus enim apprehensiuæ uirtutis non ita propriè dicitur motus sicut actio appetitus. Nam operatio potentiæ apprehensiuæ terminatur in hoc, & perficitur, quòd res apprehensæ

sunt

sui in apprehendente. Operatio autẽ appetitiuæ in hoc ꝙ appetitus inclinatur in rem appetibilem, & ideo operatio apprehensiuæ assimilatur quieti. Appetitiuæ autem comparatur motui, unde per sensualem motum intelligitur operatio potentiæ appetitiuæ, & per sensualitatem intelligitur ipsa potentia appetitiua, quæ est appetitus sensitiuus. Formam autem apprehensam ab intellectu sequitur appetitus, qui dicitur appetitus intellectiuus, uel rationalis, uel uoluntas. Dicitur autem intellectiuus non quia intelligat, sed quia sequitur intellectum ut illud appetat quod intellectus cognoscit. Non enim diligimus nisi cognita secundum Aug. c. 12. & 3. to. 3. & quia est in parte intellectiua. Dicitur autẽ rationalis, quia indiuiduum rationis sequitur ut illud qđ iudicat rõ eligendũ uel recusandũ, illud eligat uel recuset uoluntas. Dicitur autẽ uoluntas ꝑ comparationẽ ad appetium sensitiuum. Nobiliora enim entia, & si eis cõueniunt nomina ignobiliũ, tamẽ specialia nomina rõne suę nobilitatis sortiuntur. Et ideo quãuis uolũtas dicatur appetitus, & conueniat in hoc nomine cũ appetitu sensitiuo, tamen speciale nomen sibi retinuit, ut appetitus intellectiuus dicatur nõ solũ appetitus, sed uoluntas. Licet autẽ sẽsitiuus dicatur appetitus, tamen nõ proprie uoluntas. Appetitus autem sensitiuus diuiditur in duas potentias, quarum una uocatur concupiscibilis, alia uocatur irascibilis. Quarum distinctio ab aliquibus ponitur. Quia concupiscibilis ordinatur ad persecutionẽ boni, & per istam ouis uadit ad pastorem, & ad herbam, tamquam ad bonum suum estimatum, & apprehensum, & estimatum estimatiua naturali, & quodam instinctu naturali, qui est in estimatiua. Irascibilis autem ordinatur ad fugam mali, & per istam potentiam ouis naturaliter fugit lupum tamquam malum suum apprehensum, & estimatum instinctu estimatiue naturali. Sed melius aliter assignantur: Ad eandem enim potentiam pertinet prosequi conuenientia secundum sensum, & refugere nociua, & hoc pertinet ad cõcupiscibilem, cuius obiectum est delectabile secundum sensum. Ad animal autem non solum pertinet potentia per quam sequatur cõuenientia, & refugiat nociua, sed etiam potentia, per quã resi-

ſtat impugnantibus, quæ conuenientia animali amouent & nocumenta inferunt, & hoc facit iraſcibilis, cuius obiectum eſt arduum, quia ſimiliter tendit ad hoc ut ſuperet contraria, & nociua. Et in hoc appetitu ſenſitiuo, in quo paſſiones dominatur, ponuntur uirtutes morales, quæ ſunt regulatiuæ, & dominatiuæ paſſionum, tanquàm in ſubiecto in homine, quædam in concupiſcibili, quædam in iraſcibili, de quibus paſſionibus in tertia ſpecie qualitatis ſubiungetur, & hæc de appetitu ſenſitiuo ſufficiant. Appetitus autem intellectiuus, qui dicitur uoluntas, non diſtinguitur in plures potentias, quia quod facit uirtus inferior per plura, facit ſuperior per pauciora. Habet autem diſtinctionis nomen a diuerſis ſuis actibus, ſicut intellectus. Voluntas enim, quæ ſequitur ſimplicem apprehenſionem intellectus, & mouetur motu naturali, ſicut aliæ potentiæ, dicitur uoluntas naturalis, ut autem eſt libera, & ſequitur deliberationem inetllectus, dicitur uoluntas deliberatiua, non tamen ſunt diuerſæ uoluntates diſtinctæ realiter, ſed una a diuerſis ſuis actibus nominata. Ex quo patet quòd potentiæ appetitiuæ in homine ſunt tres. Duæ in parte ſenſitiua, & una in parte intellectiua.

De potentia motiua motus executiua,
Cap. CXXXVII.

QVarto, & ultimo dicendum eſt de potentia motiua, quæ cõſueuit diſtingui ab aliquibus in imperantem motum, & in exequentem. Sed imperans motum non eſt alia potentia niſi appetitiua, de qua dictum eſt. Et ideo motiua potentia dicitur executiua motus imperati. Secundum autem aliquos non eſt potentia animæ, ſed eſt quædam uis, interior admixta muſculis lacertis, & neruis membrorum. Secundum aliquos vero eſt ſpecialis potentia, quia cum in omnibus animalibus ſit ſenſus, & appetitus, non tamen motus localis. Et ideo ad exequendum motum præter potentiam imperantem motum, oportet ponere efficientem, uel exequentem motum, & hæc eſt uirtus infuſa neruis, & muſculis contrahens, & relagans cordas,

&

& ligamenta coniuncta membris. Et hanc ſic ponit 6. de naturalibus Auicenna.

Tres concluſiones ex præcedentibus, & primo quòd omnes potentiæ animæ ſunt 26. Cap. CXXXVIII.

HIc igitur concludo tria. Primum eſt quòd ex parte vegetatiuæ habemus decem potentias ex parte apprehenſiuarum habemus undecim: ex parte motiuarum motum imperantium habemus tres. Si ex parte executiuæ motus non ſunt aliquæ, erunt omnes potentiæ animæ 34. Si autem executiuam potētiam ponamus unam, erunt 25. Et ſi fantaſia ſit diſtincta ab imaginatiua, quod non credo, erunt 26. Et in iſtis conſiſtit, & concluditur tota regio, & totum regnum potentiarum animæ rationalis.

Quod tripliciter differunt potentiæ intellectiuæ, & ſenſitiuæ.

SEcunda concluſio eſt, quòd triplex eſt differentia potentiarum intellectiuarum ſcilicet intellectus agentis, & poſſibilis, & uoluntatis ad omnes alias, nam omnes aliæ ſunt affixę organo corporali, & eo mediante exercent ſuam operationem, ſicut potentia uiſiua mediante oculo, & ſic de aliis. Sed potentiæ intellectiuæ non ſunt coniunctæ aliter organo corporali, ſed ſunt ſeparatæ eleuatæ, & immixtæ, vt patet 3. de anima. Ex quo ulterius ſequitur ſecunda differentia, quòd potentiæ intellectiuæ comparantur dupliciter ad animam ſcilicet ut ad ſuam radicem ſiue principium, ſecundo ut ad ſuum ſubiectum. Sunt enim in eſſe ipſius animę ſicut in ſubiecto, ſed omnes aliæ corpori affixæ comparantur ad animam ſicut ad ſuam radicem, & ſuum principium, ſed ad coniunctum ſicut ad ſubiectum, unde ſunt in cōiuncto, & in compoſito ſicut in ſubiecto. Ex quibus ſequitur tertia differentia, quia cum deſtructo ſubiecto deſtruitur accidens, quantū ad ſe, & ſuam operationē, deſtructo compoſito, uel coniun

M 2 cto,

cto, necesse est destrui potentias sensitiuas, & affixas organis substantialiter, & earum actus. Sed quia anima manet separata, manent in ea sicut in radice, & in subiecto, sicut effectus in caussa. Sed quia intellectiuæ sunt in anima sicut in subiecto, destructo coniuncto, & composito, nõ destruũtur, sed manent in anima separata. Et ideo in anima separata nulla est potentia affixa organo, siue sensitiua, siue alia manent realiter, nec in se nec in sua operatione, sed solum uirtualiter in radice, potentiæ autem intellectiuæ remanẽt & substantialiter in se, & realiter in sua operatione.

Quid importetur nomine sinderisis, nomine conscientiæ, nomine liberi arbitrij, & quid sit unumquodq;

TErtia conclusio est, quia cum omnes potentiæ animæ sunt enumeratæ, quęcunq; alia dicuntur de his, quę ptinent ad partem illectiuam, uel non sunt potentiæ, uel si ad potentiam pertinent ex aliqua conditione alicubi nominantur, non tamen præter positas potentias est aliis assignare, & ideo quamuis ista tria sinderisis, conscientia, liberum arbitrium ponantur in parte intellectiua, non tamen diuersæ potentiæ sunt a nominatis, sed sinderisis est habitus conseqnentialis intellectus practici, respectu primorũ principiorum operabilium, sicut intellectus est habitus cõsequentialis respectu primorum principiorum speculabilium. Eius autem est instigare ad bonũ, & murmurare de malo respectu operabilium. Conscientia autem actum nominat, & non potentiam nec habitum. Et quia conscientia dicitur quasi cum alio scientia, ideo illius potentię est actus, cuius est scientia, hæc autem est intellectus. Liberũ autem arbitrium, quamuis sint diuersæ opiniones quid sit, & nominet, teneo tamẽ in communi doctrina quod nominat uel signat potentias uel potentiam. Si duas potẽtias nominat, sicut uidetur dicere Damas. lib. 2. quòd liberum arbitrium est facultas intellectus, & uoluntatis. Sic liberum arbitrium est intellectus, & uoluntas. Sed intellectus, quia ibi libertas inchoatur, uoluntas autem quia ibi terminatur. Si autem significet solum potentiam unam, quia liber-

tas arbitrii uidetur esse in eligendo conuenientia fini, sic cum hoc pertineat ad solam uoluntatem supposito iudicio intellectus, liberum arbitrium dicit solam uoluntatem, & ista de potentiis animæ dicta sufficiant.

De uoluntate quomodo uarie in diuinis, & humanis frequenter accipiatur. *Cap. CXXXIX.*

QVia uero hic uidendum est de uoluntate, cuius acceptio est multiplex, & diuersam difficultatem affert in locutionibus diuinis, & humanis. Idcirco quarto de multiplici acceptione, & distinctione uoluntatis, potissime in deo, aliquid inseremus. Et quia doctores ut Damas. lib. 2. & doc. alii ponunt in deo esse duplicem uoluntatem, antecedentem, & consequentem una distinctione: Idcirco primo uidendum est quid nomine istarum uoluntatum importetur. Distinguunt etiam uoluntatem, in uoluntatem signi, & in uolũtatem beneplaciti alia distinctione, & ideo secundo de hoc uidendum est. Tertio quomodo aliquando tam in diuinis, quam in humanis nomine uoluntatis, aliquando actus, aliquando res uolita importetur. Ad uidendum igitur, quid nomine uoluntatis antecedentis, & consequentis importetur. Primo sciendum est, quòd cum uoluntas diuina distinguatur, uel duplex ponatur, nõ est intelligendum, quòd ipsa diuina uoluntas aliquam in se diuersitatem, uel multiplicitatem admittat aut in se distinguatur, cum sit summæ simplex, & indiuisibilis, & sit realiter diuina essentia licet differant ratione. Sed cum dicimus duplicem uoluntatem in deo, uel antecedentem, uel consequentem, signi, & beneplaciti, hæc diuersitas attenditur semper respectu rerum uolitarum, & non respectu uoluntatis ipsius dei. Nihil enim prohibet diuinam uoluntatem diuersimode considerari, sed diuersa uolita, quæ respicit, quę sunt eius obiecta.

Quid sit in deo uoluntas antecedens, & consequens.

DEscendendo ergo ad propositum duo considerare possumus, scilicet uoluntatem dei respectu uolitæ rei, & ipsam rem uolitam, quæ est obiectum diuinæ uoluntatis. In re autem uolita duo considerare possumus. Descendendo ad rem uolitam, respectu cuius in deo ponitur uoluntas antecedens, & consequens, quæ est creatura intellectualis, quia in creatura intellectuali, quæ est ordinabilis in beatitudiuem ex sua natura possumus considerare illud, quod ordinatur in beatitudinem, & hoc est ipsamet creatura, & possumus considerare illud per quod ordinatur, & hæc sũt auxilia, quibus ad consequẽdam beatitudinem adiuuatur: Istis tribus suppositis declaro quomodo in deo distinguatur uoluntas antecedens, & consequens. Primo ex parte rei uolitæ a diuina voluntate, quæ res uolita est ipsamet creatura intellectualis. Secundo ex parte auxiliorum, quæ conferuntur ipsi creaturæ intellectuali deo uolitæ, quibus iuuatur ad consequendam beatitudinem. Tertio ex parte diuinæ uoluntatis respectu istarum rerum uolitarum. Quarto concludam aliquas conclusiones ex prædictis. Accipiendo ergo illud, quod ordinatur in beatitudinem, quod est ipsa creatura intellectualis, est duo considerare. s. naturam, & personã. Accipiendo, & respiciendo naturam, deus uult omnes homines saluos fieri, & omnem creaturam intellectualem, inquãtum omnibus dedit naturam capacem beatitudinis, & ordinabilem ad beatitudinem. Si autem accipiamus personam, cum actiones suppositorum sint, & per proprias actiones multi deuient a beatitudine, quia prauæ sunt, sic deus quantum ad ea quæ sunt personæ, non uult omnes homines saluos fieri. Prima igitur uoluntas, qua deus respicit naturam, dicitur in deo antecedens, secunda, qua respicit personam, consequens, & ideo quia prius est ordine naturę licet non ordine temporis natura, & consequenter persona, & per prius est naturaliter cadens in nostra consideratione natura ordinabilis ad beatitudinem, quàm persona cum actionibus, quibus finem consequitur,

si sunt

si sunt bonæ, uel ab ultimo fine deuiat si sunt prauæ. Et ideo respectu antecedentis considerabilis ponitur uolūtas antecedens, & respectu consequentis considerabilis ponitur uolūtas consequens in deo. Si autem secundo in deo consideremus auxilia, quibus iuuamur ad consequendum finem creaturæ intellectualis, sic considerandum est quod duplicia sunt huiusmodi auxilia. Sunt enim quædam auxilia communia, quæ dantur omnibus, ut salui fiant, scilicet liberum arbitrium, præcepta, consilia, quibus omnes possunt dirigi ad salutem. Sunt autem quędam specialia, ut gratia, & uirtutes, perseuerantia in bono, & huiusmodi, quæ dantur aliquibus specialiter, & singulariter. Quia uero ordine naturæ commune præcedit, & antecedit illud quod est speciale, & singulare, & speciale illud, quod est commune sequitur, ideo uoluntas diuina prout respicit communia auxilia, post quæ alia specialia consequuntur, dicitur antecedens, & isto modo uult omnes homines saluos fieri uoluntate antecedente, scilicet quia omnibus diuidit communia auxilia, quibus possunt ad beatitudinem peruenire, sed non uoluntate consequente, quia non omnibus dedit specialia. Tertio ostendo quomodo accipiatur in deo uoluntas antecedens, & consequens ex parte uoluntatis eius, respectu rerum uolitarum. Voluntas enim antecedens potest dici, quando deus uult aliquid non in se, & simpliciter, sed in suo antecedente. Sed uolūtas consequēs, quando uult aliquid in se, & simpliciter, ut uerbi gratia. Ponamus quòd rex det arma militi ad bellandum pro salute regni contra inimicos. Iste miles iam sic ordinatus ad bellum potest dupliciter considerari. Vno modo inquantum est ordinatus ad bellandum a rege. Alio modo secundum actus, quos gerit in bello. Si ergo consideretur secundum quod ordinatur ad bellandum a rege, sic potest dici, quòd rex uult ei honorem non absolute, sed in suo antecedente. Si autem consideretur miles quantum ad actus quibus gerit se in bello, tunc rex uult ei quod sibi debetur pensatis suis conditionibus. Vnde si male se habeat uult ei obprobrium, si strenue, uult ei honorem. Et ideo hoc quod uult ei pensatis cōditionibus omnibus consequenti-

 bus,

bus, uult ei uoluntate consequente, & hoc a rege simpliciter uolitum militi, aliud autem secundum quid. Sic in deo ad propositum. Quia igitur deus dedit homini ea, quibus ordinatur ad beatitudinem, scilicet liberum arbitriũ respectu cuius dicitur deus omnem hominem saluum fieri uelle in suo antecedente, & hinc sumitur uoluntas antecedens, sed considerato quomodo quilibet se habet in utẽdo illis, simpliciter uni uult damnationem, alii beatitudinem, & hoc uult eis uoluntate consequente, & hinc sumitur in deo uoluntas consequens. Ex his quarto concludo unam conclusionem, quòd per prædicta patent quattuor difficilia, quæ consueuerunt dici de differentia harum uoluntatum. Primum est, quòd diuersitas uoluntatis antecedentis, & consequentis nõ est in diuina uolũtate, sic quòd sint duæ res distinctæ, sicut unus oculus est distinctus ab alio. Sed est distinctio solum rationis, & sumitur ex parte rerum uolitarum, ut patet ex dictis. Secundũ est, quod deus uult omnes homines saluos fieri uoluntate antecedẽte, sed non consequente nisi bonos, ut patuit in utroq; modo prædicto. Tertium est, quòd uoluntas dei antecedens non semper impletur, nec fit semper illud, quod ipsæ illa uoluntate uult, sed aliquando deficit, ut non fiat: quia illa uoluntas non est uoluntas simpliciter, nec uolitum illa uoluntate est uolitum simpliciter, sed secundum quid. Sed uoluntas consequens semper, & infallibiliter impletur, quæ est uoluntas simpliciter, & res uolita est uolita simpliciter. Quartum est, quòd uoluntas antecedens in deo est uoluntas speculatiua, & non respicit particulares conditiones, & operationes, sed solum naturam in communi. Sed uoluntas consequens est practica, & respicit particulares conditiones personarum, & suppositorum, quorum sunt actiones, & ideo quæ uult uoluntate speculatiua, non uult simpliciter, sed secundum quid, quare non semper impletur. Quę autem uult uoluntate practica, uult simpliciter, quare semper de necessitate impletur.

De

De uoluntate signi, & beneplaciti, & primo quomodo de deo dicuntur aliqua proprie aliqua metaphorice.
Cap. CXL.

MOdo uidendum est de uoluntate signi, & beneplaciti. Vbi primo uidendum est quòd aliqua de deo dicuntur dupliciter. Vno modo proprie, & illa uere in deo sunt, sicut sapientia, bonitas, iustitia, substantia, persona proprie de deo dicuntur, & uere ac realiter in eo sunt. Alio modo dicuntur aliqua de deo metaphorice, & per similitudinem cuiusdam proportionabilitatis in comparatione ad suos effectus, quorum est caussa. Et hoc modo metaphorice dicitur ignis. Deutronomij 10. ex illa proportionis similitudine. Quia sicut ignis se habet ad sui contrarii consumptionem, ita deus ad consummendam nequitiam. Vnde ipsum esse ignem est ipsum esse destruentem nequitiã. Et isto modo etiam punitio sua qua peccatores punit dicitur ira eius de qua Psal. Ascendit fumus in ira eius, & ignis a faciẽ eius exarsit. Et quia effectus est signum causæ. Ideo illi effectus, secũdum quos attenditur similitudo uel iræ, uel alicuius alterius, dicuntur esse signa, unde punitio dicitur signum iræ eius, & sic de aliis,

Distinctio uoluntatis, signi, & beneplaciti in deo.
Cap. CXLI.

HOc supposito potest patere distinctio uoluntatis diuinæ in uoluntatem signi, & beneplaciti. Quia uoluntas beneplaciti dicitur actus eius uolendi, quo sibi aliquid placet, & ista uoluntas proprie de deo dicitur, & uere in eo est, uoluntas autem signi dicitur aliquid signum extra deum existens, quod prætendit deum uelle aliquid, uel prætendit aliquid in deo secundum quod se habet ad modum uolentis, sicut punitio, qua deus punit aliquem ostendit ipsum se habere ad modum irati. Sed deus non

dici-

dicitur ita proprie irasci, sed dicitur uelle illa quorũ sunt illa signa. Et sic patet quòd talis uoluntas metaphoricè de Deo dicitur, & in Deo proprie non est, sed est proprie extra,& nihil aliud est quàm ista signa,quæ ostendunt Deum se habere ad modum uolentis irasci. Signum enim aliquãdo nominamus sicut rem signatam,ut imaginem Herculis uocamus Herculem. Quod autem signum nominemus sicut rem signatam contingit dupliciter. Vno modo ratione similitudinis, ut in exemplo posito de imagine Herculis. Alio modo ratione proportionis, quasi arguendo, ut sicut signum,& signatum se habent in uno,ita etiam se habeant & in alio. Et sic est in proposito de quo loquimur. Ex eo enim quòd in nobis ex aliquo signo arguitur esse uoluntas, proportionabiliter arguimus ex aliquibus signis esse in Deo uoluntatem, sicut & in nobis. Et illam uocamus uoluntatem signi. In nobis autem quando aliquis præcipit,uel consulit aliquid fieri,uidetur præcipiens,& consulens illud uelle simpliciter fieri. Iterum quando prohibet, uidetur illud nolle fieri. Quando autem aliquid facit, uidetur illud fieri uelle. Qui etiam permittit aliquid fieri, cum illud possit impedire, uidetur illud uelle fieri. Quia igitur ita est in nobis ex hac similitudine secundum quandam proportionem,sic dicimus esse in Deo,& ponimus in eo esse uoluntatem signi pertinentem ad præceptum, & consilium quantum ad duo prima, prohibitionem quantum ad tertium, operationem quantum ad quartum, permissionem quantum ad quintum. Et horum quolibet uoluntas signi in Deo uocatur. Et quincuplex:

Quot sint signa, & quot modis dicitur voluntas signi quia quinque modis. Cap. CXLII.

TErtio ponenda est sufficientia istorum signorum siue uoluntatum signi. Quæ tripliciter potest sumi. Primo ex parte uolitorum sic. Quia illud signum, aut est respectu boni, aut mali. Si respectu mali aut negatiue, & sic est prohibitio, aut affirmatiue, & sic est permissio. Si respectu boni, aut præsentis, & sic est operatio, aut futuri, & sic est

præce-

præceptum respectu boni necessarij ad salutem. Consilium respectu boni supererogationis, quod non facit ad necessitatem, sed ad congruitatem, & utilitatem. Secundo sumitur ex parte uolentis, & sic quia est signum diuinæ uoluntatis, aut significat illud, quod Deus uult facere per seipsum, aut per alium. Si per seipsum aut directe, tanquàm ipse agens, & sic est operatio, aut indirecte, & interpretatiue, & sic est permissio. Et dicitur permissio signum uoluntatis, inquantum ille qui permittit aliquid fieri, cum possit impedire, uidetur interpretatiue, illud uelle. Si uero sit signum eius, quod uult facere per alium, hoc est uel respectu boni faciendi, & hoc est uel necessarij ad salutem, & sic est præceptum, uel supererogationis, & sic est consilium. Vel est respectu mali uitandi, & sic est prohibitio. Tertio sumitur ex parte diuinæ uoluntatis, & sic ut prius dictum est, duplex est uoluntas in Deo, antecedens & consequens. quædam ergo sunt signa uoluntatis antecedentis, & quædam cõsequentis. Signa ergo uoluntatis antecedentis, uel sunt respectu boni faciendi, & hoc uel respectu boni necessarij ad salutem, & sic est præceptum, uel boni utilis, & supererogationis, & sic est consilium. Vel sunt respectu mali non faciendi, & sic est prohibitio. Signum autem uoluntatis consequentis est, aut respectu boni quod fit, & sic est operatio, uel respectu mali, & sic est permissio.

Differentia inter bonum, & malum, quia aliquod bonum est quod licite potest dimitti, ut non fiat, sed nullum malum licite potest committi, ut fiat. *Cap.* CXLIII.

NVnc quarto uidendum est cum ex parte signorum respectu boni ponantur duo signa, scilicet præceptũ & consilium, quare respectu mali similiter non sunt duo signa: cum non posui nisi unum, scilicet prohibitionem. Et dicendum est quòd hæc est causa quia in bonis est hæc differentia. Quia quædam sunt quæ licite non possunt dimitti, sicut præcepta, quæ obligant ad sui impletionem. Alia sunt, quæ licite possunt dimitti, cum non obligent,

quia

quia non ſunt neceſſaria, licet ſint utilia adimplenti, & talia ſunt bona, quæ cadunt ſolum ſub conſilio. Et ideo aliter debuerunt homines induci ab bona, quæ licite dimitti non poſſunt, quia per compulſionem, & præceptum. Et aliter ad iſta bona, quæ poſſunt licite dimitti, quia per perſuaſionem, & conſilium. Et hæc eſt cauſa quare ſunt duo ſigna ex parte boni. Nullum autem malum eſt, quod licite poſſit fieri. Et ideo omne malum cadit ſub prohibitione, licet aliqua mala ſint magis prohibita, quàm alia, & ſub maiori pæna Et ideo ex parte mali ſignum ponitur unicum, ſcilicet prohibitio. Ex quo patet quàm uoluntas beneplaciti in deo ſit ſemper unica, & ſimplex, ſed uoluntas ſigni eſt quincuplex, ſed iſta quinque ſigna prædicta in hoc uerſu continentur. Præcipit, & prohibet, permittit, conſulit, implet. Huius ſententia patet ex dictis.

Quod uoluntas tam, in deo quam in aliis ſignificat aliquando potentiam, aliquando obiectum, aliquando actum.
Cap. CXLIIII.

QVinto ſciendum, quòd nomine uoluntatis multipliciter utimur tam in diuinis, quam in humanis. Aliquando enim in diuinis ſignificat ipſam potentiam uolitiuam, qua uult deus quicquid uult, quæ in deo non differt realiter ab eſſentia, & ſic accipitur uoluntas, cum dicunt doctores, quod in deo eſt uoluntas, & intentio, & quod eſt agens per intellectum, & uoluntatem. Aliquando autem ſignificat actum uoluntatis, & non potentiam, & ſic accipitur in Pſal. In uoluntate tua deduxiſti me, id eſt ſicut uoluiſti. 72.d. Aliquando ſignificat rem uolitam, & ſic accipitur in Pſal 39.b. In capite libri ſcriptum eſt de me, ut facerem uoluntatem tuam deus, ideſt rem a te uolitam. Quod autem dictum eſt de uoluntate in diuinis, etiam dicendum eſt in humanis, quia nomine uoluntatis aliquando nominamus potentiam, ut cum dicimus, quod intellectus, & uoluntas ſunt duæ potentiæ animæ realiter diſtinctæ. Aliquando nominamus actum uoluntatis, ut cum dicitur. Rex habet bonam uoluntatem ad regnum,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

id est diligit regnum. Diligere autem actus uoluntatis est. Aliquando etiam nominamus rem uolitam nomine uoluntatis, ut cum dicitur. Voluntas regis est ut latro suspendatur, ibi enim non accipitur pto potentia uoluntatis, nec etiam pro actu uoluntatis eius, quia suspensio latronis non est potentia uolitiua regis, nec actus elicitus a potentia, sed sumitur pro re uolita, quia suspensio latronis est res uolita a rege. Sic ergo patet quòd uoluntas multipliciter dicitur, tam in diuinis, quam in humanis, quia aliquando sumitur pro potentia, aliquando pro actu, aliquando pro obiecto. In diuinis autem realiter est una uoluntas, sed secundum diuersas considerationes ex parte obiectorum sumitur ibi diuersitas uoluntatum. Quod optime ostendit Psal. dicens. Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntas eius. Voluntas domini ponens omnes diuersas esse respectu operum. In homine autem proprie utendo nomine uoluntatis, est etiam unica scilicet intellectiua. Aliquando autem large per extensionem nominis appetitum sensitiuum uocamus uoluntatem. Et secundum hoc larga acceptione in homine esset duplex uoluntas, sicut realiter est duplex appetitus realiter distinctus, scilicet sensitiuus, & intellectiuus. De istis autem uoluntatibus in deo agitur, primo sententiarum di. xxxvi. & di. xxxviii.

De nominibus rerum pertinentium ad tertiam speciem qualitatis, & primo quibus conueniat, & de quibus dicatur passio, & passibilis qualitas. Cap. CXLVI.

NVnc dicendum est de tertia specie qualitatis: Circa quam consideranda sunt duo in genere. Primum est de passione, & passibili qualitate natura, & generalia utriusque. Secundum est de passionibus animę in speciali.

Quot

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quia sit uis nomine naturalis potentia, & quomodo se habeant ad inuicem.

QVantum ad primum videnda sunt quinque. Primo quomodo nominetur, & quibus conueniat hæc tertia species qualitatis. Nominatur autem passio, & passibilis qualitas, vt patet in li. prædicamentorum. Conuenit autem hoc nomen tam illis qualitatibus, quæ passionē sunt inferentes, sicut calor & frigus inferunt quãdam passionem sensui tactus, & dulcedo & amaritudo sensui gustus, siue sint illatæ & innatæ ab aliquibus aliis, sicut albedo, & nigredo, quæ innascuntur a propria complexione, & principiis subiecti.

Quomodo differant hæc duo passio, & passibilis qualitas. Cap. CXLVII.

SEcundo vidēdum est quomodo differant passio, & passibilis qualitas. Et sciendum quòd quando huiusmodi accidentia causantur a causa, & principio cito transeunte, & faciliter mobili, tunc dicuntur passiones, siue sint a causa intrinseca, siue extrinseca, ut iste qui efficitur rubicundus a verecundia, uel a calore, & iste qui efficitur pallidus ab aliqua ægritudine leui, vel a timore. Quando autem causantur a principio permanente, & diuturno vel firmato, & non faciliter mobili, dicuntur passibiles qualitates, ut qui factus est pallidus, vel rubicundus a principio naturali, sicut à complexione, uel ab aliqua alia causa extrinseca permanente, ut pallidus factus a longa ægritudine: Et idem est de passionibus vel qualitatibus animæ. Si enim aliquis ex causa firma irascatur, sicut si ex propria cōplexione hoc habeat, talis ira passibilis qualitas dicitur, & ipse vocatur iracundus. Idē esset a causa extrinseca, ut si ex longa infirmitate hoc accidit. Si autem ex leui causa irascatur, talis ira dicitur passio, & ipse iratus dicitur, & non iracundus.

Quot

Quot sint modi passionum, & passibilium qualitatum.

TErtio videndum est quot sint modi passionum, & passibilium qualitatum. Et dicendum quòd duo. Quia quædam sunt pasiones & pasibiles qualitates corporis, & corporales, sicut patet in exemplis positis, ut albedo, & huiusmodi. Quædam autem sunt animæ non absolute, & secundum omnem potentiam, sed solum secundum appetitum sensitiuum proprie, ut ira, & huiusmodi.

Quot modis dicatur passio, & quid sit passio naturalis & animalis, & quot modis vnaquæque dicatur. Cap. CXLVIII.

QVarto videndum est quot modis dicatur passio vel pati. Vbi sciendum quòd passionum alia naturalis alia animalis. Pasio autem naturalis seu corporalis dicitur tripliciter. Vno modo, quæcunque alteratio, per quam aliquid in subiecto recipitur, qualecunque sit illud, & hæc est acceptio valde larga, & sic dicitur luna pati, cum recipit a sole lumen. Secundo modo dicitur pasio alteratio, per quam a subiecto aliquid abiicitur, & aliquid recipitur, qualecunque sit illud, & hæc est magis stricta, & propria acceptio, quàm prima. Et hoc modo dicitur pati qui sic alteratur vt ægritudo abiiciatur, & sanitas introducatur. Tertio modo dicitur pasio alteratio, per quam abijcitur forma conueniens, & introducitur forma inconueniens, & hæc est propriissima acceptio pasionis. Et sic nõ dicitur pati a quo abiicitur ęgritudo, & introducitur sanitas, sed solum iste, a quo abiicitur sanitas, & introducitur ægritudo disconueniens. Alia est pasio animalis, & hæc nihil aliud est, quàm motus animæ secundum appetitum consurgens ex apprehensione corporalis, & naturalis pasionis. Et sicut inter pasiones corporales & naturales illa alteratio magis proprie dicitur pasio, secundum quam forma disconueniens introducitur, & conueniens abiicitur. Ita quàmuis tribus modis posit dici pasio ex parte

animalis

animalis pasſionis, ſicut ex parte naturalis, & corporalis, tamen inter pasſiones animæ, illa dicitur magis propriæ, pasſio, quæ eſt motus appetitus ſenſitiui, conſequens apprehenſionem naturalis pasſionis diſconuenientis, quàm ſequens apprehenſionem naturalis pasſionis cõuenientis. Et ideo magis proprie dicitur pati qui triſtatur, vel dolet, quàm qui delectatur, uel gaudet. Et iſto modo ponuntur pasſiones in appetitu ſenſitiuo Ex larga autem acceptione pasſionis, tam pasſioni naturali quàm animali, ſecundum quod ſola receptio alicuius dicitur pasſio, translatum eſt nomen pasſionis ad potentias alias animæ apprehenſiuas, vnde ſic uidere quoddam pati eſt & intelligere, & uelle, ut patet. 3. de anima. Ex hoc etiam conceptus animæ pasſiones dicuntur, ut patet. 1. periermenia. Quia uoces ſunt ſigna pasſionum, quæ ſunt in anima, & etiam proprietates ſubſtantiales proprie pasſiones dicuntur, ut eſſe riſibile eſt pasſio hominis. Et hæc non proprie pertinent ad tertiam ſpeciem qualitatis. Quantum autem ad pasſiones, ſeu naturales, ſeu corporales, & animales ſciendum quòd pasſio vno modo dicit effectum, illationemque actionis, & ſic eſt ſpeciale prædicamentum, quod dicitur prædicamentũ pasſionis. Alio modo idem eſt quòd quædam diſpoſitio cauſata ab aliquo accidente, uel ab aliqua cauſa faciliter tranſeunte, & faciliter mobilij, & ſic eſt qualitas imperfecta, & ſic pertinet ad hanc tertiam ſpeciem qualitatis.

Quomodo qualitates elementares ſint diuerſimode in diuerſis ſpciebus qualitatis. Cap. CXLIX.

QVantum autem ad qualitates elementares actiuas, & pasſiuas quomodo pertineant ad hanc ſpeciem. Sciẽdum eſt ſecundum communiorem opinionem, ꝙ iſtæ qualitates poſſunt conſiderari tripliciter. Vno modo ſecundum quòd ordinantur ad actionem, uel ad ſe inuicẽ, uel ad potentias ſenſitiuas immutandas, & hoc abſolute, & ſic dicuntur eſſe ab aliquibus in tertia ſpecie qualitatis. Secundo prout ordinantur ad agendum, & patiendum non abſolute, ſed bene uel male. Et ſic ſunt in prima ſpecie.

Tertio

Tertio prout cauſantur a principiis ſubſtantialibus elemētorum,& ſic ſunt in ſecunda ſpecie qualitatis. Nec hoc eſt inconueniens vnam & eandem rem diuerſimode conſideratam ad diuerſa genera, & ad diuerſas ſpecies eiuſdē generis pertinere, ſicut ſubſequenter patebit. Qualitates autem elementares ſunt, caliditas, humiditas, ſiccitas, & frigiditas.

Diſtinctio paſſionum animæ, quæ ſunt in iraſcibili. Ca. CLII.

QVia vero ſæpiſſime apud theologos, & philoſophos de paſſionibus animæ quæ animales dicuntur, & ſút in appetitu ſenſitiuo, ſermo non modicum grauis occurrit: Idcirco hic numerum,diſtinctionem,& ſuffi cientiam ipſarum pono. Deinde quorundam nominum quæ accidentalem in eis faciunt differentiam,ſecundo ponenda & inſerenda iudicaui. Primo autem omnium pono rationem ſiue fundamentum, vnde poteſt earum ſumi diſtinctio. Vbi intelligendum quòd paſſiones, de quibus hic loquimur,differunt ſecundum ea,quæ ſunt obiecta, & cauſatiua talium paſſionum,ipſius animæ. Horum autem obiectorum,quæ cauſant tales paſſiones,differentia dupliciter ſumi poteſt. Vno modo ſecundum naturam & ſubſtantiam ipſorum actiuorū,ſicut ignis differt ſubſtantialiter ab aqua,quorum quodlibet eſt actiuum. Alio modo ſecundum diuerſam virtutem actiuam,ſicut alia uirtute agit ignis,alia aqua. Diuerſitas autem actiui,uel motiui, quantum ad uirtutem mouendi, accipi poteſt in paſſionibus animæ ſecundum ſimilitudinem agētium naturalium. Omne aūt agens,vel mouens aliquod horū duorū facit, quia trahit quodāmodo ad ſe paſſum, uel repellit a ſe. Si trahit ad ſe facit tria. Nā agēs primo dat inclinationē uel aptitudinē paſſo,ut tēdat in ipſum,ſicut corpus leue,quod eſt ſurſum, dat leuitatem alicui corpori generato inferius, in quod agit,per quam habet inclinationem,& aptitudinem ut tendat ſurſum. Secunda dat ei non ſolum aptitudinem, & inclinationem,ſed etiam actum,ut ſi corpus eſt extra locum inferius,dat ei motū ſurſum,ut moueatur ſurſum,uel ſuperius.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

rius. Tertio datur ei quiescere & stare in loco, cum peruenerit, ex eadem enim causa mouetur ad locum aliquid, & quiescit, licet moueatur propter rem non habitam. Quia autem dictum est de agente naturali, dum passum ad se trahit, intelligendum est eodem modo per omnia, dũ passum a se repellit. His suppositis ex his patebit distinctio passionum vtriusque concupiscibilis primo, deinde irascibilis secundo, & tertio concludetur distinctio passionum vtriusque. Appetitus enim sensitiuus, in quo sunt passiones, de quibus est sermo, distinguitur in concupiscibilem, & irascibilem, vt prius dictum est cũ potentiarum animæ distinctio poneretur. Quarto ostendetur quomodo diuersificantur nomina passionum secundum differentias accidẽtales. Quinto dicetur in speciali de quatuor nominibus istarum passionum, quę singularem habent difficultatem. Sexto ponetur triplex conclusio, quarum quælibet vtilis est ad hanc materiam, quæ sequitur aliquo modo ad dicta de istis passionibus.

Distinctio passionum, quæ sunt in concupiscibili. **Cap. CLI.**

QVantum igitur ad passiones concupiscibiles sciendum est quòd bonum, & malum adprehenduntur ab æstimatiua naturali, quam apprehensionem sequitur appetitus, qui mouetur ab eis apprehensis. Bonum autem apprehensum habet uirtutem quasi attractiuam. Malum autem repulsiuam. Bonum ergo apprehensum mouens concupiscibilem, causat in ea quandam inclinationem, & aptitudinem, seu generalitatem ad bonum. Et ab ista causatione accipitur vna passio appetitus, quantum ad concupiscibilem, quæ dicitur amor, cui per contrarium malum apprehensum per repulsionem causat passionem aliam oppositam in eadem concupiscibili, quam dicimus odium. Quoniam autem bonum apprehẽsum non semper est præsens, vel habitum, idcirco si nondum sit habitum, sed est absens, vel futurum, dat eidem concupiscibili quã mouet, non solum aptitudinem, sed motum ad assequendum bonum amatum, & ab hoc sumitur in concupiscibili

una paſsio, quæ vocatur deſiderium. Ex quo patet differentia beati Augu. in pſal. 118. co. 6. to. 8. inter amorem, & deſiderium, quia amor eſt rei habitæ, deſiderium rei habẽdæ. Ex oppoſito autem ex parte mali apprehẽſi eodem modo ſequitur alia paſsio, quæ dicitur fuga. Tertio cum ipſum bonum apprehenſum per motum fuerit acquiſitum, dat ipſum bonum ipſi appetitui quietationem quandam in ipſo bono adepto, & ab hoc ipſa paſsio accipitur in concupiſcibili, quæ vocatur gaudium. Cui ex oppoſito ex parte mali apprehenſi reſpondet triſtitia, quę opponitur gaudio. Et hæ paſsiones ſumuntur, & inueniuntur in concupiſcibili.

Diſtinctio paſsionum animæ, quæ ſunt in iraſcibili. *Cap.* CLII.

QVantum ad ſecundum ſciẽdum quòd in paſsionibus iraſcibilis præſupponitur quædam aptitudo, vel inclinatio ad proſequendum bonum, vel fugiendum malum, ex concupiſcibili quæ abſolute reſpicit bonum vel malum, ſed iraſcibilis reſpicit bonum uel malum arduũ, & difficile, alioquin non pertineret ad iraſcibilem. Si ergo bonum apprehenſum arduum mouet iraſcibilem, quæ non poteſt eſſe niſi nondum adeptum, quia ſi tale bonum iam eſſet adeptum, non haberet rationem ardui, & difficilis, & ſic non pertineret ad iraſcibilem, ergo oportet quòd bonum apprehenſum mouens iraſcibilem ſit arduum nõ adeptum. Si ergo bonum tale moueat ut poſsibile æſtimãt haberi, cauſat paſsionem, quæ dicitur ſpes Si autem moueat, ut impoſsibile, æſtimant haberi, cauſat paſsionem, quæ dicitur deſperatio. Ex oppoſito autem in malo apprehenſo, quod eſt arduum, etiam non imminet de præſenti, ſicut ſunt pericula futura grandia, mouetur iraſcibilis, & cauſatur quædam paſsio, ſi non æſtimatur euaſibile, quæ dicitur timor. Si autem ęſtimatur ſuperabile, ſeu euaſibile, cauſatur paſsio, quæ dicirur audacia, reſpectu autem boni adepti in iraſcibili non eſt aliqua paſsio, quia ex quo eſt adeptum, perdit rationem ardui, & ſic non pertinet ad iraſcibilem, ut dictum eſt. Sed malum iam actu exiſtens po-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

test habere rationem ardui ad sustinendum, & repellendum. Et ideo causat in irascibili passionem, quę dicitur ira. Iræ autem, quæ est ex malo in actu adiacente, non respondet aliqua opposita passio ex bono propter prædicta, quia scilicet bonum apprehensum imminens non habet rationem difficilis, quia adeptum. Et ideo solum causat passionem in concupiscibili, & non in irascibili.

Numerus omnium passionum animæ, & sunt xi.
Cap. CLII.

TErtio concludo numerum passionum partis sensitiuæ, quia ex prædictis patet quòd in concupiscibili sunt tres coniugationes passionum oppositarum respectu boni, & mali, scilicet amor & odium, desiderium, & fuga, gaudium & tristitia. Et sic sunt sex in concupiscibili. In irascibili autem sunt duæ coniugationes, scilicet spes, & desperatio, quorum utrumque est respectu boni futuri. Timor & audacia, quorum utrumque respectu mali futuri est. Vnica autem passio est sine coniugatione respectu mali præsentis, & dicitur ira. Et sic sunt solum quinque in irascibili. Et per consequens omnes in uniuerso sunt undecim. Et sic passiones & uirtutes morales sibi in undenario numero correspondent. Est autem notandum quòd sicut diuisio uirtutum superius posita, non est diuisio in species specialissimas, sed in species subalternas. Sic diuisio istarum passionum non est in species specialissimas, sed in species subalternas, continet enim aliquas sub se, ut magis infra patebit.

Quomodo diuersificentur nomina passionum secundum differentias accidentales, ex quibus diuersa nomina passionibus conueniunt.
Cap. CLIII.

QVarto dicendum est quomodo nomina passionum diuersificentur secundum differentias accidentales, ex quibus accidentibus diuersa nomina eis conueniunt.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ueniunt. Accidentia autem paßionum dupliciter poßunt accipi. Vel quæ eis accidunt in se, ut quòd sit paßio intensa, uel remissa, vel quæ eis accidunt ex obiecto, quæ scilicet accidunt bono, & malo apparenti, quia obiectũ paßionum, per se est bonum, uel malum apparens. Si ergo accipiamus differentiam accidentalem, quæ respicit ipsam paßionem in se, sicut est esse intensum, sic accipitur diuersitas nominum in istis paßionibus, quantum ad paßiones concupiscibiles, quia respectu desiderij ponitur concupiscentia, quæ nihil aliud est, quàm desiderium multum intensum. Respectu autem timoris ponitur zelus, qui nihil alind est, quàm amor adeo intensus ut non patiatur consortium in amato. Respectu autem odij abominatio, quæ nihil aliud est, quàm odium intensum. Respectu autem gaudij ponuntur tria, quia quando gaudium est adeo intensum ut in signo exteriori quocunque generaliter prorumpat, dicitur exultatio, quasi extra saltatio. Hilaritas autem dicitur quantum ad signa, quæ ex intenso gaudio apparent in facie. Iocunditas autem quantum ad signa, quæ ostenduntur in aliis membris, & aliis actibus. Et hæc tria sunt respectu effectus extrinseci. Aliud autem potest accipi respectu effectus intrinseci, qui sequitur ex intensione gaudij, & est cordis dilatatio, & respectu huius effectus ponitur nomen lætitiæ. Vnde lætitia quasi latitia dicitur, id est dilatatio. Respectu autem tristitiæ, quæ est multum intensa intantum, ut immobiliter ad operãdum actionem, quæ retardet, ponitur accidia. Vnde Damasce. dicit quòd accidia est tristitia aggrauans, & immobilitans intantum, ut uocem auferat, quia prohibet locutionem. Respectu autem paßionis, quæ est fuga, non sic habemus nomen impositum, quod accidentalem differentiam faciat, nisi forte poneremus abominationem respectu fugæ intensæ, sicut respectu odij intensi. Quantum autem ad paßiones irascibiles, respectu spei ponitur præsumptio, quæ nihil aliud est, quàm spes multum intensa. Audacia autem dicit intensionem, & excessum confidentiæ in aggrediendo terribilia. Furor autem dicit intensionem iræ. Vnde furor nihil aliud est quàm ira multum intensa. Respectu

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

autem timoris, & desperationis non habemus nomina importantia accidentalem differentiam ex parte intensionis actus, respectu autem passionis, quantum ad remissionem actus, non habemus nomina accidentales differentias importantia. Sed si accipiamus accidentalem differentiam ex parte obiecti, cum obiectum sit passionum, vt dictum est, bonum & malum apparens, ea, quæ ista accidentaliter respiciunt, faciunt etiam accidentalem differentiam in passionibus respectu obiecti, vt patet manifeste in duobus, scilicet in tristitia, & in timore. Quantum ad tristitiam cuidam ipsa est mala, quia tristi malum apparet. Quod autem est malum apparens tristi accidit, quòd potest esse alteri malum, uel bonum. Si ergo tristitia fit de malo, quod non solum apparet malum ipsi tristi, sed etiam est malum alteri, sicut paupertas apparet malum alicui diuiti, & est malum alteri pauperi, sic respectu tristitiæ talis, ponitur hoc nomen misericordia, quæ est circa malum apparens alicui, & alteri inexistens, ex quo apprehendenti apparet esse malum. Si autem sit bonum alteri, & per hoc apprehēditur, vt malum proprium, sic est inuidia, quæ est tristitia de prosperitate bonorum alterius, vel nemesis, quæ est tristitia de prosperitate malorum, ut patet 2. ethicorum. Quātum autem ad timorem est distinctio, quia de malo difficili, quod superat facultatem timentis, accidit aliquid dupliciter. Vno modo ex parte ipsius mali, quod timetur, Alio modo ex parte ipsius timentis malum. Ex parte autem ipsius mali accidit turpitudo, & hoc vel in se, & sic ponitur verecundia, quæ est de turpi actu, vel in opinione, & sic est erubescentia, quæ est timor de conuicio secundum Damasce: vel verecundia pertinetur ad turpitudinem culpæ, erubescentia autem ad turpitudinem pœnæ. Ex parte autem timentis sumuntur differentiæ accidentales timoris hoc modo quia terribile excedit facultatem timentis, vel in agendo uel in agnoscendo. Si in agendo, sic est segnicies, vel ignominia, quæ est timor futuræ operationis secundum Damasce. Vel in cognoscendo, & hoc est tripliciter scilicet. Vel propter cognoscibilis altitudinem, & sic est admiratio, quæ est timor ex magna imaginatione. Vel

propter eius inconſuetudinem, & ſic eſt ſtupor, qui eſt timor ex inaſſueta imaginatione. Vel propter incertitudinẽ, & ſic eſt agonia, quæ eſt timor infortunii, & hoc idem dicitur trepidatio, & dubitatio. Et ſic patet differentia iſtorum nominum accidentaliter ſe habentium ad nomina paſsionum.

De nominibus ipſarum potentiarum. Cap. CLV.

QVãtum ad quintum videlicet de nominibus iſtarum aliquarum paſsionum, quia talia habent difficultatem ſpecialem in ſuo ſignificato, aut ratione ſui, aut ratione vicinitatis ad alia uocabula. Ideo de illis breuiter aliquid dicendum eſt, quia per hoc nonnullæ difficultates in aliis faciliter patefient, ſunt autem quatuor. Duæ ex parte concupiſcibilis, ſcilicet gaudium & triſtitia. Ex parte iraſcibilis aliæ duæ, ſcilicet timor & ira. Primo ergo dicendũ eſt de pertinentibus ad concupiſcibilem, & primo de triſtitia. Quia uero triſtitia ambiguitatem facit, & ratione ſui, & ratione uicinitatis ad alia, quia triſtitia quidem dolor eſſe uidetur, primo uidendum eſt quid de ſe importet triſtitia. Secundo quid importet dolor. Tertio quomodo ſe habeant ad inuicem.

Quid ſit triſtitia, & quid importetur nomine triſtitiæ. Cap. CLVI.

QVantum ad primum uidelicet quid importet triſtitia. Dicendum quòd triſtitia proprie importat motum appetitus ſenſitiui cauſatum ex apprehenſione alicuius nociui ſecundum ſenſum. Et quia ea, quæ dicuntur de appetitu ſenſitiuo, quantum ad aliquid, dicuntur & transferuntur ad appetitum intellectiuum, inde eſt, quòd etiam aliquando dicit actum appetitus intellectui ſequentem apprehenſionem intellectiuam, quæ proprie dicitur diſplicentia, primo modo eſt paſsio, non autem ſecundo modo. Et huic triſtitię opponitur

gaudium ſecundum ſenſum,& triſtitiæ ſecundum intelle ctum opponitur gaudium ſecundum intellectum.

Quid importetur nomine doloris, quid ſignificet, quibus et qualiter conueniat. Cap. CLVII.

QVantum ad ſecundum de dolore ſciendum, quod dolor quantum ad ſenſum proprie importat perceptionem læſionis, quæ eſt ſecundum ſenſum tactus, cui opponitur delectatio ſecundum eundem ſenſum. Vnde ſicut delectatio ſenſibilis cauſatur ex coniunctione cõuenientis ſecundum ſenſum, ita dolor ſenſibilis ei oppoſitus cauſatur ex coniunctione eius, quod non eſt conueniens ſenſui. Sed inter alios ſenſus, ſenſus tactus eſt diſtinctiuus eorum, ex quibus conſiſtit temperamentum corporis. Vnde illud quod eſt conueniens ſecũdum tactum, eſt conueniens ipſi temperamento corporis. Et propter hoc completa delectatio eſt in ſola perceptione tactus. Et ſimiliter illud quod eſt inconueniens tactui, eſt contrarium tẽperamento corporis. Et ideo dicitur 3. de anima quòd corrumpentia tactum corrumpunt alia, non autem corrumpẽtia auditum, niſi ſimul contingat ex accidenti, & tactum corrumpi. Et ideo in ſolo tactu eſt dolor, & accidit, ſiue cauſatur ex læſione temperamenti ipſius corporis. Omnia autem ea, quæ ſunt ſenſus exterioris exceduntur, & deinde tranſumuntur, ut dicantur de his, quæ pertinent ad ſenſus interiores. Viſionem quippe extẽdimus ad actus imaginatiuæ. Ea etiam quæ ſunt ſenſitiuæ partis extendimus ad partem intellectiuam. Idcirco doloris nomen ad actus appetitus ſenſitiui transferimus, & quod proprie eſt triſtitia, dolorem nominamus, & ſimiliter ad actum appetitus intellectiui. Et quòd proprie eſt diſciplina, dolorem large appellamus. Et quod dictum eſt de dolore per omnia, intelligendum eſt de delectatione ſibi oppoſita, quia in ſenſu uocatur ſenſibilis delectatio, in appetitu ſenſitiuo uocatur gaudium, in intellectiuo appetitu vocatur delectatio intellectualis, vel ab aliquibus fruitio.

Quo-

Quomodo ſe habeant ad inuicem dolor, & triſtitia. Cap. CLVIII.

TErtio uidendum eſt quomodo differant realiter, & quomodo ſe habeāt ad inuicem ſecundum proprias acceptiones triſtitia, & dolor. Ad quod dicendum quod in dolore, & triſtitia duo iuueniuntur. Primum eſt contrarietās contriſtantis, & dolorem inferentis ad ipſum contriſtatum, & ad ipſum dolentem. Secundum eſt perceptio illius contrarietatis. Et ſecundum hæc duo dolor, & triſtitia tripliciter differunt. Primo quantum ad contrarietatem, quia hæc in dolore attenditur quantum ad naturam dolentis, quæ per læſiuum corrumpitur, ſed in triſtitia attenditur quantum ad repugnantiam appetitus ad aliquod, quod quis odit. Secundo quantum ad perceptionem, quia perceptio doloris ſemper eſt ſecundum ſenſum tactus, in triſtitia autem eſt perceptio ſecundum ſenſum interiorē. Tertio quantum ad ordinem, quia dolor incipit a læſione, & terminatur ad perceptionem ſenſus tactus, ibi enim completur ratio doloris. Sed ratio triſtitiæ incipit ab apprehēſione æſtimatiuę naturalis, & terminatur in affectione, uel appetitu. Ex quo patet quod proprie loquendo dolor eſt paſſio corporalis, ſed triſtitia eſt paſſio animalis. Sed ſecundum extenſionem nominum triſtitia dolor dicitur, & tam triſtitia quam dolor, quæ reſpiciunt ſenſum extenduntur ad diſciplinam, quæ eſt in appetitu intellectiuo.

Quomodo ſe habeant ad inuicem delectatio, & gaudium, & quomodo differant. Cap. CLIX.

QVæ autem dicta ſunt de dolore, & triſtitia eodem modo reſpectu multiplicis acceptionis, per omnia dici poſſunt de delectatione, & gaudio. Vnde, & delectatio reſpicit proprie ſenſum tactus,

gaudium

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

gaudium appetitum. Sed delectatio extenditur ad appetitum sensitiuum, & utrumq; ad appetitum intellectiuum. Eodem etiam modo quantum ad proprias rationes differunt interse, sicut dolor, & tristitia. Dolor autem opponitur delectationi illo modo, quo accipitur dolor, & similiter tristitiæ opponitur gaudium illo modo, quo accipitur tristitia.

Quot modis dicatur ira, & quibus modis deo, & hominibus, & beatis conueniat. Cap. CLX.

SEcundo dicendum est de passionibus pertinentibus ad irascibilem. Et primo de ira, quæ habet difficultatem respectu multiplicis acceptionis. Dicitur enim ira tripliciter. Quandoq; enim ira ponitur pro habitu, uel actu cuiusdam uitii, quod opponitur mansuetudini secundum superfluitatem iræ, & uocatur irascibilitas, ut dicitur 4. Ethicorum. Et sic non est ira in deo, nec fuit in Christo, nec est in sanctis, & uirtuosis. Secundo modo ira dicitur uoluntas uindicandi, uel puniendi aliquid male factum. Et sic non est passio, proprie loquendo, nec est in irascibili, sed est in uoluntate superiori, & sic ira est in deo, & fuit in Christo, & est in sanctis, & iustis, & sic accipitur in Psal. 4 c. Irascimini, & nolite peccare. Tertio modo dicitur ira passio uirtutis irascibilis, & cõtingit ex hoc, quòd appetit⁹ sensitiuus tendit ad destructionem alicuius, quod apprehendit contrarium rei uolitæ, & desideratę. Et si quidem sit secundum ordinem rationis insurgens, uel sit a ratione ordinata, dicitur ira per zelum, & talis non est in Deo, sed fuit, secundum humanitatem, in Christo. Et actus eius legitur Iohannis. 5. quando fecit flagellum de funiculis, & eiecit uendentes, & ementes de templo, quia da eo scriptũ erat, zelus domus tuæ comedit me. Talis etiam ira est in sãctis, & fuit in Phinees, quãdo stetit, & quassatio cessauit. De quo dicitur, quod Phinees zelando zelum legis accepit testamentum sacerdotii æterni, primi Machabeorum 2. Si autem non sit per rationem ordinata, erit ira per uitium, & talis est in malis, & non in iustis, nec

fuit

fuit in Chriſt o , nec eſt in beatis, ſed ibi caret ratione uitii,& uirtutis.

Quid ſit timor,& quot modis dicatur, & quibus conueniat. Cap. CLXI.

TErtio dicẽdum eſt de timore quot modis accipiatur. Et dicendum,quòd tribus modis. Vno enim modo ſumitur pro habitu,uel actu cuiuſdam doni ſpiritusſancti, quod inter ſeptem numeratur, & ſic accipitur Eſaiæ. 11. Requieſcet ſuper eũ ſpiritus timoris dei. Et in Pſal. 110.b. Initium ſapientiæ timor domini, & ſic fuit in Chriſto, & eſt in uiris ſanctis,& iuſtis,& ſic eſt in appetitu intellectiuo,ſicut in ſubiecto. Secundo modo ſumitur pro quodam habitu,uel actu uitioſo,qui opponitur fortitudini,quæ eſt uirtus,& ſic ponitur a phi.3 Ethic. & hoc modo non fuit in Chriſto,& ſic uocatur illud uitium per Ariſtotelem timiditas. Tertio modo accipitur pro quadam paſſione uirtutis iraſcibilis,quæ conſurgit ex hoc,quòd appetitus ſenſitiuus refugiat aliquid inimicum, vel malum apprehenſum,& ſi quidem ſit ratione regulatus, erit debitus, & ſic fuit in Chriſto,& in ſanctis. Si autem non ſit regulatus ratione,erit malus,& ita non fuit in Chriſto. In iſtis autem duobus modis ſemper timor eſt in appetitu ſenſitiuo.Nullo autem modo timor conuenit deo niſi in perſona Chriſti,modis prædictis. Timor autem,prout eſt paſſio,conuenit beatis eo modo,quo dictum eſt de ira.

Quot ſint nomina paſſionum, quæ ſunt in appetitu ſenſitiuo. Cap. CLXII.

CIrca ſextum concludo tria. Primum eſt,quòd ſicut in prædictis nominibus paſſionum dictum eſt,quòd trãſferuntur ad actum,& habitum appetitus intellectiui,ita etiam intelligendum eſt de nominibus aliarum paſſionum, ſicut patet de amore,& de ſpe,& ſic de aliis, ſolum tamen ut ſunt in appetitu ſenſitiuo dicuntur paſſiones apud theologos, apud uoluntatem autem rationem aliam ſortiuntur. Vnde dicuntur æquiuoce hic,& ibi.

Quo

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quomodo in passionibus sit uel non sit bonitas, uel malitia.
Cap. CLXIII.

SEcunda conclusio est quomodo in passionibus est bonitas, uel malitia moralis, ipsæ enim passiones appetitus sensitiui dupliciter possunt considerari. Vno modo secundum se, prout sunt motus quidam irrationalis appetitus. Et sic in eis non est bonitas, uel malitia moralis. Et quia sic sunt in brutis, ipsa bruta per eas non dicuntur bona, uel mala, sicut equus non dicitur bonus, uel malus moraliter. Secundo possunt considerari secundum quòd subiacēt imperio rationis, & uoluntatis, & sic in eis est bonum, & malum morale, propinquior enim est appetitus sensitiuus ipsi rationi, & uoluntati, quàm membra exteriora, quorum tamen motus, uel actus sunt boni, uel mali moraliter secū dum, quòd sunt uoluntarii, vnde multò magis ipsæ passiones secūdum quòd sunt uoluntatis possunt dici bonæ, uel malæ moraliter. Dicūtur autē uoluntariæ, vel ex eo quòd a uoluntate importantur, uel ex eo quòd a uoluntate non prohibētur. Tunc ergo passiones dicuntur bonæ, quando sunt moderatæ recta ratione, malæ autem, cum sunt præter moderamen rationis, uel contra.

Quot sint passiones principales, & quæ, & quot non dicantur cardinales, quamuis dicantur principales.
Cap. CLXIIII.

TErtia conclusio est. Quod sicut in uirtutibus moralibus sunt quattuor uirtutes principales : ita inter passiones animæ ponuntur quattuor principales , scilicet gaudium, & tristitia, spes & timor. Harum autem duæ scilicet gaudium, & tristitia, quæ sunt in concupiscibili , pro tanto principales dicuntur, quia sunt completiuæ, & finales respectu omnium passionum simpliciter. Vnde ad omnes passiones sequuntur, vt dicitur 2. Ethic. Aliæ autē duę, scilicet spes, & timor, quæ sunt in irascibili, dicuntur principales non quidem quasi completiuæ in eodem genere

motus

motus appetitui ad aliquod, nam respectu boni incipit motus in amore, & procedit in desiderium, & terminatur in spe, respectu autem mali incipit in odio, & procedit ad fugam, & terminatur in timore, & sic in genere motus appetitus sunt termini aliarum passionum. Solet autem numerus quatuor passionum sumi secundum differentiam præsentis, & futuræ. Motus enim respecit futurum, sed quies est in aliquo præsenti. De bono ergo præsenti est gaudiũ, de malo autem præsenti est tristitia. De bono futuro spes, de malo futuro timor. Omnes autem animæ passiones, quę sunt de bono, & malo præsentis, uel futuri, ad has reducuntur completiuè, unde & in aliquibus principales dicuntur, quia sunt generales. Et propter hoc Boetius in fine primi libri de consolatione sic eas enumerat. Gaudia pelle, pelle timorem, spemq; fugato, nec dolor assit. Quamuis autem generales, & principales dici possunt, non tamẽ cardinales dicuntur, quia in eis non inuenitur ratio cardinis, & ostii, sicut in uirtutibus, de quibus tractatum est. Per illas enim uirtutes est ingressus, & introitus ad istas, quare rationem habent cardinis, & ostii, unde & cardinales dicũtur. Sed per has passiones non uenitur ad alias, immo per alias peruenitur ad istas, quia aliæ ad has terminantur, & istæ ad alias consequuntur, ut dictum est, unde caret ratione cardinis, & ostii, & per consequens quamuis generales & principales, non tamen cardinales possunt proprie nuncupari.

De nominibus pertinentibus ad quartam speciem qualitatis Et primo quid importetur nomine forma, & figura. Cap. CLXV.

QVantum ad quartam speciem qualitatis uidenda sunt quatuor. Primo quomodo nominetur, & quibus conueniat. Ad quod dicendum. Quod nominatur forma, vel figura circa aliquid constans. Hæc autem qualitas secundum hanc speciem non inuenitur nisi in substantia corporea. Vnde secundum Aristotelẽ hæc species consequitur formam substan-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

tialem in omni ſubſtantia corporea, unde ſicut ſubſtantiæ corporeæ differunt ſecundum diuerſas formas ſubſtantiales, ita differunt ſecundum diuerſas formas, & figuras accidentales, vnde quorum forma una ſubſtantialis eſt in communi, eſt & una forma, & figura accidentalis in communi tam in toto quàm in omnibus membris, ſicut hominis cuiuslibet eſt una forma ſubſtantialis in communi, & ſimiliter una forma, & figura accidentalis, & membrorum diſpoſitio in communi equi, & aſini ſimiliter, & ſic de aliis. Et ſic forma, & figura non differunt niſi ſecundum terminationem, uel modum terminationis quantitatis ſecundum linearnenta corporeæ ſubſtantiæ, & in hoc cõueniunt tam forma, quàm figura.

Quomodo differant forma, & figura. Cap. CLXVI.

SEcundo uidendum eſt quomodo differant forma, & figura. Et dicendum quòd idẽ ſunt realiter, ſed differunt ratione ſecundum diuerſam conſiderationem. Quia prout modus terminationis lineamentorum in corpore refertur ad intra ad formam ſubſtantialem, ſcilicet quæ tã in toto, quàm in partibus eſt cauſa qualiter totum corpus uel hoc membrũ uel illud ſic, uel ſic formatur, uocatur, & dicitur forma, ſed ſecundum quòd ad ipſam quantitatem refertur extra, in qua fundatur talis modus terminationis, ſic uocatur figura.

Quot modis dicatur tam forma quàm figura. Cap. CLXVII.

TErtio uidendũ eſt quomodo dicatur unumquodque. Et primo dicendum quòd figura dicitur tripliciter: Vno modo ſecundum quòd eſt quantitas terminata, & ſic pertinet ad genus quantitatis continuæ, & ſic non accipitur hìc. Alio modo prout dicit qualitatem reſultantem ex terminatione quantitatiua, & ſic eſt qualitas ad quartã ſpeciem pertinens. Tertio modo prout eſt figura alicuius rei, in cuius ſignum ponitur, ſicut patet de imaginibus, & figu

ris,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ris,quæ fiunt ad aliquas res repræſentandas, ideo ſic figura accepta pro ſigno, vel imagine repræſentatiua alicuius non pertinet ad genus qualitatis, ſed cum dicat reſpectũ, ad genus relationis pertinet. Secundo vidẽdum eſt de forma. Et dicendum quòd forma. Vno modo dicitur pars cõpoſiti, vt forma ſubſtãtialis, qui eſt actus, & dans eſſe ſubſtantiale, & ſimpliciter, & hæc uocatur forma partis. Aliquando capitur in comparatione ad formã totius, de qua ſtatim dicetur, & ſic dicitur dans eſſe ſubſtantiale homini forma ſubſtantialis, ſcilicet anima, & ſic de aliis, & talis forma eſt in genere ſubſtantiæ ſicut pars. Secundo modo dicitur forma actus non dans eſſe ſubſtantiale ſed habens eſſe ſubſtantiale, nec eſt compoſitum ex duobus ſaltẽ principiis ſubſtantialibus. Et illo modo dicitur forma per abſtractionem a materia, vt angeli, & deus, & tales formæ ſunt in genere ſubſtantiæ quantum ad angelos, Deus autẽ eſt extra genus. Tertio modo dicitur forma ipſa natura rei, quæ conſideratur abſque conditionibus materialibus indiuiduantibus, & generaliter reſpectu cuiuslibet rei natura, & ſubſtantia importata per diffinitionem, & hæc uocatur forma totius, & hæc forma eſt in genere illo, in quo eſt illud cuius eſt forma, ſiue pertineat ad genus ſubſtãtiæ, ſiue cuiuſcunque accidentis, & hæc forma dicitur forma totius in comparatione ad formam partis primo modo dictam, unde ſicut anima ſic primo modo dicitur forma partis, ita natura importata per diffinitionem ſcilicet humanitas, dicitur forma totius. Quarto modo dicitur forma de actu, qui non dat eſſe ſimpliciter, ſed ſecundũ quid, & hæc forma eſt quodcunque accidens. Eſt tamẽ duplex modus accidentium, quia. Quædam dicuntur intentionalia, & de talibus accidentibus dicitur etiam nomẽ formæ, unde ſpecies in medio, & in intellectu, & in ſenſu formæ dicuntur ſed intentionales, & tales formę pertinent quantum credo ad primam ſpeciem qualitatis. Alius modus accidentium eſt, quia ſunt realia, & ſic omne accidens forma uocatur, & ſic eſt nomen cũmune omnibus accidẽtibus. Sed quoddam accidens eſt, ſcilicet quantitas, quam cõſequitur modus quidam ex ſua terminatione, qua ſubiectũ terminat,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

& talis modus uocatur forma, & pertinet ad quartam speciem qualitatis.

Quomodo forma, et figura pertineant ad diuersas species qualitatis. Cap. CLXVIII.

QVarto videndum est quomodo forma, & figura pertineant ad diuersas species qualitatis. Et dicendum est quod etiã ipsa forma, & figura aliquo modo sunt dispositiones ipsius substantiæ. Dispositio autem ordinem quendam importat, unde non dicitur aliquid disponi per qualitates, nisi in ordine ad aliud. Et ideo si dispositioni simpliciter consideratæ addatur ratio huius, quòd dico bene, vel male, quod pertinet ad rationem habitus, qui est in prima specie qualitatis, oportet quòd tunc dispositio, qua bene, uel male dicitur aliquid disponi, attendatur secundũ ordinem ad naturam rei, secundum scilicet quòd talis dispositio est sibi conueniens, & tunc dicatur bene disponi, uel disconueniens, & tunc dicitur male disponi, unde ex hoc ipsæ figuræ sunt formæ de quarta specie qualitatis, & passibiles qualitates de tertia, prout considerantur ut conuenientes, vel disconuenientes naturæ rei, pertinent ad habitus, vel dispositiones, quæ sunt in prima specie qualitatis. Nam figura, & color naturæ rei conuenientes pertinẽt ad pulchritudinem, quæ est habitus, uel dispositio in prima specie qualitatis. Calor autem, & frigus, secundum ꝙ conueniunt naturæ rei, pertinent ad sanitatem, & hoc modo caliditas, & frigiditas ponuntur a philosopho in prima specie qualitatis. Et hoc expresse ponit doctor communis prima secundæ q. 49. ar. 2. in solutione primi argumenti. Et hæc quantum ad genus qualitatis dicta sufficiant.

De relatione, & relatiuo. Cap. CLXIX.

MOdo dicendum est de pertinentibus ad genus relationis. Et primo dicendum est de relatiuis. Secundo de relatione. Aliud enim est relatiuum, & aliud relatio. Quantum ergo ad relatiuum dicenda sunt vi. Primum est

in

eſt in quo differat relatiuum a relatione. Secundũ eſt quid eſt relatiuum diffinitiuè, & quomodo intelligitur illa diffinitio Ariſtot. poſita in prædicamentis. Tertio quomodo relatiuum reſpectiuum, & ad aliquid dicunt eandem rem, & quomodo differunt ab abſoluto, & qualiter ſe habẽt ad inuicem. Quartum eſt quomodo relatiua diſtinguuntur per dici, & eſſe Quintum eſt quomodo diſtinguuntur per ſuppoſitionem, per ſuprapoſitionem, & æquiparantiam. Sextum quot ſunt modi relatiuorum in diuinis.

Quomodo differant relatiuum, & relatio. Cap. CLXX.

QVantum ad primum quomodo differãt relatiuum, & relatio, ſciendum quòd relatiuum eſt concretum, relatio eſt abſtractum, & habent ſe ad inuicem ſicut album, & albedo. Et ideo ſicut album importat rem albã, & habens albedinem, & albedo dicit ſolam formam, & ſolam qualitatem, quæ habetur, ita relatiuum dicitur illud, quod habet reſpectum ad alterum, ſed relatio dicitur ipſe reſpectus præcisè formaliter habitus ab illo, quod eſt relatiuum.

Quomodo differant relatiuum reſpectiuum, & ad aliquid. Cap. CLXXI.

QVantum ad ſecundum ſciendum quòd relatiuum diuiditur contra abſolutum. Abſolutum autem dicitur quod ab omni alio eſt ſolutum, ſic tali ſolutione ut non habeat reſpectum ad aliud. Et ideo per oppoſitum illud dicitur relatiuum, quòd importat, & habet reſpectum ad aliud propter quod dicitur relatiuum. Dicitur etiam reſpectiuum, in quo ſcilicet reſpectiuo fit aliqua maior expreſſio ipſius reſpectus, quàm in nomine relatiui. Et quia reſpectus importatur per hanc præpoſitionem ad, & hoc, quod dico aliquid ipſam terminat. Idcirco relatiua uocantur hoc nomine ad aliquid. Hoc enim, quod dico, aliquid, dicit, & ſignificat eſſentiam, cum ſit neutri generis, & importat terminum reſpe-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ctus, & dependentiæ, cum sit accusatiui casus, qui est maximè determinatiuus. Hæc etiam præpositio ad importat quendam respectũ, & quandam dependentiam. Istam autem duplicem naturam habent relatiua, scilicet naturam terminantis, quantum ad oppositum relatiuum, & dependentis quantum ad seipsum, & ideo magis explicitè tangitur natura relatiuorum, cum respectiua dicuntur, quàm cũ simplici nomine relatiua appellantur. Sed cum dicuntur ad aliquid, tunc expressius, & explicatius exprimuntur. Et sic patet quòd idem sunt, & idem important relatiuum, respectiuum, & ad aliquid, sed respectiuum explicat expressius, quàm relatiuum, & ad aliquid expressius utroque, propter quod Aristoteles non nomine respectiui, uel relatiui, sed nomine ad aliquid relatiua diffinit in libro prædicamentorum.

Quid sit relatiuum diffinitiue, & quomodo intelligatur diffinitio Aristotelis de eis. Cap. CLXXII.

QVantum ad tertium uidendum est quid sit relatiuum secundum illam diffinitionem. Et dicendum quòd Aristoteles in libro prædicamentorum diffinit relatiua, dicens. Quod ad aliquid sunt quęcunque hoc ipsum quòd sunt, aliorũ dicũtur esse, uel quomodolibet aliter ad aliud. Hæc diffinitio sic declaratur, quia ipsa relatiua uocat ad aliquid ratione immediatè prædicta, quasi dicat, ad aliquid. i. ipsa relatiua sunt talia quòd ipsa hoc ipsũ quòd sunt, aliorum dicuntur, idest ipsa relatiua, inquantum relatiua sunt, respectum & habitudinem, seu depẽdentiam habent ad alia, respectu quorum relatiua sunt. In hoc autem quod dicit aliorum, notantur duo. Vnum est quod relatio oportet quòd sit inter duo, & per consequens relatiuum est ad alterum extremum, & non ad seipsum. Vnde oportet esse duo extrema distincta ipsa relatiua, uel secundum rem, ut in relatione reali, ut patet de patre, & filio. Vel secundum rationem, ut patet in relatione rationis, quantum ad relationem identitatis, in qua idẽ refertur ad seipsum. In qua non sunt duo extrema secundum rem, sed secundũ ratio-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

rationem, inquantum intellectus vno termino utitur, ut duobus, dicendo idem eidem, idem. Secũda notatur quòd cum hoc, quòd dico, aliorũ, sic casus genitiui, relatiua possunt referri iu habitudine genitiui casus, vt dicẽdo, pater filii pater, uel possunt etiam referri in habitudine ablatiui casus, ut dicendo maius minore maius, uel aliorũ casuũ Et quãtum ad hoc subditur in diffinitione, uel quomodolibet aliter ad aliud, id est non solum aliorum dicuntur, idest re feruntur in habitudine aliorum, id est genitiui casus, sed etiam quomodolibet aliter quodlibet refertur ad aliud, id est indifferenter secundum habitudinem aliorũ casuum.

Quomodo relatiua distinguantur secundum dici, & esse.
Cap. CLXXIIII.

QVantum ad quartum dicẽdum quod relatiuorum est talis distinctio quòd quædam sunt relatiua secundũ dici, quædam secundum esse Relatiua secundum dici dicuntur secundum accidens. Relatiua secundũ esse dicuntur relatiua secundum se. Relatiua ergo secundum esse, & per se, dicuntur illa, quæ quantum ad sui essentiã, vel quantum ad illud, quod primo significatur per nomẽ, sunt in prædicamento relationis, ut duplum, triplum, & huiusmodi. Vel illa quæ directè in formali significato important relationes, quod idem est, sicut pater & filius important relationes paternitatis, & filiationis. Relatiua secundum dici, & secundum accidens dicuntur, quæ quantũ ad sui essentiam, & quantum ad id, quod primo significatur per nomen, non dicunt, nisi fundamentum relationis, & sic sunt in alio prædicamento. Quantum autem ad respectũ, quem important, non autem in formali significato, sunt in genere relationis, sicut patet de scientia, quæ quantum ad formale importatum per nomen, est in prima specie qualitatis, tamen quia refertur ad scibile, quantum ad relatiuũ, est in genere relationis. Hæc autem distinctio non debet poni, quàmuis eã aliqui posuerint in relatione, sicut ponitur in relatiuis. Non enim est quædam relatio secundum esse, & quædam secundum dici, sicut est quoddam relati-

uum ſecundum dici, & quoddam ſecundum eſſe. Omnis enim relatio ſecundum eſſe uel rei, uel rationis eſt relatio, & nulla ſecundum dici.

Quomodo relatiua diſtinguantur in relatiua ſuppoſitionis, ſuprapoſitionis, & æquiparantiæ. Cap. CLXXIII.

QVantum ad quintum eſt ſciendum quòd relatiuorum eſt talis diſtinctio. Quia quædam ſunt relatiua ſuprapoſitionis, quædam ſuppoſitionis, quædam æquiparantiæ. Relatiua ſuprapoſitionis dicuntur, quæ aliquid maius ex ſuo nomine important, & ſic relatiuum ſuprapoſitionis dicitur dominus reſpectu ſerui, duplum reſpectu dimidii. Relatiua autem ſuppoſitionis dicuntur, quæ aliquam minoritatem, & inferioritatem important, ut ſeruus reſpectu domini, dimidium reſpectu dupli. Relatiua æquiparantiæ dicuntur, quæ nullam ſuperioritatem, uel inferioritatem, uel minoritatem important, ut in relatiuis ſimilis, & æqualis, & huiuſmodi, quia ſimile refertur ad ſimile, & æquale ad æquale, quædam æquiparantia, uel æquipollentia.

Quot ſint modi relationis in diuinis. Cap. CLXXV.

QVantum ad ſextum, & ultimum quot ſint modi relatiuorum, uel nominum relatiuæ ſignificantium in diuinis. Dicendum quòd quattuor. Eſt enim relatiuum propriiſſime quod ſecundum ſuum nomẽ ad aliquid refertur, ut pater ad aliquid eſt ibi relatiuum, quod conſequitur vel cauſat relationem, ut generatio, & generans. Aliud autem quod implicitè claudit in ſe relationẽ, ſicut trinitas, quæ includit in ſe perſonas relatione diſtinctas, & hoc nomen perſona includit relationem diſtinguentẽ. Aliud autem dicitur relatiuum inquãtum pro relatiuo ponitur, ut hoc nomen Deus.

O 2

De

De relatione. Cap. CLXXVI.

NVnc secundo dicendum de relatione quæ formaliter importat præcisè, & principaliter ipsum relatiuum. Circa quam uidenda sunt undecim. Primo quot sint genera relationum formaliter acceptarum. Secundo quid sit relatio realis, & rationis. Tertio quomodo distinguantur relationes reales in comparatione ad sua fundamenta. Quarto de his quæ conueniunt relationi, ut ad diuersa comparatur. Quinto quæ requirantur ad relationem realem. Sexto quid requiratur ad relationem realem, ita quòd sit realis ex parte utriusque termini. Septimo quòd inter duo extrema relatiua non est unica relatio, sed duæ. Octauo quòd relatio potest esse inter duo extrema realia non realis, & nõ potest esse realis, nisi habeat duo extrema realia. Nono quot modis contingat relationem esse realem. Decimo quomodo differat relatio a suo fundamento. Vndecimo quot modis contingat esse relationem rationis.

Quod genera relationum formaliter acceptarum sunt duo scilicet realis, & rationis.

QVantum ergo ad primum quot sint modi relationũ, siue genera respectu sui ipsarum formaliter acceptarum. Dicendum quòd duo in genere. Quia relationum aliæ sunt reales, aliæ rationis. Relationum autem realium hæc est distinctio. Quia quædam relationes reales habent correspondentem realem relationem in opposito termino, sicut relatio paternitatis habet relationem realem correspondentem in filio scilicet filiationem: Vnde sic pater paternitate realiter refertur ad filium, ita filius filiatione ad patrem. Aliæ autem sunt relationes reales, quæ non habent oppositam relationem realem correspondentem in opposito termino, sed solum rationis, sicut scientia refertur ad scibile realiter, sed non respondet sibi relatio realiter ex parte scibilis, sed solum rationis. Vnde relatione rationis scibile refertur ad scientiam, & non relatio-

ne reali. Relatio autē rationis similiter distinguitur, quia quædam sunt relationes rationis, quę habent relationē correspondentem in opposito termino rationis tantum, sicut relatio, quæ est inter duo entia rationis, quia sicut unum ens rationis refertur relatione rationis ad alterum, ita aliquid ad aliud. Aliæ autem sunt relationes rationis, quæ habent oppositam relationem realem in opposito termino, sicut dictum est de scibili, quòd relatione rationis refertur ad scientiam, sed scientia refertur realiter ad scibile. Et hoc modo Deus refertur ad creaturam relatione rationis. Sed creatura relatione reali ad ipsum. Et ille modus est cōueniens relatione reali, & relationi rationis. Vnde est quasi medius quantum ad correspondentia.

Quid sit relatio realis, & relatio rationis. Cap. CLXXVII.

QVantum ad secundum uidendum est quid sit relatio realis, & quid relatio rationis. Ad quod dicendum quòd relatio realis est, qua aliquid habet respectū realem in rerū natura ad aliquid aliud circumscripto omni actu intellectus, & rationis. Vnde dato quòd non esset aliquis intellectus conferens, & comparans patrem ad filium, vel filium ad patrem, adhuc esset realis respectus in patre ad filium, & econtra, & ideo vtraque est relatio realis. Relatio autem rationis dicitur respectus, qui non est in re extra ad aliud realiter. Sed tota habitudo illa inter duos est respectus unius rei ad aliam secundum intellectum solum comparantem, & conferentem sub quadam habitudine unam rem ad aliam. Et hoc modo est talis respectus in scibili respectu scientiæ. Nisi enim esset intellectus comparans scibile ad scientiam, nullus esset respectus scibilis ad scientiam. Vnde dicitur relatio rationis, quia est a ratione per priuationem, uel negationem ulterioris realitatis. Et hoc siue sit respectu utriusque termini, quantum ad illas relationes sibi mutuo correspondentes in essentia rei, vel rationis, siue sit ex parte alterius termini solū quātum

ad

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ad illas, quæ habent correſpondentes relationes reales in altero termino alterius modi.

Quot ſint fundamenta in genere relationis realis, & quot modi relationum ſecundum ea. Cap. CLXXVIII.

QVantum ad tertium ſcilicet quot modi ſint relationũ in comparatione ad fundamentum, in quo fundatur talis reſpectus. Dicẽdum quòd quinque, quia quædam relationes ſunt, quæ fundantur ſuper ſubſtantiam, quædam ſuper quantitatem, quædam ſuper qualitaté, quędam ſuper pertinentibus ad actionem, & paſſionem, quædã ſuper rebus menſurantibus, & rebus menſuratis. Quod relatio immediate fundetur ſuper ſubſtãtiam, negatur ab aliquibus, ſed credo ueriorem opinionem illam, quòd immediatè fundetur relatio ſuper ſubſtantia. Vnde ita eſt Sortes ſimilis Platoni, quantum ad animam rationalem, ſicut ſecũdum albedinem. Et iſte eſt primus modus relationũ. Patet autem quòd in diuinis relatio immediatè fundatur ſuper ſubſtantiam, quàmuis ſit diſputabile de creaturis. In diuinis autem relatio manet ſecundum proprium genus, & ideo oportet ponere unum modum relationis quæ fundatur in ſubſtantia. Iſtum autem modum philoſophus expreſſe non ponit. Secundus modus eſt relationum, quę fundantur ſuper quantitatem ſicut refertur duplum ad dimidium, & ſic de aliis. Tertius modus relationũ eſt, quæ fundantur ſuper qualitate, ſicut relatio ſimilitudinis, quæ fundatur ſuper unũ in qualitate, ſicut relatio æqualitatis fundatur ſuper unum in quantitate, ut Sortes habens albedinem eſt ſimilis Platoni albo. Quartus modus relationum eſt, quæ fundantur ſuper pertinentibus ad actionẽ, & paſſionem, & hoc contingit dupliciter, uel ſecundum uirtutẽ, & potentiam actiuam, & paſſiuam, ſicut calefactiuum dicitur, & refertur ad calefactibile ſecundum potentiam actiuam, & paſſiuam. Nam calefactiuum eſt quod poteſt calefacere, calefactibile quod poteſt calefieri. Alio modo ſecundum actionem, & paſſionem in actu, ſicut calefaciens in actu refertur ad calefactum in actu. Quintus modus eſt

ſecundum quod fundatur in rebus menſurantibus,& menſuratis,non quidem iuxta menſuram quantitatis,ſed entitatis,& uirtutis rei,& ſic refertur in ratione mēſurati ſcientia ad ſcibile, & ſcibile ad ſcientiam in ratione menſuræ, quia ueritas,& entitas ſcientiæ mēſuratur ad ſcibile a quo dependet. Ex quo patet quòd hic non accipitur menſura, & menſuratum ſecundum quātitatem, quia hoc ad primū modum pertinet,ſed accipitur ſecundum menſurationem eſſe uirtutis,ſecundum quòd ab eo quòd res eſt uel nō eſt oratio dicitur uera uel falſa. Et ideo patet quòd differunt illi duo modi. Ariſtot. autem non ponit primum modum in 6 Metaph.directè ſecundum aliquos. Vel quia non nouit,uel quia non erat ſibi neceſſarium.Tertium etiam modum non explicauit, quia qualitas nō ordinatur ad aliud, niſi ſecundū quòd qualitas accipitur ratione potentiæ actiuæ,vel paſſiuæ,prout eſt principium actionis, & paſſionis, & ratione quantitatis, uel ratione alicuius ad quantitatem pertinentis,ſicut dicitur aliquid albius alio. Et ſic dicitur ſimile quod habet unam qualitatem, unde non explicitè iſtum modum ſed implicitè alios duos ponendo poſuit. Explicite autem poſuit 2.4.& 25 & iſti ſunt tres modi relationum apud loquentes communiter uſitati, & a philoſopho poſiti. Primus pertinens ad quantitatem. Secundus ad actionem,& paſſionem. Tertius ad menſuram,& menſuratum, quorum modorum ratio ſic accipitur. Relatio.n.eſt habitudo unius rei ad alteram. Ordinatur autem una res ad aliam,uel ſecundū eſſe prout una res, quātum ad ſuum eſſe,dependet ab alia,& ſic eſt modus tertius.Vel ſecundū uirtutem actiuam,& paſſiuam in agendo,& patiendo,ſecūdum quòd una res ab alia recipit, uel confert aliquid alteri,& ſic eſt ſecundus modus. Vel ſecundum quòd quātitas unius rei menſuratur per aliā,& ſic eſt primus modus. Ad hos autem tres modos philoſophi poſſunt omnes relationes reduci. Sed clarius habentur per modum a me poſitū. Alia autem genera accidentium potius conſequuntur relationem quàm poſſint relationem cauſare,ſicut patet. Quia quando conſiſtit in aliquali ratione ad tempus. Vbi uero in relatione ad locum. Poſitio autem ordinem partium

impor-

importat. Habitus autem relationem habentis ad habitũ. Idcirco in istis non fundatur directè relatio, nec eam causant, sed potius eam consequuntur.

Quod diuersa conueniunt relationi, secundum quòd comparatur ad suum fundamentum, ad suum genus, ad suum oppositum, & ad suum principium.
Cap. CLXXIX.

QVantum ad quartum uidelicet unde habeat relatio, quòd dicatur, quid, uel aliquid. Et unde habeat quòd sit ad aliud, & de aliis, quæ sibi conueniunt, uel ratione sui oppositi, uel ratione causæ. Est intelligendum primo quòd aliquid, uel quid important absolutam entitatem, sed ad aliquid importat entitatem respectiuam. Quando ergo dicitur a doctoribus quòd relatio ab uno habet quòd sit quid, uel quòd sit aliquid, intelligunt de absoluta entitate, sed quando dicunt quòd ab aliquo habet quòd sit ad aliquid, intelligunt de relatiua entitate. Quo uiso dicendum est quòd relatio potest considerari quadrupliciter. Quia uel per comparationem ad suum fundamentum, vel ad suum genus proprium, uel ad suum oppositũ, uel ad suam causam, uel principium. Si consideretur relatio per comparationem ad suum fundamẽtum, sic relatio habet entitatem a fundamento, & sic cadit sub diuisione entis in substantiam, & accidens, quorum accidens concernit substantiam, ut cui inest Et sic relatio reducitur ad genera suorum fundamentorum, & sic dicitur quid uel aliquid. Si autem comparatur ad suum genus proprium, sic relatio non est aliquid, sed ad aliquid, id est non dicit entitatem absolute, sed entitatem relatiuam. Nam illud, quod conuenit alicui ratione sui generis, conuenit omni illius generis, sicut sensus conuenit alicui ratione generis, quod est animal, & ideo omni animali secundũ esse aliquid reale nõ conuenit omni relationi, cũ sit quædã relatio rõnis, ergo non cõuenit relationi rõne sui generis esse aliquid, sed esse ad aliquid cũ hoc conueniat oĩ relationi. Si

autem

autem conſideratur relatio in comparatione ad ſuum appoſitum, ſic trahit ſpeciem ab illo, & rationem, ſicut ulna duorum cubitorum trahit rationem dupli ab ulna cubitali, quæ eſt dimidium. Nam ſi ulna non eſſet cubitalis, non eſſet dupla. Si autem cõparetur ad ſuam cauſam, uel principium, ſic dicimus duplicem eſſe cauſam, ſcilicet effectiuam, & ſubiectiuam. Cauſam effectam propriè non habet relatio, cum in aliquid non ſit propriè motus, tanquàm relatio, ſed ſit effectus correſpondens agenti. Agens enim, cui effectus correſpõdent, oportet eſſe in creaturis aliquid abſolutum. Eſt enim ſuppoſitum relatiuum proprium in diuinis. In creaturis autem relationes non conſtituunt ſuppoſitum, ſed ſuppoſita conſtituunt, propter quod actio omnis agentis naturalis terminatur ad aliquid abſolutũ primo, & per ſe, licet ex conſequenti terminetur ad relationem conſequentem, ut augmentatio tarminatur ad quantitatem, quam ſequitur relatio æqualitatis. Alia eſt cauſa relationis, quæ dicitur fundamentalis, ſiue ſubiectiua, de qua dictum eſt in prima cõparatione. Et dicitur fundamẽtum, quia eo poſito, uel ſubtracto, incipit uel deſinit eſſe relatio. Sicut Sorte exiſtente albo, albedo in Platone eſſet fundamentum ſimilitudinis, quia ea poſita, uel remota a Platone incipiet eſſe in eo, uel deſinere ſimilitudo ad Sortem. Aduertendũ tamen eſt quòd hæc duo differunt fundamentum, & ſubiectum. Nam relatio ſubiectum refert, non autem proximum fundamentum. Fundamentum enim non eſt propriè quod refertur, ſed ſubiectum. Vnde albedo, quæ eſt in Sorte, non refertur ad Platonem, ſed Sortem, ratione albedinis, quæ eſt fundamentum ſimilitudinis in Sorte.

Quot requirantur ad relationem realem, & quæ. *Cap.* CLXXX.

QVantum ad quintum ſcilicet quot requirũtur ad hoc quòd relatio ſit realis. Dicendum quòd quatuor ſecundum ueriorem opinionem. Primum eſt quòd illud, quod refertur relationi reali, ſit aliquid reale,

quia

quia non entis non est relatio realis. Realiter enim referri præsupponit tale esse, & ideo chymera non potest referri realiter, quia realiter non est ens. Secundum quod requiritur ad hoc ut relatio sit realis, est, ut in eo, quod refertur, sit aliquod positiuum, per quod referatur, in quo fundetur relatio. Si enim non per illud aliquid positiuum, quod esset reale in se, sed per positiuum realiter existens in alio referetur, non esset realis relatio, sed esset relatio rationis tantum. Et propter hoc scitum non refertur realiter ad scientiam, quia scitum dicitur scitum non per aliquid existens in scito, sed per aliud existens in sciente, & econuerso pater realiter refertur, quia aliquid est in patre positiuum, unde refertur, & non refertur per positiuum existens in altero. Et ita duo sumuntur ex parte subiecti, quòd refertur. Alia autem duo, quæ consequuntur, sumuntur ex parte termini, & obiecti. Quorum primum est quòd terminus, ad quem est relatio, sit realis, sicut enim non entis ad ens non potest esse relatio realis, ita nec entis ad non ens potest esse relatio realis. Secundum est quòd terminus, qui refertur sic realiter distinctus ab opposito termino, ad quē refertur, saltem distinctum esse habeat in esse relatio ab illa relatione, quæ est ad ipsum, & propter hoc relatio eiusdem ad seipsum non est realis, quia licet in rei veritate aliquid sit idem sibiipsi, cum termini istius identitatis non sunt distincti realiter, quia nihil habet identitatem ad seipsum, ut ad rem a se distinctam. Habet ergo esse relatio realis ex parte unius termini, quando habet has quattuor prædictas conditiones, dato quòd opposita relatio sibi ex opposito termino correspondens non sit realis, sed rationis. Et isto modo relatio creaturæ ad creatorem est realis, quàmuis creatoris ad creaturam sit rationis. Et similiter relatio scientiæ ad scibile est realis, licet scibilis ad scientiam sit rationis.

Quot & quæ requirantur, vt relatio ſit realis ex parte vtriuſque termini. Cap. CLXXXI.

QVantum ad ſextum ſcilicet quot requirantur ad relationem realem, quæ ſic eſt realis quòd etiam in oppoſito termino habet oppoſitam ſibi relationem correſpõdentem, & ſic ſecundum mutuam correſpondentiam ex vtroque termino, ſunt reales. Dicẽdum eſt quòd prædictæ quatuor conditiones immediate poſitæ, & cum hoc una alia, quæ eſt quinta, & hæc reſpicit vtranque relationem, & vtrumque terminum, ſcilicet quòd vtraque relatio ſit eiuſdem ordinis. Et vocant doctores hanc conditionem ponentes eſſe eiuſdem ordinis, quia ſi relatio unius extremi ſit infinita, & extra omne genus, quòd relatio oppoſiti extremi ſimiliter ſit eiuſdem ordinis, & conditionis, quòd ſimiliter ſit infinita, & illimitata, & extra omne genus. Et iſta eſt in relationibus diuinis. Nam ſicut relatio, quia pater refertur ad filium, eſt extra omne genus, ita relatio quá refertur filius ad patrem. Vnde mutuo ſibi correſpondent in hoc, quòd eſt eſſe extra omne genus, & eſſe infinitum, & illimitatum. Vel etiam dicuntur eiuſdem ordinis, ſi una eſt finita, & infra genus, quòd relatio oppoſiti extremi ſimiliter ſit eiuſdem conditionis. Et illo modo ſunt eiuſdẽ generis, & ordinis in humanis relatio patris ad filium, & relatio filij ad patrem econuerſo. Et quia relatio Dei ad creaturam non eſt eiuſdem ordinis cum relatione creaturæ ad Deum: & ideo non poteſt eſſe realis relatio ſecundũ mutuam correſpondentiam ex parte utriuſque extremi.

Quod non eſt vna relatio duorum extremorum, immo ſunt duæ aliquando ſolo numere, aliquando ſpecie, aliquando genere differentes. Cap. CLXXXII.

QVantum ad ſeptimum poteſt cõcludi ex dictis quòd falſa eſt imaginatio quorundam, qui imaginantur, quod inter duo extrema relatiua ſit vnica relatio, qua unũ ad aliud referatur, ſicut ut locali diſtantia eſt eadem diſtantia

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

ſtantia numero inter duo extrema, ſicut unus motus duorum extremorum, quod eſt falſum: immo ſunt duæ relationes numero differentes, aliquando ſpecie, aliquando genere. Numero ſolum, ut cum unum æquale refertur ad alterum. Duo enim æqualia referuntur ad inuicem relationibus ſolo numero differentibus. Specie autem, vt relatiua ſupra poſitionis, & ſuppoſitionis referuntur ad inuicē relationibus ſpecie differētibus, ſicut relatio domini differt ſpecie a relatione ſerui. Genere autem cum relatiua ſunt talis conditionis, quorum unum refertur relatione reali, & aliud relatione rationis, tunc enim referuntur relationibus genere differentibus, vt ſcientia & ſcibile.

Quod relatio poteſt eſſe inter duo extrema non realis.
Cap. CLXXXIII.

QVantum ad octauum poteſt concludi, quòd non eſt neceſſe, ſi una relatio unius extremi eſt realis, quòd relatio alterius extremi ſit realis. Et ideo non eſt idem dicere quòd relatio ſit realis, & quòd habeat duo extrema realia, quia poteſt habere duo extrema realia, & tamen eſſe relatio rationis, non poteſt tamen eſſe econtra, ſcilicet ſine duobus extremis realibus eſſe relatio realis. Nec etiam eſt idem dicere quòd relatio ſit realis, & quòd habeat correſpondentem realem relationi in oppoſito termino, quia poteſt eſſe realis ſine hoc. Vnde habere correſpondentem realem relationem in oppoſito termino addit ſuper hoc, quòd eſt eſſe relationem realem.

Quod omnis relatio realis fundatur vel ſupra ſubſtantiam, vel quantitatem, vel qualitatem, vel ſuper pertinentibus ad actionem, vel paſſionem, vel habentibus rationem menſuræ, & menſurabilis.
Cap. CLXXXIIII.

QVantum ad nonum, ſ. quot modis contingat eſſe relationem realem. Dicendum eſt ꝙ in genere quatuor modis,

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

modis,quia omnis relatio talis est secundum quòd fundatur in substãtia,uel quantitate, uel qualitate, uel in pertinentibus ad actionem, & passionem, uel habentibus rationem mensurę,uel mensurabilis Et sic contingit esse relationem, & hoc quintuplici genere, sicut prius expositum est.

Quomodo differat natura à suo fundamento.
Cap. CLXXXV.

QVantum ad decimum scilicet quomodo differat relatio a suo fundamento unum solum insero,quantũ est ad ueritatem, quam crepo, scilicet quòd relatio non differat realiter a suo fundamento, sicut differunt duæ res,& duę naturæ,quarum una non est alia, sicut similitudo,& albedo super quam fundatur ratio similitudinis, non differunt intrinsece. Sed tamen potest dici quòd differunt extrinsece,quia ipsa relatio importat aliquid,quod non est ipsum fundamentum. Illa enim res eadem formaliter, quæ facit Sortem album,scilicet albedo,facit ipsum similem Platoni albo, nec similitudo aliquid intrinsece addit supra albedinem existẽtem in Sorte, quòd diuersum sit ab albedine, sed extrinsece similitudo super albedine addit,& importat coexistentiam alicuius existentis in Platone,cui est similis,& hoc est albedo. Sic ergo fundamentum relationis,& relatio,& albedo,& similitudo se uidentur habere,quòd sint idem intrinsece realiter,sed extrinsece ipsa relatio,ut similitudo, addit coexistentiam alicuius alterius in aliquo,respectu cuius per similitudinem est illi conformis,hoc autem quòd realiter non differant,probatur ratione communi. Nam nullo modo uidetur intelligibile, quòd aliquid adueniat alicui rei de nouo differens realiter ab eo,& ab omni,quòd in re erat,& sic faciens realem compositionem cum eo, & illud subiectum in nullo sit mutatum, cum mutari secundum philosophum non sit aliud realiter,quàm rem esse aliter nunc, quàm prius. Sed relatio potest aduenire alicui nulla mutatione facta in eo, sed in altero,ut si Sortes sit albus, & plato de nouo efficia-

tur

tur albus, Sorti de nouo aduenit relatio similitudinis, nulla in eo facta mutatione, sed in Platone, ergo videtur quòd relatio nullo modo differat a fundamento, vt similitudo ab albedine, nec facit compositionem cum eo. Et sic intrinsece sunt idem realiter, cum sine mutatione subiecti adueniat, vt in exemplo posito. Et idē dicitur. 5. Methaph. Reliqua de hoc prætermitto.

Quot modis contingat esse relationem rationis. Cap. CLXXXVI.

QVantum ad vndecimum scilicet de relatione rationis, quot modis contingat, dicendum est. Quid sit relatio rationis dictū est prius. Quot autem requirantur ad hoc, quòd sit relatio rationis, & quot modis contingat similiter ostenditur. Nam cum relatio rationis sit in defectu relatiouis realis, vbicunque deficit aliquid de requisitis ad relationem realem, habitudine aliqua existente inter extrema, quocunque modo, erit relatio rationis. Et hoc patet deducendo per singulos modos prius positos. Si enim contra primam conditionem non ens ponatur aliquem habitudinem habere ad ens erit relatio rationis tantum, sicut si ponatur quòd mortui fuerunt priores nobis viuentibus, hæc relatio priorum ad nos posteriores est relatio rationis. Si etiam contra secundā ponatur quòd aliud relatiuum referatur non per illud, quòd in ipso est, sed per illud, quòd in alio est positiue, erit relatio rationis, & sic refertur intellectum ad intelligētem, vel scitum ad scientem, & huiusmodi. Si contra tertiam conditionem entis ad non ens sit aliqua habitudo, sicut est, cum dicimus, & nos sumus priores posterioribus futuris, ibi relatio importata per illam prioritatem, est relatio rationis. Si autem cō tra quartum deficit in illis vbi consideratur aliqua habitudo quòd termini relationum oppositi non sunt distincti in esse relatiuo, saltem non erit relatio realis, sed rationis sicut contingit in relatione identitatis, quando idem refertur ad seipsum, vt dicendo idem eidem. Præter hos modos relationis rationis, ponitur vnus alius, scilicet quando po-

nitur

nitur relatio rationis. Ipsa enim relatio non refertur mediante alia relatione, vel per aliam relationem. Vnde in creaturis paternitas non coniungitur subiecto per aliam relationem mediam. Et istos modos innuit doctor communis primo sententiarum di. 26. art. 1. Et inde videntur doctores alij sumpsisse per oppositum relationis rationis ad relationem realem illa quatuor, quæ debent requiri ad ipsam, de quibus dictum est prius. Sunt nihilominus multi alij modi relationis Sicut quando duo entia rationis referuntur ad inuicem in pluribus modis aliis, qui tamē omnes reducibiles sunt ad istos.

De pertinentibus ad prædicamentum actionis. *Cap.* *CLXXXVII.*

POst prædicta dicendum restat de quinto prædicamento, quod dicitur actio. Circa quod consideranda sunt duo. Primo quid sit actio in genere. Secundo quid actio manens, & transiens & quomodo differant. Quantum ad primum videnda sunt quinque. Primo quid sit actio diffinitiue, secundo quomodo se habeat ad pasionem, tertio quomodo habeat se ad agens & patiens, quarto quomodo ad formam acquisitam per actionem, quinto quomodo faciat speciale prædicamentum a pasione.

Quid sit actio secundum sui diffinitionem.

QVantum ad primum sciendum quòd auctor sex principiorum diffinit actionem sic. Actio est secundum quam in id, quod subiicitur agere dicimur. Quæ diffinitio per partes singulas sic declaratur. Dicit enim actio, & non agere, quia actio est nomen, & agere verbum. Et ideo actio, cum sit nomen, significat naturam quandam simplicem per modum per se stantis. Sed agere, cum sit verbum, significat per modum fluxus, & ideo cum sit magis conueniens rationi prædicamenti modus significandi nominis, quàm verbi, dicitur actio, & non agere. Dicitur autem secundum quàm, vbi notandum quòd hæc præposi-

tio

tio secundum dicit habitudinem causę, ad causatum. Quàmuis autem dicat in diuersis locutionibus diuersarũ causarum habitudines, hic tamen dicit habitudinem causæ formalis, sicut si dicerem paries est albus secundum albedinem. Dicitur ulterius in id, quod subijcitur, ubi sunt duo. Et ideo est intelligendum quod actio non solum requirit terminum a quo, sed etiam terminum ad quem, qui terminus est ipsum passum. Et ideo dicitur in id quod subiicitur, quod est ipsum passum. Actio autem non solũ stat ad ipsum passum, sicut motus localis ad terminum, sed penetrat, & transmutat ipsum, ideo dicitur in id, & non ad. Dicitur autem agere dicimur, & non dicuntur, quia in istis inferioribus non inuenitur omnis modus actionis nisi in homine solo, hic autẽ non diffinitur actio, ut distinguitur contra passionem, sed ut eam comprehẽdit. Quomodo autem ad inuicem se habeant actio, & factio infra dicetur.

Quomodo actio, & passio sint unus motus realiter. Cap. CLXXXVIII.

Secundo dicẽdum est quomodo actio se habeat ad passionem. Ad quod dicendum est quod, secundum philosophum. in principio. 3. phisicorum. tex. 29. Actio & passio sunt unus motus realiter, & ideo unus actus duorum, scilicet agentis, & patientis, sed dicitur agentis per denominationẽ, ut a quo, & patientis per realem receptionem, ut in quo. Quomodo autem diuersorum potest esse unus actus declaratur sic. Si duæ essent potentiæ tantum, nunquàm ex eis fieret unum secundum esse, nec iterum si duo essent in actu simpliciter, nunquàm ex eis fieret unũ secundum esse. Sed quando unum est in potentia, alterum in actu, sicut patet in materia, & forma, tunc fit unum secundum esse. Et hoc est uerbum philosophi. 2. de anima, quod non oportet quærere quomodo ex figura cerę, & cera fiat unum. Eo enim ipso quod cera est in potentia ad talem figuram, ex illis duobus fit aliquid unum. Ex quo patet quod nunquàm unum esse est a duobus, quorum quodlibet sit in actu, uel quodlibet in

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

potentia,& super simile in proposito,si essent duo quodlibet in actu,vel quodlibet in potentia,inquantum huiusmodi,nunquàm agerent ad inuicem,nec paterentur, nec illis duobus posset cōpetere vnus actus, sed si vnum sit in actu, alterum autem in potentia , quia eadem actio procedet ab agente,& suscipietur in passo,vnus,& idem erit actus agētis , & patientis , sed non eadem ratione , quia agentis in actu vt influit, patientis autem vt est in potentia, & vt recipit actionem.Idcirco potest esse, vt patet, vnus actus , & ita realiter actio,& passio unus motus sunt,sicut eadem uia est ab Athenis usque ad Thebas , & econtra , & idem spacium a sursum usque deorsum , & a deorsum usq; sursum. Vnus ergo & idem motus dicitur actio , & passio , actio ut denominat ipsum agens,a quo est,& in quo non est,& passio,ut denominat passum,in quo est, a quo non est.

Quomodo se habeant actio , & passio ad agens, & patiens. Cap. CLXXXIX.

TErtio ex istis patet quō se hēt actio & passio ad agens & patiens Cum enim actio & passio sint unus motus, qui est accidens in ens. Nullum autem accidēs sit in duobus subiectis , sequitur quòd cum passio sit in patiente sicut in subiecto,nullo modo sit actio in agente , sicut in subiecto,sed solum in patiente, & hoc idem patet, quia cum actio sit quidam motus, si actio esset in agente, sequeretur quòd omne agens moueretur, quod est falsum . Relinquitur ergo quòd actio, & passio,cum sint unus motus, sint in patiente, sicut in subiecto, & ipsum denominatur a passione,& non ab actione,sed idem actus non est in agente,sed ab agente, & ab eo denominatur, inquantum ab eo est, & dicitur actio . Ex quo patet quòd idem accidens aliquando denominat aliquid,ut subiectum,in quo est, aliquando ut causam effectiuam,a qua est.Primo modo denominatur passum , secundo modo agens eodem accidente, qui est unus actus, scilicet actio & pasio.

Qualiter

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Qualiter se habeant actio, & passio ad formam per motum acquisitam. Cap. CXC.

QValiter autem quarto se habeant actio & pasſio, uel motus ad formam per motum acquiſitam. Sciendũ eſt, quòd quidam dicunt quàm actio & pasſio ſint diuerſa re abinuicem, & a forma, quæ acquiritur ſubiecto. Vnde imaginantur quòd per actionem & paſſionem fiat res, non ſicut per cauſam agentem, uel materialem, ſed ſicut per quandam uiam uſque ad terminum, ita ut uia non ſit cauſa agens, ſed medium, per quod fit tranſitus, ſic quòd per actionem intelligatur agens attingere uſque ad formã productam, actiue, paſſum uero per pasſionem pasſiue. Sed huic opinioni non aſſentio, quia uidetur eſſe directe contra philoſophum Alij dicunt, quòd actio, & pasſio ab inuicem, uel a forma acquiſita non differunt realiter, quòd ſic oſtenditur. Actio & pasſio ſunt unus motus, & ſunt in patiente ſicut in ſubiecto, ergo ſunt quædam res cauſatæ in ſubiecto ab ipſo agente. Omnis autem res cauſata ab ipſo agente in paſſo eſt quædam forma. Nam forma & actus ſubiectum informans uidentur eſſe idem. Quælibet autem forma in ſubiecto fit per aliquam actionem, uel pasſionem. Tunc ergo ſi prima actio recepta in ſubiecto eſt forma, & fit alia actione, erit proceſſus in infinitum, ſi autem non fit alia, eadem ratione forma quælibet poterit eſſe actio, & pasſio, & iterum quælibet actio & pasſio erit forma recepta in ſubiecto. Et ideo ponitur hic opinio, q̃d eadem res, quæ dicitur forma dicitur actio, & pasſio, dicitur motus & mutatio. Dicitur enim forma ſecundum quod ipſa forma eſt in fieri, & in fluxu. Dicitur autem mutatio, ſecundum quod per eam ſubiectum ſe habet aliter nunc, quàm prius. Dicitur autem actio ſecundum quod denominat agens, inquantum agens ipſa forma facit aliquid eſſe actu. Dicitur autem pasſio ſecundum quod aliquod patiens fit ea actu ſuſceptiue. Et ſecundum hos modos calor receptus in ligno ab igne calefaciente, dicitur forma acquiſita. Et dicitur calefacere ignis calefacientis,

& calefieri ligni patientis, & dicitur calefactio prout nomine calefactionis importatur motus, vel mutatio, & hanc opinionem reputo veriorem.

Quomodo actio & passio faciāt diuersa prædicamenta, quàmuis realiter sint idem. Cap. CXCI.

QVinto videndum est quomodo actio, & passio, cum sint eędem res, faciant vt esse possint duo diuersa prędicamenta. Ad quod ostendendum pręmitto duo. Primo quòd diuisio entis in x. prædicamenta, vel cuiuslibet generis in suas species, non est diuisio realis, quàmuis sit diuisio eorum, quæ sunt realia. Nulla enim diuisio est realis, nisi eius, quod fuit vnum numero secundum rem. Ens autem reale .x. prędicamentorum, vel quodcunque genus respectu suarum specierum, nunquàm fuit vnum ens reale numero, licet autem diuisio nō sit realis, cum quodlibet ens diuisum est ens reale. Et ideo non oportet diuisionem prædicamentorum, vel generum quamlibet esse realem, sed bene oportet quodlibet diuisum esse rem veram. Secundo præmitto quòd cum ens diuidatur in ens reale, & rationis, omnia entia rationis, & entitatem & differentiam habent a ratione. Et ideo nullum est in prædicamento, vt nunc suppono. Entia autem realia habent quādā veram entitatem præter actum rationis speculatiue. Sed aliquando potest idem re, differre ratione a seipso, ut Sortes sedens a se non sedente, & talia entia non creata sunt in aliquo prædicamentorum. Quantum autem diuisio talium potest esse rationis, quàmuis ipsa sint entia realia, possunt esse in diuersis prædicamentis ex diuersa consideratione rationis, sicut superius expresse patuit in tractatu de quarta specie qualitatis. Ex istis ad propositum quàmuis actio, & passio sint vna, & eadem res, & vnus actus simpliciter, tamen ex diuersitate rationis potest esse quòd faciant duo prædicamenta, & tamen quodlibet eorum res uera est tam actio, ꝙ passio. Sed eorum diuisio, & diuersitas non est realis, sed secundū rōnem tātum. Vnde idem actus differt rōne, ut est ab hoc, & sic sumitur ꝑdicamentū actionis.

nis. Et vt est in hoc a quo sumitur p̄dicamētū passionis. Et est simile in exēplo philosophi. 3 phisicorum. tex. 29. quia eadē est via Athenis vsq; ad Thebas, & ecōuerso, sed nō est idē distare, quia ille qui est Thebis distat ab Athenis, & nō à Thebis. Ille aūt qui est Athenis distat a Thebis, & nō ab Athenis. Et similiter sicut est eadem uia inter Athenas & Thebas, nō aūt idē distare, ita sunt eędē res actio & passio, sed nō idē p̄dicamētū. Sed hic difficultas insurgit, quia si differētia rōnis facit diuersa p̄dicamēta, ergo q̄libet differētia rōnis facit diuersa p̄dicamēta, & sic erūt quasi infinita. Ad hoc dicēdū est, ꝙ no q̄libet differētia rōnis facit differētiā p̄dicamētorū, sed differētia illarū rōnū, q̄ nō sūt reducibiles ad unā rōnē uniuocā. Talis aūt differētia nō excedit numerū decē p̄dicamētorū, ꝑꝑ q̄d nō sūt nisi decē p̄dicamēta, hoc aūt supponat̄ ad p̄sens aliqualiter, in generali aūt p̄t patere supius, vbi est posita p̄dicamētorū distinctio.

De actione immanente & transeunte. Cap. CXCII.

SEcundo uidendū est de diuisione actionis, quā posuit philosophus. 9. metaphi. tex. com. 16 ꝙ scilicet actionū alia est manēs, alia trāsiēs. Circa q̄d faciēda sunt tria. Primum est ostendere, quomodo differant, & quomodo conueniant ad inuicem hæc tria, scilicet agere, facere, & operari. Secundo est, quid est actio manens, & transiens, & in quibus cōueniant. Tertium est, qūo se habent adinuicem, in quo scilicet cōueniāt & differāt actio manēs, & trāsiēs.

Quomodo conueniant, & differant facere, agere, & operari, & quibus conueniant. Cap. CXCIII.

VIdēdū est ergo primo qūo differant ista tria, s. operatio, actio, & factio. Et dicēdū est ꝙ sicut magis cōe, & minus cōe, & respectu diuersorū obiectorū. Quia operatio est cōe ad actionē, & factionē, & actio ad factionē. Omnis enim factio actio quædam est, & non econuerso, quia non omnis actio factio est. Omnis autem actio, & factio operatio est, sed non econuerso, quia aliqua operatio est, quæ

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

propria & stricta acceptatione neque est actio, neque factio. Igitur de factione loquendo dico quod factio proprie est illa actio, cuius principium est ars mechanica, quæ assumit materiam exteriorem non solum ad usum, sed etiam ad transmutationem in formam, sicut faber assumit ferrum, ut transmutet in cultellum, & domificator ligna, uel lapides, ut transmutet ad formam domus, & talis factio, & actio, & operatio, & in talibus factionibus semper præter operationem relinquitur aliquod operatum, quod est finis præter operationem. Igitur facere est agere, & operari, & factio est actio, & operatio, quapropter non inconuenienter dicitur quod ars sit recta ratio factibilium, quod est intelligendum de arte mechanica, & de ista, quę assumit materiam ad usum, & ad transmutationem ad formam. Et ideo artes mechanicæ factiuæ dicuntur. Actio autem proprie dicitur operatio, cuius principium est, uel potentia naturalis actiua, uel ars, quæ assumit materiam solum ad usum, & non ad transmutationem ad formam, uerbi gratia, de utroque. Quia enim ignis habet potentiam naturalem ad calefaciendum uel comburendum, calefaciendo lignum dicitur agere, & comburendo similiter, & tam calefactio, quam combustio dicuntur actiones, sed nõ propriæ factiones, quia nec calefacere, nec comburere est proprie facere, sed agere. Similiter autem quando ars aliqua est actiua, & eius actio in exteriorem transit materiam, non tamen assumit materiam ad transmutationem, sed ad usum solum, talis operatio dicitur actio, & non factio. Sicut habens artẽ equestrem assumit equum ad equitandum, & cytharizator cytharam ad cytharizandum. Vnde equitatio est actio transiens, & cytharizatio, & quodlibet est operatio, & actio, sed non proprie factio. Et quodlibet scilicet equitare, & cytharizare est agere & operari, sed non proprie facere. Vnde præter scientias factiuas. 6. methaphi. ponuntur actiuæ conuenienter. Operatio autem istis conuenit & ultra. Vbi intelligendum quod formæ, quæ sunt actus, dupliciter per aliquam dictionem significari possunt. Vno modo per modum per se stantis, & permanentis. Et quia natura nominis est sic significare,

ideo

ideo semper forma sic significatur per nomen, ut forma lucis per nomen, quod est lux, & forma albedinis per nomen, quod est albedo. Alio modo eadem forma significatur per modum actus, & cuiusdam motus fluxus, & fieri. Et quia uerba tali modo sunt significatiua, ideo forma aliquando significatur per dictionem uerbalem, & tunc uidetur importare quendam fluxum, & motum, & per consequens quendam actum, & sic forma lucis significatur uerbaliter per hoc uerbum lucere, & forma, quæ est calor, per hoc uerbum calere, & albedo per hoc uerbum albere. Calor enim, & calere idem sunt quantum ad principale significatum. Lux etiam, & lucere idem sunt, quia utrunque importat ipsam formam lucis, sed nomē, quod est lux, per modum permanentiæ, lucere autem, quod est uerbum, per modum actus cuiusdam, & fluxus, & ideo cum lucere sit concretum uerbale, significat quidem ipsam formam lucis per modum actus fluētis in subiecto, ipsum subiectum connotando. Vnde lucere nihil aliud est, quàm lucem habere, & in actu lucis esse. Operatio ergo, prout abstrahit ab actione, & factione conuenit actui formali, qui est lucere, unde lucere potest dici operatio, & non actio, uel factio, proprie loquendo, quia nihil est facere actiue, sed est ipsa forma. Vnde nomen operationis conuenit isti in actui formali. Patet ergo quæ sit differentia inter actionē, & factionem, & operationem, quia factio est proprie artium mechanicarum, & artificialium, Actio autem est potentiarum, & subiectorum naturalium, & artium materiā ad usum solum assumentium. Operatio præterea est actuū formalium, quorum proprie non est factio, nec actio, aliquando tamen usus loquentium accipit unum pro alio, & tunc sumuntur æquiuoce, sic qui diceret quod pictor faceret parietem album, & albedo facit parietē album, quia ibi facere æquiuoce sumitur. Pictor enim facit parietem album effectiue, & hoc est facere proprie, albedo autem facit parietem album formaliter, & hoc est facere improprie, quia hoc nihil aliud est, quàm parietem habere actū albedinis, uel actu habere ipsam albedinē, uel esse in actu albedinis, quod est albere, quæ omnia idem sunt realiter.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quid sit operatio manens, & transiens.

SEcundo uidendum est quid sit operatio manens,& transiens. Ad quod dicendum est quòd communis positio est hæc,quòd operatio manens, & transiens sic sumuntur. Quod operatio manens est, quæ manet in operante, ita ut non transeat in exteriorem materiam, sicut intelligere, uelle, lucere,& huiusmodi. Sed operatio transiens est illa,quæ ab operante transit in exteriorem materiam,in qua suscipiatur, sicut calefacere est transiens, quia transit in materiam ligni,ut illuminare,& domificare. Vnde breuiter omnis actio,quę ab agente recipitur in aliqua materia, inquantum actio,transit,dicitur transiens. Quamuis ergo hæc sint dicta communia,tamen ut adhuc fiat amplius manifestum,attendendum est aliquod speciale iuxta quorundam doctorum subtilium sententiam. Vbi sciendum secũdum eos, quòd operatio manens est pura receptio actus in subiecto,& non est aliquid agere effectiuè, sed est uel recipere purum quantum ad principium materiale, uel quantum ad principiũ formale,est facere formaliter tale, quod nihil est aliud,quã esse in actu formali ipsius formæ. Hoc autem quod dico quòd operatio manens nõ est aliquid agere effectiuè,intelligo supposito hoc,quod multum uidetur rationale,scilicet quòd nihil unum, & idem sit actiuũ, & passiuum respectu eiusdem, quia si aliquid per accidẽs posset esse productiuum alicuius actus, & susceptiuũ eiusdem secundũ idem, tũc operatio illa manens esse aliquod producere effectiuè, sicut aliqui ponunt de intellectu,& actu suo. Ad hoc ergo ostẽdenda præmitto quòd omnis operatio est alicuius. Hoc autem quod dico alicuius est casus genitiui,& importat habitudinem causæ sui principii. Sũt autem quatuor causæ,s. efficiens,& finalis, quæ sunt extrinsecæ effectui,& formalis,& materialis, quæ in cõpositis ex materia,& forma intrinsecæ sunt,& de essentia rei,nõ autem in aliis. Quamuis igitur omnibus talibus attribuatur operatio,causæ tamen finali non attribuitur alia causalitas a causante agentis pro eo quòd eius amore agẽs agit, & in

hoc

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

hoc consistit causalitas eius. Attribuitur ergo operatio agẽti, & formæ, & materiæ, & est operatio cuiuslibet, sed est materiæ sub habitudine principii materialis. Vnde operatio est ipsius principii materialis, sicut susceptiui, quia eius est recipere actionem, & perfectionem. Est autem formæ sicut principii quod facit formaliter tale, quod nihil est aliud, quàm dare actum formalem formaliter. Principii autem effectiui est tanquàm eius, quod facit tale effectiuè, sicut lucere in Luna est operatio effectiuè, & sicut esse efficientis ipsius Solis, qui causat lucem in Luna. Est etiam lucere ipsius Lunæ, tanquàm principii materialis, & susceptiui, quia ipsum lumen suscipit. Et est etiam lucere operatio ipsius lucis, tanquàm principii formalis, cuius est dare actum formalẽ formaliter. Ex quibus patet quòd operatio est cuiuslibet principii, & materialis, & formalis, & efficiẽtis, sed sub diuersa habitudine. His suppositis uidetur mihi, saluo semper iudicio meliori, operatio principii effectiui semper esse transiens per se loquendo, quàmuis per accidens possit esse manens, vt si aliquis faceret actum in seipso ita, ut idem secundum idem esset agens, & patiens, si hoc esset possibile. Quod autem operatio principii passiui sit manens patet satis ex se, sicut lucere manet in lucente, quia solum passiui est recipere, & non extra emittere, iuquantum esset illius passiui. Quod etiam operatio principii formalis sit manens patet: Nã operatio principij formalis non est aliud, quàm esse formam, qua aliquid est tale formaliter, nec differt ab ipsa forma, nisi in uoce significante. Ipsa enim forma ut sumitur sub habitudine principii formalis, significatur nominaliter, & ut sumitur sub habitudine operationis, significatur uerbaliter, & sic formalis operatio formæ, quæ est lux, est lucere, & albedinis, est albere, & caloris calere. Et patet quòd hæc omnia manent, sicut lux in lucente, albedo in albedine, calor in calescente. Est tamen sciendum quòd aliter est manens operatio principii passiui, & aliter principii formalis, quæ dupliciter differunt. Primo quia ipsa operatio principii passiui, quæ est eius non actiuè, sed susceptiuè, est in ipso principio sicut in subiecto, & sicut superaddita pfectio-

reali-

realiter differens ab eo, sicut lucere Solis, vel Lunę differt a Sole, & Luna, quæ sunt susceptiua lucis. Operatio uerò principii formalis manens, quæ est esse reale formaliter, non est in ipso principio formali, sicut in subiecto, nec est aliquid additum ipsi formæ realiter ab ea diuersum, sed est in materiali principio, sicut in subiecto eo modo, quo etiam ipsa formaliter. Vnde lucere, calere, albere non differunt a luce, calore, & albedine, nec lucere, est in luce sicut in subiecto, sed in lucẽte. Et idem est in aliis. Sed secundo differunt, quia operatio principii passiui est recipere actum ab alio, sicut a causa efficiente, reducente ipsum de potentia ad actum. Operatio autem principii formalis absolute accipiendo pro eo quòd est esse formaliter, tale nõ importat esse ab alio, sicut a causa efficiente. Vnde lucere in luna quàmuis habeat causam effectiuam, scilicet ipsum Solem, tamen prout est operatio lucis, non est a lucẽte effectiue. Quod autem operatio principii effectiue per se loquendo sit transiens, & non manens patet, quia illa operatio dicitur transiens, & non manens, quæ respicit illud a quo est talis operatio, ut eius, a quo est, & non ut eius, in quo est. Sed operatio principii effectiue est huiusmodi, quia est eius, cuius est, ut a quo est, & nõ est eius, ut in quo est, nisi per accidens, si forte possent concurrere in idẽ principium actiuum, uel passiuum, quod multi reputãt impossibile. Et confirmat hoc quod operatio actiui principii semper saltẽ per se sit transiens, quia 5. Metaphy. dicitur quòd potentia actiua est principium transmutandi aliud, inquantum aliud. Vnde talis actio transiens semper est in alio simpliciter. Si autem est in eodem, hoc erit per aliquam differentiam passiui ab actiuo, quæcunque illa sit. Ex dictis cõcludo quod subtiliter intuenti, ut patet ex dictis, operatio respicit principia sua sub diuersa habitudine, quia operatio respicit principium passiuum, ut in quo est, formale, ut quod est, efficiens, ut a quo est. Secundo concludo quòd hæc distinctio potest stare cum dictis communibus, quia non uidetur habere diuersitatem, nisi quantum ad principium effectiuum, de quo patet, quòd si loquimur per se, cum non sit idem agens, & patiens, semper operatio erit tran-

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

transiens.& sic intelligere nullo modo esset actio realis, nisi solum grāmaticaliter, sicut lucere respectu lucis, sed solum intellectio esset actus intellectus, uel intellectionis receptus intellectu, causatus effectiuè ab obiecto, & sic esset intelligere actio manens, & per modum principii formalis, & materialis, quòd multi ponunt. Si autem contingat quòd per accidens sit aliquid idem agens, & patiens, sicut quidam dicunt quod intellectus est productiuus suę intellectionis, & receptiuus, sicut actio agentis in tali, operatio erit manens, quia non transit in alterum subiectum, & erit eius, ut a quo, & ut in quo. Et sic intellectio erit operatio manens tam respectu principii actiui, quàm formalis & passiui, & idem dico de uidere, & similibus. Nō tamen determino plus pro nunc, an intelligere, & uidere sint actio solum grammaticaliter, ita ut solum sint actus obiectorū, & nón actiones potentiarum, uel sicut etiam potentiæ actiuæ, & ita sint potentiarum actiones.

In quo conueniunt, & in quo differunt operatio manens, & transiens. Cap. CXCIIII.

TErtio uidendum est concludendo breuiter in quo cōueniant, & in quo differant operatio manens, & transiens Et dicendum quod communiter ponit, quod conueniunt in hoc, quod utraque potest dici operatio tam transiens quàm manens, quia nomen operationis est utrunque commune. Differunt autem in tribus. Primo quia si uelimus propriè loqui, omnis operatio transiens dicitur operatio, & præterea actio, uel factio. Actio quidem respectu agentis, cuius actionis principium est potentia actiua naturalis, cuius actus in alio recipitur ab agente, & si non alio ut supposito in alio, tamen ut in subiecto. Et iterum cuius principium est ars, uel scientia actiua, quæ assumit materiam exteriorem, in quam transit solum ad vsum. Factio autem respectu agentis artificialis, cuius principiū in agendo est ars mechanica, & transit in materiam exteriorem, artificialium. Operatio autem immanens si propriè loqui uolumus, non dicitur actio, neque factio, præsertim

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

sertim si operatio immanens, sit solum illa, quæ est operatio principii passiui, & formalis, & non effectiui. Si autem posset dici operatio manens aliquo modo principii actiui, tunc posset dici actio, licet non factio, quicquid tamen sit, de hoc large loquendo operationem immanentem usus loquentium uocat actionem, sed hoc est valde larga acceptione. Secundo differunt operatio manens, & transiens, quia operatio manens est perfectio operantis, vt lucere est perfectio lucentis, & huiusmodi, sed operatio transiens est perfectio operati, sicut ædificare est perfectio ædificii, & sic de aliijs. Hæc autem differentia si applicetur ad prædicta, potest patere. Si enim accipiamus operationem manentem esse principii passiui, quia omnis eius operatio, quæ est eius solum, vt susceptiui, est perfectio eius, & non alterius susceptiui, cum nullum accidens sit in duobus subiectis, ut patet, quia illa operatio, quæ est principii passiui, est ipsius operantis isto modo, & nullius alterius. Si autem accipiamus operationem principii formalis modo prius declarato, patet quòd etiam est eius perfectio non quidem supèraddita, ut prius dictum est, sed eius, quod facit tale formaliter. Si autem ponamus operationem principii efficientis semper transeuntem, sic non esset perfectio operantis aliqua, vt in quo, sed ut a quo. Sed si ponatur quòd aliquod agés sit principium operationis, vt a quo per modum agentis, & ut in quo, per modum suscipientis, simul sic quòd non transeat in aliud subiectum, sic talis operatio erit perfectio operantis, & ut in quo est operatio subiectiuè, & ut a quo, est effectiuè. Tertio differunt in hoc quòd nulla operatio manens cõstituit aliquod operatum præter operationem, ut uidere, intelligere, lucere, & huiusmodi. Sed operatio in exteriorem materiam transiens est duplex. Quandoque enim aliquis exteriorem materiam assumit solum in usum, sicut equum ad equitandum, & cytharam ad cytharizandum. Quandoque autem assumitur materia non solum ad usum, sed etiam ut immutetur ad aliquam formam, sicut cum artifex facit lectum, aut domum, igitur operatio transiens in qua materia solum in usum assumitur, non habet ex sui natura quòd ali-

quod

quod aliud operatum manens per se, & directè constituatur, sicut nec operatio manens, & sic in utraque operatione tam manente, quàm transeunte, illo modo operationes sunt fines. Sed in ista operatione transeunte, in qua assumitur materia, ut transmutetur ad formam, præter operationem constituitur ad operatũ, & illud præter operationem est finis, sicut domus, vel lectus.

De prædicamento passionis quid sit. Cap. CXCV.

DE sexto prædicamento, quod est passio, nunc agendum est. Vbi suppositis his, quæ dicta sunt supra in prædicamento qualitatis de passione, ubi actum est de tertia specie qualitatis, & iterum illis suppositis, quæ dicta sunt in cap. præcedenti de prædicamento actionis, non restat dicendum nisi unum, quid sit passio diffinitiuè. Ad quod dicendum quòd auctor 6. principiorum diffinit sic passionem. Passio est effectus, illatioque actionis. Vbi considerandum quòd sicut patere potest ex dictis in prædicamento actionis in passione est duo considerare. Primo scilicet quòd ipsa est forma patientis sibi ab agente impressa, & quantum ad hoc dicitur in diffinitione, quòd passio est effectus actionis. Secundo consideratur in passione, quia ipsa est actus fluens continuè a uirtute actiua agentis in ipsum, & quantum ad hoc dicitur illatio actionis. Bene ergo diffinitur passio, ut dicatur effectus actionis, inquantum est quædam forma ab agente transfusa in passum, & dicatur etiam esse illatio actionis inquantum illa forma est iam in fieri, & fluxu. Cætera dicenda circa passionem dicta sunt superius locis præallegatis, & ideo de passione tantum dictum sufficiat.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De prædicamento quando quid sit diffinitiue. Cap. CXCVI.

QVantum ad prædicamentum quando dicendum est unum tantum, scilicet quid sit diffinitiuè. Ad quod dicēdum est quòd auctor.vi.principiorum diffinit ipsum sic. Quando est, quòd derelinquitur ex adiacentia temporis circa rem temporalem. Vnde intelligendum ꝙ quando hic accipitur nominaliter licet indeclinabiliter, & ideo potest prædicari de suis speciebus sicut cætera genera. Dicitur autem, quòd sit illud, quòd relinquitur ex adiacentia temporis, quia tempus non est quando, ut patet in lib.6. principiorum, sed est aliquid derelictum ex mensura applicata, quæ est tempus ad rem temporalem mensuratam, unde fluente, & transeunte tempore, quando derelinquitur. Dicit autem ex adiacentia temporis, & non ex inhærentia ad denotandum, quòd quando est accidens ab extrinseco. Dicit autem circa rem temporalem, non sine causa, vbi intelligendum est, quòd præter mensuram, quæ est tempus, sunt aliæ mensuræ duæ, scilicet æternitas, & æuum, de quibus supra habitum est, cum ageretur de prædicamento quantitatis. Quia ergo æternum, quòd est dies, potest comparari ad suam mensuram, quæ est æternitas: idcirco consurgit in intellectu quoddā quando, quòd potest dici quando æternitatis. Idem etiam de comparatione, & applicatione æui ad æuiternum, & ideo secundū hoc esset triplex quādo, s. quando tēporis, quando æui quā do æternitatis. Quando ergo temporis est proprie prædicamentum, quia causatur ex mensura fluente, vel relinquitur ex sui adiacentia ipso fluente, quia uero æuum, & æternitas non sunt mensuræ fluētes, & successiuæ nec fluētium, sed permanentes, & permanentium, ideo quamuis ibi per nominis extensionem utamur, quando tamen non proprie est prædicamentum sed large, ideo dicit auctor 6.princ. circa rem temporalem, ad excludendum quando æui, & æternitatis.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

De prædicamento ubi. *Cap.* CXCVII.

VBi autem est octauum prædicamentum, circa quod uidenda sunt tria. Primo quid sit ubi. Secundo in quibus sit ubi. Tertio quomodo se habeat ad locum. Quantũ ad primum sciendum, quòd auctor 6. principiorum diffinit sic ubi. Vbi est circumscriptio corporis a loci circum scripiione procedens Vbi intelligendum secundum Albertum, quòd triplex est circumscriptio. Vna secundũ quã locus circumscribit locatum, & ista est actiua. Alia est corporis contenti, qua scilicet circumscribitur a loco, & ista est passiua. Et tertia, quæ resultat ex utraq; & hęc est ubi secundum quòd est prædicamentum. Et hic est modus essendi ipsius ubi, sed quòd accipitur ut speciale predicamẽtum, & distinguitur ab omnibus aliis prædicamentis, licet autem ubi non sit circumscriptio loci actiue, nec locati passiue, tamen radicaliter fundatur in corpore circumscripto sicut in subiecto. His uisis patet quòd dicitur in diffinitione, quia ubi est circũscriptio corporis, hoc dicit, quod radicaliter fundatur in corpore circumscripto, sicut in subiecto. Procedens a circumscriptione loci, hoc dicit, quia ubi resultat ex actiua, & passiua circumscriptione loci, & locati. Non enim a loco immediate causatur ubi, sed a loci circumscriptione. A loco enim immediate causatur circunscriptio actiua, quæ secundum aliquos est in genere actionis, sed ubi procedit non a loco immediate, sed mediante loci circumscriptione actiua, & locati passiua.

In quibus sit ubi, & quot modis aliquid dicatur esse in loco *Cap.* CXCVIII.

SEcundo uidendum est in quibus reperiatur. Et dicendum quòd solum ubi inuenitur in corporibus. Ad qđ sciendum præmitto unum, quòd scilicet aliquid est in loco tripliciter. Vno modo circumscriptiuæ, & sic omnia corpora circa ultimam sphęram sunt in loco, quia ab aliquo corpore circunscribuntur, & concluduntur. Alio mo-

do

do diffinitiuè, vocatur autem esse diffinitiuè in loco, quando sic est in uno determinato vt non in alio, quamuis non sit circunscriptiue ibi, & isto modo anima separata, & angelus sunt in loco Tertio modo aliquid est in loco per exhibitionem suę præsentiæ, & isto modo deus est in loco, & non circunscriptiue, nec diffinitiue, propter hoc ponitur esse non solum in loco, sed ubicunq;, quia cuilibet rei præsens est non circumscriptus, uel limitatus, uel diffinitus. Hoc supposito patet, quòd ubi solum inuenitur in rebus corporalibus. Cum enim procedat a loci, & locati circumscriptione, deus autem, & angelus, & anima non sint in loco circumscriptiue, in uacuo etiam vel ubi nullum corpus est, non possit circumscriptio esse actiue vel passiue: idcirco sequitur quòd quamuis aliqualiter immaterialibus locum attribuamus, dicimus enim deum esse ubiq; licet non diffinitiue nec circumscriptiue, & angelum, & animam esse in loco, non circumscriptiue sed diffinitiue, quando per tale esse in loco eis attribuimus ubi, non est ubi tale prædicamentum, sed est imaginatum ubi. Ex eo enim quod conspicimus sic ei apparentia esse in loco, imaginamur idem in spiritualibus, & ita eis attribuimus, sed non est uerum ubi prędicamentale, sed ad illius modum imaginatum. Idem est etiam extra ultimam sphęram, cũ ibi non sit corpus continens, & contentum, nec locus nec locatum, sed solum locus imaginatus: ita etiam quando ei attribuimus ubi, non est ibi ubi reale uel prædicamentale, sed solum imaginatum. Sicuti etiam imaginamur quã do in tempore imaginato antequam esset tempus a mundi principio, uel postquam desinet in mũdi termino, quia illud quando non est reale sicut nec tempus, sed solum imaginatum, sicuti, & tempus.

Quomodo se habeat locus ad ubi, quia sunt diuersa realiter. Cap. CXCIX.

Quantum ad tertium quomodo ubi se habeat ad locum potest patere ex iam dictis, quia realiter differunt, locus enim uidetur esse sicut causa, a qua pro

procedit ubi. Cum enim locus sit ultima superficies corporis ambientis, ut dicitur 4 Phisic. tex. cō 41. & ubi procedat a circumscriptione loci actiua, & locati passiua, ut dictum est, sequitur quòd realiter sint diuersa. Item secundo quod locus est in corpore continente sicut in subiecto, cum sit eius ultima superficies, sed ubi est in contento, & locato corpore sicut in subiecto, ut patet per auctorem 6. principiorum.

De prædicamento quod est positio. Cap. CC

NOnum prędicamentum est positio, siue situs. Vbi considerãda sunt tria. Primo quot modis dicatur positio. Secundo quid sit positio, ut est prædicamentum. Tertio quomodò differant positio prædicamentum, & positio accepta in genere quantitatis.

Quot modis dicatur positio.

QVantum ad primum sciẽdum, quòd positio dicitur. 5. modis. Primo enim dicitur positio immediatum principium demonstrationis demonstrans, & sic sumitur a philosopho primo posteriorũ, ubi diuidit principium demonstrationis immediatum in positionem, & suppositionem. Secundo dicitur potentia extranea uel singularis sententia alicuius famosi in scientia, & sic sumit philosophus 1. Topicorum, quòd positio Eracliti fuit cōtradictoria simul uerificari. Tertio idem est quod fundamentum alicuius quæstionis in solutione positum, & isto modo dicunt respondentes facere suam positionem, & ad huius similitudinem iuristæ articulos positiones dicunt, quos debẽt probare, dicendo, ponit scilicet talis quod probare intendit. Quarto idem est quòd ordinatio partium in toto. Et sic ponitur in prædicamentis cap. de quantitate, ubi dicitur quòd quædam quantitas constat ex partibus habentibus positionem. Quinto est idem quòd ordinatio partium in loco, & sic est speciale prædicamentum, & sic hic positionem accipimus.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quid sit positio ut est prædicamentum. *Cap. CCI.*

SEcundo uidendum est quid sit positio, prout est prædicamentum. Ad quod dicendum quòd auctor 6. principiorum diffinit positionem dicens. Positio est quidam partium situs,& generationis ordinatio. Ad cuius diffinitionis intelligentiam sciendum est,quòd secundum Albertum. Situs primo,& principaliter nominat ordinationem partium in loco. Secundario autem nominat ordinationẽ partium in toto,& hoc per relationem ad locum. Ex his autem duobus causatur modus essendi positionis, per qđ est prædicamentum,& per quod distinguitur ab omnibus aliis prædicamentis,scilicet quod sit ordo partium in toto per comparationem ad locum & propter hoc dicitur in dicta diffinitione quòd Positio est quidam partium situs, & quia hoc est quidam effectus agentis in passum, ex hoc enim sequitur talis ordo partium in toto in comparatione ad locum,quia agens habet tale dominium super passum ideo subditur,& generationis ordinatio id est ordo causatus a generatione. Hic autem generatio large accipitur, & sensus est a generatione idest ab agentis actione.

Quomodo positio prædicamentum differat a positione pertinente ad genus quantitatis. *Cap. CCII.*

EX hoc tertio patet quomodo differrat positio, quæ est speciale prædicamentum, & positio, quæ pertinet ad specialem,& determinatam speciem quantitatis. Et quia positio,prout pertinet ad determinatam speciẽ quantitatis,nõ dicit nisi ordinationem partium in toto,sicut ordinationem partium corporis in corpore. Positio autem prout est speciale prædicamentum,dicit, & importat ordinationem partium in toto,non absolute, sed in comparatione ad locum,in quo diuersę partes totius diuersimode situantur,&c.

De prædicamento habitus. Cap. CCIII.

DEcimum, & ultimum prædicameutum dicitur habitus. Cuius declaratio,& notificatio supponit ea, quæ dicta sunt supra de multiplici acceptione nominis,& quo modo sit prædicamentum, & quomodo post prædicamentum, & quomodo prima species qualitatis. Istis ergo suppositis omnibus quæ ad naturam habitus pertineant,in genere,quæ supra dicta sunt, cum ageretur de prima specie qualitatis, restant duo solum dicenda de habitu, ut est prædicamentum. Primum est quid sit. Secundum quorum,uel in quibus sit.

Quid sit habitus,prout est prædicamentum.

QVantum ad primum. Sciendum quòd auctor 6. principiorum diffinit sic habitum,prout est prædicamentum. Habitus est adiacentia corporum,& eorum quæ circa corpus sunt. Ad cuius diffinitionis intelligentiam sciendum.Quod secundum Albertum triplex est adiacentia. Vna scilicet corporis,qua corpus figurat, & terminat ea,quæ sunt circa corpus, secundum suam propriã figurationem,& hæc adiacentia est actiuè a corpore figurante. Alia est adiacentia, quæ est eorum, quæ sunt circa corpus secundum quòd talia figurantur, & terminantur a corpore,& hæc est quædam passio Hæ autem duæ adiacẽtiæ non sunt duæ res distinctæ realiter, sed solum differũt sicut actio,& passio,unde sunt unus actus, sed adiacentia actiua est a corpore figurante,& eadem passiua in corpore figurato Est autem tertia adiacentia, quæ causatur ex his duabus scilicet quòd utrunq; utriq; adiacet, & hæc adiacẽtia est habitus. Et sic patet pars diffinitionis, quę dicitur, quòd habitus est adiacentia. Vlterius autem sciendum est quòd aliud est inhærere,& aliud adiacere, quia inhærentia dicit proprie modum accidentis quantum ad suum esse.Accidentis enim esse est inesse,& ideo nullo modo potest conuenire substantiæ completæ. Quod enim uere est nulli accidit,ut dicitur primo phisicorum.Sed adiacentia.

prout hic sumitur, dicit quandam applicationem rei per se existentis ad aliã rem, & hæc conuenit substantiæ, sicut vestimentum adiacet corpori, quorum quodlibet est substantia. Ergo inhærentia proprie est solum accidentis, adiacentia solum substantiæ applicabilis ad aliam substantiam, quarum quælibet est per se subsistens, ideo albedo inhæret parieti, sed non adiacet, vestimentum autem adiacet, sed non inhęret corpori. Ex quo patet, quòd quàmuis habitus, qui est postprædicamentum, & habitus qui est prima species qualitatis, sit ipsorum accidentium habitus, tamen qui est prædicamentum nullo modo est accidentium, sed substantiæ, non cuiuslibet nisi quantitatiuæ, & corporalis, cui altera aliquo modo est applicabilis modo, qui est, in sequenti cap. dicetur, & ideo in diffinitione dicitur, quòd habitus est corporum & eorum, quæ circa corpus sunt. Vlterius autem sciendum est, quòd in eo, quod dicitur corporum, tangitur causa finalis habitus, nam omnis habitus est finaliter inuentus aut propter decorem, aut propter tegumentum, aut propter tuitionem corporis. In eo autem quòd dicitur. Eorum quæ circa corpus sunt, tangitur materia aliqualiter non ex qua, quia ista carent omnia accidentia, sed in qua. Et ita patet quid sit habitus, vt est prædicamentum.

In quibus habitus inueniatur & in quibus non.
Cap. CCIIII.

EX dictis patet secundo scilicet quorum sit habitus, & in quibus. Dictum est enim quòd non est accidentiũ, sed substantiarum, nec omnium substantiarum, sed corporearum, quarum quomodo sit dicendum est. Vbi intelligendum quòd sicut dicit commentator super. v. metaph. Prædicamentum habitus accipitur ex adiacentia continentis ad contentum, non prout continens habet cõtentum, sed prout contentum habet continens, ut arbor corticem, homo vestem. Constat autem quòd hæc habitudo contenti ad continens non est secundum omnes partes indifferenter corporis contenti, sed solum secundum exteriores.

teriores. Nullus autem habitus est appropriatus toti corpori, sed habitus appropriatur partibus corporis, quæ habent denominare suum totum, sicut galeatum esse appropriat sibi caput, & calciatum, pedes, & tamen cum homo est galeatus in capite, dicitur simpliciter galeatus. Ex quo sequitur quòd habitus non debetur alicui corpori nisi organizato, vel habenti diuersitatem partium, & hinc est quòd inanimata, sicut lapides, & huiusmodi, non dicuntur proprie habere habitum. Et hoc innuit auctor. 6 principiorum, quando dicit quòd diffinitio ipsius habitus non est accipienda secundum totum corpus, sed secundum diuersas partes. Ex his igitur breuiter concluditur. Quorum sit, & quibus cōueniat habitus prout est prædicamentum, quia non est accidentium, sed substantiarum, nec substantiarum omnium sed corporalium, nec corporalium omnium nisi habentium diuersitatem partium, sicut sunt viuentia, nec secundum omnes partes nisi secundum exteriores. Quamuis tamen in omnibus uiuentibus inueniatur, ut arbor habet corticem, equus sellam, homo vestem, tamen magis proprie est in usu respectu eorum, quæ sunt circa hominem. Ex dictis patet aliquid circa. x. prædicamenta quantum de modulo ingenij mei circa ea concipio, & hic explicandum secundum intentionem propositam iudicaui aliquas subtilitates, & difficultates speciales, quas doctores moderni circa ista discutiunt, & specialiter circa ultima sex prædicamenta, de quibus pertranseundo ex certa scientia hic nihil uolui pertractare.

De his, quæ prædicamenta consequuntur. Cap. CCV.

POstquàm dictum est de pertinentibus ad prędicamenta in generali, & primo de illis, quæ aliqualiter conueniunt, & sunt communia substantiæ, & accidentibus. Secūdo de quolibet prædicamentorum in speciali. Nunc tertio uidendum est de quibusdam, quæ consequuntur ipsa prædicamēta, uel oīa uel plura, quæ ab aliquibus ꝓp hoc postprædicamenta vocantur. Et circa ista sic procedendum est.

Early European Books, Copyright © 2010 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
Ald.2.4.24

Quia primo dicetur de nomine, quo importatur identitas. Secundo de nominibus, quibus importatur aliqua alietas. Tertio de nominibus significantibus sub aliis habitudinibus, & præsertim quæ importare uidentur aliquam habitudinem alicuius ordinis.

De hoc nomine idem quoties dicatur, & quot modis sint aliqua eadem.

QVantum ad primum occurrit hoc nomen idem. De quo uidendum est quotiens dicatur. Ad quod dicendum quòd cum secundum philosophum. 5. metaph. tex. com. 10. unum in substantia facit idem, unum in quantitate facit æquale, unum in qualitate facit simile, si uellemus pertransire nõ oportet plus dicere de eodem, nisi quod supra dictum est de uno, cum de transcendentibus erat sermo. Vnde breuiter quot modis, & quibus dicitur unum, & aliqua dicũtur unum, tot modis dicitur idẽ, & tot modis aliqua dicuntur esse eadem. Sed ut fiat explicatius manifestum. Sciẽdum quòd secũdum philosophum 5. metaph. ibidem. aliqua dicuntur eadem dupliciter, scilicet per se, & per accidens. Per accidens autem dupliciter. Vnomodo ut dicatur accidens per se, & subiectum per se. Alio modo ut dicatur simul utrunque. Primo enim modo dicuntur aliqua esse eadem per accidẽs tripliciter. Primo quando duo accidentia dicuntur de eodem subiecto, ut si dicatur albedo, & sciẽtia de Sorte, tunc scientia, & albedo sunt idem per accidens. Secundo quando accidens dicitur de subiecto, ut albedo de Sorte, tunc Sortes, & albedo sunt idem per accidens. Tertio quando subiectum dicitur de accidente, ut si diceretur, album est Sortes, ibi Sortes & album sunt idem per accidens. Si autem dicantur simul subiectum, & accidens, hoc fit tripliciter. Primo quando de subiecto simplici prædicatur simul subiectum, & accidens ut hic homo est homo albus. Secundo quando de subiecto, & accidente prædicatur accidẽs solum, ut homo albus est albus. Tertio quando prædicatur subiectum, & accidẽs ex parte prædicati de subiecto, & accidente ex parte subie-

ςti, ita ut accipiatur totum simul ex parte prædicati & subiecti, ut hic homo albus, est homo albus. Omnibus enim istis modis ista sunt eadem per accidens. Per se autem dicuntur eadem dupliciter. Aut absolute, aut in respectu ad aliud. Absolute dicuntur esse eadem quæcunque sunt unum numero, habentia idem esse naturale, ut Sortes Sorti. In respectu autem ad aliud sunt aliqua eadem tripliciter per se. Primo respectu speciei, & sic dicuntur aliqua esse eadem specie, quæcunque continentur sub specie una, ut Petrus, & Sortes sunt sub homine, & isto modo sunt etiam aliqua unum proprie & diffinitione, quia quæcunq; sunt unius speciei, habent eãdem diffinitionem, & idem proprium substantiale. Alio modo respectu generis, & sic dicuntur eadem genere, quæcunque sub eodem genere continentur, ut homo, & leo sub animali. Alio modo respectu alicuius analogi, & sic substantia & accidens sunt unum & idem in ente, quod per se dicitur de utroque. Breuiter autem concludo quot modis dicitur unum, tot modis dicitur idem. Et quot modis dicuntur aliqua esse unum, tot modis dicuntur esse eadem.

De nominibus alietatem importantibus, & sunt quatuor, scilicet diuersum, differens, simile, & oppositio.
Cap. CCVI.

SEcundo dicendum est de nominibus, quibus aliqua alietas importatur, & sunt quatuor quantum præsens materia exposcit, de quibus est dicendum, scilicet diuersum, de quo primo dicendum est. Differens de quo secundo. Simile de quo tertio. Oppositio de quo quarto.

Quotiens dicatur diuersum, et quot modis aliqua sint diuersa.

QVantum ad primum sciendum est quòd eidem opponitur diuersum. Vnde sunt passiones entis inquãtum ens, & sufficienter ipsum diuidentes. Omne enim ens est idem alteri, aut diuersum, nec est dare medium. Quia ergo quot modis dicitur unnm oppositorum,

tot modis dicitur & reliquum. Idcirco quot modis dicitur idem, tot modis dicitur diuersum. Et quot modis sunt aliqua eadem, tot modis aliqua sunt diuersa Dicuntur enim aliqua diuersa per accidens, & aliqua per se. Vnde philosophus de hoc non multum in 5 metaph. vbi sup. c. 205. fuit prosecutus. Dicuntur enim aliqua diuersa numero, & hæc sunt, quæ differunt secundum materiam, ut duo indiuidua eiusdem speciei, ut Sor. & pe. Aliqua secundum speciem· hoc autem contingit quinque modis, ut patet. 5. metaph. vbi sup. Primus modus est, quando duæ species eiusdem generis generalissimi, licet non proximi, nec ex opposito, diuiduntur, vt scientia, & albedo. Secundus est, quando sunt eiusdem generis, & diuiduntur contra se inuicem siue sint contraria, siue non, vt bipes, & quadrupes. Tertius, quando in sua substantia habent contrarietatem, vtpote quia diuiduntur, contrariis differentiis, & hoc siue ipsa sint directe contraria, ut albedo & nigredo, siue non, vt homo & asinus. Quartus modus est quando simul duæ species sunt in aliquo genere, vt homo, & equus sub animali. Quintus modus est quando aliqua accidentia in eodem subiecto sunt, & tamen differunt inter se, talia enim necesse est specie differre, eo quòd impossibile est plura accidentia vnius specie in eodem subiecto esse. Aliqua uero dicuntur diuersa genere, uel sub diuersis generibus, vt substantia, & qualitas. Aliqua etiam dicuntur diuersa analogo, secundum quòd aliqua sub diuersis analogis continentur, & secundum quòd est multiplex analogum, ut infra patebit, cum de analogo aliquid dicetur:

Quid sit differens, & quot modis dicatur & quomodo se habeat ad diuersum. Cap. CCVII.

QVantum ad secundum dicendum est de hoc nomine differens primo. Secundo de differentiis rei, & rationis. Quantum ad primum sciendum quòd sicut patet ex. v. metaph. vbi supra. differens potest sumi dupliciter. Vno modo large, & sic non est distinctio

inter